

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Ina
KAŽURO

Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės veikla 1628–1839 m.

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
komunikacija ir informacija S 008

VILNIUS 2019

Disertacija rengta 2014–2018 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Domas Kaunas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008)

Redaktorė – dr. Ilona Čiužauskaitė

PADĖKA

Esu dėkinga daugeliui žmonių, kurie vienaip ar kitaip padėjo rengti disertaciją.

Nuoširdžiausiai dėkoju moksliniam vadovui prof. habil. dr. Domui Kaunui už mokslinio savarankiškumo ugdymą ir dalykišką kritiką, skatinusią nuolat tobulėti. Esu dėkinga moksliniams recenzentams doc. dr. Almai Braziūnienei ir prof. dr. Arvydui Pacevičiui, padėjusiems išgryninti tyrimo objektą ir skyrusiems laiko konsultacijoms. Už visokeriopą pagalbą nuoširdžiai dėkoju prof. habil. dr. Zojai Jaroszewicz-Pieresławcew (Varmijos Mozūrų universitetas).

Nuoširdžiai dėkoju mokslininkams ir tyrėjams dr. Lilijai Kowkiel (Krokuva), Stanislovui Siess-Krzyszowskiui (Krokuva), istorijos m. kand. Džamiliui Ramazanovai (Maskva), dr. Ernestai Kazakėnaitei, istorijos m. kandidatams Margaritai Korzo (Maskva), Denisui Lisejčikovui (Minskas) ir Ivanui Almesui (Lvovas), prof. dr. Ihorui Skočiliasui (Lvovas), prof. habil. dr. Sergejui Temčiniui ir Romanui Lizogubovui (Saratovas), padėjusiems gauti įvairiose užsienio šalyse saugomus vertingus šaltinius.

Nuoširdžiai dėkoju lotynų kalbos vertėjams Irenai Katilienei, Nijolei Klingaitei-Dasevičienei, Vidui Račiui ir Evaldui Grigoniui. Už vertimą iš latgalių kalbos ačiū doc. dr. Jurgiui Pakeriui.

Nuoširdžiai dėkoju už nuolatinę kolegišką pagalbą ir palaikymą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotojoms – Retų spaudinių skyriaus vedėjai dr. Daivai Narbutienei, šio skyriaus jaunajai darbuotojai Enrikai Blikertaitei bei Rankraščių skyriaus vedėjai Erikai Kuliėsienei. Taip pat nuoširdžiai dėkoju Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus vyriausiajai metodininkei-tyrėjai Rimai Dirsytei.

Didelės svarbos sėkmingai tyrimo eigai turėjo Vilniaus universiteto bibliotekos kolektyvo pagalba. Nuoširdžiai dėkoju bibliotekos vadovybei, įvairių skaityklų, Retų spaudinių ir Rankraščių skyrių kolegoms.

Esu labai dėkinga Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vadovei Virginijai Galvanauskaitei, nenuilstančiai šios disertacijos (visų atskirų dalių ir juodraštnių variantų) kalbos redaktorei. Ačiū jai už atsakingumą ir kruopštumą. Jos nuolatinis rūpestis ir parama šių eilučių autorę lydėjo visus disertacijos rengimo metus.

Nuoširdžiai dėkoju visada šalia buvusiam sūnui Glebui. Jo tikėjimas sėkme ir palaikymas skatino siekti užsibrėžtų tikslų iki galo.

TURINYS

DIAGRAMŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS	7
SANTRUMPOS	7
ĮVADAS	9
1. BAZILIJONŲ SPAUDOS FUNKCIONAVIMO	
PRIELAIDOS IR SĄLYGOS	37
1.1. Unitų spaudos plėtra nuo atsiradimo iki XVIII a. pabaigos	37
1.1.1. Pirmųjų leidinių atsiradimo visuomeninis kontekstas	37
1.1.2. XVII a. unitų hierarchų pastangos organizuoti liturginių knygų leidybą	40
1.1.3. Unitų spaudos steigėjų įtaka leidybos kryptims	45
1.1.3.1. Iš stačiatikių paveldėtos spaustuvės	45
1.1.3.2. Naujai įsteigtos spaustuvės.....	52
1.2. Bazilijonų komunikacinių poreikių susiformavimas	61
1.2.1. Bazilijonų įsitvirtinimas Bažnyčioje ir valstybėje	61
1.2.2. Vienuolijos įtaka visuomenei	65
1.2.2.1. Sielovados darbų organizacija.....	66
1.2.2.2. Švietėjiškos veiklos kryptys	70
1.3. Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynas Lietuvos bazilijonų provincijos ir Vilniaus miesto istorijoje.....	77
2. VILNIAUS BAZILIJONŲ SPAUSTUVĖS	
VEIKLOS ORGANIZAVIMAS	87
2.1. Spaustuvės raidos gairės ir materialiniai ištekliai	87
2.1.1. Spaustuvės raidos gairės ir periodizacija	87
2.1.1.1. Pirmas periodas (1628–1693).....	87
2.1.1.2. Antras periodas (1760–1799)	99
2.1.1.3. Trečias periodas (1800–1839)	102
2.1.1.4. Spaustuvės likimas po 1839 m.	105
2.1.2. Teisinė padėtis ir cenzūra	110
2.1.3. Lokalizacija, patalpos ir techninis įrengimas.....	117
2.2. Spaustuvės darbo organizavimas: verslumo raiška bažnytinėje aplinkoje.....	124
2.2.1. Prefektų įtaka leidybos kryptims	124
2.2.2. Spaustuvininkų socialinė ir profesinė sudėtis	129
2.2.3. Darbų ir atlygio paskirstymas	132
2.3. Produkcijos realizavimo būdai	134
3. VILNIAUS BAZILIJONŲ VIENUOLYNO SPAUSTUVĖS	
PRODUKCIJA	140
3.1. Leidinių visetas	140

3.1.1. Leidinių viseto apimtis ir leidybos dinamika.....	140
3.1.2. Autorių, rengėjų ir vertėjų sudėtis	145
3.1.3. Perspaudų, kontrafakcijų ir pakartotinių laidų mastas.....	151
3.1.4. Leidinių viseto kalbinė struktūra	161
3.2. Leidinių viseto teminė ir tipologinė analizė.....	164
3.2.1. Unitų kūrybos atspindys leidinių visete.....	165
3.2.2. Religinės paskirties leidiniai.....	173
3.2.3. Kitos paskirties leidiniai	189
3.3. Leidinių architektonika	204
3.3.1. Knygų formatai ir apimtys.....	205
3.3.2. Knygų įrišai	208
3.3.3. Šriftai ir poligrafinis apipavidalinimas	209
IŠVADOS.....	221
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	225
PRIEDAI	269

DIAGRAMŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS

(visos diagramos ir lentelės sudarytos remiantis autorės bibliografinė duomenų baze)

1 diagrama. <i>Leidybos dinamika 1628–1693 m.</i>	143
2 diagrama. <i>Leidybos dinamika 1760–1799 m.</i>	143
3 diagrama. <i>Leidybos dinamika 1800–1837 m.</i>	144
4 diagrama. <i>Leidinių viseto kalbų dinamika</i>	163
1 lentelė. <i>Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių autoriai XVII–XIX a.</i>	146
2 lentelė. <i>Spaustuvės produkcija pagal knygų formatus</i>	207

SANTRUMPOS

ATR – Abiejų Tautų Respublika,

LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

Atminties institucijų santrumpos:

LMAB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka,

LNB – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka,

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas,

ÖNB Wien – Österreichischen Nationalbibliothek in Wien, die Handschriftenabteilung,

RS – Rankraščių skyrius,

VUB – Vilniaus universiteto biblioteka,

НГАБ – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (Мінск),

РГИА СПб – Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге,

СПбИИ – Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук.

Bibliografinių ir kitų šaltinių santrumpos:

XVII LLK – *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas / [parengė Marija Ivanovič].* Vilnius, 1998.

XVII LLotK – *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas / sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas.* Vilnius, 1998.

XVIII LLK – *XVIII a. Lietuvos knygų lenkų kalba: kontrolinis sąrašas / [sudarė Marija Ivanovič, Karina Basiul].* Vilnius, 2015.

- XIX Estr. (I wyd.)** – ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska XIX stulecia* [interaktyvus]. 7 t. I wydanie. Kraków, 1870–1882. Prieiga per internetą: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>> [žiūrėta 2019 02 10].
- XIX Estr. (II wyd.)** – ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska XIX stulecia* [interaktyvus]. 20 t. Wydanie nowo. 1959–. Prieiga per internetą: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>> [žiūrėta 2019 02 10].
- Estr.** – ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Staropolska* [interaktyvus]. 36 t. Kraków, 1891–2014. Prieiga per internetą: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>> [žiūrėta 2019 02 10].
- Jocher** – JOCHER, Adam Benedykt. *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*. 3 t. Wilno, 1840–1857.
- Knygos lietuvių kalba** – *Knygos lietuvių kalba*. T. 1. 1547–1861. Vilnius, 1969.
- Seniespiedumi latviešu valoda** – Seniespiedumi latviešu valoda: 1525–1855. Riga, 1999.
- АВАК** – *Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею*. Вильна, 1878. Т. 9.
- АСДСЗР** – *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северозападной Руси*. Вильна. Т. 9, 1870; Т. 10, 1874; Т. 12, 1900.
- Вознесенский** – ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII–начала XIX века*. Ленинград, 1991.
- Голенченко** – *Кніга Беларусі, [1517–1917]: зводны каталог*. Мінск, 1986.
- ПСЗРИ** – *Полное собрание законов Российской империи: собрание первое (1649–1825)*. 48 т. Санкт-Петербург, 1830.
- ПСЗРИ (второе собрание)** – *Полное собрание законов Российской империи: собрание второе (1825–1881)*. 55 т. Санкт-Петербург, 1830–1885.
- Починская** – ПОЧИНСКАЯ, Ирина. Описание изданий. In: ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание XVIII–первой четверти XIX вв.* Екатеринбург, 1994.

ĮVADAS

Temos aktualumas

Nuo XVI a. pradžios daugiatautėje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) vyko naujų krikščioniškų konfesijų formavimosi procesai. 1596 m. viena stambiausių LDK etnokonfesinių bendruomenių, vienijusių rusėnus, t. y. dabartinių baltarusių bei ukrainiečių protėvius, atsiskyrė nuo Konstantinopolio stačiatikių bažnyčios ir paskelbė apie naujos, Graikų katalikų arba Unitų bažnyčios, pavaldžios Romos popiežiškajam sostui, įkūrimą. Nepaisant sunkaus istorinio kelio, naujoji Unitų bažnyčia iki XIX a. pradžios užėmė tvirtas pozicijas LDK visuomenėje ir jos egzistavimas tapo rimta kliūtimi Rusijos imperinei politikai.

Vienas ryškiausių bei prieštaringiausių Unitų bažnyčios istorijos puslapių yra susijęs su Šv. Bazilijaus Didžiojo vienuolių ordino veikla. Bazilijonų vienuolijos, sujungusios stačiatikių ir katalikų dvasinę tradiciją, veiklos kryptys peržengė siaurus konfesinius poreikius ir tapo svarbiu formavimo veiksmu skirtingose LDK visuomeninio gyvenimo srityse – ne tik religijoje, bet ir ekonomikoje, švietime bei kultūroje. Bazilijonų savitumą nulėmė plėtojimas veiklų, kurios sutapo su potridentinėmis Europos Katalikų bažnyčios reformomis. Visuomeninis bazilijonų vienuolijos vaidmuo LDK reiškėsi aktyviu dalyvavimu kultūros procesuose ypač organizuojant knygų leidybą ir spausdinimą. Bazilijonų vienuolynai turėjo išplėtotą spaustuvių tinklą, kuris įmonių gausa nusileido tik jėzuitų kolegijų spaustuvių skaičiui.

Nuo XIX a. iki dabar bazilijonų spaustuvių tyrimuose reiškiasi etnokonfesinis angažuotumas, kuriuo formuojamas šališkas reiškinio įvaizdis. Pavyzdžiui, naujame Rusijos mokslininkų kirilikos knygos kultūros vadovėlyje teigiama, kad bazilijonų spauda buvo priemonė išgelbėti jų vienuolynus nuo materialinio bei dvasinio skurdo¹. Panašios nuomonės besilaikantys tyrinėtojai vengia analizuoti bazilijonų spaudos produkciją, spausdintą lotyniškais šriftais, apsiribodami kirilikos šrifto leidiniais, nes, jų nuomone, tik pastarieji yra tikrieji rusėniškos kultūros reprezentantai. Akivaizdu, jog tokia nuostata sumažina galimybes visapusiškai pažinti bazilijonų spaudos fenomeną. Kita vertus, paskutiniaisiais dešimtmečiais matoma tendencija įveikti pasenusias nuostatas – mokslininkai vis daugiau kalba apie bazilijonų spaustuvių vaidmenį Vakarų bei Rytų krikščionių civilizacijų dialoge, taip pat akcentuoja LDK nacionalinių kalbų įtvirtinimo

---

¹ ПОЧИНСКАЯ, Ирина; МАНГИЛЕВ, Петр; АНУФРИЕВА, Наталья. *Рукописные и старопечатные книги кириллической традиции. Изучение, описание, хранение*. Учебное пособие. Екатеринбург, 2010. С. 378.

svarbą jų leidiniuose. Šios krypties darbams priskirtinas 1993 m. Marijos Cubrzyńskos-Leonarczyk išsamus tyrimas, skirtas Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvei², bei 2011 m. ukrainiečių tyrinėtojų išleistas straipsnių rinkinys, kuriame aptariami Počajivo bazilijonų vienuolyno spaustuvės klausimai³. Vis dėlto, mokslinėje literatūroje nerasime specialaus darbo, skirto pačiai seniausiai bazilijonų spaudos įmonei – Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvei. O kaip tik jos tyrimas gali paaiškinti visos bazilijonų spaudos, kaip LDK ir Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) spaudos, kultūros reiškinių ištakas bei raidos kryptis ir taip priartinti prie realiesnio praeities pažinimo.

Labai svarbus yra ir kitas aspektas, išryškinantis Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės tyrimo aktualumą. Ši spaudos įmonė daugiau nei du amžius veikė LDK sostinėje. Dėl lokalizacijos administraciniame ir ekonominiame valstybės centre ji turėjo daugiau galimybių dalyvauti kultūros procesuose nei periferijos įmonės. Svarbu paminėti, kad Vilnius laikytinas išskirtiniu miestu LDK istorijoje, – tai buvo vienintelis miestas, kuriame veikė kelios institucinės spaustuvės. Kita vertus, kelių spaustuvių santalka kėlė specifinių problemų, ypač konkurencijos, kuri buvo reikšminga LDK spaudos plėtrai ir įvairovei. Kitas unikalus Vilniaus bruožas – multikultūriškumas – turi aiškias sąsajas su dabartinės visuomenės aktualijomis. Dėl paspartėjusios tarptautinės migracijos šiandien žmonės susiduria su netolerancijos bei išankstinio nusistatymo atvejais ir visuomenė ragina įvairių sričių mokslininkus analizuoti šių problemų priežastis bei ieškoti sprendimo būdų. Istorinių reiškinių tyrėjai gali suteikti vertingų žinių, kaip praityje buvo kuriama tolerancijos ir kultūrų pagarbos aplinka daugiatautėje visuomenėje. Taigi, bazilijonų vienuolynas LDK sostinėje atstovavo Graikų katalikų bažnyčiai, kuri ATR konfesinėje hierarchijoje turėjo mažiau teisių nei katalikai. Nepaisant žemesnės socialinės padėties, vienuoliai bazilijonai galėjo vystyti spaudos veiklą katalikų dominuojamoje visuomenėje. Iš čia aiškėja pasekmės (t. y. praradimai, laimėjimai), kurios atspindėjo LDK kultūros savitumus.

Taip pat reikėtų akcentuoti pirmosios bazilijonų spaudos įmonės tyrimo aktualumą Rytų Europos regiono humanitarinių mokslų mastu, ypač turint omenyje paskutinio dešimtmečio visuomeninius politinius ir bažnytinius įvykius Ukrainoje. Paspartėję integracijos procesai su Europos Sąjunga

---

² CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Ofycyna supraska 1695–1803*. Warszawa, 1993.

³ *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: збірник наукових праць* / [Ред. колегія : О. С. Онищенко (голова) ... [та ін.] Київ, 2011.

išryškino Ukrainos visuomenėje krizės požymius, susijusius su įvairiomis gyvenimo sritimis. Dėl šios priežasties Ukrainos mokslininkai ieško koncepcijų, kurios nušviestų istorines šiuolaikinių procesų priežastis, taip pat nustatytų glaudesnes sąsajas su ATR paveldu, ypač su LDK, atlikusia krikščioniškos Europos vertybių sklaidoje tarpininkės funkciją. Šiuo atžvilgiu pažymėtinas Ukrainos visuomenės požiūris į Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyną. Šiandien jame buriasi Lietuvos unitų ukrainiečių diaspora, kuri laiko save LDK vertybių tęsėja. Todėl Ukrainos bažnyčios istorikams šis vienuolynas svarbus kaip ATR bazilijonų vienuolijos administracinis ir dvasinis centras, taip pat reikšmingas ir Vilnius – kaip buvusi rusėnų Kijevo metropolijos sostinė. Lietuvos mokslininkai irgi suinteresuoti naujų istoriosofinių koncepcijų, kuriomis siekiama apčiuopti daugiatautės ir multikultūrės LDK savitumus⁴, kūrimu. Taigi, naujas Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės tyrimas prisidėtų prie glaudesnio Lietuvos ir Ukrainos istorinio ir kultūrinio bendrumo nustatymo.

Temos iširtumas

Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno spaustuvė pirmą kartą į tyrėjų akiratį pateko, kai joje dar vyko spaudos darbai – 1823 ir 1826 m. ji buvo paminėta Joachimo Lelewelio ir Jerzy Samuelio Bandtkies knygos istorijos apybraižose kaip viena senųjų ATR spaustuvių⁵. 1837 m. Michałas Baliński, o 1842 m. ir Józefas Ignacas Kraszewskis minėjo apie spaustuvę Vilniaus miesto istorijoje⁶. Tai buvo pirmieji bandymai apibūdinti bazilijonų spaustuvę, kurią šie autoriai traktavo kaip *rusėnišką*, nors ir spausdinusią knygas lenkų kalba. Keli istoriniai faktai apie spaustuvės veiklą, nustatyti remiantis archyviniais šaltiniais ir bibliografija, pirmą kartą paskelbti XIX a. antros pusės Osipo Ščerbičkio publikacijose, skirtose Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynui⁷. Šis istorikas nustatė ankstyviausią spaustuvės

---

⁴ RAMANECKIENĖ, Irena. Antrosios knygos apie vienuolių bazilijonų veiklą sutiktuvių geografija. In: *Voruta.lt* [interaktyvus], 2018–07–17. Prieiga per internetą: <http://www.voruta.lt/doc-dr-irena-ramaneckiene-antrosios-knygos-apie-vienouliu-bazilijonu-veikla-sutiktuviu-geografija/> [žiūrėta 2018 10 17].

⁵ LELEWEL, Joachim. *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. T. 1. Wilno, 1823. S. 206; BANDTKIE, Jerzy Samuel. *Historia drukarn w Krolestwie Polskiem i Wielkiem Księstwie Litewskiem*. T. 2. Kraków, 1826. S. 263.

⁶ BALIŃSKI, Michał. *Historia miasta Wilna*. T. 2. Wilno, 1837. S. 122; KRASZEWSKI, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*. T. 4. Wilno, 1842. S. 63–64.

⁷ *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северозападной Руси* (toliau – АСДСЗР). T. 10, Вильна, 1874. С. V; ЩЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*. Вильна, 1885. С. 18–19.

leidinį⁸, kurio leidimo data (1628) iki šiol laikoma spaustuvės pradžios metais. Taip pat O. Ščerbickis paminėjo spaustuvės priklausomybę Lietuvos bazilijonų provincijos vadovybei⁹. Vis dėlto spaustuvės istoriografija pradėjo plėtotis tik XX a., kai padaugėjo šaltiniotyrynių bei bibliografinių publikacijų ir kai šalia lenkų ir rusų istorijos mokslo tradicijų pradėjo formuotis kelios naujos nacionalinės istoriografijos mokyklos.

Spaustuvės istoriografijai buvo svarbios XX a. pirmos pusės Vilniaus tyrėjų Ludwiko Abramowicziaus bei Teodoro Iljaszewicziaus įžvalgos. Pagrindinės Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės istorijos gairės nustatytos 1925 m. L. Abramowicziaus veikale, skirtame Vilniaus spaudos istorijai¹⁰. Autorius priskyrė bazilijonų spaustuvę prie miesto vienuolynų spaudos įmonių. L. Abramowiczius nustatė, jog apie 1690 m. unitų metropolito Cypriano Żochowskio paliepimu dalis spaustuvės įrangos buvo perkelta į Supraslės bazilijonų vienuolyną, ir Vilniaus bazilijonai priešinosi šiam sprendimui, nors ir nesėkmingai¹¹. Taip buvo išskirtas gana ilgas laikotarpis, kai spaustuvė neveikė, ir atsinaujino, L. Abramowicziaus manymu, tik apie 1764 m.¹² Be to, jis teigė, kad spaustuvė neturėjo karaliaus privilegijos ir neteisėtai naudojos karališkosios spaustuvės titulu. Taip pat L. Abramowiczius atkreipė dėmesį į XIX a. pradžios Vilniaus universiteto cenzūros komiteto įtaką jos nuosmukiui. Apibūdinamas įvairiakalbę spaustuvės produkciją, jis padarė išvadą, kad slaviškų ir lotyniškų rašmenų šriftai buvo naudojami atskiriems knygų tipams, t. y. kirilikos šriftas taikomas maldaknygėms bei liturginėms knygoms, o lotyniškasis – daugiausia pamokslams ir panegirikoms. L. Abramowicziaus teiginys, kad bazilijonai, spausdindami 1794 m. sukilimo leidinius, išreiškė solidarumą su priešiška Rusijos politikai visuomenės dalimi¹³, tapo teigiamo bazilijonų vertinimo pagrindu kitiems lenkiškai rašantiems autoriams. 1938 m. Teodoro Iljaszewicziaus tyrime, skirtame Vilniaus spaustuvininkų Mamoničių spaustuvei, neginčijamai įrodyta, kad po spaustuvininko Leono Mamoničiaus mirties tipografinė įranga atiteko ne Vilniaus stačiatikių brolijai, o bazilijonų vienuolynui¹⁴.

---

⁸ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 18.

⁹ АСДСЗР. Т. 10, 1874. С. V.

¹⁰ ABRAMOWICZ, Ludwik. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie, 1525–1925*. Wilno, 1925. S. 74–79.

¹¹ Ten pat., p. 75.

¹² Ten pat, p. 76.

¹³ Ten pat, p. 77.

¹⁴ ILJASZEWICZ, Teodor. *Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575–1622)*. Wilno, 1938. S. 98–103.

Lenkų istoriografija. 1959 m. Lenkijos mokslų akademijos žinyne „Senosios Lenkijos spaustuvės“, kuriame sukaupta daug faktografinės medžiagos, skirtos LDK spaudos istorijai, Vilniaus bazilijonų spaustuvės istorija papildoma keliais naujais faktais (kad 1640 m. spaustuvėje dirbo Mikalojus Mikalojuvičius Antverpenčikas ir kad XVIII a. antroje pusėje spaustuvė užsakė Varšuvos P. Zawadzkiego liejykloje šriftus), taip pat patikslinamos XVIII a. pirmos pusės veiklos pertraukos ribos¹⁵. Žinyno autoriai išsamiau apibūdina bazilijonų leidinių repertuarą, kuriame be religinės literatūros išskiriama ir pasaulietinė. Pažymėtina, kad žinyne paskelbta Vilniaus bazilijonų leidybinės produkcijos apimtis (*iki XVIII a. pabaigos mažiausiai 191 leidinys*¹⁶) iki šiol kartojama daugelio Lenkijos ir kitų šalių tyrėjų.

Reikšmingą postūmį bazilijonų spaudos tyrimams Lenkijoje suteikė 1986 m. Marijos Pidłypczak-Majerowicz monografija, kurioje ji pasirinko nagrinėti kelis aspektus, susijusius su bazilijonų knygos kultūra: jų švietimo sistemą, spaudą, leidybinę produkciją ir bibliotekas¹⁷. Pateikdama Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvės veiklos gaires, M. Pidłypczak-Majerowicz siūlo XVII a. išskirti du periodus, pasirinkus takoskyros kriterijumi ne pačios spaustuvės, o vienuolyno *konjunktūrą*¹⁸. Vis dėlto lieka neaišku, dėl ko autorė pirmo ir antro periodų riba pasirenka kaip tik 1673 m. Taip pat abejonių kelia jos teiginys, kad XVIII a. pirmoje pusėje spaustuvė tęsė darbą, nes neva pavyko nustatyti tris leidinius, išspausdintus 1700, 1702 ir 1745 m.¹⁹ Dalis šiuolaikinių tyrėjų remiasi M. Pidłypczak-Majerowicz atlikta bazilijonų knygų apskaita, pagal kurią Vilniaus bazilijonai iki XVIII a. pabaigos išspausdino 237 knygas, kuriose pažymėta spaustuvė, ir dar 81 knygą be leidimo duomenų²⁰. M. Pidłypczak-Majerowicz iki šiol tebeskelbia straipsnius, susijusius su bazilijonų spauda²¹. Viename straipsnyje lenkų

---

¹⁵ *Drukarze dawnej Polski*, Z. 5. Wrocław; Kraków, 1959. S. 40–45.

¹⁶ Ten pat, p. 44: *Ogółem oficyna do końca XVIII w. wydała co najmniej 191 druków*.

¹⁷ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*. Warszawa ; Wrocław, 1986.

¹⁸ Ten pat, p. 58.

¹⁹ Ten pat, p. 180, nr. 62–64.

²⁰ Ten pat, p. 61.

²¹ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Język ksiąg religijnych Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku. In: *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego* / Pod red. Marii Teresy Lizisowej. Kraków, 2005. S. 213–222; PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książki historii i polityki dotyczące w drukarniach i bibliotekach bazylianów litewskich. In: *Kultura polityczna w Polsce: praca zbiorowa*. T. 6, Pod. red. Marcelego Kosmana. Poznań, 2006. S. 51–58.

tyrinėtoja ėmėsi nagrinėti lietuviškų knygų spaudą bazilijonų ir jėzuitų spaustuose, tačiau jos išvados nėra išsamios, nes remtasi tik Karolio Estreicherio bibliografija²².

Įsibėgėjus XXI a., bazilijonų spaudos tyrimus tęsia kitos Lenkijos tyrėjos: Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew nagrinėja XVII–XVIII a. bazilijonų spaustuvių kirilikos leidinius²³, o Joanna Getka pasirenka tyrimui jų lenkišką leidybinę produkciją taip pat tik iki XVIII a. pabaigos²⁴. Be to, pastaroji tyrėja 2017 m. paskelbė monografiją apie bazilijonų spaustuvių leidinius rusėnų kalba²⁵. Nors joje apie Vilniaus bazilijonus neužsimenama, darbe pateikiama vertinga medžiaga lyginamiesiems bazilijonų spaustuvių tyrimams.

Bazilijonų spaudos atsiradimo ir funkcionavimo kontekstui pažinti yra vertingi gausūs Lenkijos mokslininkų tyrimai įvairiomis Graikų katalikų bažnyčios ir jos vienuolijos istorijos temomis. Bene pirmuoju darbu, argumentuotai nustatančiu Unitų bažnyčios, ypač bazilijonų vienuolijos istorinės raidos bruožus, laikytinas 1906 m. Edvardo Likowskio istorinis tyrimas²⁶. Autorius, be kita ko, išskėlė bazilijonų laimėjimus misijų veikloje, švietime, taip pat knygų leidyboje, itin išskirdamas Vilniaus ir Počajivo vienuolynų spaustuves²⁷. Kita vertus, E. Likowskis atskleidė esminę bazilijonų ir pasaulietinės unitų dvasininkijos priešpriešą, sukėlusią XVIII a. pabaigoje unijos krizę. Istorikas Janas Giżycki 1891–1916 m. skelbė

<http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/docmetadata?id=378&from=pubindex&dirids=7&lp=567>> [žiūrėta 2017 11 10]; PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książka i biblioteka bazylikańska w XVII–XVIII w. oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania. *Hereditas Monasteriorum*, t. 1, 2012, s. 85–97. Prieiga per internetą: <<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-630a3297-914f-401e-8bfc-77d462b8d0e3>> [žiūrėta 2017 10 24].

²² ПИДЛЫПЧАК-МАЕРОВИЧ, Мария. Издания на литовском языке василианских и иезуитских типографий. In: *Исторический путь литовской письменности*: сборник материалов конференции. Вильнюс, 2005. С. 32–41.

²³ JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*. Olsztyn, 2003; JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. Wileński „Букварь“ z 1691 r. w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie. In: *Здабытки*, вып. 14, 2012, с. 119–126.

²⁴ GETKA, Joanna. Polskojęzyczne druki typografii poczajowskiej (XVIII wiek). *Acta Polono-Ruthenica*, XIV, 2009, s. 89–102; GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII wiek)*. Warszawa, 2013.

²⁵ GETKA, Joanna. *U progu modernizacji: ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku*. Warszawa, 2017.

²⁶ LIKOWSKI, Edward. *Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku*. 2 cz. Warszawa, 1906.

²⁷ Ten pat, p. 81.

faktografinę medžiagą apie išnykusius LDK bazilijonų vienuolynus²⁸. Jo darbai apibūdinami kaip vertinga kraštotylinė medžiaga, nors juose pateiktos datos ir faktai tikslintini. Lubomiro Bieńkowskio, Hieronimo Wyczawskio, Mariano Radwano, Dorotos Weredos, Beatos Lorens tyrimuose bazilijonų vienuolijos istorija praplečiama naujais šaltiniais ir įžvalgomis²⁹. Iki šiol lenkų historiografijoje tebeplėtojama kryptis, nagrinėjanti bazilijonų dalyvavimą rusėnų lotynizacijoje ir polonizacijoje. Nepaisant kartais pasireiškiančio konfesinio angažuotumo, šios krypties tyrimuose kaupiama vertinga istorinė medžiaga apie LDK bazilijonų kulto objektus, vykdomus religinius renginius ir t. t.³⁰

Lenkijos knygos istorijos moksle sukaupta daug vertingų tyrimų ir enciklopedinių žinių, parodančių XVII–XVIII a. LDK ir ATR spaudos kultūros bruožus, organizacinę struktūrą, pavienių spaudos įmonių istoriją ir pan.³¹ Mokslininkai Lenkijos bibliotekose randa Vilniaus bazilijonų spaustuovės knygų ir nagrinėja jų turinį³². Lenkijoje taip pat skiriamas

---

²⁸ Źr. išsamią J. Giżyckio bibliografiją: XIX Estr. (II wyd.) VIII 391; *Bibliografia polska 1901–1939*. T. IX (Geg–Gor). Warszawa, 2007. S. 167–171; Godzawa [GIŻYCKI], Jan Marek. Wileński monaster Św. Trójcy. In: *Podręczna encyklopedia kościelna*. T. 41–42: U–W. Warszawa, [1915]. S. 297–302.

²⁹ BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce. In: *Kościół w Polsce*, Jerzy Kłoczowski (red.), t. 2, Wiek XVI–XVIII. Kraków 1969, s. 838–1033; WYCZAWSKI, Hieronim E. Cerkiew Wschodnia na terytorium (archy)diecezji wileńskiej. *Studia teologiczne*, 1987–1988, 5–6, s. 233–292; RADWAN, Marian. Bazylianie w zaborze rosyjskim w latach 1795–1839. *Nasza Przeszłość*, 2000, 93, s. 15–225; WEREDA, Dorota. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*. Siedlce–Lublin, 2013; LORENS, Beata. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów, 2014.

³⁰ CIOŁKA, Dariusz. *Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim*. [Białystok, 2014].

³¹ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Komitet redakcyjny: Aleksander Birkenmajer... [et al.]. Wrocław, 1971; CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska 1695–1803*. Warszawa, 1993; SZCZEPANIEC, Józef. Cenzura. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Pod red. Teresy Kostkiewiczowej. Wrocław [et al.], 1996. S. 43–50; SZCZEPANIEC, Józef. Drukarstwo–księgarstwo. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Pod red. Teresy Kostkiewiczowej. Wrocław [et al.], 1996. S. 74–85; ŚLUSARSKA, Magdalena. Literatura dewocyjna – problem definicji. In: *Staropolska literatura dewocyjna*. Iwona M. Dacka-Górzyńska, Joanna Partyka (red.). Warszawa, 2015. S. 9–51.

³² TROJNACKA, Małgorzata. Stare druki z drukarni bazylianów wileńskich w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. In: *Związki Lublina i Wilna: studia i materiały*. T. 1. Pod red. Tomasza Rodziewicza. Lublin, 2011. S. 303–327; PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. „Cunceviana“ w zbiorach ossolińskich. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. Vol. 5, 2007, s. 3–11.

dėmesys XVII–XVIII a. Vilniaus kultūriniam gyvenimui, kuriame deramą vietą užima literatūrą aptarnaujančios institucijos – spaustuvės, knygynai, bibliotekos³³. Nagrinėdami senąją kultūrą ir literatūrą, lenkų tyrinėtojai remiasi tekstais, išspausdintais Vilniaus bazilijonų spaustuvėje³⁴. Taip pat svarbu, kad jie atranda anksčiau nežinomų leidinių. Antai Edwardas Różycki nustatė šios spaustuvės XVII a. vidurio anoniminius satyrinius pamfletus, kuriuose atsispindėjo originali LDK miestelėnų kūryba³⁵.

Rusų istoriografija. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvei ir jos religiniam bei kultūriniam kontekstui nustatyti yra vertingi Rusijos tyrėjų darbai, kuriuose išskirtinos istorinė ir knygotyrinė kryptys. Iki šandien nepraranda vertės XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Nikolajaus Petrovo, Juliano Kračkovskio ir kitų istorikų tyrimai, aptariantys Bazilijonų ordino istoriją³⁶. Kaip žinome, Rusijos mokslininkai vadovavosi nuostata, propaguota Josifo Semaškos ir kitų XIX a. pradžios Unitų bažnyčios veikėjų, kad Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas stabdė rusėnų nacionalinio identiteto formavimąsi. Priešiškas nusistatymas vienuolijos atžvilgiu veikė istorikų išvadų formulavimą, nors nepaneigė gausiai panaudotos faktografinės medžiagos vertės.

Sovietiniu laikotarpiu Bažnyčios tyrimai Rusijoje sunyko, užtat toliau plėtojosi kirilikos knygos kultūros tyrimai. XVII a. LDK spausdintas knygas daug metų tyrinėjo Antonina Ziornova ir jos įžvalgos susijusios su pradiniu

---

³³ ŚLUSARSKA, Magdalena. Kultura literacka Wilna w dobie stanisławowskiej: zarys wybranych zagadnień. In: *Wiek Oświecenia*. T. 14, 1998. S. 95–129; NIEDŹWIEDŹ, Jakub. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków, 2012; PAWLUCZUK, Urszula Anna. *Osiemnastowieczne Wilno, Miasto wielu religii i narodów*. Białystok, 2015.

³⁴ KOTOWA, Ida. Anna Stanisławska: pierwsza autorka polska. *Pamiętnik Literacki*, 1934, 31/1/4, s. 267–290; DECYK-ZIĘBA, Wanda. *Lexykon geograficzny bazylianina Hilariona Karpińskiego: studium historycznojęzykowe* (wybrane zagadnienia). Warszawa, 2009; PIETNOCZKO, Bohdan Marek. Bazylianie wileńscy, Marcejan Kulczycki i Jan Olszewski, a autorstwo „Obrony monastera wileńskiego“. In: *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai = Чин Святого Василя великого: із народу-народові*: mokslinių straipsnių rinkinys. Šiauliai [etc.], 2017. P. 178–188.

³⁵ RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*. 1978, 69, 1, s. 161–177; RÓŻYCKI, Edward. „Historia o księżnej i szewcowej“ – nieznana staropolska satyra społeczno-obyczajowa. *Pamiętnik Literacki*, 2011, 4, s. 181–198.

³⁶ ПЕТРОВ, Николай Иванович. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше. *Труды Киевской духовной академии*, 1870–1872; КРАЧКОВСКИЙ, Юлиан Фомич. *Очерки Униятской церкви*. Кн. 1–2, Москва, 1871; Кн. 3–4, Москва, 1876.

Vilniaus bazilijonų spaustuvės etapu³⁷. Apskritai Rusijos knygos istorijos moksle Vilniaus kirilikos spauda užima svarbią vietą, nes ankstyvajame spaudos istorijos periode čia veikė net kelios knygų kirilikos šriftu spaustuvės. Ypatingą vertę Vilniaus bazilijonų spaustuvės tyrimui turi išsamūs Andrejaus Voznesensko ir Irinos Počinskajos tyrimai, skirti sentikių kirilikos knygos istorijai³⁸. Jų darbuose nustatoma sentikių knygų spaudos apimtis Vilniaus bazilijonų spaustuvėje iki XIX a. pirmo dešimtmečio pabaigos, jų spausdinimo periodizacija, taip pat atskleidžiami knygotyriminiai ir teminiai sentikių knygų savitumai. I. Počinskaja, nuodugniai išnagrinėjusi archyvinius šaltinius, konstatavo, kad iki šiandien nerandama dokumentų, padedančių sužinoti sentikių knygų užsakovus, taip pat jų bendradarbiavimo pobūdį su bazilijonais³⁹. 2018 m. A. Voznesensko straipsnyje vėl grįžtama prie Mamoničių spaustuvės likimo klausimo. Tyrėjas pateikia naujų vertingų įžvalgų apie Vilniaus kirilikos spaudą tuo laikotarpiu, kai bazilijonai ketino įsteigti savo spaudos oficiną⁴⁰.

Baltarusių istoriografijoje vertingų temai tyrimų randama nuo XX a. pradžios. 1904–1906 m. stačiatikių dvasininkas, istorikas Nikolajus Dikovskis skelbė Gardino laikraštyje išsamią bazilijonų vienuolijos istoriją, pateikdamas joje kai kurias XVII a. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno ir spaustuvės veiklos aplinkybes⁴¹. 1926 m. Uladzimero Pičetos publikacijoje pristatoma bene pirmoji Baltarusijos knygų spaudos istorija. U. Pičeta labiau vertina LDK kirilikos spaudą kaip giminišką rusėnų senovės raštijai ir prieina prie išvados, jog Vilniaus bazilijonai, spausdindami lenkiškas

---

³⁷ ЗЕРНОВА, Антонина. Типография Мамоничей в Вильне (XVII век). *Книга*, сб. 1. Москва, 1959, с. 219.

³⁸ ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII–начала XIX в.* Ленинград, 1991; ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Старообрядческие издания XVIII–начала XIX века: введение в изучение.* Санкт-Петербург, 1996; ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание XVIII–первой четверти XIX вв.* Екатеринбург, 1994; ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей; МАНГИЛЕВ, Петр; ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Книгоиздательская деятельность старообрядцев (1701–1918):* Материалы к словарю. Екатеринбург, 1996.

³⁹ ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 40.

⁴⁰ ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. Леон Мамонич, виленская братская типография и два «действительно странных» издания конца 1610-х гг. *Петербургский исторический журнал*, № 2, 2018, с. 209–216.

⁴¹ ДИКОВСКИЙ, Николай Романович. Базилианский орден и его значение в западно-русской униатской Церкви XVII–XVIII вв. до Замойского униатского провинциального собора в 1720 г. *Гродненские епархиальные ведомости*, 1904. № 18–24, 26, 32–34, 1906, № 24–34.

кnygas, prisidėjo prie rusėnų lenkinimo⁴². Akivaizdu, kad baltarusių tyrėjo argumentacija susijusi su Rusijos politikų antilenkiška propaganda, skleidžiama pasibaigus 1919–1921 m. Lenkijos ir Sovietų Rusijos karui.

Baltarusių knygos istorikas Georgijus Galenčanka daug metų tyrinėjo XVI–XVIII a. spaustuves, veikusias dabartinėje Baltarusijos teritorijoje. 1986 m. jis išleido suvestinį baltarusių, t. y. LDK, kirilikos knygų katalogą, kuriame suregistruoti beveik visi Vilniaus bazilijonų spaustuvės kirilikos leidiniai iki XVIII a. pabaigos⁴³, išskyrus sentikių knygas, kurios vėliau nustatytos Rusijos knygotyriminkų A. Voznesensio ir I. Počinskajos darbuose. 1996 m. Vitebske paskelbta 1768 m. karaliaus Stanislovo Augusto privilegija, susijusi su Vilniaus bazilijonų spaustuve⁴⁴. Atskirų vertingų pastebėjimų iš spaustuvės istorijos pateikia Nikolajus Nikolajevas didelės apimties monografijoje, skirtoje LDK knygos kultūrai⁴⁵. Taip pat jis paskelbė spaustuvės inventorių, datuojamą 1774 m.⁴⁶ Šiandien Baltarusijos knygotyroje ryškėja tendencija integruoti į nacionalinį naratyvą ilgai buvusį tyrimų parašėse LDK lenkišką / lotynišką paveldą. Šią tendenciją iliustruoja 2018 m. Andrejaus Samusiko straipsnis, nešališkai nagrinėjantis Vilniaus bazilijonų spaustuvės XVIII a. antros pusės mokymo knygas lotynų ir lenkų kalba⁴⁷. Vertingu Baltarusijos istoriografijos darbu laikytinas 2011 m. Sergejaus Klimovo tyrimas, skirtas vėlyvajam Lietuvos bazilijonų provincijos istorijos periodui⁴⁸, turint omenyje, kad šios provincijos istorija apskritai iki šiandien tyrinėta mažiau nei Ukrainos (tuometinės Lenkijos karūnos) bazilijonų provincijos.

Ukrainiečių istoriografijos dalis daugiausia susijusi su ukrainiečių-bazilijonų moksline veikla, kuri nuo XX a. vidurio išsiplėtojo emigracijoje – Kanados miestuose ir Romoje. Šios grupės mokslininkams neabejotinai

---

⁴² ПІЧЭТА, Уладзімер. Друк на Беларусі у XVI і XVII сталяцях. In: *Чатырохсотлецьце Беларускага друку*. Менск, 1926, с. 257–258.

⁴³ *Кніга Беларусі. 1517–1917*: зводны каталог / [складальнікі: Г. Я. Галенчанка, Т. В. Непарожная, Т. К. Радзевіч]. Мінск, 1986.

⁴⁴ ABRAMAVA, Ina. Gramata Stanislava Augusta bazył'yanam Litouskai pravintsy 1768 goda. *Vitsebski sshtak*, 1996. Vyp. 2, s. 70–71.

⁴⁵ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1: Кніжная культура Вялікага княства Літоўскага. Мінск, 2009.

⁴⁶ NIKOŁAJEW, Mikoła. Drukarnia klasztoru Św. Trójcy w Wilnie w świetle nowych dokumentów archiwalnych. In: *Książka ponad podziałami*. Lublin, 2007. S.175–182.

⁴⁷ САМУСІК, Андрэй. Вучэбна-метадычныя выданні Віленскай базыльянскай друкарні ў 1760-х – пачатку 1770-х гг. In: *Матэрыялы XIV Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў, прымеркаваных да 400-годдзя першага «Буквара»*, Мінск, 26–27 красавіка 2018 г. Мінск, 2018, с. 41–45.

⁴⁸ КЛИМОВ, Сергей. *Базиліане*. Могилев, 2011.

priklauso pirmenybė bazilijonų vienuolijos tyrinėjimuose. Jų pagrindinis mokslinis leidinys *Analecta OSBM* suskirstytas į kelias serijas, kuriose nuo XX a. penkto dešimtmečio nuosekliai skelbiami Romos archyvų dokumentai (serija III), straipsniai (serija II), monografijos įvairiomis Graikų katalikų bažnyčios ir Bazilijonų vienuolijos istorijos temomis. Juozapato Skrutenio, Michailo Vavriko, Meletijaus Wojnaro, Isidoro Patrilo, Irinejaus Nazarko ir kitų bazilijonų mokslininkų pastangomis kuriamas tvirtas pamatas istoriniams šios vienuolijos tyrimams. Kita vertus, reikia atsižvelgti, kad XX a. emigracijoje gyvenusiems mokslininkams buvo aktualu į Sovietų Ukrainą skleisti tokias įžvalgas, kurios padėtų Ukrainos graikų katalikams išsaugoti tikėjimą, todėl kartais vengta kontroversiškų klausimų aptarimo. Bet svarbesnę problemą kėlė jų atitolimas nuo Ukrainos ir kitų Sovietų Sąjungos Vakarų respublikų archyvų ir bibliotekų, kuriuose sukaupti vertingi archyviniai dokumentai bei bazilijonų spaustuvių knygos.

Ukrainiečių istorikas, bazilijonas Michailas Vavrikas keliuose savo darbuose analizuoja graikų katalikų liturginės tradicijos genezę ir raidą⁴⁹. Ši tema jį paskatino nagrinėti unitų spaudos ištakas. M. Vavrikas atskleidžia Unitų bažnyčios metropolitų Gabrielio Kolendos ir Cypriano Żochowskio indėlį trumpam atnaujinant XVII a. Vilniaus bazilijonų spaustuvės veiklą. Svarbiausiu įvykiu tyrėjas laiko 1692 m. C. Żochowskio lėšomis ir rūpesčiu Vilniuje išspausdintą *Didįjį mišiolą*, kurio pagrindu vėliau formavosi unitų liturginis kanonas⁵⁰. Kalbėdamas apie Vilniaus vienuolyno spaustuvės likimą XVII a. pabaigoje M. Vavrikas pateikia nepagrįstą išvadą, kad XVII a. paskutiniame dešimtmetyje pradėjo kartu veikti dvi naujos spaustuvės – Vilniaus ir Supraslės bazilijonų vienuolynų⁵¹. Vis dėlto dėl šaltinių stokos įsivėlusį klaidą iš esmės nesumenkina jo tyrimo vertės. Tyrinėjant bazilijonų visuomenines veiklas naudinga remtis 1974 m. bazilijono Meletijaus Wojnaro enciklopedinio pobūdžio straipsniais, kuriuose glaustai pateikiamos

---

⁴⁹ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст. *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 9, 1974. с. 111–120; ВАВРИК, Михайло. До історії Службника в Українській Католицькій Церкві в другій половині 17-го ст. *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 10, 1979, с. 98–142; ВАВРИК, Михайло. Службник митр. К. Жоховського 1692 р. (Генеза й аналіза). *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 12, 1985, с. 311–341.

⁵⁰ ВАВРИК, Михайло. Службник митр. К. Жоховського 1692 р. (Генеза й аналіза), с. 311.

⁵¹ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 123.

žinios apie veiklas ir asmenis, pasižymėjusius kultūrai svarbiose srityse, t. y. apie bazilijonų mokymo įstaigas, misionierius, mokslininkus, spaustuves⁵².

Šiandien emigracijos mokslininkų tyrimų kryptis tęsia Ukrainoje gyvenantys tyrėjai. Vilniaus bazilijonų spaustuve domisi tyrėjas iš Lvovo Ivanas Almesas. Šia tema jis parašė skyrių Lietuvos ir Ukrainos mokslininkų kolektyvinei monografijai, skirtai Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynui ir LDK rusėnų paveldui. I. Almesas stengiasi papildyti istoriografijoje nusistovėjusią spaustuvės istorinę apybraižą naujais faktais (konkrečiai apie šriftų pirkimą Leipcige), be to, bando įrodyti spaustuvės klestėjimą XVIII a. pabaigoje, remdamasis archyviniais duomenimis apie knygų sandėlių⁵³. Tačiau jo apybraiža iš esmės neišeina iš nubrėžtų senesnės istoriografijos ribų. Be to, jis nepastebėjo, kad kitas šios kolektyvinės monografijos autorius kitame skyriuje nurodė naują svarbų šaltinį, atskleidžiantį XVIII a. pabaigos spaustuvės personalą⁵⁴. XVII ir XVIII a. LDK ir ATR knygos kultūra tradiciškai sulaukia Ukrainoje didelio dėmesio. Iš daugelio vardų paminėtini du mokslininkai, ilgus metus tyrinėję spaudos kultūrą, tai – Jaroslavas Isajevičius, analizavęs senųjų spaustuvių veiklą, ir knygos graviūros istorikas Dmitrijus Stepovikas.

Lietuvių istoriografija išsiskiria tuo, kad spaudos tyrimuose didesnis dėmesys, savaime suprantama, skiriamas leidybinei produkcijai lietuvių kalba. Nuo XIX a. pradžios lietuviškos knygos tyrėjai rinko bibliografinę medžiagą, kurioje atsispindėjo ir Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygos. Po Antrojo pasaulinio karo bibliografų pasiekimai apibendrinami sistemingiau. 1947 m. Vladas Abramavičius pristatė visų spaudos įmonių, spausdinusių knygas lietuvių kalba, tarp jų – Vilniaus bazilijonų, pagrindinius istorinius duomenis (surinktus iš kitų darbų), chronologiją, vietą, produkcijos ypatumus⁵⁵. 1969 m. išsamios Lietuvių bibliografijos sudarytojai apibendrino paskelbtus duomenis įvadiniuose straipsniuose *Lietuviškos*

---

⁵² WOJNAR, Meletius. Basilian Seminaries, Colleges and Schools (XVII–XVIII). *Analecta OSBM*, section II, t. 9, 1974, p. 48–63; WOJNAR, Meletius. Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII–XVIII). *Ten pat*, p. 64–94; WOJNAR, Meletius. Basilian Missionary Work-Missionaries and Missions (XVII–XVIII). *Ten pat*, p. 95–110.

⁵³ ALMESAS, Ivanas. Spaustuvė. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas: kolektyvinė monografija*. Vadimas Adadurovas, Ivanas Almesas, Darius Baronas... [et al.]. Vilnius, 2017. P. 203–208.

⁵⁴ ADADUROVAS, Vadimas. Švč. Trejybės vienuolynas kaip švietimo institucija. In: ADADUROVAS, Vadimas. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 138.

⁵⁵ ABRAMAVICIUS, A. [Vladas]. Senųjų lietuviškų knygų spaustuvės. In: *Senoji lietuviška knyga*. Vilnius, 1947. P. 321–338.

knygos raidos bruožai (1547–1861 ir 1862–1904), pateikę senųjų lietuviškų leidinių teminę ir tipologinę klasifikaciją ir leidybos dinamiką⁵⁶. Bet svarbiausia, kad šioje bibliografijoje nustatyta, jog 1776–1835 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvėje buvo išspausdinta daugiau kaip 50 knygų lietuvių kalba. Kokybiškai naują etapą senosios Lietuvos spaudos tyrimai pasiekė 1972 m. Vytautui Merkiui paskelbus žinyną, kuriame remiantis gausia archyvine medžiaga suregistruotos visos 1795–1915 m. Lietuvos poligrafijos įmonės⁵⁷. Žinyno skyriuje, skirtame Vilniaus bazilijonų spaustuvei, krinta į akis tai, jog 1811 m. spaustuvėje buvo 11 spaudos staklių, nors prieš kelerius metus ir vėliau minimos tik ketverios staklės⁵⁸. LDK spaudos tyrinėtojos Irenos Petrauskienės įvairūs tyrimai pateikia vertingų duomenų ir išvalgų, kurios pristato XVI a. pabaigos–XVIII a. Vilniaus ir kitų LDK spaustuvių veiklos sąlygas. 1988 m. ji išanalizavo Lietuvos istorijos archyve surastas LDK spaustuvių privilegijas, tarp jų buvo 1768 m. karaliaus Stanislovo Augusto privilegija, susijusi su Vilniaus bazilijonų spaustuve⁵⁹. Ši publikacija pakoreguoja 1925 m. Ludwiko Abramowicziaus veikalo duomenis⁶⁰. Vilius Užtupas, pratęsdamas V. Merkio darbą, 1998 m. pateikė Lietuvos poligrafijos įmonių iki 1997 m. žinyną. Jis pabandė išsamiau apibūdinti Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių poligrafinius savitumus, tik skelbiamame veikle neišvengė faktinių klaidų⁶¹. Atskiri XVII a. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai pateko į 2004 m. Daivos Narbutienės tyrimą, skirtą XV–XVII a. LDK lotyniškai knygai⁶². 1795–1861 m. Didžiosios Lietuvos lietuviškos knygos leidybos, spausdinimo ir platinimo klausimai išsamiai nagrinėjami 2010 m. Aušros Navickienės tyrime⁶³. A.

---

⁵⁶ *Knygos lietuvių kalba*. T. 1: 1547–1861 / sudarytojai: Eleonora Binkytė... [et al.], atsak. red. Antanas Ulpis. Vilnius, 1969; *Knygos lietuvių kalba*. T. 2. 1862–1904, Kn. 1, A–P. Sudarytojai: Eleonora Binkytė... [et al.], atsak. red. Algimantas Lukošius. Vilnius, 1985.

⁵⁷ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m. In: *Spauda ir spaustuvės*. Vilnius, 1972. P. 142–250. (Iš lietuvių kultūros istorijos; t. 7).

⁵⁸ Ten pat, p. 186.

⁵⁹ PETRAUSKIENĖ, Irena. Valdovų XVI–XVIII a. privilegijos – Lietuvos spaudos istorijos šaltinis. *Knygotyra*, 1988, t. 15 (22), 1 šas., p. 43–51.

⁶⁰ Aukščiau minėta, kad 1996 m. Baltarusijos tyrėja I. Abramava taip pat paskelbė duomenis apie šią privilegiją (remiantis egzemplioriumi iš Vitebsko istorijos archyvo), nežinodama apie I. Petrauskienės straipsnį.

⁶¹ UŽTUPAS, Vilius. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius; Kaunas, 1998. P. 356–358.

⁶² NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004.

⁶³ NAVICKIENĖ, Aušra. *Besikeičianti knyga XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvoje*: monografija. Vilnius, 2010.

Navickienė prieina prie išvados, kad Vilniaus bazilijonai dažniausiai perspausdindavo lietuvišką katalikų literatūrą, todėl *lietuvių pasaulietinei kultūrai spaustuvės produkcija nebuvo svarbi*⁶⁴.

Įvairių pavienių faktų apie spaustuvę pasitaiko tyrimuose kitomis temomis. G. Šulkinos tyrime apie Vilniaus cenzūrą atskleisti keturių XIX a. pradžios spaustuvės darbuotojų vardai⁶⁵. Straipsnyje apie Mažosios Lietuvos mokyklų vadovėlius Arnoldas Endzinas nustatė bazilijonų knygų sklaidos atvejį šiame regione⁶⁶. Regina Jakubėnas, nagrinėjusi knygų reklamas LDK laikraščiuose, priėjo prie išvados, kad bazilijonai nesinaudojo šiuo vartotojų informavimo kanalu⁶⁷. Paminėtinas ir Vlodo Abramavičiaus straipsnis kultūros populiarinimo leidinyje apie pirmuosius Vilniaus laikraščius, kuriame nepagrįstai teigiama, kad 1794 m. *Vilniaus tautinis laikraštis (Gazeta narodowa Wileńska)* buvo spausdinamas M. Karpavičiaus *prižiūrimoje „Vilniaus bazilijonų spaustuvėje“, kuri leido ir kitą sukilėlių literatūrą*⁶⁸.

Bazilijonų spaustuvės temai palankią aplinką suformuoja įvairių šiuolaikinės Lietuvos humanitarikos sričių tyrimai, kuriuose naujai nustatomos rusėnų vienuolių ir jų Bažnyčios sąsajos su Lietuvos istorija, Bažnyčia bei kultūra. Šiuo atžvilgiu paminėtini knygos kultūros istorikų Rimos Cicėnienės ir Arvydo Pacevičiaus, menotyrininkės Jolitos Liškevičienės, literatūrologų Sigitio Narbuto ir Mintauto Čiurinsko, istorikų Remigijaus Černiaus, Artūro Grickevičiaus, Aldonos Vasiliauskienės tyrimai. Be to, pastaruoju metu ypatingo dėmesio sulaukia viena seniausių Vilniaus krikščioniškų šventovių – Švč. Trejybės cerkvė ir vienuolynas. Kaip minėta, 2017 m. Lietuvos mokslininkų grupė (archeologijos, menotyros, literatūrologijos, istorijos sričių) kartu su Ukrainos mokslininkais

---

⁶⁴ Ten pat, p. 113–114.

⁶⁵ ШУЛЬКИНА, Г. Я. Роль вильнюсской цензуры в развитии издательского дела в 1803–1832 годах. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, VI, 1967, p. 99–119.

⁶⁶ ENDZINAS, Arnoldas. Mokymui naudotų lietuviškų knygų Rytų Prūsijoje klausimu (XVIII a. pabaiga–XIX a. pirmasis ketvirtis). *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, V, 1966, p. 149–150.

⁶⁷ JAKUBĖNAS, Regina. Ogłoszenie drukarskie jako forma reklamy książki w osiemnastowiecznej prasie litewskiej. In: *Wilno literackie na styku kultur*. Redakcja: Tadeusz Bujnicki, Krzysztof Zajac. 2007. P. 21–34.

⁶⁸ ABRAMAVIČIUS, Vladas. Pirmieji Vilniaus laikraščiai. *Literatūros ir meno metraštis*, 1961, p. 163.

apie šią šventovę paskelbė išsamią mokslinę monografiją, kurioje atskleidžiama daug naujų faktų ir vardų iš Vilniaus ir LDK istorijos⁶⁹.

Apibendrintai galima teigti, kad Vilniaus bazilijonų spaustuvė buvo įsitvirtinusi kelių nacionalinių istoriografijos tradicijų kryžkelėje. Tuo tik patvirtinama jos, kaip kultūrų sąveikos tarpininkės, svarba ir unikali pozicija. Skirtingose šalyse vyrauja tendencija koncentruotis tik į vieną spaustuvės leidybinio repertuaro segmento tyrimą remiantis kalbiniu kriterijumi, tapatinamu su tam tikromis tautybėmis. Antai Lenkijos tyrėjai dažniausiai nagrinėja XVII–XVIII a. lenkiškas knygas (išskyrus Z. Jaroszewicz-Pieresławcew), o rusų, baltarusių bei ukrainiečių mokslininkai didžiausią dėmesį skiria bazilijonų kirilikos knygoms (ypač sentikių). Lietuvos mokslininkams priklauso išskirtinis nuopelnas nustatant lietuviškų knygų kiekybinius bei kokybinius bruožus. Kita vertus, nepaisant ryškėjančių kontūrų visais šiais tyrimais nesukuriamas išsamus Vilniaus bazilijonų leidybinio repertuaro vaizdas, nes į mokslininkų akiratį retai kada patenka XVIII a. lotyniškos knygos, o XIX a. pradžios lotyniškų, lenkiškų, latviškų ir unitų kirilikos knygų bruožai apskritai nenagrinėti.

Istoriografijoje daugiausia spragų ryškėja tiriant bazilijonų spaustuvės veiklą. Iki šiandien jos istorijoje dominuoja faktografinės bazės formavimas, be to, pasitaiko nepagrįstų nuomonių ir prieštaringų vertinimų. Nors trūksta duomenų ir jų analizės, tyrėjai teikia savo įžvalgas, kuriose įtvirtinamos modernesnių koncepcijų vizijos. Kita vertus, istoriografijos trūkumams įveikti yra pakankamai šiuolaikinių humanitarikos mokslų atradimų, padedančių tęsti tyrimus, atsižvelgiant į tiriamosios epochos konfesinį, visuomeninį ir kultūrinį kontekstą.

Tyrimo problema

Aptartoji istoriografija parodė, kad kartais ne tiek šaltinių skurdumas, kiek metodologinės nuostatos nulėmė išvadas apie Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės veiklos ypatumus ir formavo jos vertinimą. Dalyje tyrimų nematoma veiksmų, kurie nusako tiriamojo objekto prigimtį. Tuomet istorijos reiškinių savitumus tikslinga nustatyti remiantis jam būdingais bruožais, kylančiais iš jo poreikių, funkcionavimo konteksto ir t. t. Ypač reikalinga atsižvelgti į socialinę reiškinių prigimtį. Šiuo atžvilgiu paminėtini du bruožai, būdingi šiai institucinei spaudos įmonei. Pirmiausia, Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvė priklausė ją įsteigusiai vienuolijai, t. y. religinei organizacijai su savo pašaukimais, misija, darbo metodais ir kt. Kita

---

⁶⁹ *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*: kolektyvinė monografija. Vadimas Adadurovas, Ivanas Almesas, Darius Baronas... [et al.]. Vilnius, 2017.

vertus, spaustuvė yra integrali miesto ir šalies spaudos verslo sistemos dalis. Šie du bruožai atspindi dvi socialines sistemas – religinę bei ekonominę, šalia kurių nuolat veikia trečia – komunikacinė sistema, taip pat daranti įtaką spaustuvės funkcionavimui. Iš to aiškėja, kad spaustuvė yra daugiaspektis socialinis reiškinys. Joje susipynę religinės institucijos interesai, ekonominiai ir techniniai spaudos dėsniai bei visuomeninės komunikacijos tendencijos. Todėl norint ją pažinti turi būti atsižvelgta į socialinį daugiasluoksniškumą. Atsižvelgiant į pateiktas pastabas, formuluojama tokia tyrimo **problema**: kaip religinė prigimtis ir pragmatiniai-ekonominiai interesai veikė spaustuvės raidą ir atsispindėjo jos produkcijoje. Sprendžiant šią problemą, tikimasi nušviesti vieno LDK visuomeninės komunikacijos sistemos elemento savitumus.

Tyrimo objektas – Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno spaustuvės veiklos organizavimas, darbuotojų personalas ir visa spaudos produkcija. Į spaustuvės produkciją įtraukiama viskas, kas joje buvo spausdinama, t. y. knygos, brošiūros, paveikslėliai, smulkioji ir akcidentinė spauda⁷⁰. Tyrimo chronologinės ribos – 1628–1839 m., t. y. nuo pirmosios knygos, kurioje bibliografiškai užfiksavo spaustuvės leidybinius duomenis⁷¹ iki Graikų katalikų bažnyčios uždarymo, po kurio Vilniaus bazilijonų vienuolynas su visu kilnojamuoju ir nekilnojamuoju turtu buvo perduotas Stačiatikių bažnyčiai.

Tyrimo tikslas – nustatyti spaustuvės formavimo veiksnius ir produkcijos struktūrą nuo 1628 iki 1839 m. atsižvelgiant į jos religinę prigimtį bei ją veikiančius pragmatinius-ekonominčius veiksnius XVII–XVIII a. LDK Bažnyčios, kultūros ir visuomeninės komunikacijos kontekste. Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti bazilijonų vienuolijos spaudos radimosi istorinį, konfesinį ir kultūrinį kontekstą,
- 2) pagrįsti spaustuvės veiklos periodizaciją ir išnagrinėti teisinius, techninius bei organizacinius veiklos aspektus,

---

⁷⁰ Smulkiajai spaudai dažniausiai priskiriami propagandinio ir reklaminio pobūdžio leidiniai iki 4 p. apimties (žr.: *Encyklopedia wiedzy o książce*, s. 560–561; *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997. P. 338). Akcidentinė spauda – tai kanceliariinės (formuliarai, lapeliai, anketos, liudijimai, diplomai, vizitinės kortelės ir t. t.) ir reklaminės (etiketės, reklaminiai katalogai, prospektai, plakatai ir t. t.) paskirties smulkūs spaudiniai (žr.: *Encyklopedia wiedzy o książce*, s. 20; *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas, p. 13).

⁷¹ САХАРОВ, И. П. *Обозрение славяно-русской библиографии*. Т. 1, кн. 2. СПб, 1849. С. 86, № 252.

3) nustatyti spaustuvės produkcijos kiekybinius ir kokybinius (originalumo) rodiklius bei teminę ir tipologinę struktūrą, veikiamą LDK Bažnyčios ir visuomenės pokyčių iki XIX a. pradžios.

Tyrimo šaltinių bazė

Tyrimui naudojamos keturios šaltinių rūšys: 1) archyviniai dokumentai, 2) publikuoti normatyviniai dokumentai, 3) spaustuvės leidybinė produkcija ir 4) Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno materialūs paminklai (pastatai ir patalpos).

1. Didžiama archyvinių dokumentų saugoma Vilniaus ir Sankt Peterburgo atminties institucijose⁷². Lietuvos valstybės istorijos archyve tyrimui vertingi dokumentai sukaupti Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno fonde (f. 1178). Konkrečiai su spaustuve susijusios dvi šio fondo XIX a. pirmos pusės bylos: vienoje atsispindi spaustuvės santykiai su cenzūra 1800–1828 m., kitoje – surinkti dokumentai dėl spaustuvės perdavimo vienuolyno vyresniajam 1837 m. ir jos išpardavimo 1845 m. Iš pastarosios bylos pažymėtinas paskutinis spaustuvės inventorių, kuris buvo surašytas 1838 m., prefekto paaiškinimas dėl vidinio darbo organizavimo, taip pat Vilniaus spaustuvinių prašymai dėl bazilijonų spaustuvės privilegijų bei metropolito Josifo Semaškos tarnybiniai laišakai, bylojantys apie spaustuvės likimą. Taip pat šiame fonde saugomas XIX a. pirmos pusės vienuolyno kapitalo žiniaraštis, kuriame užfiksuoti spaustuvės skolininkai, kai kurių iš jų nurodoma socialinė padėtis. Šis dokumentas teikia medžiagos apie knygų platinimą. Spaustuvės ir vienuolyno ūkinius santykius XVIII a. antroje pusėje atskleidžia 1765–1782 m. vienuolyno išlaidų-pajamų knyga, o 1764–1781 m. vienuolyno *Dienoraštyje*⁷³ užfiksuoti kai kurie prefekto darbai bei kai kurios literatūrinio ir kultūrinio vienuolyno gyvenimo aplinkybės.

Pavienių dokumentų, susijusių su spaustuve, teko rinkti ir iš kitų Lietuvos valstybės istorijos archyvo fondų. Lietuvos unitų dvasinės konsistorijos fonde (f. 634) saugomas 1800 m. spaustuvės knygų sandėlio katalogas, leidžiantis nagrinėti leidybinį repertuarą, knygų tiražus, taip pat patikslinti leidinių bibliografiją. Naudingos buvo kelios kitos šio fondo bylos, teikiančios biografinių duomenų apie bazilijonus ir apie Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyną. Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriaus kanceliarijos fonde (f. 378) saugoma 1824 m. tardymo byla dėl nelegalaus

---

⁷² Dalis archyvinių dokumentų išspausdinta ką tik (2019 m. gegužės mėn.) pasirodžiusioje monografijoje *На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі* (Львів, 2019).

⁷³ Didžiausia dalis *Dienoraščio* teksto paskelbta: АСДСЗР. Т. 10, 1874. С. 308–340.

leidinių spausdinimo Vilniaus bazilijonų spaustuvėje. Iš prefekto ir spaustuvininkų pasiaiškinimų matyti spaustuvės vidinės problemos, kylančios dėl valdininko ir samdomų darbuotojų interesų susikirtimo. Vieno šios bylos dalyvių, spaustuvininko užsieniečio Josifo Nike, byla saugoma Vilniaus švietimo apygardos valdybos fonde (f. 567). Vilniaus miesto magistrato fonde (f. 458) yra dokumentas, fiksuojantis magistrato užsakymus Vilniaus bazilijonų spaustuvei.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi keli XIX a. pradžios vienuolyno inventoriai (f. 4, inventoriai), apie bazilijonų spaustuvę teikiantys įvairiarūšę informaciją. Kituose pavieniuose dokumentuose, esančiuose inventorių (f. 4) bei traktatų ir mokslo darbų (f. 3) fonduose, užfiksuoti bazilijonų, susijusių su spaustuve, veiklos faktai. Panašaus pobūdžio dokumentai yra ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde (f. 41) – t. y. [1793], 1799, 1806, 1823 (kitas egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje) ir 1837 m. inventoriai bei 1796–1806 m. vienuolyno išlaidų-pajamų knyga. Taip pat vertingų duomenų teikia to paties fondo byla, parodanti 1829–1837 m. spaustuvės santykius su unitų dvasine konsistorija.

Dokumentų Sankt Peterburgo atminties institucijose nėra tiek daug, bet jie apima ankstesnius spaustuvės veiklos periodus. Rusijos mokslų akademijos Istorijos instituto bibliotekos Pavelo Dobrochotovo kolekcijoje (kol. 52) saugomi tokie svarbūs dokumentai kaip XVII–XIX a. pradžios Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolių katalogai ir 1774 bei 1799 m. vienuolyno inventoriai⁷⁴. Bazilijonų vienuolių katalogai leido nustatyti, kad iki XIX a. spaustuvėje dirbo vienuoliai spaustuvininkai. Apie spaustuvininkus vienuolius randama duomenų ir 1778 m. vienuolyno vizitacijoje, kuri saugoma Rusijos valstybinio istorijos archyvo (Sankt Peterburgas) graikų unitų metropolitų kanceliarijos fonde (f. 823).

Baltarusijos valstybiniam istorijos archyvui (Minskas) priklauso 1819 ir 1821 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno inventoriai (f. 136). Austrijos nacionalinės bibliotekos (Viena) Rankraščių skyriuje saugomi XVIII a. bazilijonų vienuolynų vizitacijų rinkiniai, kurie anksčiau priklausė Lietuvos bazilijonų provincijos valdybai. 1709–1710 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės inventorių iš Austrijos nacionalinės bibliotekos (SN-3845) pakoreguoja istoriografijos nuomonę apie spaustuvės išvežimą į Supraslės vienuolyną. Taip pat labai vertingos yra 1793–1798 m. vizitacijos

---

⁷⁴ 1774 m. inventorių taip pat paskelbtas: NIKOŁAJEW, Mikoła. Drukarnia klasztoru Św. Trójcy w Wilnie w świetle nowych dokumentow archiwalnych. In: *Książka ponad podziałami*. Lublin, 2007. S.175–182.

ataskaitos, kurias sudarinėjo bazilijonas Silvestras Antonowiczius (SN-3849). Jis detaliai fiksavo vienuolių (tarp jų ir spaustuvininkų) buitines sąlygas, nusiskundimus, sveikatą, pareigų atlikimą ir t. t. Šis dokumentas visapusiškai atspindi Vilniaus bazilijonų vienuolyno gyvenimą prieš prasidedant imperinės Rusijos persekiojimams.

Kaip matyti, didžiausią archyvinių dokumentų grupę sudaro Vilniaus bazilijonų vienuolyno ūkiniai dokumentai – inventoriai. Šiandien yra duomenų apie 7 inventorius su išsamiais spaustuvės aprašymais: 1709–1710, 1774, 1804 m. liepos mėn., 1804 m. lapkričio mėn., 1823, 1837 ir 1838 m. Pažymėtina, kad kartais inventorių sudarytojai fiksuodavo spaustuvei kylančius sunkumus, jos pajamų dydį ir kitas aplinkybes. Taip pat tyrimui vertingi ir tie inventoriai, kuriuose nėra spaustuvės aprašymo, nes jie atskleidžia kontekstą, svarbų spaustuvės ir vienuolyno veiklai pažinti. Nagrinėjant Lietuvos bazilijonų provincijos veiklą nuolat susiduriama su informacijos apie jos narius stoka. Šiuo požiūriu inventoriai taip pat vertintini kaip naudingi šaltiniai. Jie padeda nustatyti vienuolių kilmę, išsilavinimą, einamas pareigas, patikslinti kai kuriuos biografinius duomenis. Kita vertus, tyrimo metu stengtasi inventorių informaciją sugretinti su kitais šaltiniais. Pažymėtina, kad vienuolyno inventorių skyriuose, kuriuose surašomas vienuolyno personalas, aptinkami duomenys apie spaustuvės prefektus, o duomenys apie spaustuvininkus nepateikiami. Tai parodo, kad spaustuvininkų ir kitų vienuolyno bendruomenės narių statusas skyrėsi.

2. Paskelbtų šaltinių grupei priklauso normatyviniai dokumentai (konstitucijos, potvarkiai, privilegijos, įstatymai). 1773 m. bazilijonų vienuolijos konstitucijose pirmą kartą buvo suformuluotas spaudos poreikis vienuolijos misijai vykdyti⁷⁵. XVII a. bazilijonų kongregacijų nutarimai⁷⁶ ir 1784–1786 m. Lietuvos provincijolo aplinkraščiai⁷⁷ svarbūs tuo, kad atskleidžia konkrečiai Vilniaus bazilijonų spaustuvės ir Lietuvos bazilijonų provincijos santykius. Pažymėtina, kad minėtos konstitucijos ir provincijolo aplinkraščiai įeina į leidybinį spaustuvės repertuarą. LDK valdovo privilegijos, suteiktos Lietuvos bazilijonų provincijai dėl spaustuvės

---

⁷⁵ *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis sive Constitutiones in monasterio Hoscensi formatae*. Vilnae : Typis Basilianis, 1773.

⁷⁶ АСДСР. Т. 12, 1900.

⁷⁷ SKARBK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae Nostrae Monachis... precatur*. [Vilnius: Bazilijonų sp., 1786]; SKARBK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae nostra Monachis... precatur*. [Vilnius: Bazilijonų sp., 1784].

perkėlimo į Vitebską, vertimas į baltarusių kalbą buvo paskelbtas 1996 m.⁷⁸ Be to spaustuvės ir Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno santykius paaiškina privilegijos, suteiktos pačiam vienuolynui. Jos paskelbtos XIX a. istorinių dokumentų rinkiniuose⁷⁹. Rusijos imperijos įstatymų sąvade surinkti įstatymai, apibrėžiantys Rusijos politiką bazilijonų vienuolijos ir spaustuvų atžvilgiu⁸⁰.

3. Svarbiu spaustuvės istorijos šaltiniu laikytinos bazilijonų leistos knygos. Jos analizuojamos įvairiais aspektais kaip įvairiarūšės informacijos laikmenos ir kaip materialūs daiktai. Sudarant Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygų sąrašą, pirmiausia remtasi įvairiomis bibliografinėmis priemonėmis. XVII–XVIII a. lenkiškos knygos, spausdintos bazilijonų, yra suregistruotos kontroliniuose sąrašuose *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos* (1998) ir *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba* (2015) – iš viso 244 pozicijos, o Karolio Estreicherio bibliografijoje užfiksuoti 99 lenkiški jų leidiniai, išspausdinti XIX a. pirmais dešimtmečiais. Dar vienas šio laikotarpio Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinys lenkų kalba yra paminėtas Adamo Jocherio bibliografijoje (t. 2, nr. 4179). *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašo* (1998) analizė leido nustatyti 12 leidinių lotynų kalba, išspausdintų XVII a. O lotyniškus leidinius, išspausdintus XVIII (68) ir XIX a. pirmais dešimtmečiais (26), teko rinkti iš K. Estreicherio bibliografijos tomų – iš viso 94 pozicijos⁸¹. Jis taip pat užfiksavo vieną Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinį prancūzų kalba (1765 m.). Kirilikos knygų pagrindiniais bibliografiniais šaltiniais tapo Georgijaus Golenčenkos suvestinis kirilikos knygų katalogas⁸², taip pat Andrejaus Voznesenskio (1991) ir Irinos Počinskajos (1994) bibliografinės publikacijos⁸³. Remiantis šių autorių

---

⁷⁸ АБРАМАВА, Ина. Грамата Станіслава Аўгуста базыльянам Літоўскай правінцыі 1768. *Віцебскі сшытак*, 1996, № 2, с. 70–71.

⁷⁹ *Собрание древних грамот и актов городов*: Вильны, Ковна, Трок, православных монастырей, церквей и по разным предметам. Ч. 2. Вильно, 1843; *Акты, издаваемые Виленскою Археологическою комиссиею* (toliau – АВАК). Т. 9. Вильна, 1878.

⁸⁰ *Полное собрание законов Российской империи* : Собрание первое (1649–1825). 48 т. Санкт-Петербург, 1830 (toliau – ПСЗРИ); *Полное собрание законов Российской империи*: Собрание второе (1825–1881). 55 т. Санкт-Петербург, 1830–1885 (toliau – ПСЗРИ (второе собрание)).

⁸¹ Į šį skaičių įtraukti trys 1835 m. liturginiai kalendoriai (rubricėlės), kurie užfiksuoti 1838 m. Rusijos švietimo žurnalo bibliografinėje rodyklėje (*Журнал министерства народного просвещения*, ч. 19, 1838, № 8, август, с. 409–410).

⁸² *Кніга Беларусі, [1517–1917]*: зводны каталог. Мінск, 1986.

⁸³ ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Кириллические издания старообрядчески х типографий конца XVIII–начала XIX века*: каталог. Ленинград, 1991;

darbais nustatyta 12 unitų kirilikos leidinių, išspausdintų XVII ir XVIII a. antroje pusėje, bei 56 sentikių kirilikos leidiniai, išleisti 1767–1808 metais. Dar keturi XIX a. pirmo dešimtmečio unitų kirilikos leidiniai atsispindi Aleksejaus Rodoskio (1894), Vukolo Undolskio (1871) bei Jakovo Golovackio bibliografijose⁸⁴. XVIII a. antros pusės–XIX a. pirmųjų dešimtmečių Vilniaus bazilijonų lietuviška produkcija išsamiai aprašyta bibliografijos *Knygos lietuvių kalba* pirmame tome (1969)⁸⁵ – iš viso 52 pozicijos. Latvių nacionalinės bibliografijos⁸⁶ sudarytojai užfiksavo aštuonis leidinius latvių (iš jų septyni yra latgalių, vienas – kuršių) kalba. Taigi, remiantis visomis minėtomis bibliografinėmis priemonėmis pavyko surinkti duomenis apie 583 įvairiakalbius leidinius. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurių leidinių leidimo duomenys bibliografijose neatskleisti ir jie buvo patikslinti analizuojant egzempliorius *de visu*.

Be to, knygų sąrašą papildė 194 pozicijos, kurios buvo nustatytos iš kitų šaltinių, t. y. iš archyvinių dokumentų, iš bibliotekų kortelinių / elektroninių katalogų⁸⁷ ir pagal kitų mokslininkų paskelbtus tyrimus. Tipologiniu požiūriu šioje grupėje didžiausią dalį sudarė XIX a. pirmų dešimtmečių liturginiai kalendoriai (iš viso 84) ir mokyklų programos (iš viso 16). Nemažai sunkumų kilo identifikuojant XVIII a. spaudinius be leidimo duomenų. Didžiausią tokių leidinių dalį sudarė nedidelės apimties proginiai tekstai (panegirikos, laidotuvių pamokslai ir pan.). Apskritai, tyrinėjant *de visu* XVIII a. antros pusės knygas su leidimo duomenimis, pastebėta, kad dalis jose panaudotos tipografinės ornamentikos (t. y. vinjetės, užsklandos, atsklandos) *migravo* tarp Vilniaus spaustuvių, todėl negalima tiksliai nustatyti anoniminio (t. y. be leidimo duomenų) leidinio spaustuvės vien tik pagal puošybos elementus. Vis dėlto, priimant sprendimą apie anoniminio leidinio prieskyrą Vilniaus bazilijonų spaustuvei, laikytasi kelių nuostatų: pirma, kad leidinyje būtų ne vienas, o keli nevienarūšiai ornamentiniai

---

ПОЧИНСКАЯ, Ирина. Описание изданий. In: *Старообрядческое книгопечатание*, с. 85–150.

⁸⁴ *Описание старопечатных и церковно-славянских книг, хранящихся в библиотеке С.-Петербургской Духовной Академии*. Составил Алексей Родосский. Вып. 2. Санктпетербург, 1894; УНДОЛЬСКИЙ, Вукол Михайлович. *Очерк славяно-русской библиографии*. С дополнениями А. О. Бычкова, А. Викторова. Москва, 1871; ГОЛОВАЦКИЙ, Яков. *Дополнение к очерку славяно-русской библиографии В. М. Ундольского*. Санктпетербург, 1874.

⁸⁵ *Knygos lietuvių kalba*. T. 1. 1547–1861. Vilnius, 1969.

⁸⁶ *Seniespiedumi latviešu valoda, 1525–1855: kopkatalogs*. Rīga, 1999.

⁸⁷ Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos ir Vilniaus universiteto bibliotekos.

elementai, būdingi bazilijonų spaustuvinkams; antra, atsižvelgiama į turinio sąsajas su bazilijonų aplinka (aiškintasi, kas yra autorius, kokiai progai sukurtas tekstas ir t. t.). Kita vertus, kiekviena Vilniaus spaustuvė turėjo tipografinių ornamentų rinkinį, kuris niekada neiškeliavdavo iš jos patalpų. Dviejų Vilniaus bazilijonų spaustuvei būdingų užsklandų (*pynė* ir *kriauklė su gėlėmis*) panaudojimas leidžia priskirti šiai spaustuvei 27 anoniminius leidinius, kuriuose išspausdintos 1796–1799 m. LDK teismuose sakytos advokatų kalbos⁸⁸. Visi iš kitų šaltinių nustatyti leidiniai (išskyrus 84 liturginius kalendorius ir 16 mokyklų programų⁸⁹) atsispindi 1–4 prieduose.

Taigi, šiandien tyrimui sukauptas spaustuvės leidybinės produkcijos sąrašas, saugomas autorės elektroniniame archyve, susideda iš 777 pozicijų, apimančių 1628–1837 m. įvairiakalbius spaudinius. Be to, reikia pažymėti, kad dalis ypač retų ir svarbių tyrimui leidinių egzempliorių yra pasklidusi atminties institucijose už Lietuvos ribų ir tik dėl geranoriškos užsienio kolegų pagalbos atsirado galimybė gauti jų kopijas ir taip patikslinti bibliografiją bei užtikrinti tyrimo kokybę.

4. Siekiant kompleksiskai ištirti bazilijonų spaustuvės veiklą į tyrimo šaltinius įtraukti Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno materialūs paminklai – pastatai (dabartinis adresas: Aušros Vartų gatvė 7b) ir patalpos. Spaustuvės patalpų lokalizacija, dydis ir įranga skirtingais laikotarpiais padeda išaiškinti jos svarbą įvairių vienuolyno erdvių (sakralinių, gyvenamųjų, tarnybinių) hierarchijoje.

Tyrimo metodologija

Ši disertacija yra knygos istorijos mokslo darbas apie vieną spaudos instituciją ir kartu tai tyrimas apie ankstyvosios modernybės LDK kultūrą, kurios esminiu formavimo veiksmu buvo Bažnyčia. Uždavus klausimą, kodėl apskritai verta nagrinėti spaustuvės veiklą, mintis neabejotinai nukrypsta į pamatinę idėją apie knygos vaidmenį istorijoje. Tyrimo teoriniu pagrindu pasirinktas sociologinės krypties knygos istorijos teoretikų apibrėžimas, konceptualizuojantis knygą kaip kompleksiškos žmonių sąveikos produktą⁹⁰. Remiantis šiuo apibrėžimu spaustuvė suvokiama kaip

---

⁸⁸ Už konsultaciją, apibūdinant dokumentų tipą, dėkoju dr. Adamui Stankevičiui (Lietuvos istorijos institutas). Dalis šių leidinių suregistruoti kontroliniame sąraše *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba* (2015), tačiau jų spaustuvė ne visada identifikuota.

⁸⁹ Informacija apie šiuos leidinius pasiekama per VUB elektroninį katalogą (<https://lanka.vu.lt>).

⁹⁰ MCKENZIE, Donald Francis. *Bibliography and the sociology of texts*. Cambridge, 1999. P. 4; HIGGINS, Ben. Printing the First folio. In: *The Cambridge companion to Shakespeare's First Folio*: [interaktyvus] / Ed. by Emma Smith.

specifinė socialinė institucija, sąveikaujanti su kitais veikėjais, siekiančiais sukurti spausdintinę knygą.

Kita vertus, knygotyriminkams rūpi, jog, nagrinėjant spaustuvės sąveikos formas ir būdus su kitomis institucijomis bei knygos kultūros veikėjais, galima atitolti nuo knygos istorijos uždavinių. Vengiant šio pavojaus, tyrime vadovaujamosi Thomo R. Adamso ir Nicolaso Barkerio teorine schema, kuri suteikia galimybę analizuoti visų spausdintinę knygą kuriančių veikėjų, tarp jų ir spaustuvės, veiklą neišleidžiant iš akių jų vaidmens bendrame knygos komunikacijos cikle. Nors ši schema iš tikrųjų yra tik patobulintas Roberto Darntono komunikacijos ciklo modelio variantas, šis mokslininkas pripažino patobulinimų prasmę ir naudą⁹¹. Taigi, T. R. Adamsas ir N. Barkeris išskiria knygos komunikacijos cikle penkias stadijas (leidybą, gamybą, platinimą, recepciją ir išliekamumą⁹²), kurios kinta veikiant keturiems išoriniams veiksniams⁹³. Nepaisant siauros gamybinės prigimties, spaustuvės vaidmuo XV–XVIII a. apėmė tris ciklo stadijas – leidybą, gamybą, platinimą⁹⁴. Šito pakanka, kad būtų galima nuspėti recepcijos ir išliekamumo stadijų, kurios pranoksta tyrimo ribas, bruožus ir nustatyti viso knygos komunikacijos ciklo savitumus.

Apibrėžiant tyrimo teorinį pamatą svarbu atkreipti dėmesį, kad iš keturių išorinių T. R. Adamso ir N. Barkerio komunikacijos ciklo veiksmų trys susideda iš vienos socialinio gyvenimo srities ir apibūdinamos kaip 1) intelektinė įtaka, 2) komercinis spaudimas ir 3) socialinė elgsena bei skonis⁹⁵. O vienas išorinis veiksnys susideda net iš trijų skirtingų dalių – politinės, teisinės ir religinės įtakos⁹⁶. Toks sujungimas nesunkiai pateisintinas bendru legitimacijos kriterijumi, tačiau konfesiškai

---

Cambridge, 2016. P. 31. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/89EA08A99EA45A328E0377A9ED5B63B3/9781316162552c3_p30-47_CBO.pdf/printing_the_first_folio.pdf> [žiūrėta 2018 10 12].

⁹¹ DARNTON, Robert. What is the History of Books Revisited. *Modern Intellectual History*, vol. 4, No. 3, 2007, p. 502.

⁹² Plg.: Roberto Darntono komunikacijos ciklo šešias stadijas: DARNTON, Robert. What is the History of Books? *Daedalus*, vol. 111, No. 3, 1982, p. 68.

⁹³ ADAMS, Thomas R.; BARKER, Nicolas. A new model for the study of the book. In: *The book history reader* / edited by David Finkelstein and Alistair McCleery. 2nd ed. London and New York, 2006. P. 53.

⁹⁴ Plg.: FINKELSTEIN, David; MCCLEERY, Alistair. *An introduction to book history*. New York and London, 2006. P. 44.

⁹⁵ ADAMS, Thomas R.; BARKER, Nicolas. A new model for the study of the book, p. 53.

⁹⁶ Ten pat, p. 53.

heterogeniškoje visuomenėje, kurios struktūra priklausė nuo kelių Bažnyčių statuso, geriau būtų atskirti veiksnius kaip savarankiškus, nors ir vienas kitam artimus. Komunikacijos ciklo išorinių veiksnių koregavimas neprieštarauja autorių raginimui tikslinti juos pagal konkrečios visuomenės situaciją⁹⁷. Šiuo atžvilgiu pažymėtina, jog bazilijonų spaustuvei lemiamą vaidmenį turėjo ją įsteigusi institucija, t. y. Bazilijonų vienuolija, priklausiusi ATR Unitų bažnyčiai. Iš šios perspektyvos spaustuvė suvokiama kaip integrali bažnytinės aplinkos dalis, o jos produkcija – kaip šios aplinkos kultūrinis produktas. Tai verčia, nagrinėjant religinį kontekstą, vadovautis Lietuvos mokslininkų veikalais, nubrėžiančiais LDK bažnyčios istorijos gaires bei integruojančiais ją į europinių procesų kontekstą⁹⁸.

Pagaliau pažymėtina dar viena metodologinė nuostata, išplaukianti iš T. R. Adamso ir N. Barkerio knygos ciklo schemas ir nusakanti tyrimo teorinius rėmus. Pastaruoju metu knygotyriminkai akcentuoja, kad senosios spaustuvės uždario pagrindą paprastai sudarydavo atsitiktiniai, nereguliarūs užsakymai ir darbai⁹⁹. Todėl reikėjo praplėsti komunikacijos ciklo galutinio materialinio objekto apibrėžimą iki *bibliografinio dokumento*, kuris apima ne tik knygas, bet ir *knygų korektūrinius variantus, blankų formas, plakatus, atsišaukimus, spausdintus paveikslėlius, vizitines korteles ir net degtukų dėžutes*¹⁰⁰. Kalbant apie pačias knygas, tyrime vadovaujamosi nuostata, kad, siekiant atskleisti knygos vaidmenį žmonijos istorijoje, būtina nustatyti universumą visų knygų, kurios, anot Roger Chartier, *kada nors buvo išleistos ir skaitomos, nepriklausomai nuo to, ar šiuolaikinė filosofinė bei literatūrinė tradicija pripažįsta jų tekstų vertę*¹⁰¹.

Tyrimo metodų pasirinkimą nulėmė Vilniaus bazilijonų spaustuvei analogiškų LDK spaudos įmonių tyrimai bei šiuolaikinio knygos istorijos mokslo sukaupta patirtis nagrinėjant knygos vaidmenį istorijoje. Taigi, nustatant spaustuvės raidos dėsnius remtasi istoriniais metodais: *genetiniu*,

---

⁹⁷ Ten pat, p. 62.

⁹⁸ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. Vytautas Ališauskas... [et al.]. Vilnius, 2001; GRICKEVIČIUS, Artūras. *Bažnyčios istorija: mokomoji knyga*. Kaunas, 2003; *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. Vytautas Ališauskas. Vilnius, 2006.

⁹⁹ DARNTON, Robert. What is the History of Books Revisited, p. 502; CHARTIER, Roger. *The Author's hand and the printer's mind* / translated by Lydia G. Cochrane. Cambridge, 2014. P. 59–60.

¹⁰⁰ ADAMS, Thomas R.; BARKER, Nicolas. A new model for the study of the book, p. 51.

¹⁰¹ РОДАК, Павел. *Письмо, книжка, лектура. Розмови: Ле Гофф, Шартъс, Еблар, Фабр, Леже* / Переклад українською мовою: Олесь Герасим. Варшава, 2016. С. 69.

lyginamuoju ir aprašomuoju. *Periodizavimo metodas* taikytas istoriniams raidos etapams išskirti ir pagrįsti. Pasikartojantys duomenys apie produktyvumą ir techninį aprūpinimą įvairiais laikotarpiais analizuojami ir lyginami remiantis sukauptais statistiniais duomenimis. Socialinis tiriamojo reiškinio lygmuo suponuoja tam tikrų visuomenės grupių dalyvavimą. Šis aspektas analizuojamas *biografiniu metodu* nustatant spaudos organizatorių, vykdytojų ir kitų suinteresuotų spaudos rezultatais asmenų veiklos pobūdį. Iš knygotyros metodų pirmiausia paminėtinas *bibliografinis metodas*. Jį pasitelkus buvo sukurta spaustuvės produkcijos bibliografinė bazė, taip pat atliktas visos produkcijos grupavimas pagal įvairius kiekybinius ir kokybinius kriterijus. Visa sukaupta bibliografinė informacija tapo pagrindu analizuoti viseto tendencijas sinchroniniu ir diachroniniu aspektu. Remiantis *tipografiniu metodu* (ornamentinių elementų ir šriftų analize) buvo atlikta anoniminių ir kontrafakcinių leidinių identifikacija. Tai leido patikslinti kai kuriuos istoriografijos teiginius ir priskirti spaustuvei nemažai anoniminių leidinių. Aiškinantis spaustuvės leidinių socialines paskirtis buvo taikomas *funkcinis knygotyros metodas*, o tipologiniai repertuaro ypatumai nustatomi pasitelkiant *struktūrinį tipologinį metodą*.

Tyrimo naujumas

Tyrimė siūloma kompleksinė spaustuvės tyrimo prieiga, atsižvelgiant į jos bažnytinę institucinę prigimtį. Kompleksinė prieiga akcentuoja, kad bazilijonų spaustuvės raidos kryptis nulėmė skirtingi veiksniai – pirmiausia bažnytiniai, vėliau ir spaudos verslo. Be to, atskleidžiant spaustuvės veiklos ypatumus vertintina ir LDK visuomeninė komunikacija, kuri suvokiama kaip skirtingų socialinių luomų ir grupių komunikacija per spausdintinę knygą. Spaustuvės tyrimas atveria naujas perspektyvas XVI–XVIII a. Vilniaus spaudos ir kultūros tyrimams. Ligšiol išsamios analizės sulaukė dvi senosios Vilniaus spaustuvės, kurios reprezentuoja skirtingas LDK kultūras, tai yra Akademijos spaustuvė¹⁰², susijusi su aukštųjų mokyklų institucine kultūra, bei Mamoničių šeimos spaudos įmonė¹⁰³, kurioje reiškėsi miestiečių kultūros komercinis pradai. Bazilijonų spaustuvės tyrimas atskleidžia Vilniaus vienuolių institucinę tradiciją, kurioje sąveikavo kelios krikščioniškos konfesinės kultūros. Taip pat spaustuvės istorija papildo Lietuvos bazilijonų provincijos istoriją, kuri iki šiol yra nepakankamai žinoma. Tyrimė nagrinėjamas bazilijonų bendruomenės kaip savito LDK intelektualinio elito

---

¹⁰² PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvė, 1575–1773*. Vilnius, 1976.

¹⁰³ ЗЕРНОВА, Антонина Сергеевна. Типография Мамоницей в Вильне (XVII век). *Книга*, Москва, 1959. Сб. 1, с. 167–223.

formavimasis, jo komunikacija su katalikų vienuolijomis, LDK bajorija ir valstietiška visuomene.

Ginamieji teiginiai:

1. Institucinei spaustuvei būdingos prieštaringos tendencijos, atsirandančios dėl skirtingų pačios spaustuvės ir jos savininkų siekių. Viena vertus, vadovaudamasi verslumu, spaustuvė siekia savarankiškai suformuoti spaudos darbų kryptį, derindama darbus saviems su kitų visuomenės grupių užsakymais. Kita vertus, spaustuvė negali ištrūkti iš bažnytinės institucijos, reikalaujančios paisyti jos interesų, kontrolės. Šios kontroversijos sprendimo variacijos lemia kiekvienos institucinės spaustuvės ir visos LDK spaudos kultūros savitumus.

2. Spaustuvės veikla paskatino Lietuvos bazilijonų provincijoje formuotis profesionalių cenzorių, spaustuvininkų, autorių ir knygų platintojų institucijas, kurios užtikrino knygos komunikacijos gyvybingumą.

3. Dėl pakankamai aukštos spaudos darbų kokybės Vilniaus bazilijonų spaustuvė gaudavo leidybinių užsakymų iš kitų konfesijų (katalikų ir sentikių) bei inteligentijos bendruomenių (Vilniaus universiteto), todėl jos repertuaras nebuvo siauros konfesinės paskirties.

4. Spaustuvės produkcija kelis kartus viršija istoriografijoje pateiktus duomenis ir tai leidžia spaustuvę įvertinti kaip vieną didžiausių, po Akademijos spaustuvės, Vilniaus ir LDK spaudos įmonių.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei keturi priedai. Pirmoje disertacijos dalyje apibrėžiami socialiniai ir konfesiniai veiksniai, turėję įtakos spaustuvės įsteigimui ir jos veiklos kryptims. Pirmos dalies pirmame skyriuje analizuojamas XVI a. pabaigos–XVII a. pradžios LDK spaudos kontekstas, kuriame toliau gvildenama, kokiomis kryptimis plėtojosi bazilijonų vienuolynų (Supraslės, Počajivo, Univo, Minsko) ir kitų unitų institucijų (vyskupų, brolijos) spaustuvės. Pirmos dalies antrame skyriuje analizuojami bazilijonų vienuolijos kaip potridentinės vienuoliškos organizacijos formavimosi bruožai, akcentuojant Lietuvos provincijos savitumus. Taip pat čia nustatomos veiklos, kurios lėmė knygos kultūros plėtrą: tai sielovados ir švietimo darbų organizavimas. Šios veiklos turėjo sisteminių pobūdį ir iki XVIII a. pabaigos susiformavo kaip LDK kultūros veiksnys. Pirmos dalies trečiame skyriuje atskleidžiami Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno veiklos savitumai, kurie nulėmė galimybes čia steigti spaustuvę.

Antroje disertacijos dalyje gvildenami spaustuvės įsteigimo, periodizacijos, veiklos aspektai, nustatoma, kaip kito jos teisinis statusas

keičiantis politinėms sąlygoms, analizuojami materialiniai pajėgumai skirtingais laikotarpiais ir darbo organizavimo tvarka. Taip pat atsižvelgiant į spaustuvės daugiafunktionalumą, nagrinėjami tiek knygų spaudos, tiek leidybos bei platinimo klausimai. Antro skyriaus pirmame poskyryje nustatomi spaustuvės prefektai ir darbuotojai, analizuojami jų socialiniai bruožai, taip pat rekonstruojamas darbuotojų skaičius skirtingais laikotarpiais. Trečiame skyriuje aiškinamas spaustuvės likimas po Graikų katalikų bažnyčios bei Bazilijonų vienuolijos panaikinimo.

Trečioje disertacijos dalyje įvairiais aspektais nustatomi ir analizuojami spaustuvės produkcijos ypatumai. Čia apibrėžiami bendri kiekybiniai leidybinio viseto parametrai ir jo spausdinimo dinamika skirtingais laikotarpiais. Atskirai keliamas klausimas dėl perspaudų santykio su originalia produkcija. Literatūriniai leidinių savitumai nustatomi analizuojant jų turinio sąsajas su Bažnyčios ir LDK visuomenės poreikiais bei ideologinėmis koncepcijomis. Taip pat leidybinės produkcijos aktualumas siejamas su autorių, vertėjų bei rengėjų sudėties analize. Trečios dalies trečiame skyriuje bazilijonų spaudiniai analizuojami kaip materialinė teksto laikmena – dėmesio centre jų formatas, apimtis, įrišai, šriftas ir poligrafinis apipavidalinimas. Išoriniai ir vidiniai knygų elementai nuosekliai gretinami su jų tekstų paskirtimi.

Nelietuviškų asmenvardžių ir vietovardžių rašyba

I. Rašant bazilijonų vienuolių asmenvardžius, jų vardai ir pavardės paliekamos tokia forma, kokia pateikta archyviniuose ir kituose šaltiniuose, tik pridedamos lietuviškos linksnių galūnės. Visi kiti svetimvardžiai rašomi autentiška forma ir taip pat gramatinami. Bibliografiniuose aprašuose svetimvardžiai neadaptuojami ir negramatinami.

II. Rašant nelietuviškus vietovardžius vadovaujamosi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patarimais, išdėstytais svetainėje *Pasaulio vietovardžiai* (prieiga per internetą: <http://pasaulio-vardai.vlkk.lt/>).

Disertacijos aprobacija

Straipsniai, paskelbti recenzuojamuose mokslo periodiniuose leidiniuose:

1. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvių privilegijos. *Knygotyra*, t. 68, 2017, p. 38–82.
2. Vilniaus bazilijonų spaustuvės (1628–1845) veiklos organizavimas. *Knygotyra*, t. 69, 2017, p. 7–41.
3. Bazilijonų vienuolijos ryšiai su Vilniaus universitetu. *Lietuvos istorijos studijos*, t. 42, 2018, p. 29–47.

Straipsniai, paskelbti konferencijų medžiagos rinkiniuose:

1. Каталог книжного магазина виленских базилиан 1800 года. In: *Международная научно-практическая конференция Румянцевские чтения (18–19 апреля 2017)*. Ч. 1, Москва, 2017, с. 230–235.
2. Префекты виленской базилианской типографии. In: *Матэрыялы міжнароднага кангрэса „500 гадоў беларускага кнігадрукавання“: XIII Міжнародныя кнігазнаўчыя чытанні*, Мінск, 14–15 верасня 2017 г. Мінск, 2017. Частка 1, с. 209–215.

Skaityti pranešimai konferencijose ir kituose renginiuose:

1. Maldaknygių, skirtų Švč. Mergelės Marijos garbinimui, leidyba Vilniaus bazilijonų spaustuveje XVIII a. (rusų k.). XXVI moksliniai skaitymai „*Rusijos nacionalinės bibliotekos knygų retenybės*“. Sankt-Peterburgas, Rusijos nacionalinė biblioteka, 2016 m. gegužės 25 d.
2. Vilniaus Bazilijonų spaustuvės istorijos tyrimų šaltiniai. Tarptautinė mokslinė konferencija „*Komunikacijos ir informacijos mokslai tinklaveikos visuomenėje: patirtys ir išvalgos. III*“. Vilnius, VU Komunikacijos fakultetas, 2016 m. birželio 9 d.
3. Nauji duomenys apie bazilijono Tymoteuszo Szczurowskio Akatisto vertimo šaltinius (rusų k.). Tarptautinė mokslinė konferencija „*Polskie/polonijne dziedzictwo piśmiennicze w zbiorach zagranicznych – problematyka i warsztat badawczy, rezultaty i perspektywy badań*“. Varšuva, Varšuvos universitetas, 2017 m. gegužės 25–26 d.
4. Vilniaus bazilijonų spaustuvės prefektai. Tarptautinis kongresas „*Baltarusijos knygai 500 metų*“. Minskas, Baltarusijos nacionalinė biblioteka, 2017 m. rugsėjo 15 d.
5. Nauji duomenys apie Vilniaus bazilijonų spaustuvės prefektus ir jų įtaką knygų repertuarui. Tarptautinė diskusija „*Bazilijonų ordino leidybinė veikla: keturių šimtų metų istorija*“. Vilnius, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2017 m. lapkričio 11 d.
6. Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygų kalbos ir šriftai. Tarptautinė konferencija „*Skorinos skaitymai*“. Vilnius, Lietuvos mokslų akademija, 2017 m. lapkričio 17 d.
7. Vilniaus bazilijonų spaustuvės (1628–1839) elementorių laidos (rusų k.). *14-oji tarptautinė knygotyros konferencija, skirta pirmojo slavų spausdinto elementoriaus 400 metinėms*. Minskas, Baltarusijos nacionalinė biblioteka, 2018 m. balandžio 26–27 d.

1. BAZILIJONŲ SPAUDOS FUNKCIONAVIMO PRIELAIDOS IR SĄLYGOS

1.1. Unitų spaudos plėtra nuo atsiradimo iki XVIII a. pabaigos

Unitų spaudos ištakos susijusios su XVI a. pabaigos įvykiais LDK rusėnų visuomenėje. Kyla klausimas, dėl kokių priežasčių unitai stengėsi turėti savo leidybą ir spaudą? Atsakymą į tai galima rasti tokiuose ankstyvosios Unitų bažnyčios raidos etapuose, kuriuose spausdintai knygai suteikiama svarbi reikšmė. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į Unitų bažnyčios įkūrimo kontekstą, kai tapo būtina viešai ginti ir aiškinti bažnytinės unijos idėją. Antra, Unitų bažnyčiai pradėjus gyvuoti, atsirado kita svarbi problema, susijusi su knyga. Tai adaptuotų liturginių knygų poreikis, būdingas Graikų katalikų bažnyčiai. Pažymėtina, kad ATR Romos katalikų bažnyčia niekada nesusidūrė su šia problema, nes lotyniškos liturginės knygos nuo seno pasiekdavo LDK iš įvairių Vakarų Europos spaudos centrų¹⁰⁴. Unitų bažnyčiai buvo reikalingos knygos bažnytine slavų kalba, spausdintos kirilikos šriftu. Kadangi visos kirilikos spaudos įmonės telkėsi stačiatikių rankose, unitai negalėjo naudotis jų paslaugomis. Taigi, apeiginių liturginių knygų poreikis tapo viena svarbiausių priežasčių, paskatinusių unitų spaudos atsiradimą.

1.1.1. Pirmųjų leidinių atsiradimo visuomeninis kontekstas

XVI a. LDK spaudos plitimui didelį vaidmenį turėjo LDK aukštuomenės įsitraukimas į Reformacijos judėjimą. Savo ruožtu, Reformacija turėjo įtakos kitų LDK krikščioniškų konfesijų vietinės spaudos atsiradimui. XVI a. pabaigoje stambiausia LDK stačiatikių spaustuve tapo pirklų brolių Mamoničių spaustuvė Vilniuje. 1595 m. pradėjo veikti kita, t. y. Vilniaus stačiatikių Švč. Trejybės brolijos, stačiatikių spaustuvė. 1575–1585 m. Vilniuje veikė pirmoji Katalikų bažnyčiai atstovaujanti spaustuvė, kurios steigėju buvo Mikalojus Kristupas Radvila. Vėliau jis padovanojo spaustuvę Jėzuitų ordinui, o ši vėliau tapo stambiausia katalikų spaudos įmone per visą LDK laikotarpį. Taigi, 1596 m. bažnytinės unijos išvakarėse knygų spauda naudojosi trys LDK krikščioniškos konfesijos. Sudarant Brastos bažnytinę uniją buvo įkurta ketvirtoji, graikų katalikų, krikščioniška konfesija. Nors jos atstovai pradėjo komunikuoti su visuomene taip pat per spaudą, pirmais

---

¹⁰⁴ НИКАЛАЕЎ, Мікалай Віктаравіч. *Гісторыя беларускай кнігі*. In: Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага. Т.1. Мінск, 2009. С. 286.

veiklos dešimtmečiais buvo priversti užsakinėti spaudinius svetimose spaustuvėse.

Naujos Unitų bažnyčios veikėjai daugiausia bendradarbiavo su Vilniaus spaustuvinkiniais. Kijevo metropolitas Ipatijus Pociejus nuo 1595 iki 1609 m. išleido Vilniaus spaustuvėse šešias knygas. Jo knygą *Antirresis, arba Apologija prieš Kristoforą Filaletą* apie 1600 m. išspausdino Danielis Lenčickis lenkų kalba¹⁰⁵ ir broliai Mamoničiai rusėnų kalba¹⁰⁶. Netrukus Leono Mamoničiaus spaustuvėje metropolitas Pociejus išleido knygą *1476 m. pasiuntinybė pas Romos popiežių Sikstą IV*¹⁰⁷. Mamoničių spaustuvėje išspausdinti ir kitų unijų palaikančių autorių kūriniai. Antai poleminius traktatus, ginančius unijos idėją, čia paskelbė Vladimiro ir Brastos vyskupas Joachimas Morochovskis¹⁰⁸, bazilijonas Leonas Krewza¹⁰⁹, Kijevo metropolitas Juozapas Rutskis¹¹⁰. Be to, dar keli leidiniai išleisti su Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno nuoroda¹¹¹. Bazilijono Josafato Isakowicziaus poetinis kūrinys *Iosaphatidos*, skirtas Juozapato Kuncevičiaus kankinystės atminimui, išspausdintas 1628 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje¹¹².

Pirmosios unitų knygos buvo spausdinamos ir kituose miestuose. Zamoscio jėzuitų akademijos spaustuvė išleido du vyskupo J. Morochovskio veikalus (1622, 1624)¹¹³ ir Timotejaus Szumanowicziaus poleminių kūrinių (1621)¹¹⁴. Andžejaus Piotrkowczyko spaustuvė Krokuvoje 1597 m. išleido jėzuito Petro Skargos kroniką apie Brastos sinodą¹¹⁵, o 1628–1629 m. – du dominikono Fabijono Birkowskio leidinius su pamokslais apie J. Kuncevičių¹¹⁶. Kita vertus, dėl politinių ir ekonominių priežasčių spaustuvinkinai ne visada nurodydavo savo vardą, todėl gana didelė dalis unitų pirmųjų leidinių buvo leidžiama anonimiškai. Manytina, kad pirmų Unitų bažnyčiai priskirtų leidinių spausdinimo vietos pasirinkimą lėmė autoriaus galimybės pasiekti artimiausią spaudos įmonę ir spaustuvininko pritarimas autoriaus pažiūroms.

---

¹⁰⁵ Estr. XII 204.

¹⁰⁶ Голенченко 54.

¹⁰⁷ XVII LLK 500.

¹⁰⁸ XVII LLK 418.

¹⁰⁹ XVII LLK 568.

¹¹⁰ XVII LLK 560.

¹¹¹ XVII LLK 162, 560.

¹¹² Estr. XVIII, 646–647; XVII LlotK 431.

¹¹³ Estr. XXII 563.

¹¹⁴ Estr. XXX 118.

¹¹⁵ Estr. XXVIII 154.

¹¹⁶ Estr. XIII 141, 143.

Pirmųjų unitų knygų tematika plėtojosi keliomis kryptimis, iš jų seniausia ir gausiausia buvo poleminio pobūdžio literatūra. Visi unitų polemikos kūriniai telkėsi aplink du įvykius – 1596 m. Brastos sinodą ir 1620 m. stačiatikių Kijevo metropolijos atkūrimą¹¹⁷.

Kaip žinoma, 1596 m. Brastoje vienu metu įvyko du stačiatikių sinodai – prieš ir už uniją. Spauldoje prasidėjo aštri polemika dėl sinodų legalumo. Katalikų rašytojo, jėzuito Petro Skargos ir Kijevo unitų metropolito Ipatijaus Pociejaus leidiniuose, kurie išėjo Krokuvos ir Vilniaus spaustuose lenkų bei rusėnų kalbomis, išsamiai aprašoma, kaip prounitiškame Brastos sinode buvo priimtas sprendimas dėl unijos su katalikais¹¹⁸. Kiti unijinio sinodo šalininkai taip pat siekė įrodyti stačiatikiams pasirašytos unijos legalumą. Per dešimt metų po Brastos sinodo jie paskelbė apie dešimt apologetinių įvairaus žanro kūrinių: laiškų, traktatų, pamfletų, šaltinių publikacijų su komentarais. Dalis unitų traktatų buvo nukreipta prieš žymaus stačiatikių polemisto Meletijaus Smotrickio poleminius leidinius. LDK magnatas Jonušas Skuminas Tiškevičius paskelbė poleminį laišką, nukreiptą prieš stačiatikių gynėjus Jobą Boreckį ir Meletijų Smotrickį¹¹⁹. Antras polemikos protrūkis įvyko, kai 1620 m. Jeruzalės patriarchas Teofanas atkūrė LDK stačiatikių bažnyčios hierarchiją – stačiatikių metropolitu buvo paskirtas Jobas Boreckis¹²⁰. Naujuose unitų autorių leidiniuose įrodomas šio paskyrimo neteisėtumas¹²¹.

Kita kryptis, kuri XVII a. pradžioje atsirado unitų raštijoje, buvo liturginė literatūra. Šiai grupei priklauso dvi liturginės knygos – mišiolas ir apeigynas, išspausdintos 1617–1618 m. kirilikos šriftu L. Mamoničiaus spaustuveje. Pasak M. Vavriko, jos buvo suredaguotos J. Kuncevičiaus bei kitų Švč. Trejybės vienuolyno bazilijonų pastangomis ir išspausdintos LDK kanclerio Leono Sapiegos lėšomis¹²². Spauštuvininke Mamoničiaus liturginės knygos

---

¹¹⁷ STRADOMSKI, Jan. *Spory o „wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków, 2003. S. 31, 43.

¹¹⁸ SKARGA, Piotr. *Synod Brzeski*. W Krakowie : w Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1597; [POCIEJ, Hipacy]. *Antirresis, abo Apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi*. W Wilnie : przez Dániela Lánczyckiego, 1600.

¹¹⁹ DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął, y na theatrum świata...* [Wilno] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642]. Lap. G1r.

¹²⁰ ČERNIUS, Remigijus. Bažnytinė unija. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra*: tyrinėjimai ir vaizdai. Sudarė Vytautas Ališauskas ... [et al.]. Vilnius, 2001. P. 86.

¹²¹ Pavyzdžiui, XVII LLK 608.

¹²² ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст. *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 9, 1974. С. 111.

buvo naudojamos ir perrašomos unitų cerkvėse visą XVII a., kol nepavyko organizuoti nuolatinės unitų liturginių knygų spaudos.

1623 m. Vitebske buvo nužudytas Polocko unitų arkivyskupas, bazilijonas Juozapas Kuncevičius. Šis įvykis nulėmė literatūros, skirtos pirmojo Unitų bažnyčios kankinio kultui, atsiradimą. Nuo 1623 iki 1628 m. išleisti septyni šios tematikos įvairių žanrų leidiniai: J. Morochovskio istorinis pranešimas lenkų ir lotynų kalbomis, L. Krewzos, W. A. Szlachtowicziaus ir F. Birkovskio pamokslai lenkų kalba, Josafato Isakowicziaus barokinės poezijos rinktinė lotynų kalba¹²³. Kankinio Juozapato kultui skirta literatūra buvo plėtojama per visą Unitų bažnyčios istoriją ir turėjo tarptautinį pobūdį, nes dalis knygų buvo rengiama ir spausdinama Romoje.

Apibendrintai galima teigti, kad prie ankstyvosios unitų raštijos kūrimo prisidėjo įvairių socialinių grupių autoriai. Pirmiausia tai Unitų bažnyčios hierarchai, dvasininkai ir vienuoliai. Antra, tai asmenys (T. Szumanowiczius, W. A. Szlachtowiczius), apie kuriuos neišliko jokių duomenų, arba anonimai. Savo nuomonę unijos klausimais spaudoje skelbė ir LDK politiniai veikėjai. Daugiausia knygų (apie 10) paskelbė antrasis Unitų bažnyčios metropolitas Ipatijus Pociejus. Taigi iki 1628 m., kai pradėjo veikti pirmoji bazilijonų spaustuvė, Unitų bažnyčia buvo sukaupusi didelę literatūrinės kūrybos ir leidybos patirtį. Jos veikloje išryškėjo kelios svarbios literatūrinės veiklos kryptys, buvo suvokta savų rašytojų parengimo svarba.

1.1.2. XVII a. unitų hierarchų pastangos organizuoti liturginių knygų leidybą

Liturginės knygos turi didžiulę reikšmę visose krikščioniškose konfesijose. Jos kodifikuoja ir unifikuoja bažnytinių apeigų tvarką, taip pat fiksuoja kiekvienos konfesijos teologinius ir dogminius išskirtinumus. 1596 m. Romos popiežius paliko Graikų katalikų bažnyčiai senąją slaviškos liturgijos ir apeigų tradiciją. Kartu su šiomis tradicijomis unitai rusėnai paveldėjo liturgines knygas, rašomas ir spausdinamas kirilikos šriftu.

ATR rusėnų liturginė tradicija kildinama iš Bizantijos, ji buvo perimama nuo X a. ir užfiksuota kirilikos raštu. Kirilikos liturginių knygų korpuse pirmą vietą užima Šventojo Rašto knygos – Evangelija, Apaštalas ir psalmynas. Kitų liturginių knygų šaltiniai yra Šventojo Rašto fragmentai, Bažnyčios tradicija, Bažnyčios mokytojų ir dvasinių rašytojų kūrybinis

---

¹²³ MŁODZIANOVSKIS, Andrius. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai*: šaltinis, vertimas ir studija. Vilnius, 2015. P. 529.

palikimas. Nuo seno stačiatikių pamaldose naudojami mišiolas (služebnikas), brevijorius (časoslovas), apeigynas (trebnikas), giesmynai Oktoechas ir Irmologijus; taip pat grupė knygų, kuriose giesmės ir maldos parinktos pagal religinių švenčių rūšį, t. y. mėnesio menėja, bendroji menėja, šventinė menėja, pasninko triodė ir šventinė triodė. Aukščiau minėta, kad pirmąsias unitų liturgines knygas išspausdino Leonas Mamoničius: 1617 m. jo spaustuvėje išleistas mišiolas (služebnikas), o 1618 m. – apeigynas (trebnikas). Šios knygos nesiskyrė nuo tuometinių stačiatikių apeigynų, tačiau jose buvo pridėtos instrukcijos dvasininkams, kuriose pirmą kartą pateikti nurodymai, liudijantys unitų ir stačiatikių skirtumus.

1679 m. metropolitas C. Żochowski išvardijo septynias liturginių knygų rūšis, kurios privalomos kiekvienoje unitų cerkvėje, t. y. mišiolas, brevijorius, menėja, trifologijus (giesmynas), psalmynas, oktoechas, o svarbiausia – apeigynas¹²⁴. Per visą XVII a. unitams pavyko mišiolą išleisti tris kartus (1617, 1691, 1692), apeigyną (1618) ir brevijorių (1670) po kartą. Neabejotina, kad penki liturginių knygų leidiniai per visą XVII a. negalėjo patenkinti Unitų bažnyčios poreikių. Be to, dauguma knygų iš minėto C. Żochowskio sąrašo nebuvo išspausdinta. Anot vyskupo Pachomijaus Vojnos Orańskio, unitų cerkvėse buvo plačiai naudojamos rankraštinės knygos¹²⁵. Taip pat knygų spragas unitai užpildydavo stačiatikių leidiniais iš Lvovo, Kijevo ir Maskvos spaustuvių. Suvokdami stačiatikių įtakos grėsmę, unitų hierarchai ieškojo problemos sprendimo¹²⁶. Tuo tikslu, pirma, buvo prašoma Tikėjimo skelbimo kongregacijos pagalbos spausdinant knygas Romoje, antra, ieškoma galimybių įsteigti vietinę spaustuvę. Pažymėtina, kad tuometiniuose dokumentuose spaustuvė, skirta unitų liturginėms knygoms, buvo vadinama *rusėnų kalbos spaustuve*¹²⁷ arba *slaviška spaustuve*¹²⁸, nes turima omenyje spaudiniai kirilikos šriftu.

Pirmas problemos sprendimo būdas teikė vilčių – 1626 m. Romoje įsteigtoje Poliglotos spaustuvėje buvo spausdinamos knygos katalikiškoms misijoms kitatikių šalyse. Ši spaustuvė buvo sukaupusi įvairių Europos tautų ir kitų kraštų šriftų, tarp jų ir kirilikos.

1626 m. metropolitas Juozapas Rutskis pateikė Tikėjimo skelbimo kongregacijai memorialą apie Unitų bažnyčios sunkumus. Jame tarp kitų

---

¹²⁴ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 121.

¹²⁵ Ten pat, p. 117.

¹²⁶ WEREDA, Dorota. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*. Siedlce-Lublin, 2013. S. 298.

¹²⁷ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 124.

¹²⁸ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, M. *Oficyna supraska 1695–1803*, s. 21.

svarbiausių problemų nurodomas liturginių knygų trūkumas¹²⁹. Kongregacijos sekretorius, reaguodamas į šią problemą, tais pačiais metais kreipėsi į Unitų bažnyčios hierarchus, kad šie nurodytų bazilijonams atlikti liturginių knygų patikrą ir atsiųstų reikiamų knygų sąrašą į Romą¹³⁰. Kongregacija žadėjo apmokėti spaudos darbus, tačiau jie taip ir neprasidėjo¹³¹. Kiti bandymai taip pat nebuvo sėkmingi. 1634 m. vyskupas Rafalas Korsakas, o 1647 m. bazilijonų prokuratorius Teodosijus Borowikas prašė, kad kongregacija savo lėšomis išspausdintų archijerejaus liturgiją (*archijeratikona*)¹³². 1654 m. metropolitas Antonijus Sieliava siuntė į Romą prašymą išspausdinti mišiolą ir brevijorių¹³³. Poliglotos spaustuvė paskyrė unitų mišiolo redaktoriumi bulgarų kilmės vyskupą Pranciškų Sojmirovą, tačiau knyga neišėjo. M. Vavriko nuomone, tai galėjo atsitikti dėl kelių priežasčių: metropolito A. Sieliavos mirties, Romą pasiekusių žinių apie prasidėjusį karą su Maskva, tuometinių bazilijonų prokuratorių Grigorijaus Beńkowskio ir Marciano Białozoro netinkamo elgesio Romoje¹³⁴. 1680 m. Tikėjimo skelbimo kongregacija iš naujo pritarė kelių liturginių knygų spaudai, kuria rūpinosi kitas unitų metropolitas bazilijonas Cyprianas Żochowski, tačiau ir šį kartą sumanymas liko neįgyvendintas¹³⁵.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad kongregacija buvo nusiteikusi padėti Unitų bažnyčiai išspręsti liturginių knygų spausdinimo problemą, tačiau nė vienas bandymas nebuvo įgyvendintas. Piotras Galadza išskyrė du veiksnius, dėl kurių, jo nuomone, nepavyko organizuoti spaudos Romoje: tai *Romos faktorius* ir unitų vyskupų nenuoseklumas¹³⁶. Anot P. Galadzos, kongregacijos veikėjai per visą XVII a. reikalavo, kad unitai siųstų liturginės knygos tekstą tik su vertimu į lotynų arba italų kalbą. Be to, Romoje iki XX a. pradžios dirbo tik vienas, kartais du specialistai, galintys spręsti slaviškos liturgijos leidybos klausimus¹³⁷. Ir pati Poliglotos spaustuvė buvo nepakankamai aprūpinta slaviškais šriftais. 1681 m. kongregacijos sekretorius Edvardas Čibas konstatavo, kad spaustuvėje trūksta kirilikos

---

¹²⁹ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 115.

¹³⁰ Ten pat, p. 115.

¹³¹ Ten pat, p. 116

¹³² Ten pat, p. 116.

¹³³ Ten pat, p. 117

¹³⁴ Ten pat, p. 118–119.

¹³⁵ Ten pat, p. 121.

¹³⁶ ГАЛАДЗА, Петро. Літургічне питання і розвиток богослужінь напередодні Берестейської унії аж до кінця XVII століття. In: *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті*. Львів, 1997. С. 21.

¹³⁷ Ten pat.

matricų, puansonų ir kitų spaudos priemonių, reikalingų didelio formato knygų leidybai¹³⁸. Kita vertus, M. Cubrzyńskos-Leonarczyk nuomone, Tikėjimo skelbimo kongregacija apskritai nebuvo suinteresuota skirti pagalbos šaliai, kurioje kirilikos spauda iš esmės buvo gana gerai išvystyta¹³⁹.

Kartu su bandymais spausdinti mišiolas Romoje unitų hierarchai sugrįždavo prie minties organizuoti vietinę spaudą. Toks sprendimas buvo priimtinas metropolitui J. Rutskiui, tačiau tam jis neturėjo jokių finansinių galimybių. Cholmo vyskupas M. Terleckis planavo įkurti bažnytinių knygų spaustuvę savo diecezijoje, nes buvo susirūpinęs dėl stačiatikių knygų plitimo. 1643–1644 m. gyvendamas Romoje, jis stengėsi įsigyti kirilikos puansonus¹⁴⁰, tačiau spaustuvės nepavyko organizuoti. Po nesėkmingo jo bandymo ilgą laiką nebuvo jokių duomenų apie vietinės ATR unitų spaustuvės steigimą. Apskritai, 1654–1665 m. Unitų bažnyčios veikla buvo visiškai sutrikusi ne tik dėl karo suirutės, bet ir priešiskai nusiteikusių karaliaus, kuris Unitų bažnyčios metropolito paskyrimo nepatvirtino dešimt metų.

Naujas postūmis liturginių knygų leidyboje susijęs su unitų metropolitu Gabrieliu Kolenda. Jis dalyvavo 1667 m. bazilijonų kapituloje, kurioje buvo nutarta parengti spaudai mišiolą ir brevijorių, bet apie konkrečią spausdinimo vietą neužsimenama¹⁴¹. Iš G. Kolendos korespondencijos paaiškėjo, kad spaustuvė buvo įkurta Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyne¹⁴². Ją steigiant dalyvavo G. Kolenda ir tuometinis Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno vyresnysis Joanas Malachowskis. Šių dviejų asmenų įkurta spaustuvė veikė tik trejus metus.

Po metropolito G. Kalendos mirties spręsti knygų leidybos problemą aktyviai ėmėsi naujas metropolitas Cyprianas Źochowskis. Tai buvo aktyvus Bažnyčios vadovas, pamokslininkas, rašytojas, inicijavęs Unitų bažnyčioje atsinaujinimo procesus ir įtikinęs Ukrainos stačiatikių hierarchus priimti uniją. Kadangi metropolitas, valdant bazilijonų vienuoliją, turėjo daug teisių, tai nuolat įtraukdavo vienuolius į platesnę viešąją veiklą, susijusią su misijomis, katekizacija, švietimu. Svarbią vietą metropolito C. Źochowskio veikloje užėmė liturginių knygų spausdinimo problema.

---

¹³⁸ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 122.

¹³⁹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 19.

¹⁴⁰ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 116.

¹⁴¹ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 96, 99.

¹⁴² Ten pat, p. 119.

1681 m. K. Žochovskis paprašė Romos finansinės paramos spaustuvės steigimui Žyrovčiuose, tačiau Tikėjimo skelbimo kongregacijos sekretorius E. Čibas pasiūlė organizuoti liturginių knygų spaudą Lvove, kuriame tuo metu veikė kelios slaviškos ir lenkiškos spaustuvės. Iš tiesų, šiam planui realizuoti nebuvo tinkamų sąlygų. Todėl nesulaukęs paramos, C. Żochowski pradėjo parengamuosius spaustuvės įrengimo darbus Supraslės bazilijonų vienuolyne. Toks variantas buvo patvirtintas specialioje liturginių knygų komisijoje, sušauktoje 1683 m. Varšuvoje¹⁴³. 1686 m. Naugarduko bazilijonų kapituloje metropolitas C. Żochowski įpareigojo bazilijonų vienuoliją organizuoti visose cerkvėse spaustuvei įrengti reikalingų lėšų rinkimą. Buvo nuspręsta, kad kiekvienas dvasininkas turi skirti šiam reikalui po vieną auksiną¹⁴⁴. 1687 m. C. Żochowski davė Supraslės pasiuntiniui užduotį nupirkti Gdanske reikalingą tipografinę įrangą ir surasti spaustuvininką¹⁴⁵.

Tolesni įvykiai rodo, kad C. Żochowskiui pavyko sėkmingai atlikti parengiamuosius darbus ir spaustuvė pradėjo darbą, tačiau ne Supraslėje, kaip buvo planuota iš pradžių, o Vilniuje prie bazilijonų vienuolyno. Tiksliai nėra žinoma, dėl kokių priežasčių tai atsitiko. Veikiausiai, M. Cubrzyńskos-Leonarczyk nuomone, tai buvo Supraslės bazilijonų pasipriešinimas dėl didelių išlaidų, kurias iš anksto buvo sunku numatyti. Kita vertus, pačiam metropolitui papildomų rūpesčių kėlė ir ypatingas Supraslės vienuolyno statusas. Jis nerimavo, kad ateityje Supraslės fundatoriai gali perimti spaustuvę savo dispozicijon. Taip pat reikia atsižvelgti į akivaizdų Vilniaus miesto pranašumą: čia beveik visą amžių nenutrūkstamai veikė jėzuitų akademijos spaustuvė, o nuo XVII a. aštunto dešimtmečio prasidėjo pranciškonų spaustuvės veikla. Vilniuje buvo paprasčiau aprūpinti naują spaustuvę reikalingomis medžiagomis ir specialistais. Iš kelių Varšuvos liturginės komisijos 1683 m. numatytų išleisti knygų, metropolitas C. Żochowski Vilniuje 1692 m. išspausdino tik *Didijj mišiolą*¹⁴⁶. Be to, 1691 m. šioje spaustuvėje jau buvo išleistas sutrumpintas, t. y. *Mažasis mišiolas*¹⁴⁷.

1693 m. metropolitas C. Żochowski gavo privilegiją nominuoti Supraslės archimandritu ir spaustuvė su didžiojo mišiolu tiražu iš Vilniaus buvo išvežta į Supraslę. Metropolitas, perkeldamas spaustuvę, tikėjosi

---

¹⁴³ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст., с. 119.

¹⁴⁴ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 124.

¹⁴⁵ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 21.

¹⁴⁶ Голенченко 168.

¹⁴⁷ Голенченко 167.

pratęsti kitų knygų – apeigyno ir katekizmo – leidybą ir apmokyti Supraslės vienuolius spausdinimo amato¹⁴⁸. Taip pat jis tikėjosi išleisti pakartotinę *Didžiojo mišiolio* laidą, kad patenkintų visos unitų metropolijos poreikius, tačiau mirtis nutraukė jo planus.

Metropolito C. Zochowskio mišiolas iš dalies patenkino unitų liturgijos ir kitų bažnytinių knygų paklausą. Svarbu tai, jog graikų katalikai aiškiai įrodė, kad turi savo liturginę tradiciją, skiriančią juos nuo Stačiatikių bažnyčios. Po metropolito mirties unitų spaudos plėtotę paspartino XVII–XVIII a. sandūroje prie Graikų katalikų bažnyčios prisijungusios keturios Ukrainos stačiatikių diecezijos, kurios išsiskyrė turtingomis liturginėmis tradicijomis ir turėjo kelias spaustuves. Taigi, į unitų spaudą įsitraukė keletas Ukrainos unitų spaustuvių ir drauge atsirado materialinės galimybės įsteigti naujas spaudos įmones.

1.1.3. Unitų spaudos steigėjų įtaka leidybos kryptims

Unitų bažnyčiai priskiriamos septynios spaustuvės, veikusios Lenkijos-Lietuvos valstybėje skirtingais laikotarpiais. Jų steigėjai skirtingai žiūrėjo į unitų liturginių knygų leidybą, kuria XVII a. rūpinosi Bažnyčios hierarchai. Pagal kilmę visos spaustuvės skirstomos į dvi grupes: 1) paveldėtos iš stačiatikių ir 2) naujai įkurtos Unitų bažnyčios šalininkų. Pirmai grupei priskiriamos trys spaustuvės, antrajai – keturios. Kadangi ne visos unitų spaustuvės priklausė vienuolynams, tikslinga jas vadinti ne pagal vienuolių organizaciją, o pagal priklausomybę visai Unitų bažnyčiai.

1.1.3.1. Iš stačiatikių paveldėtos spaustuvės

XVII–XVIII a. sandūroje prie Unitų bažnyčios prisijungė kelios ukrainiečių diecezijos, tarp jų buvo Lvovo diecezija su centru Lvove. Šis miestas nuo seno garsėjo senomis spaudos tradicijomis. Jame veikė spaudos įmonės, aptarnavusios įvairias etnokonfesines bendruomenes – rusėnų, graikų, lenkų, armėnų. Taip pat čia veikė viena stambiausių ATR kirilikos knygų spaustuvių; ją įsteigė ir jai vadovavo Lvovo miestiečių stačiatikių brolija.

Lvovo miestiečių stačiatikių / unitų brolijos spaustuvė. Lvovo miestiečių stačiatikių brolija prie Švč. Dievo Motinos Užmigimo cerkvės buvo įsteigta 1585–1586 m. sandūroje, remiantis Antiochijos

---

¹⁴⁸ ВАВРИК, Михайло. Службник митр. К. Жоховського 1692 р. (Генеза й аналіза). *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 12, 1985. С. 314.

patriarcho Joakimo ir Konstantinopolio patriarcho Teofilo privilegijomis¹⁴⁹. Patriarchai suteikė brolijai stauropigijos statusą, atleidžiantį nuo pavaldumo vyskupams. Patriarchų privilegijos iki XVII a. pradžios buvo patvirtintos kelis kartus: Konstantinopolio patriarcho Jeremijaus, Kijevo metropolito Michalo Ragozos ir pagaliau Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Vazos¹⁵⁰. Privilegijomis buvo įteisinta visuomeninė, politinė ir kultūrinė Lvovo brolijos veikla, ginanti stačiatikių visuomenės interesus. ATR valdantysis elitas neigiamai reagavo į brolijos veiklą, nes jos nariai nebuvo pavaldūs bažnytinei bei pasaulietinei valdžiai, turėjo gana didelį kapitalą ir darė poveikį politiniams sprendimams¹⁵¹. Be kita ko, pagal patriarchų ir karalių privilegijas, Lvovo miestiečiams buvo leidžiama steigti spaustuvę bažnytinių knygų bei mokyklinės literatūros leidybai ir suteikta monopolija visoms knygoms rusėnų kalba. Steigdami spaustuvę, miestiečiai už 1500 auksinų nupirko Ivano Fiodorovo oficiną įrangą. Manoma, kad spaudos organizavimo klausimais juos konsultavo Ivano Fiodorovo sūnus Ivanas Drukarevičius¹⁵².

Pirmieji Lvovo brolijos leidiniai pasirodė 1591 m., o nuolatinį spaustuvės darbą pavyko organizuoti tik nuo 1652 m. Iki 1616 m. brolijos spaustuvės repertuare svarbią vietą užėmė mokyklos vadovėliai ir visuomeninė politinė literatūra, nors tokios knygos buvo nuostolingos¹⁵³. Nuo 1630 m. pagrindine leidybos produkcija buvo stačiatikių liturginės knygos. Anot Jaroslavo Isajevičiaus, šis pokytis įvyko dėl kelių priežasčių: brolijos mokyklos nuosmukio, didžiulės liturginių knygų paklausos ir dėl brolijos poreikio stiprinti materialinę padėtį¹⁵⁴. 1630–1640 m. brolijos spaustuvinėškai parengė spaudai kelių liturginių knygų pirmąsias laidas: 1630 m. išleistas oktoechas, 1632 m. – Anfologijonas, t. y. Šventinė triodė, 1634 m. – Evangelija, 1637 m. – mišiolas ir kt., o jau nuo XVII a. vidurio dažniausiai leido jų perspaudus¹⁵⁵.

---

¹⁴⁹ JUDA, Maria. Podstawy prawne publikacji wydawnictw dla Kościołów wschodnich w Koronie i Ziemiach Ruskich w XVI–XVIII w. *Folia Bibliologica*, R. 36/37, 1988/1989, [druk 1993], s. 9.

¹⁵⁰ Ten pat, p. 10.

¹⁵¹ ШУСТОВА, Юлия. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788)*. Источниковедческое исследование. Москва, 2009. С. 142.

¹⁵² ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is10.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ Ten pat, <<http://litopys.org.ua/isaevych/is17.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁵⁵ Ten pat, <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

Liturginių knygų spauda liko pagrindine leidybos kryptimi ir po to, kai 1708 m. Lvovo stačiatikių brolija prisijungė prie Unitų bažnyčios. Nepaisant unijos pripažinimo, Lvovo brolijos spaustuvininkai ilgą laiką spausdino liturgines knygas pagal stačiatikių kanonus, pasinaudodami Kijevo ir Maskvos spaustuvių knygomis¹⁵⁶. Tai privertė unitų hierarchus ir Romos popiežiaus nuncijų sugriežtinti spaustuvės kontrolę. 1722 m. Lvovo unitų vyskupas Afanacijus Šeptickis uždraudė spausdinti knygas be jo cenzūros ir taip pat pareikalavo pašalinti iš liturginių tekstų viską, kas neatitinka unitų kanonų¹⁵⁷. 1726 m. nuncijaus komisija areštavo Lvovo brolijos biblioteką bei jos spaustuvės knygų sandėlį ir tik po metų šis turtas buvo gražintas savininkams¹⁵⁸. 1735 m. brolijos atstovai buvo pašaukti į nuncijaus teismą Varšuvoje, kuriame apkaltinti, kad Lucko diecezijoje pardavinėjo nepataisytas liturgines knygas, žalingas Graikų katalikų bažnyčiai¹⁵⁹. Pagaliau, nuncijus įpareigojo Lvovo popiežiškąją kolegiją kontroliuoti brolijos spaustuvės darbą – jai buvo leidžiama spausdinti tik tas knygas, kurios perėjo kolegijos prefekto cenzūrą¹⁶⁰.

Paminėtinas dar vienas Lvovo brolijos spaustuvės bruožas, nulėmęs spaustuvės vaidmenį unitų spaudos istorijoje. Lvovo brolija buvo pirmoji institucija, gavusi kirilikos liturginės spaudos privilegijas ukrainietiškos ATR žemėse. Atsiradus kitoms spaustuvėms, šios privilegijos padėjo brolijai teisiškai nugalėti konkurentus ir įtvirtinti spaudos monopoliją. Julija Šustova užfiksavo daugelio Lvovo miestiečių brolijos narių bylinėjimąsi su kitomis spaustuvėmis dėl spaudos monopolijos pažeidinėjimų: 1639–1640 m. vyko procesas su spaustuvininku Andrejumi Skolskiu, 1666–1667 m. – su Lvovo spaustuvininku Michailu Slioska, o 1669 m. – su šio spaustuvininko paveldėtojais, 1691–1701 m. brolija kovojo su spaustuvininku Albertu Milčevskiu, 1736 m. – su Unevo bazilijonų vienuolyno spaustuve, o 1753–1772 m. – su Počajivo bazilijonų vienuolyno spaustuve¹⁶¹. Brolijos

---

¹⁵⁶ JUDA, Maria. *Podstawy prawne publikacji wydawnictw dla Kościołów wschodnich*, s. 11.

¹⁵⁷ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁵⁸ ШУСТОВА, Юлия. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788)*, с. 546.

¹⁵⁹ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁶⁰ Ten pat.

¹⁶¹ ШУСТОВА, Юлия. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788)*. С. 422.

monopolija spaudoje neteko galios tik 1772 m. įvykus ATR pirmajam padalijimui. Nepaisant neigiamų monopolijos pasekmių (kitų spaustuvių darbo sustabdymas, knygų poligrafinės kokybės smukimas), Lvovo brolijos spaustuvės veikla atliko svarbų vaidmenį ATR kultūros raidoje, užtikrindama rusėnų identiteto išsaugojimą visuotinės polonizacijos metu.

Unitiškas spaustuvės veiklos periodas tęsėsi iki Austrijos valdžiai paskelbus 1788 m. apie brolijos likvidavimą. 1790 m. vietoj brolijos pradėjo veikti Stauropigijos institutas, įsteigęs naują spaustuve, tačiau, J. Isajevičiaus nuomone, nauja įmonė tik formaliai paveldėjo brolijos spaustuve ir nebeturėjo didelės įtakos kultūriniame ukrainiečių gyvenime¹⁶².

Unevo stačiatikių / unitų vienuolyno spaustuve. Kita unitų spaustuve, pavedėta iš stačiatikių, taip pat veikė Lvovo diecezijoje, vos 40 km nuo Lvovo miesto įsikūrusiame Unevo stačiatikių vienuolyne.

Unevo stačiatikių vienuolynas buvo vienas didžiausių ir turtingiausių Lvovo diecezijos vienuolynų. XV a. vienuolyno fundatoriais ir donatoriais buvo daliniai kunigaikščiai, o vėliau – Ukrainos bajorija¹⁶³. Karalius Žygimantas Senasis suteikė vienuolynui privilegijas¹⁶⁴. Unevo vienuolyne nuo seno buvo puoselėjama knygos kultūra: kaupiama biblioteka, perrašinėjamos knygos. 1617 m. Unevo vienuolyno vyresnysis, teologas Kirilas Trankvilionas Staroveckis parengė dogminės teologijos traktatą *Teologijos veidrodis*, tačiau išspausdino jį 1618 m. Počajivo vienuolyne. Unevo vienuoliai palaikė ryšius su kitais Vakarų ir Rytų Ukrainos dvasinės kultūros centrais¹⁶⁵. Taigi, čia susidarė palankios sąlygos spaustuvei atsirasti.

Unevo vienuolyno spaustuvės įsteigimas susijęs su Lvovo stačiatikių vyskupu Arsenijumi Želiborskiu: apie 1646 m. jis perkėlė čia iš Lvovo savo spaustuve ir pasikvietė Lvovo spaustuvininką Andrejų Skulskį¹⁶⁶. Iš pradžių spaustuvėje buvo išleistos tik dvi liturginės knygos. Jos atnaujinimas prasidėjo 1669 m., gavus specialią karaliaus privilegiją¹⁶⁷. Atnaujintoje spaustuvėje iki XVII a. pabaigos buvo išspausdintos nemažiau kaip 44

---

¹⁶² ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁶³ Ten pat, <<http://litopys.org.ua/isaevych/is26.htm>>.

¹⁶⁴ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 68.

¹⁶⁵ ВYДАШЕНКО, Мария. *Книгопечатание в Уневе в XVI–XVII вв. Федоровские чтения 1973*. Москва, 1976. С. 70.

¹⁶⁶ Ten pat, p. 71.

¹⁶⁷ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is26.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

knygos¹⁶⁸, dauguma jų nedidelio formato liturginės knygos – psalmynai, brevioriai, maldynai ir akatistai bažnytine slavų kalba¹⁶⁹. Mažas formatas pasirinktas norint išvengti Lvovo brolijos kaltinimų dėl monopolijos teisių pažeidimo. Unevo vienuolyno archimandritas Varlaamas Šeptickis buvo suinteresuotas spaudos populiarinimu, pats parašė įžanginius žodžius 6 leidiniams¹⁷⁰. 1673 m. spaustuvė išleido dvi bažnytines knygas moldavų kalba kirilikos šriftu – tai Moldavijos stačiatikių metropolito Dosifejaus eiliuotas psalmynas ir akatistas Švč. Mergelės Marijos garbei¹⁷¹. 1686, 1692 ir 1696 m. Unevo spaustuvininkai pakartotinai išleido buvusio vyresniojo, teologo Kirilo Trankviliono Staroveckio kūrinis¹⁷².

1699 m. nutrūkus spaudos darbams, pasibaigė stačiatikiškas veiklos periodas. Nepaisant to, Ukrainos istorikas P. Galadza mini, kad jau 1681 m. Uneve buvo išleistas unitų apeigynas¹⁷³. Tokia P. Galadzios nuomonė galėjo atsirasti dėl žinomo fakto, kad tais pačiais metais Varšuvoje Unevo stačiatikių vienuolyno archimandritas Varlaamas Šeptickis perėjo į Unitų bažnyčią¹⁷⁴. Tačiau atsivertimas įvyko slaptai ir apie tai buvo viešai paskelbta tik po daugelio metų. Archimandritas Šeptickis galėjo inicijuoti unitų liturginių knygų spaudą tik tada, kai Lvovo diecezija 1700 m. oficialiai perėjo į Unitų bažnyčią

Antrasis Unevo spaustuvės veiklos periodas prasidėjo 1732 m., kai vienuolynas jau priklausė Unitų bažnyčiai, ir truko iki 1770 m. Ukrainos bibliografų duomenimis, šiuo laikotarpiu Uneve buvo išspausdinta vos 16 knygų, tarp jų trys didelio formato mišiolai. Unevo spaustuvės veiklą ir toliau sunkino Lvovo brolijos monopolija. Jai priešinosi archimandritas Afanasas Šeptickis, tvirtinęs, jog šios brolijos knygose gausu klaidų ir jas būtina perleisti¹⁷⁵. Ir XVII a., ir vėliau spaustuvės leidybai įtaką darė

---

¹⁶⁸ PIDLYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 69.

¹⁶⁹ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is26.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁷⁰ СКОЧИЛЯС, Ігор. Унівський архимандрит і львівський єпископ Варлаам Шептицький (1643–1715). *Генеалогічні записки*, Вип. 11, Львів, 2014. С. 36.

¹⁷¹ WOJNAR, Meletius. *Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII–XVIII)*. *Analecta OSBM, sectio II, vol. 9*, 1974, p. 90; ВYДАШЕНКО, Марія. Книгопечатание в Уневе в XVI–XVII вв., с. 73–74.

¹⁷² ВYДАШЕНКО, Марія. Книгопечатание в Уневе в XVI–XVII вв., с. 90.

¹⁷³ ГАЛАДЗА, Петро. Літургичне питання і розвиток богослужінь, с. 21.

¹⁷⁴ СКОЧИЛЯС, Ігор. Унівський архимандрит і львівський єпископ Варлаам Шептицький, с. 30.

¹⁷⁵ JUDA, Maria. *Podstawy prawne publikacji wydawnictw dla Kościołów wschodnich*, s. 14.

vyskupai. Manoma, kad Unevo spaustuvė nutraukė savo veiklą neatlaikiusi Lvovo ir Počajivo spaustuvių konkurencijos ir po 1771 m. pardavė spaustuvės įrangą Počajivo spaustuviniams¹⁷⁶.

Lvovo katedros prie Šv. Jurgio vienuolyno spaustuvė. Unitų bažnyčiai yra priskiriama ir mažoji Lvovo katedros prie Šv. Jurgio vienuolyno spaustuvė, kurioje iš viso buvo išleistos tik trys knygos – 1687, 1688 ir 1700 m. Lvovo katedros spaustuvės veikla sutapo su ilgai trukusiu laikotarpiu, kai Ukrainos stačiatikių dvasininkija derėjosi su unitų hierarchais dėl bažnytinės unijos priėmimo, todėl jos knygose nėra aiškių konfesinių požymių ir priklausomybė Unitų bažnyčiai grindžiama tik jos steigėjo veiklos pobūdžiu.

Šios spaustuvės steigėjas buvo Lvovo vyskupas Josifas Šumlianskis, kilęs iš bajorų giminės ir aktyviai dalyvavęs politiniame ATR gyvenime¹⁷⁷. 1677 m. J. Šumlianskis slaptai priėmė uniją, o po metų finansavo prounitiško polemienio traktato *Rytų stačiatikių Bažnyčios ir Romos apaštališkos katalikų bažnyčios šventoji santara* leidybą Lvovo jėzuitų spaustuvėje¹⁷⁸. 1681 m. J. Šumlianskis ir kiti Ukrainos stačiatikių bažnyčios hierarchai ATR valdovo akivaizdoje patvirtino savo priklausomybę Unitų bažnyčiai, tačiau dėl sudėtingos politinės situacijos rusėnų žemėse viešai apie tai nebuvo paskelbta. Maža to, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas Sobieskis pats pritarė Lvovo vyskupo sprendimui, kad būtų laikoma paslapyje jo įstojimas į uniją, nes vyskupas buvo jam reikalingas kaip *stačiatikių hierarchas*, atliekantis svarbius politinius uždavinius¹⁷⁹.

Nepaisant slapto priklausymo Unitų bažnyčiai, Lvovo vyskupas parašė du praktinius sielovados vadovus stačiatikių dvasininkijai. Prie Lvovo katedros apie 1687 m. jis įsteigė spaustuvę ir išleido veikalą *Metrika arba Cerkvės tvarkos rejstras*¹⁸⁰. Šiame keturių dalių leidinyje, be dogmatinių ir liturginių klausimų taip pat buvo nagrinėjamos temos, skirtos dvasininkų dorovingam elgesiui, jų išvaizdai bei pamokslavimui. Pavyzdžiu imti J. Šumlianskis dvasininkams siūlė savo pamokslų rinkinį *Veidrodis švento*

---

¹⁷⁶ PIDLYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 69, 75.

¹⁷⁷ ПИДГАЙКО, Владимир; СКОЧИЛЯС, Игорь. Иосиф (Шумлянський). In: *Православная Энциклопедия* [interaktyvus], т. 25, с. 682–694. <<http://www.pravenc.ru/text/578563.html>> [žiūrėta 2018 08 15].

¹⁷⁸ Ten pat.

¹⁷⁹ Ten pat.

¹⁸⁰ ШУМЛЯНСЬКИЙ, Йосиф. *Метрика, або Реєстр для порядку Церкви святої*. Львов, 1687.

*tikejimo atspindžiui ir supratimui*¹⁸¹, išleista 1680 m. Unevo vienuolyno spaustuvėje. 1688 m. Lvovo vyskupo katedros spaustuvėje pasirodė antras leidinys – psalmynas. Tačiau Lvovo brolijai pareiškus protestą dėl privilegijų pažeidimo, Lvovo vyskupas buvo priverstas uždaryti spaustuvę ir irangą parduoti brolijai už 5000 auksinų¹⁸². Be to, vyskupas pasirašė dokumentą, kad niekada nebesteigs naujos spaustuvės¹⁸³.

1700 m. vyskupo J. Šumlianskio pastangomis pavyko organizuoti Lvovo diecezijos dvasininkijos susijungimą su Unitų bažnyčia. Šio susitarimo atsisakė tik Lvovo stačiatikių brolija. Anot Ivano Ohijenkos, vyskupas J. Šumlianskis ieškojo būdų palaužti brolijos pasipriešinimą unijai ir tuo tikslu vėl įsteigė spaustuvę prie Lvovo katedros. 1700 m. šioje spaustuvėje pasirodė pirmoji kirilikos liturginė knyga su natomis – Irmologijus¹⁸⁴.

Šis leidinys paminėtinas keliais aspektais. Pirmiausia į akis krinta Irmologijaus leidimo duomenys, tiksliai nurodantys antraštiniame lape jo sukūrimo vietą: *Šv. Jurgio vienuolyno vienuolių pastangomis Lvovo katedros spaustuvė*¹⁸⁵, o įžangoje papildomai priduriama, jog tai yra *nauja katedros spaustuvė*¹⁸⁶. Šie duomenys akivaizdžiai liudija, kodėl spaustuvė nevadintina Lvovo Šv. Jurgio bazilijonų vienuolyno spaustuve, kaip teigia Marija Pidlypczak-Majerowicz¹⁸⁷. Netikslumas paaiškėja, atkreipus dėmesį į tai, kad Lvovo diecezijos vienuolynai, kuriems priklauso ir Lvovo Šv. Jurgio vienuolynas, į bazilijonų kongregaciją įsitraukė tik 1711 m.¹⁸⁸ Antra, šiame leidinyje yra ukrainiečių spaustuvinininko, vienuolio Josifo Gorodeckio

---

¹⁸¹ ШУМЛЯНСЬКИЙ, Йосиф. *Зерцало до прейзрения и латвейшаго зрозумения веры святой*. Унев, 1680.

¹⁸² ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁸³ ОПІСНКО, Іван. *Історія українського друкарства* [interaktyvus]. Київ, 1994. <<http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd08.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁸⁴ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. <<http://litopys.org.ua/isaevych/is25.htm>>; *Ірмолой, си ест Осмогласник*. Львів: Друкарня при монастирі св. Юра, 1700. Skaitmeninė kopija iš Ukrainos nacionalinės bibliotekos. Prieiga per internetą: <http://www.nbu.gov.ua> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁸⁵ *Ірмолой, си ест Осмогласник*. Львів: Друкарня при монастирі св. Юра, 1700. Antr. lap.: *трудолюбием иноков общежительных обители св. великомученика Христова Георгия в катедре епископской Львовской типом изданный*.

¹⁸⁶ *Ірмолой, си ест Осмогласник*. Львів: Друкарня при монастирі св. Юра, 1700. С. [3]: *з ново сооруженных катедральных типографий*.

¹⁸⁷ PIDLYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Vazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 70–72.

¹⁸⁸ Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата. *Analecta OSBM, sectio II*, 1992, с. 170.

pasakojimas apie XVII a. unitų hierarchų susirūpinimą dėl spaudos įsitvirtinimo¹⁸⁹. J. Gorodeckis praneša, kad spaudos amato mokėsi jau nuo 15 metų, o priėmus vienuolio įžadus, vyskupas Šumlianskis palaimino jo pažintinę kelionę po Jeruzalę, Artimuosius Rytus bei Pietų Europos kraštus. Tuomet Šv. Jurgio vienuolino vyresnybė labai prašė Gorodeckio išspausdinti natų Irmologijų.

Į naujus Lvovo brolijos kaltinimus dėl jos privilegijų pažeidimo vyskupas J. Šumlianskis atsakė, kad įsigalėjus unijai seni įsipareigojimai prarado teisinę galią. Taip pat jis tvirtino, kad Lvovo brolija yra *schizmatiška* ir skleidžia netinkamas knygas tarp unitų¹⁹⁰. Galiausiai vaidai su Lvovo vyskupu taip ap sunkino brolijos veiklą, kad 1708 m. ji buvo priversta prisijungti prie Unitų bažnyčios. Tada J. Šumlianskis pardavė brolijai savo spaustuvę ir Irmologijaus tiražą už 2000 auksinų¹⁹¹. Peršasi išvada, kad Lvovo vyskupas neturėjo rimtos leidybinės programos, o spaustuvė buvo jam reikalinga kaip priemonė sprendžiant politinius klausimus, nesusijusius su spauda.

1.1.3.2. Naujai įsteigtos spaustuvės

XVIII a. pirmais dešimtmečiais ATR rusėnų knygų spauda išgyveno sudėtingą laikotarpį. Dalis spaustuvių (Kuteino, Mogiliavo, Kijevo ir Černigovo) atsidūrė Rusijos aneksuotose žemėse. ATR dešiniakrantėje Ukrainoje liko tik viena Lvovo brolijos spaustuvė, skelbusi rusėnų literatūrą. Tačiau Unitų bažnyčios hierarchams nepavykdavo susitarti su lvoviečiais spausdinti liturgines knygas. Be kita ko, Lvovo brolijos spaustuvės produkcija buvo atmetama dėl nesuderinamumo su unitų kanonais. Šiomis aplinkybėmis Unitų bažnyčios hierarchai patys ėmėsi iniciatyvos ir XVIII a. pirmoje pusėje pradėjo steigti savo spaustuves. 1732 m. Lvovo diecezijos valdyba inicijavo minėtos Unevo vienuolyno spaustuvės atnaujinimą, o kitose diecezijose buvo įsteigtos naujos spaustuvės: Počajivo bazilijonų vienuolyno spaustuvė Lucko diecezijoje ir Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvė Brastos diecezijoje.

---

¹⁸⁹ *Ірмолой, си ест Осмогласник*. Львів: Друкарня при монастирі св. Юра, 1700. Л. Уу2г–v.

¹⁹⁰ ОГІЄНКО, Іван. *Історія українського друкарства* [interaktyvus]. Київ, 1994. <<http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd08.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].

¹⁹¹ Ten pat.

Počajivo Švč. Dievo Motinos Užmigimo bazilijonų vienuolyno spaustuvė. Počajivo vienuolynas, funduotas 1597 m.¹⁹², lig šiol tebėra vienas stambiausių Ukrainos stačiatikių vienuolynų. Nuo 1713 iki 1831 m. vienuolynas priklausė Unitų bažnyčiai, o bazilijonų regulą priėmė po 1720 m. Zamoscio sinodo. Pirmieji spaudos bandymai Počajivo vienuolyne susiję su minėtu teologu, vienuoliu Kirilu Trankvilionu Stavroveckiu. Gyvendamas Počajive, savo kilnojamoje spaustuvėje 1618 m. jis išleido traktatą *Teologijos veidrodis*¹⁹³. Nuo XVII a. pabaigos Počajivo vienuolyne imta spausdinti graviūras.

Počajivo vienuolyno spaustuvę įsteigė Lucko vyskupo padėjėjas Feodosijus Rudnickis, organizaciniams darbams vadovavo vienuolyno vyresnysis Gedeonas Kozubskis¹⁹⁴, naujus šriftus gamino pasamdyti meistrai – Ivanas Dolikevičius iš Zaslavo ir du amatininkai žydai iš Sokalio miestelio¹⁹⁵, tuo metu kiti darbai spaustuvėje buvo patikėti vienuoliams¹⁹⁶. 1730 m. pasirodė pirmieji smulkūs leidiniai. Lvovo brolijai paskelbus protestą dėl spaudos monopolijos pažeidimo, 1732 ir 1736 m. vienuolyno vyresnysis išrūpino karaliaus privilegijas, leidžiančias Počajivo vienuolynui turėti spaustuvę rusėnų knygoms leisti. Nepaisant karaliaus privilegijų, Lvovo brolija ilgus metus bylinėjosi teismuose dėl Počajivo spaustuvės uždarymo. Šiuos teismus sustabdė tik ATR pirmasis padalijimas, po kurio Lvovas ir Počajivas atsidūrė skirtingų valstybių valdose.

1734–1735 m. Počajivo vienuolyno spaustuvė išleido pagrindinę Unitų bažnyčios liturginę knygą – mišiolą, o 1740 m. – pagrindinį vienuolių vadovą, šv. Bazilijaus regulą. Šios knygos ženklina dvi pagrindines Počajivo spaustuvės leidybos kryptis, kuriomis plėtojosi jos veikla – viena kryptis skirta unitų pasaulietinei dvasininkijai, kita nukreipta į bazilijonų vienuolijos poreikius. Tyrėjai išskiria kelis veiksnius, kurie užtikrina sėkmingą spaudos raidą atokioje provincijos vietovėje: pirmas – sutartis su Lucko diecezija dėl didaktinės ir bažnytinės literatūros spaudos užsakovo lėšomis¹⁹⁷; antras –

---

¹⁹² ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки*: збірник наукових праць. Київ, 2011. С. 8.

¹⁹³ Ten pat, p. 8.

¹⁹⁴ Ten pat, p. 11.

¹⁹⁵ Ten pat, p. 11.

¹⁹⁶ БОЧКОВСЬКА, Валентина. Малодосліджені сторінки в історії Почаївського монастиря XVIII–початку XIX ст. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки*: збірник наукових праць. Київ, 2011. С. 129.

¹⁹⁷ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 75–76.

1743 m. Počajivo vienuolyno pasirinkimas bazilijonų vienuolijos valdybos rezidencija; trečias – Počajivo tapimas piligrimystės centru dėl stebuklingo Švč. Mergelės Marijos paveikslo¹⁹⁸.

Per šimtą veiklos metų (1730–1830) Počajive išspausdinta apie 300 leidinių kirilikos šriftu ir apie 278 leidinių lotynišku šriftu lenkų bei lotynų kalbomis¹⁹⁹. Liturginės knygos dažnytinė slavų kalba ir katekizmai sudarė apie 60 proc. visos spaudos produkcijos²⁰⁰. Nors ir priklausė Unitų bažnyčiai, Počajivo spaustuvinėms perspausdindavo bažnytinius tekstus iš stačiatikių leidinių. J. Isajevičius paaiškina šį faktą Počajivo spaustuvės siekiu pardavinėti knygas stačiatikiams, taip pat visuomenėje paplitusia nuomone, kad Ukrainos stačiatikių spaustuvių liturginiai tekstai atitinka Unitų Bažnyčios kanonus²⁰¹. Pažymėtina, kad stačiatikių liturginių knygų perspaudai nekėlė Počajivo spaustuvei problemų dėl cenzūros, kaip Lvovo brolijos spaustuvės atveju.

Jau nuo pirmųjų Počajivo spaustuvės veiklos metų, jos knygos išsiskyrė poligrafijos kokybe ir puošnumu. Vietiniai graveriai sukūrė originalų knygų apipavidalinimo stilių. Počajivo spaustuvės nuopelnu laikomas kirilikos kursyvo, sukurto pagal rašytojo, metropolito Dmitrijaus Rostovskio braižą, įdiegimas spaudoje²⁰². Paprastai liturginės knygos Počajive buvo leidžiamos stambiu *in folio* formatu. 1761 m. spaustuvė išleido 12 tomų bažnytinių pamaldų sąvadą *Metinę minėją*, o 1798 m. išleista Biblija buvo vienintelė šio pamatinio krikščionybės veikalo laida Unitų bažnyčios istorijoje. Počajivo Biblijos pagrindą sudaro 1663 m. Maskvos Biblijos tekstas, kuris, savo ruožtu, remiasi 1581 m. Ostroho Biblijos laida²⁰³. Taip pat Počajive buvo išleistos atskiros Biblijos dalys – psalmynas (19 laidų), Evangelijos (10 laidų) ir Apaštalas (4 laidos)²⁰⁴. Atskirą liturginių knygų rūšį sudaro šešios

---

¹⁹⁸ ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці, с. 11.

¹⁹⁹ ЖЕЛЕЗНЯК, Олена. Єдине видання Біблії в жанровому репертуарі друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII–першої третини XIX ст. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: збірник наукових праць*. Київ, 2011. С. 151.

²⁰⁰ Ten pat.

²⁰¹ ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці, с. 11.

²⁰² Ten pat.

²⁰³ ЖЕЛЕЗНЯК, Олена. Єдине видання Біблії в жанровому репертуарі друкарні Почаївського Успенського монастиря, с. 153.

²⁰⁴ Ten pat.

bažnytinių giesmių knygos su natomis, išleistos 1750–1793 m.²⁰⁵ Počajivo spaustuvėje kirilikos šriftu buvo spausdinami leidiniai ne tik bažnytine slavų, bet ir ukrainiečių kalba²⁰⁶.

Anot J. Isajevičiaus, spausdindama unitų liturgines knygas, Počajivo spaustuvė atlikdavo leidėjo ir spaustuvininko funkcijas. Priėmus užsakymus, jos funkcijos apsiribodavo spausdinimo paslaugomis. Apskritai Počajivo spaustuvė leisdavo knygų pagal užsakymus daugiau, nei kitos Ukrainos spaustuvės²⁰⁷. Dalis užsakymų priklausė sentikių bendruomenei. 1781 m. spaustuvės prefektas Spiridonas Koberskis gavo Lucko vyskupo Kiprijono Steckio leidimą spausdinti knygas sentikiams, o jau nuo 1782 m. knygų leidybą prižiūrėjo sentikis Feofilaktas Terentjevas iš Klincų sentikių kaimo²⁰⁸. Kitas sentikių knygų užsakovas buvo pirklys Vasilijus Železnikovas, kuris turėjo net specialią unitų metropolito privilegiją²⁰⁹. Iš pradžių V. Železnikovas buvo tik užsakovas, tačiau vėliau pats pradėjo spausdinti knygas, išsinuomodamas spaustuvės įrangą ir darbuotojus²¹⁰. Tyrėjams pavyko nustatyti apie 30 sentikių leidinių, išspausdintų Počajive, tačiau šis skaičius nėra tikslus dėl dažnai pasitaikančių klaidinančių leidimo duomenų, būdingų sentikių spaudai²¹¹. Tai buvo dviejų rūšių religinė literatūra: liturginės knygos (maldaknygės, psalmynai) ir dvasiniai skaitiniai²¹². Didžiausią Počajivo spaustuvės užsakymų dalį sudarė knygos lenkų ir lotynų kalba lotynišku šriftu, jas užsakinėjo unitai ir katalikai. Ši produkcija savo tematika buvo įvairesnė nei kirilikos repertuaras. Žymią vietą lotyniškų šriftų produkcijoje užima religinės knygos: teologijos vadovėliai, katekizmai, pamokslai, Ukrainos bažnyčios istoriniai veikalai, knygos apie Počajivo šventybes. Pasaulietinių knygų grupėje dominuoja vadovėliai (retorikos, matematikos, geografijos, istorijos, lotynų ir rusų kalbos vadovėliai), panegirikos, dramos bei poezijos kūriniai ir kt.²¹³

---

²⁰⁵ ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці, с. 10.

²⁰⁶ Ten pat, p. 18.

²⁰⁷ Ten pat, p. 15.

²⁰⁸ ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 48.

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ Ten pat.

²¹¹ ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці, с. 16.

²¹² ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 47.

²¹³ РУДАКОВА, Юлія. Репертуар видань Почаївської друкарні латинським шрифтом та їх репрезентативність НБУВ. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: збірник наукових праць*. Київ, 2011. С. 139.

Po ATR trečiojo padalijimo Počajivo bazilijonų vienuolynas buvo prijungtas prie Rusijos. Remiantis 1801 m. Rusijos senato įsakymu, spaustuvės veikla ir knygų cenzūra iš bazilijonų vienuolių buvo perduota pasaulietinei dvasininkijai. Pasikeitusios politinės santvarkos sąlygomis spaudos darbai patyrė nuosmukį. Spaustuvei susirūpinus dėl sumažėjusio knygų pardavimo, prefektas Spiridonas Koberskis susitarė su Kijevo Pečioros spaustuvės prefektu įklijuoti į Počajivo maldaknyges antraštinius lapus su Kijevo spaustuvės leidimo duomenimis ir taip jas pardavinėti, bet šis neteisėtas verslas buvo atskleistas ir sustabdytas²¹⁴. 1826 m. Počajivo bazilijonų spaustuvė buvo apkaltinta, kad išspausdino pranašystę apie Rusijos žlugimą, tačiau tardytojai nustatė šio kaltinimo nepagrįstumą²¹⁵. Vis dėlto paaiškėjo, kad 1831 m. sukilimo metu spaustuvė bendradarbiavo su sukilėliais: čia buvo išspausdintas generolo Józefo Dwernickio atsišaukimas į Voluinės, Podolės ir Ukrainos žmones, jame nurodyta leidimo vieta – Porycko miestelis, tačiau iš šrifto ir kitų techninių detalių nesunku buvo atpažinti Počajivo vienuolyno spaustuvę²¹⁶. Už dalyvavimą sukilime caras Nikolajus I įsakė perduoti Počajivo vienuolyną Stačiatikių bažnyčiai. Unitų hierarchai prašė perkelti vienuolyno spaustuvę į Polocką, kuriame ketino atidaryti unitų akademiją. Tačiau šis planas nepavyko ir spaustuvė liko stačiatikių valdomame vienuolyne²¹⁷.

Supraslės Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bazilijonų vienuolyno spaustuvė. Supraslės vienuolynas pradėjo veikti XV a. pabaigoje Naugarduko vaivados Aleksandro Chodkevičiaus valdose, nutolusiose 50 km nuo Gardino miesto²¹⁸. 1510 m. vienuolyno fondatoriai Aleksandras Chodkevičius ir Kijevo metropolitas Józefas Sołtanas priėmė nuostatą, jog vienuolyno vyresnysis arba archimandritas būtų renkamas iš vienuolių, tačiau prerogatyva patvirtinti jo kandidatūrą priklauso fondatoriams. Anot A. Mironowicziaus, greitam Supraslės vienuolyno suklestėjimui įtakos turėjo A. Chodkevičiaus žmona, Pinsko kunigaikščio sesuo Vasilisa, kuri paskatino persikelti į vienuolyną dalį Pinsko

---

²¹⁴ ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці, с. 20.

²¹⁵ *Dzielo po donosu jeromonacha Żyrowickiego monastyria Jozafata Hodowickiego na Bazyljanskiej Orden. 1825–1827.* VUB RS, F2–KC574, lap. 8r–16v.

²¹⁶ RADWAN, Marian. Bazylianie w zaborze rosyjskim w latach 1795–1839. *Nasza Przeszłość*, t. 93 (2000), s. 210.

²¹⁷ Ten pat, p. 212, 214.

²¹⁸ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1, с. 349.

aukštuomenės²¹⁹. Taip vienuolyno bendruomenės branduolį sudarė išsilavinę žmonės, mokantys perrašyti rankraštines knygas. Archimandrito Sergijaus Kimbaro valdymo laikotarpiu (1532–1565) vienuolyne veikė skriptoriumas. XVII a. pirmoje pusėje Supraslės vienuolyno bibliotekoje buvo sukaupta apie 1000 įvairiakalbių knygų²²⁰.

Nuo metropolito Józefo Sołtano laikų Supraslės vienuolynas turėjo archimandrijos statusą, kurį XVII a. pirmoje pusėje patvirtino Bazilijonų ordino steigėjas Juozapas Rutskis²²¹. Supraslės bazilijonų vienuolynas išsaugojo išskirtinę padėtį per visą unitišką periodą, trukusį nuo 1614 iki 1824 m., ir sudarė Lietuvos bazilijonų kongregacijoje atskirą administracinį vienetą.

Unitų bažnyčios istorijoje Supraslės bazilijonų vienuolynas ypač pagarsėjo spaustuve, veikusia jame apie 100 metų. Pirmas bandymas įsteigti vienuolyne spaustuvę 1683–1687 m. nepavyko dėl vienuolių pasipriešinimo²²². Negalėjęs susitarti su Supraslės vienuolynu, metropolitas C. Żochowski atnaujino spaustuvę Vilniuje, tačiau, 1693 m. pradžioje pradėjęs eiti šiame vienuolyne archimandrito pareigas, jis spėjo perkelti spaustuvę iš Vilniaus į savo naująją rezidenciją Supraslėje, kur netrukus ir mirė.

Pagal C. Żochowskio testamentą spaustuvės savininku tapo Meletijus Dorosčevskis, o Supraslės vienuolynui atiteko tik nedidelė dalis 1692 m. Vilniaus mišiolos tiražo (150 egz.)²²³. Nepaisydamas paskutinės C. Żochowskio valios, Meletijus Dorosčevskis neatsiėmė spaustuvės staklių, jos liko Supraslės vienuolyno nuosavybe ir čia vėl prasidėjo spaudos darbai. Iš pradžių buvo išspausdintas Vilniaus mišiolos priedas arba 15 lapų fragmentas su 1695 m. data. 1696 m. pasirodė bazilijono J. Petkewicziaus veikalas apie šv. Onufrijaus gyvenimą, o 1697 m. – vienuolių išventinimo pamaldos. Šios dvi knygos ir 1695 m. leidinio fragmentas išspausdinti kirilikos šriftu. Dėl nežinomų priežasčių spaustuvės veikla ilgiems metams nutrūko.

---

²¹⁹ MATREŃCZYK, Ała. Monaster trochę starszy cerkiew trochę młodsza. *Przegląd Prawosławny*, nr. 3 (333), marzec 2013. Prieiga per internetą: <http://www.przeglądprawoslawny.pl/articles.php?id_n=3055&id=2> [žiūrėta 2019 01 22].

²²⁰ ЩАВИНСКАЯ, Лариса. Латинографичная книжность в белорусской униатской монастырской среде в первой половине XVII в. *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. 2011. № 3 (45). С. 142.

²²¹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 9.

²²² Ten pat, p. 21.

²²³ Ten pat, p. 28.

1708 m. Supraslės archimandritu buvo paskirtas žymus Unitų bažnyčios veikėjas, rašytojas, bazilijonas Leonas Kiszka. Supraslės spaustuvės atnaujinimo darbai užėmė jo veikloje svarbią vietą: buvo suremontuota spaudos įranga²²⁴, 1720 m. netoli vienuolyno pastatytas popieriaus malūnas, taip pat išsirūpinti karaliaus ir nuncijaus leidimai spaudai²²⁵. 1711 m. atnaujintoje spaustuvėje pasirodė pirmieji religinio turinio leidiniai lenkų kalba. L. Kiszka pats paskelbė čia du darbus: 1712 m. knygą apie Barūnų Švč. Mergelės Marijos paveikslo kultą²²⁶, o 1714 m. Kijevo unitų metropolito Ipatijaus Pociėjaus pamokslų vertimą iš rusėnų į lenkų kalbą²²⁷.

1714 m. pradėjęs eiti Kijevo metropolito pareigas, L. Kiszka užsibrėžė tikslą sušaukti visuotinį Unitų bažnyčios sinodą. Toks sinodas įvyko 1720 m. Zamoscyje ir jame vėl buvo iškelta liturginių knygų problema. Sinodo metu buvo priimtas sprendimas parengti, išleisti ir išplatinti už priimtina kainą sielovados vadovėlį pasaulietinei unitų dvasininkijai²²⁸. 1722 m. Supraslės spaustuvė išleido tokį vadovėlį rusėnų kalba. Vadovėlio aprobatoje pažymėta, kad Supraslės spaustuvininkams suteikiama privilegija spausdinti katekizmus, sielovados vadovėlius ir sinodo nutarimus²²⁹. Nepaisant atsivėrusių galimybių leisti ir platinti liturgines knygas, apie kurias kalbėta Zamoscio sinode (t. y. mišiolus, ritualus, brevijorius, maldaknyges, pontifikalus²³⁰), Supraslės spaustuvė iki L. Kizskos mirties teišleido tik vieną liturginę knygą – Oktoechą (1728) ir vėliau tokio pobūdžio knygos buvo spausdinamos labai retai²³¹.

Po metropolito L. Kizskos mirties kiti archimandritai neskyrė Supraslės spaustuvei tiek daug dėmesio, nors kartais materialiai paremdavo. Pavyzdžiui, 1743 m. Supraslės archimandritas, Pinsko vyskupas Jerzys Bułhakas atnaujino spaustuvės įrangą, nupirkęs naujus kirilikos šriftus²³². Apie 1764 m. spaustuvės patalpos buvo perkeltos į archimandritų rūmus²³³.

---

²²⁴ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 41.

²²⁵ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej: Z dziejów oficyny wydawniczej OO Bazylianów w Supraślu (1695–1803)*. Białystok, 2007. S. 18.

²²⁶ Ten pat, p. 18.

²²⁷ Ten pat, p. 20.

²²⁸ Ten pat, p. 23.

²²⁹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 46.

²³⁰ Ten pat, p. 44.

²³¹ Remiantis Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvės katalogo duomenimis, žr.: CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Katalog drukow Supraskich*. Warszawa, 1996.

²³² CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 42.

²³³ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej*, s. 34.

Spaustuvės prefektai turėjo patys nustatyti leidybos kryptis, užtikrinančias spaustuvės gyvavimą ir rentabilumą. Todėl be religinės literatūros (pamokslų, maldaknygių, vienuolių regulų), spaustuvė leido ir populiarią Baroko literatūrą, t. y. devocinę ir proginę literatūrą²³⁴. Svarbią spaudos kryptį sudarė skaitymo pradžiamoksliai. Tai buvo elementoriai (mažiausiai šešios laidos) bažnytine slavų ir rusėnų kalba, 1722 m. dvikalbis bažnytinės slavų ir lenkų kalbos žodynas, taip pat slaviški psalmynai ir brevijoriai, kuriuose būdavo skyriai su paaiškinimais, kaip mokyti vaikus skaitymo²³⁵. Spaustuvės repertuare pasitaikydavo dvikalbių leidinių su lygiagrečiu tekstu kirilkos ir lotynišku šriftais²³⁶.

1784 m. atėjus naujam prefektui, bazilijonui Meletijui Ossuchowskiui, spaustuvė pradėjo daugiau orientuotis į pasaulietinę literatūrą²³⁷. Iš paprasto provincijos vienuolyno Supraslė virto populiarios literatūros centru, o jos spaustuvės produkcija pasiekė Varšuvos ir kitus stambius vakarų ATR miestus. Kartu su tradiciniais mėgstamais leidiniais (kalendoriais, ūkio vadovais, medicinos, teisės ir amatų vadovėliais) bazilijonų spaustuvės repertuare atsirado nauja Apšvietos literatūra: didaktinės apysakos, poezija, visuomeninė ir politinė publicistika, taip pat vadovėliai Edukacinės komisijos mokykloms²³⁸. Prefektas M. Ossuchowskis plačiai naudojo piratinę leidybą. Šios rūšies leidinių antraštiniuose lapuose buvo spausdinama netikra leidimo vieta (pavyzdžiui, Branievas, Brzegas, Liberpolis, Mogiliavas, Peterburgas, Varšuva, Vroclavas)²³⁹, taip pat įvairiais būdais perdirbamas autorinis kūrinys: trumpinamas ir naujai suskirstomas tekstas, pakeičiamas pavadinimas ir t. t. Spaustuvės prefektas tuo pačiu metu buvo redaktorius, vertėjas, daugelio įžangų ir kelių kūrinių autorius²⁴⁰. M. Cubrzyńska-Leonarczyk spėja, kad M. Ossuchowskis yra išvertęs į lenkų kalbą keletą tuometinių Vakarų Europos autorių – J. Swifto, F. Sheridanano ir kt. – kūrinius²⁴¹. Atsinaujinęs knygų asortimentas atsispindėjo 1784 ir vėlesnių metų knygų kataloguose, kurių spauda Supraslėje taip pat buvo siejama su prefektu M. Ossuchowskiu.

---

²³⁴ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. Z. 5. Wrocław, Kraków, 1959. S. 38.

²³⁵ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. T. 1, c. 356.

²³⁶ Ten pat, p. 358.

²³⁷ Ten pat.

²³⁸ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej*, s. 40-41.

²³⁹ Ten pat, p. 41.

²⁴⁰ Ten pat, p. 40; GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 43.

²⁴¹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej*, s. 45.

Iki 1780 m. Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvė vidutiniškai išleisdavo apie keturis leidinius per metus, o valdant M. Ossuchowskiui jos produkciją kasmet sudarydavo daugiau kaip dešimt leidinių²⁴². Nemažai prie spaustuvės plėtros prisidėjo leidybos užsakymai iš sentikių. Tyrėjai iš viso suskaičiuoja nuo 45²⁴³ iki 59²⁴⁴ sentikių knygų, išspausdintų 1772–1797 m. Sentikių liturginių ir istorinių knygų užsakovais buvo pirkliai Michailas Solovjovas ir Piotras Gubarevas²⁴⁵. 1787 m. leidėjas Juozapas Ragauskas išleido Supraslėje Kristaus kančių apmąstymų knygą lietuvių kalba²⁴⁶. Nors daugiau lietuviškų knygų nežinoma, J. Ragausko bendradarbiavimas su Supraslės spaustuvininkais liudija bazilijonų spaustuvės atvirumą skirtingoms socialinėms ir tautinėms grupėms.

XVIII a. pabaigos ATR padalijimai sukėlė Supraslės vienuolyno ir jo spaustuvės nuosmukį, labai susiaurėjo knygų repertuaras. Prūsijos valdžia, kuri po ATR trečiojo padalijimo valdė Supraslę, siekė perduoti spaudos verslą į pasauliečių rankas. 1803 m. vienuolynas buvo priverstas parduoti spaustuvę ir šrifto liejyklą Johanui Appelbaumui už 1440 talerių, o jam bankrutavus, 1806 m. spaustuvė perėjo į spaustuvininko Aarono nuosavybę²⁴⁷.

Minsko Kristaus Dangun žengimo bazilijonų vienuolyno spaustuvė. Paskutinė aptartina Unitų bažnyčia priklausiusi spaustuvė taip pat buvo įsteigta vienuolyne. Minsko bazilijonų vienuolyno istorija prasidėjo XV a. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras 1502 m. suteikė vienuolynui archimandrijos statusą, tačiau XVII a. jis buvo prarastas²⁴⁸. Vienuolynas nepasižymėjo kuo nors ypatingu ir 1754 m. jame gyveno tik dešimt vienuolių²⁴⁹.

Minsko bazilijonų vienuolyno spaustuvė veikė 1790–1793 m. Iki šiol tyrėjams nepavyko atskleisti jos steigimo iniciatorių, šaltinių ir veiklos aplinkybių. Apie spaustuvės veiklą sprendžiama tik iš šešių leidinių, aprašytų K. Estreicherio bibliografijoje. 1974 m. A. Maldzis padidino ši

---

²⁴² Žr.: CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Katalog drukow Supraskich*. Warszawa, 1996.

²⁴³ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1, с. 357.

²⁴⁴ Žr.: CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Katalog drukow Supraskich*. Warszawa, 1996.

²⁴⁵ ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 40–41.

²⁴⁶ Knygos lietuvių kalba, įr. 160.

²⁴⁷ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej*, s. 59.

²⁴⁸ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 65.

²⁴⁹ ВАВРИК, Михайло. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.*: топографічно-статистична розвідка. Рим, 1979. С. 93–94.

skaičių iki 15 pozicijų²⁵⁰. Dauguma Minsko bazilijonų spaustuvės leidinių yra ATR Didžiojo Seimo teisiniai dokumentai, skirti LDK provincijoms, o 1791 m. Minsko bazilijonai išleido Gegužės 3-iosios konstituciją. Anot J. Getkos, toks Minsko bazilijonų spaustuvės repertuaro profilis rodo tikslinį spaustuvės pobūdį, skirtą Didžiojo Seimo nutarimų sklaidai²⁵¹. Tyrėjai spėja, kad, po 1793 m. įvykus ATR antrajam padalijimui, Minsko bazilijonų spaustuvė perėjo į Minsko gubernijos valdybos nuosavybę²⁵². 1797 m. čia perspausdintas prancūziškos apysakos *Meilė iš patyrimo*²⁵³ vertimas į lenkų kalbą. Tai 1786 m. Supraslės spaustuvininkų leidinio perspaudas, leidžiantis gubernijos valdybos spaustuvę sieti su bazilijonų spauda²⁵⁴.

Iš aptartos medžiagos matyti, kad unitų spaudos istorijoje didžiausią vaidmenį vaidino spaustuvės, veikusios vienuolynuose, nors jų steigėjai buvo ne vienuolių organizacija, o Bažnyčios hierarchai. Unevo bazilijonų vienuolyno spaustuvė buvo uždaryta gana anksti, nes ji neatlaikė galingesnių Lvovo brolijos ir Počajivo bazilijonų vienuolyno spaustuvių konkurencijos. Sumažėjus Lvovo brolijos politiniam bei materialiniam potencialui po susivienijimo su Unitų bažnyčia, jos spaustuvės vaidmuo taip pat sumenko. Nors brolija ir turėjo rusėnų knygų monopoliją, jos leidybinė programa XVIII a. nebebuvo plėtojama, tenkintasi tik liturginių knygų perspaudais. Počajivo vienuolyno spaustuvė tapo pagrindine unitų Bažnyčios liturginės literatūros leidėja. Kaip tik jos produkcija užtikrino ATR graikų katalikų konfesinio tapatumo formavimąsi.

1.2. Bazilijonų komunikacinių poreikių susiformavimas

1.2.1. Bazilijonų įsitvirtinimas Bažnyčioje ir valstybėje

1596 m. Brastos stačiatikių sinodo metu naujos Bažnyčios įsteigimą palaikė aukščiausi rusėnų Bažnyčios hierarchai, o dauguma žemesnės dvasininkijos unijai su katalikais nepritarė. Tai nuo pat pradžių ap sunkino naujos Bažnyčios įsitvirtinimą. Taip pat unijos įtvirtinimo kliūtimi tapo

---

²⁵⁰ МАЛЬДЗІС, Адам. Кнігадрукаванне Беларусі ў XVIII стагоддзі. *Книга, библиотечное дело и библиография в Белоруссии*: Сб. ст. Минск, 1974. С. 144–145; Taip pat žr.: XVIII LLK.

²⁵¹ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 51.

²⁵² *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. Z. 5. Wrocław, Kraków, 1959. S. 35; МАЛЬДЗІС, Адам. Кнігадрукаванне Беларусі ў XVIII стагоддзі, с. 133.

²⁵³ *Miłość na doświadczeniu*: Powieść indyjska / z francuskiego przetłumaczona przez JMpannę B. O. W. K. Mińsk, 1797. XVIII LLK 2444.

²⁵⁴ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 51.

dvasininkų, pajėgių įgyvendinti Brastos sinodo nutarimus, trūkumas. Dėl šios priežasties 1606 m. Apaštališkojoje sostinėje svarstyta rusėnų, buvusių stačiatikių vienuolynų reforma pagal Tridento susirinkimo nutarimus, skirtus katalikų vienuolijoms²⁵⁵. 1617 m. unitų metropolitas Juozapas Rutskis pradėjo įgyvendinti reformą, sujungęs penkis vienuolynus (Vilniaus, Žyrovicų, Bytenio, Minsko ir Naugarduko) į Lietuvos Švč. Trejybės vienuolių kongregaciją, besivadovaujančią šv. Bazilijaus Didžiojo regula.

Unitų bažnyčioje sena stačiatikių vienuolystės tradicija buvo stipriai reformuota: pagal katalikų vienuolių pavyzdį visi bazilijonų vienuolynai pajungti centralizuotam vadovavimui, o jų vidinė organizacija suvienodinta. Bazilijonų vienuolijoje valdymo struktūrą sudarė keturios institucijos: Unitų bažnyčios vadovas (metropolitas), Bazilijonų vienuolijos vadovas (protoarchimandritas), keturi patarėjai (konsultoriai) ir generalinė vienuolijos kapitula (susirinkimas). Kadangi 1743 m. greta Lietuvos provincijos įsteigta antra, t. y. Lenkijos (dabartinės Ukrainos), bazilijonų provincija, kiekvienai provincijai paskirtas naujas tarpinis valdininkas – provincijolas. Lietuvos ir Lenkijos provincijolai, atsiskaitydavę tik protoarchimandritui, turėjo teisę skirti vienuolynų vyresnius, spręsti vienuolių rotacijos klausimus.

Visos pareigos vienuolijoje – nuo protoarchimandrito iki paprastų kunigų padėjėjų – buvo terminuotos (paprastai, vieni–ketveri metai)²⁵⁶. Dėl nuolatinės rotacijos visų bazilijonų vienuolynų personalas dažnai keitėsi. Naujų narių rekrutacijai ir parengimui buvo sukurtas noviciatų ir mokyklų tinklas. Visą švietimo organizavimą (mokiniai, mokymo programos, egzaminai, vadovėliai, mokytojai) vienuolijoje prižiūrėdavo provincijolai. Nuo XVIII a. antros pusės novicijai mokėsi pagal italų bazilijonų vadovėlių²⁵⁷. Pažymėtina, kad novicijų vadovėlyje daug vietos užėmė aprašymas veiklų, susijusių su knyga. Apskritai jaunuoliams, kurie rengėsi vienuoliniam gyvenimui, buvo patariama užsiimti literatūros darbais – konspektuoti dvasinius veikalus, perrašinėti liturgines knygas, tvarkyti archyvą, rašyti knygas²⁵⁸.

Pagrindiniai bazilijonų vienuolijos normatyviniai dokumentai susiformavo tik XVIII a. antroje pusėje. 1766 m. Hoščos bazilijonų vienuolyne pradėjo dirbti 12 teologų komisija, kuriai pavesta sukurti vienuolijos konstituciją. 1772 m. Brastos generalinės kapitulos nutarimu

---

²⁵⁵ GRICKEVIČIUS, Artūras. *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003. P. 286.

²⁵⁶ КЛИМОВ, Сергей. *Базилиане*. Могилев, 2011. С. 74.

²⁵⁷ MENNITI, Piotr. *Szkola Bazyliańska*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX Bazyliański, 1764.

²⁵⁸ Ten pat, p. 259.

tarpinis Hoščos konstitucijų variantas išspausdintas Vilniaus ir Počajivo spaustuvėse²⁵⁹ ir išsiųstas į visus vienuolynus toliau tobulinti jų turinį, tačiau iki XVIII a. pabaigos dėl politinių permainų redakcinis darbas liko neužbaigtas ir nepatvirtintas Romos bažnytinės administracijos. Taip 1772 m. konstitucijų laida laikoma vieninteliu oficialiu Bazilijonų ordino nuostatų rinkiniu iki pat paskutinių vienuolijos gyvavimo metų. Šiame dokumente apibrėžiamos vienuolių misijos, pareigų atlikimo tvarka ir priesaikų tekstai, kuriomis kodifikuojami susirinkimai, vizitacijos ir kiti vienuolių renginiai.

Be įstatymų bazės sukūrimo, bazilijonų vienuolijos brendimą atspindėjo laipsniškas jos narių ir vienuolynų skaičiaus augimas. 1671 m., pasibaigus karams su Maskva ir Švedija, Lietuvos Švč. Trejybės kongregacijoje buvo 31 vienuolynas (iš jų 17 – archimandrijos) ir apie 180 vienuolių. Iki XVII a. pabaigos šis skaičius nedaug didėjo, paprastai jis augo steigiant mažus vienuolynus, kuriuose buvo du arba trys vienuoliai. XVIII a. viduryje kongregacija padidėjo dvigubai – jai priklausė 65 vienuolynai ir apie 360 vienuolių²⁶⁰. Tolesnį vienuolijos augimą pagreitino 1743 m. paskelbimas apie Lietuvos Švč. Trejybės kongregacijos sujungimą su Lenkijos Švč. Dievo Motinos Užtarėjos kongregacija į Rusėnų šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną. Susivienijusios provincijos tapo viena didžiausių ATR vienuolinių organizacijų. Dėl abipusio bendradarbiavimo jos tuo pačiu metu išgyveno geriausią per visą savo istoriją laikotarpį, pavadintą *aukso tarpsniu*. ATR pirmojo padalijimo išvakarėse jungtinėje Lenkijos–Lietuvos bazilijonų kongregacijoje buvo 158 vienuolynai (kartu su archimandrijomis ir misijų namais) ir 1268 vienuoliai. Taigi Rusėnų šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas šiuo laikotarpiu priskiriamas prie stambiausių ATR vienuolių kongregacijų, o Baltarusijos ir Ukrainos žemėse jis buvo pats didžiausias²⁶¹.

XVIII a. viduryje nauji bazilijonų vienuolynai steigiami ir etninėje Lietuvoje. Broliai Antonijus ir Janas Bejneriai 1748 m. fundavo misijos namus Padubysyje. Pasak Jano Giżyckio, vienas iš brolių ruošėsi stoti į Bazilijonų vienuoliją²⁶². Kitą vienuolyną savo valdose prie Kazitiškių kaimo 1751 m. fundavo Breslaujos taurininkas Janas Butleris su žmona. Norėdamas įamžinti žmonos atminimą, J. Butleris suteikė naujam vienuolynui *Helianow* pavadinimą nuo lenkiško vardo Helena.

---

²⁵⁹ Estr. XIV 376.

²⁶⁰ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата. *Analecta OSBM*, series II, sectio I, vol. 48. Рим, 1992. С. 168.

²⁶¹ ВАВРИК, Михайло. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.*, с. 49.

²⁶² Wołyński [GIŻYCKI, Jan Marek]. *Bazylianie na Żmudzi*. Kraków, 1891. S. 8.

Po Lenkijos–Lietuvos pirmojo padalijimo Rusijos aneksuotoje teritorijoje, buvo organizuota atskira Baltarusijos šv. Mikalojaus provincija, o iš Austrijos valdžion patekusių ukrainietišku vienuolynų sudaryta Galicijos bazilijonų provincija. Bazilijonų vienuolijos suskirstymas į keturias provincijas (Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Galicijos) neigiamai atsiliepė jos raidai. Pažymėtina, kad iki 1795 m. Lietuvos bazilijonų provincijos padėtis buvo geresnė nei kitų provincijų, nes ji nebuvo okupuota, kaip Baltarusijos ir Galicijos provincijos ir taip stipriai veikiama Rusijos kaip Lenkijos provincija²⁶³. XVIII a. pabaigoje Lietuvos provincijai priklausė 48 vienuolynai, kuriuose gyveno 394 vienuoliai²⁶⁴.

Tačiau ir Lietuvos bazilijonai po pirmojo padalijimo išgyveno sudėtingą periodą, nulemtą sustiprėjusių visuomenės sekuliarizacijos tendencijų. Apšvietos šalininkai reikalavo iš vienuolių vykdyti visuomenei naudingas veiklas, pirmiausia socialinės globos ir švietimo. Ketverių metų seime buvo siūlomi projektai apriboti materialines ir idėjines bazilijonų galias. Tarp kita ko, jų autoriai siekė sekuliarizuoti bazilijonų fundacijas ir turtus, leisti rinkti vyskopus ne tik iš bazilijonų, bet ir iš pasaulietinių dvasininkų, uždrausti teikti šventinimus į vienuolius asmenims iki 24 metų ir kt.²⁶⁵ Nors reformatoriams nepavyko įgyvendinti šių sumanymų, jų kritika privertė bazilijonus sustiprinti karitatyvinę bei švietimo veiklą.

1795 m. įvykus ATR trečiajam padalijimui, bazilijonų vienuolijos likimas pakrypo nauja linkme, kurią galima apibūdinti kaip vienuolijos *saulėlydį*. Laikotarpis nuo 1795 m. iki unijos likvidavimo skirstomas į tris periodus: 1) 1795–1796 m. pirmoji bazilijonų turto nacionalizacijos banga, 2) 1796–1825 m. administraciniai varžymai ir 3) 1825–1839 m. vienuolijos likvidavimas. Pirmo periodo metu Rusijos imperatorė Jekaterina II nutraukė visų buvusios LDK vienuolijų ryšius su popiežiaus sostu, priskirdama jas vietinių vyskupų valdžiai. Polocko vyskupijoje pradėjo uždarinėti bazilijonų vienuolynus, kurie neturėjo vargšų prieglaudos arba mokyklos²⁶⁶. Tačiau 1796 m. mirus Jekaterinai II, vienuolynų nacionalizacijos procesas buvo pristabdytas. Antruoju periodu, sutapusiu su imperatorių Pavelo I ir Aleksandro I valdymu, Rusijos politika pasidarė liberalesnė. Nors ir toliau buvo siekiama panaikinti uniją, tačiau pasirinktos kitos priemonės. Šiuo tarpsniu bazilijonų

---

²⁶³ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата, с. 229.

²⁶⁴ ВАВРИК, Михайло. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.*, с. 55.

²⁶⁵ ПЕТРОВ, Николай. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше. *Труды Киевской духовной академии*. 1872, февраль, с. 239.

²⁶⁶ ŻYTKOWICZ, Leonid. *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794-7*. Wilno, 1938. S. 286.

vienuolijos likimui ypatingą vaidmenį turėjo Romos katalikų dvasinės kolegijos, pavaldžios Rusijos pasaulietinei valdžiai, veikla. Ne kartą dvasinė kolegija priėmė nutarimus, apsunkinančius bazilijonų veiklą. Nuo 1804 m. kolegija perdavė vienuolynų vizitacijų funkciją į pasaulietinių dvasininkų rankas, taip pat bazilijonams buvo užkirstas kelias užimti tam tikras pareigas Bažnyčios valdymo institucijose. Be to, daug problemų bazilijonų vienuolijoje kildavo dėl daugėjančių konfliktų su pasaulietiniais dvasininkais.

1825 m. imperatoriui Nikolajui I atėjus į valdžią, prasidėjo paskutinis, trečiasis, bazilijonų vienuolijos panaikinimo periodas. 1827 m. Lucko unitų katedros prelatas Josifas Semaška pateikė imperatoriui unijos likvidavimo planą. Didelė reikšmė plane buvo skirta bazilijonų vienuolijai, kuri, pasak J. Semaškos, yra *unitų galva, širdis ir sąžinė*²⁶⁷. Remiantis J. Semaškos planu, 1828 m. iš bazilijonų provincijų buvo atimtos valdymo galios, o 1832 m. šios pareigos galutinai anuliotos. 1831 m. įsiliepsnojęs sukilimas prieš Rusijos valdžią pagreitino bazilijonų vienuolijos panaikinimo kampaniją: 1833–1839 m. visoje vienuolijoje buvo likviduota apie 60 vienuolynų ir išvaikyta apie 500 vienuolių. 1839 m. vasario 12 d. Polocko unitų dvasininkijos susirinkime paskelbus apie unitų ir stačiatikių susivienijimą, likviduota ir bazilijonų vienuolija²⁶⁸.

1.2.2. Vienuolijos įtaka visuomenei

Iki bažnytinės unijos LDK rusėnų stačiatikių vienuolynams buvo būdingas uždaras kontempliatyvus gyvenimo būdas, kildinamas iš viduramžių krikščioniškos Bizantijos tradicijos. Pagrindiniu kontempliatyvaus gyvenimo akcentu laikomas asmeninis tobulėjimas, kurio galutinis tikslas – susijungimas su Kristumi. Nors kontempliacijai stačiatikių vienuolynuose taikomas skirtingas gyvenimo būdas, nuo bendrabūvio iki visiško atsiskyrimo, jų vienuoliams būdingas atitrūkimas nuo visuomenės aktualijų. Todėl natūralu, jog stačiatikių vienuolynuose daugumą sudarė broliai, o į kunigus buvo išventinami tik tie vienuoliai, kurie turėjo teikti kitiems vienuolijos nariams būtinus bažnytinius sakramentus, taip pat palaikyti ryšius su tikinčiaisiais ir valdžios institucijomis už vienuolyno

---

²⁶⁷ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата, с. 270.

²⁶⁸ Išsamiau apie unitų Bažnyčios likvidavimą Lietuvoje žr.: JOGĖLA, Vytautas. Prievartinis unijos likvidavimas. *LKMA Metraštis*, XII, 1998, p. 415–424; PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Peterburgo politika Lietuvos unitų atžvilgiu XIX amžiuje. *LKMA Metraštis*, XII, 1998, p. 425–435.

sienų. Taigi, nepaisant švietėjiškos kai kurių vienuolių iniciatyvos, stačiatikių vienuolynai vengė tiesioginio įsitraukimo į viešąjį gyvenimą²⁶⁹.

Švč. Trejybės bazilijonų kongregacija buvo įsteigta 1617 m. senų LDK stačiatikių vienuolynų pagrindu ir turėjo savo misiją: tai pirmiausia aktyvus dalyvavimas viešajame sielovados darbe tarp tikinčiųjų. Vienuolijoje mažėjo brolių ir daugėjo vienuolių, turinčių kunigo šventinimus. Pagal metropolito J. Rutskio koncepciją, reformuotoje vienuolijoje turėjo būti rengiami vyskupai ir kiti aukščiausi Bažnyčios hierarchai, taip pat teologai, pamokslininkai, dvasiniai vadovai, unijos gynėjai, vienuolynų mokyklų profesoriai²⁷⁰. Iš visų veiklų, kurias, metropolito J. Rutskio manymu, plėtojo reformuota bazilijonų vienuolija, didžiausią įtaką LDK visuomenei turėjo sielovados ir švietimo organizavimas. Tai skatino bazilijonų komunikacijos sistemos, kurioje svarbi vieta priklausė spausdintai knygai, formavimąsi.

1.2.2.1. Sielovados darbų organizacija

Nuo XVII a. pirmos pusės bazilijonų vienuolynų fundatoriai dažnai pageidavo, kad vienuoliai globotų aplinkinių gyventojų religinį gyvenimą. XVIII a. bazilijonų vienuolijoje du trečdaliai vienuolynų valdė parapijas²⁷¹. Didėjant bazilijonų parapijų skaičiui plėtėsi ir sielovados darbų apimtis. L. Bieńkowski išskiria šešias vienuolių kategorijas, susijusias su sielovados darbu: 1) vienuolynų parapijų kunigai, 2) pasaulietinių dvasininkų nuolatiniai padėjėjai unitų ir katalikų parapijose, 3) pamokslininkai, 4) privačių bajorų kopyčių kapelionai, 5) nuodėmklausiai bazilijonių vienuolynuose ir Bažnyčios hierarchų rezidencijose ir 6) misionieriai. Apie sielovados darbo mastą liudija šių pareigų kategorijų paplitimas vienuolijos sudėtyje. Pavyzdžiui, XVIII a. antroje pusėje kas šeštas bazilijonas buvo pamokslininkas, dar daugiau buvo nuodėmklausių²⁷². Pasak Porfirijaus Pidručnio, žmonės noriai ėjo į bažnyčias prie bazilijonų vienuolynų kaip tik dėl gerų pamokslininkų bei nuodėmklausių²⁷³.

Sielovados darbe svarbią vietą užima katekizacija ir misijos. Apskritai misijų reikšmė Katalikų bažnyčiai buvo apibrėžta Tridento susirinkimo

---

²⁶⁹ ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василян від 1743 до 1839 pp. *Analecta OSBM*, sectio II, 1988, vol. 13, p. 235.

²⁷⁰ BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce. In: KŁOCZOWSKI, Jerzy (red.). *Kościół w Polsce*. t. 2: Wiek XVI–XVIII. Kraków, 1969. S. 999.

²⁷¹ Ten pat, p. 1008.

²⁷² Ten pat, p. 1009–1010.

²⁷³ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата, с. 168.

nutarimuose. Po Tridento susirinkimo įvairiose Europos šalyse buvo atidaromos naujos dvasinės seminarijos misionieriams rengti. 1622 m. Romoje misijų tikslais įsteigta Tikėjimo skelbimo kongregacija. Bazilijonų vienuolijoje misijoms taip pat skiriamas didelis dėmesys. Juozapas Kuncevičius *Taisyklėse kunigams* išskyrė katekizaciją, kaip vieną privalomų kunigo priedermių²⁷⁴. Pagal metropolito J. Rutschio viziją, pagrindinės misijų veiklos kryptys turi būti *schizmatikų* atvertimas, unijos plėtra ir įtvirtinimas, ypatingą dėmesį skiriant darbui LDK aukštuomenės sluoksniuose²⁷⁵. Misijų veiklos klausimas buvo nagrinėjamas 1626 m. Lavruševio bazilijonų kapituloje, kurioje nutarta, kad visuose vienuolynuose privalo tarnauti katechetas ir pamokslininkas²⁷⁶.

Unitų bažnyčiai sustiprinus padėtį valstybėje, nuo XVII a. pabaigos bazilijonų misionierių darbas įgavo naują kryptį – pagrindinis akcentas sutelktas į tikinčiųjų vidinį tobulėjimą, t. y. religinės savimonės ir kultūros kėlimą bei pamaldumo ugdymą²⁷⁷. ATR didikai, suinteresuoti pavaldinių kultūros kėlimu, specialiai fundavo naujus vienuolynus misionieriškam darbui. Vienas stambiausių LDK provincijoje fundatorių buvo kunigaikštis Karolis Stanislovas Radvila, pastatęs 1690 m. Palenkės Bialoje naują bazilijonų vienuolyną. Šis įvykis buvo toks svarbus, kad metropolitas Cyprianas Źochowski iššlovino jį 1692 m. *Didžiojo mišiolio* dedikacijoje. XVIII a. pabaigoje Palenkės Bialos vienuolynas dar kartą išgarsėjo dėl ten dirbusio misionieriaus, rašytojo bazilijono Tymoteusza Szczurowskio. Tuomet Lenkijos bazilijonų provincijoje misijų namų steigimą ypač parėmė ATR magnatas Pranciškus Salezijus Potockis, jis fundavo savo valdose keturis bazilijonų misijų vienuolynus²⁷⁸.

XVIII a. antroje pusėje bazilijonų misijų veikla apibrėžta Hoščos konstitucijų skyriuje *Misionierių regula (Regulae Missionariorum)*. Vienuolijos vadovybė stengėsi užtikrinti aukštą misionierių išsilavinimą ir praktinį parengimą. Būsimi misionieriai turėjo išklausti retorikos, filosofijos ir teologijos kursus²⁷⁹. Be to jie mokėsi rašyti pamokslus. Dalis studentų buvo siunčiama kelti kvalifikacijos užsienio mokymo įstaigose. Iš

---

²⁷⁴ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI–XVIII вв.* Москва, 2007. С. 449.

²⁷⁵ BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce, s. 1012.

²⁷⁶ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция*, с. 451.

²⁷⁷ BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce, s. 1013.

²⁷⁸ Ten pat, p. 1013.

²⁷⁹ WOJNAR, Meletius. *Basilian Missionary Work – Missionaries and Missions (XVII–XVIII)*. *Analecta OSBM*, sectio II, vol. 9, 1974, p. 109.

17 žymiausių XVIII a. bazilijonų misionierių septyni mokėsi Romoje, kiti du buvo Branevo (Brunsbergo) popiežiškosios seminarijos ir dar du – Vilniaus popiežiškosios seminarijos alumnai²⁸⁰. Aukšti išsilavinimo reikalavimai liudija, kad misionieriaus profesija buvo didžiai vertinama. Iš tiesų, misionieriai turėjo tas pačias privilegijas, kaip ir teologijos profesoriai²⁸¹. Neretai tarp aukščiausių vienuolijos ir Unitų bažnyčios hierarchų pasitaikydavo ir misionierių, kaip antai, bazilijonų prokuratorius T. Borowikas, metropolitas Cyprianas Żochowski, Chelmo vyskupas Jokūbas Susza, protoarchimandritas ir Smolensko arkivyskupas Heraklijus Lisanskis ir kiti²⁸². Kita vertus, intelektualinis ir socialinis išskirtinumas lėmė, kad vienuolynų bendruomenėse profesionalūs misionieriai sudarė mažiausią dalį: 1773 m. Lietuvos provincijoje misionieriai sudarė tik vieną procentą visų vienuolijos narių²⁸³.

Misionieriškos veiklos plėtotė skatino teorinių ir praktinių vadovėlių atsiradimą. Geriausias mokymo priemonės parengė Kristinopolio bazilijonų vienuolyno vyresnysis Kornelijus Sroczyński ir Palenkės Bialos misionierius, teologijos daktaras, bazilijonas T. Szczurowskis. Bazilijono K. Sroczyńskiego knyga *Apastališkų misijų vykdymo metodai Rusėnų provincijoje*, išleista 1772 m. Počajivo bazilijonų spaustuvėje, sudaryta iš dviejų dalių²⁸⁴. Teorinėje dalyje autorius aptaria misijų organizavimo taisykles ir metodus, o kitoje – pateikia katekizmą ir katechetinių giesmių rinkinį²⁸⁵. 1792 m. Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvė išleido T. Szczurowskio keturių tomų mokymo priemonę. T. Szczurowskis suvokia misionierišką veiklą kaip šv. Juozapato Kuncevičiaus tradicijos tąsą²⁸⁶. Jis pateikia įvairių misijų – t. y. vienos dienos, trijų dienų, aštuonių dienų, mėnesio ir metų, – scenarijus²⁸⁷. Vadovėlyje gausu pamokymų, litanijų,

---

²⁸⁰ Ten pat, p. 101–106.

²⁸¹ Ten pat, p. 109.

²⁸² Ten pat, p. 97–103.

²⁸³ КЛИМОВ, Сергей. *Базилиане*, с. 102.

²⁸⁴ [SROCYŃSKI, Cornelius]. *Methodus Peragendi Missiones apostolicas in Provincia Rutena O. S. Basilii Magni*. Typis S. R. M. monasterii Poczajoviensis, 1772.

²⁸⁵ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция*, с. 461.

²⁸⁶ Ten pat, p. 464.

²⁸⁷ SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missya Bialska XX. Bazylianów... poświęcając na to dzień, tydzień, miesiąc, rok...* T. 1. W Suprasłu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792; SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missia Bialska ośmiodniowa y całomiesięczna*. 2 t. W Suprasłu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792;

dvasinių pamąstymų, dainų tekstų. Misionierius T. Szczurowskis neapsiribojo nurodymais dvasininkams, jis taip pat apibrėžia taisykles, kaip parapiečiams elgtis misijų metu. Iš tikrųjų jo vadovėlis prilygsta savotiškai enciklopedijai, kurioje atsispindi bazilijonų misionieriškos veiklos tradicijos. Taigi, vienuolija palaikė misijų veiklą įvairiomis administracinėmis, organizacinėmis ir literatūrinėmis priemonėmis.

XVIII a. liaudiškų misijų organizavimas tapo įprasta bazilijonų vienuolijos veiklos sritimi. Pasak Margaritos Korzo, bazilijonų misijų organizacijai ir idėjiniam turiniui įtakos turėjo jėzuitų ir misionierių (lazaristų) tradicijos²⁸⁸. Dalis misijų buvo organizuojama pagal didikų arba Bažnyčios hierarchų užsakymus, kita dalis – tai bazilijonų vienuolynų, turinčių garsius kulto objektus, inicijuotos misijos. Vėlyvučiu LDK laikotarpiu misijos jau neapsiribojo mišiomis, pamokslų sakymu, smulkių devocinių daiktų dovanojimu. Siekdami paveikti žmonių protą ir sužadinti vaizduotę, bazilijonai naudojo kitus įtaigos metodus. Pavyzdžiui, bazilijono T. Szczurowskio misijose buvo naudojami teatro vaidinimo elementai. Kulminaciniu momentu jose buvo iškilminga procesija *su varpais, trimitais, mortyromis, patrankomis ir fejerverkais*²⁸⁹. Didžiulį įspūdį žmonėms darė teatrališkai skaitomas *Mirusiųjų laiškas gyviesiems* per mišias. Amžininkų liudijimu, T. Szczurowskio misijos sutraukdavo tūkstančius žmonių. Iš paprastų tikinčiųjų aukų Palenkės Bialos vienuolynas nuolat surinkdavo tam tikrą pinigų sumą. Pavyzdžiui, per 1788 m. Sokolovskio misiją buvo surinkta 100 auksinų, dar tais pačiais metais per Grodisko ir Teliatičių (*Телятычи*) misijas gauta 100 auksinų, o per 1791 m. Hanos misiją surinkta 140 auksinų²⁹⁰. Liaudiškoms misijoms pritarė bajorija, dvasininkija ir kiti turtingesni visuomenės sluoksniai – iš jų Palenkės Bialos vienuolynui ateidavo stambesnės piniginės aukos. Be Palenkės Bialos, panašios misijos buvo rengiamos ir kitose LDK vietovėse, pavyzdžiui, prie vienuolynų su garsiais stebuklingais paveikslais Žyrovčiuose, Barūnuose, Breslaujoje, Čerėjeje, Kazimirove, Liaduose²⁹¹. Pažymėtina, kad liaudiškų misijų metu

---

SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missia Bialska caloroczna, czyli Rok święty*. T. 3, część 4. W Supraslu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792. Estr. XXX 231.

²⁸⁸ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция*, с. 458.

²⁸⁹ WEREDA, Dorota. Szczurowski Tymoteusz. In: *Polski słownik biograficzny*, z. 195 (tom XLVII/4). Warszawa; Kraków, 2011. S. 510.

²⁹⁰ ПАЕВСКИЙ, Лев. Архив соборной церкви в г. Беле (продолжение). *Холмско-Варшавский епархиальный вестник*. 1883, 15 (27) декабря, № 24, с. 427.

²⁹¹ КЛИМОВ, Сергей. *Базиллиане*, с. 115.

paprasti žmonės turėjo galimybę išvysti meno kūriniai ir susipažinti su kultūra – teatru, tapyba, architektūra ir pan. Misijos buvo ta vieta, kur buvo platinami maldynėliai ir kitos devocinės knygelės.

Misionieriška bazilijonų veikla, iki XVIII a. pabaigos pasiekusi geriausią savo istorijoje lygį, buvo nutraukta 1793 m., Jekaterinai II uždraudus organizuoti šiuos renginius visose Rusijos imperijos teritorijose²⁹². Tai buvo būdas mažinti bazilijonų ir kitų LDK vienuolių įtaką visuomenėje. Nepaisant šio draudimo, vėliau unitams ir katalikams misijos buvo leidžiamos tik konkrečiomis progomis. Tai pasakytina apie jubiliejinius metus, kurie buvo švenčiami 1825 m. Katalikų bažnyčioje buvusiose LDK valdose. XIX a. pradžioje vietovėse, kuriose buvo uždaryti bazilijonų vienuolynai, paskutines misijas unitams organizavo katalikai.

1.2.2.2. Švietėjiškos veiklos kryptys

Kita bazilijonų veiklos kryptis, reikšminga visuomeniniu požiūriu, buvo švietimas. Unitų bažnyčioje švietimo klausimai pirmą kartą pradėti kelti dar nesusiformavus bazilijonų vienuolijai. Metropolitai J. Rutskis, įvertinęs šio klausimą svarbą, padėjo daug pastangų siekdamas įgyti specialias pasaulietinės (1613) ir bažnytinės (1615) valdžios privilegijas, teisiškai pagrindžiančias unitų mokyklų įsteigimą²⁹³. Bazilijonų vienuolija, sukūrusi iki XVII a. pabaigos stiprią organizaciją ir gana tvirtą materialinį pagrindą, sutelkė beveik visą Unitų bažnyčios švietimą savo rankose. Vienuoliai neapsiribojo vien tik vienuolinių kadru rengimu, jie steigė paprastas pradines mokyklas, viešąsias vidurines mokyklas (arba kolegijas) ir seminarijas dieceziniai dvasininkijai.

Pirmosios mokyklos, kurias XVII a. pirmoje pusėje atidarė arba jas kuravo bazilijonai (tai pasaulietiniam jaunimui skirtos mokyklos Naugarduke, Minske ir Chelme, diecezinės seminarijos Vilniuje ir Minske bei vienuolių studijos Krasnoboros vienuolyne), antroje šio amžiaus pusėje patyrė nuosmukį²⁹⁴. Ilgą laikotarpį bazilijonams reikalingi kadrai buvo rengiami popiežiškiosiose seminarijose Braneve, Olomouce, Vilniuje, Romoje. Švietimo projektai vienuolijos viduje atsinaujino tik XVIII a. pradžioje – pirmoji mokykla, pradėjusi veikti dar prieš 1705 m., buvo Žyroviečių filosofijos mokykla, kurioje be vienuolių galėjo mokytis ir pasauliečiai.

---

²⁹² Ten pat, p. 109.

²⁹³ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 30.

²⁹⁴ BIENKOWSKI, Ludomir. *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce*, s. 1015.

Intensyvi vidinių ordino mokyklų raida prasidėjo po 1743 m. Lietuvos ir Lenkijos bazilijonų provincijų susivienijimo į vieną kongregaciją, taip pat 1751 m. popiežiui Benediktui XIV paraginus įsteigti kiekvienoje provincijoje po keturias vienuolių mokyklas (dvi teologijos ir dvi filosofijos). Reikšminga buvo ir nuo 1756 m. priimta nuostata, ordino kapitulose šešias vietas skirti vienuoliams, įgijusiems teologijos ir filosofijos profesoriaus vardą. Iki 1772 m. Lietuvos provincijoje buvo aštuonios bazilijonų mokyklos, įsikūrusios Antopalyje, Vilniuje, Vitebske, Žyrovicuose, Lavruševe, Onufrejoje, Polocke ir Chelme. Vienintelis noviciatas veikė Bytenio bazilijonų vienuolyne.

Paprastai vienuolynų mokyklose dirbdavo vienas–trys profesoriai ir mokydavosi du–šeši studentai. Kiekvieno vienuolyno, kuris turėjo vidinę ordino mokyklą, specializacija buvo tam tikra mokslo disciplina: teologija, filosofija, moralinė teologija, retorika arba logika. Nuo 1791 m. buvo įvestos naujos disciplinos ir užsienio kalbos: retorikos kurso studentai turėjo mokytis vokiečių ir prancūzų kalbų, teologijos studentai – hebrajų kalbos, Šventojo Rašto ir kanonų teisės, filosofijos studentai – matematikos. Didesnį vienuolių išsilavinimo lygį rodo šie skaičiai: 1800 m. 13 proc. vienuolijos narių mokėjo keturias kalbas (lenkų, bažnytinę slavų, lotynų ir vieną iš Vakarų Europos kalbų), daugiau nei 65 proc. mokėjo tris kalbas (lenkų, bažnytinę slavų ir lotynų k.)²⁹⁵.

Bazilijonai rūpinosi ne tik vienuolių, bet ir unitų dvasininkų švietimu. 1617 m. jie perėmė Vilniaus unitų seminarijos vadovavimą, tačiau netrukus ši mokymo įstaiga perorganizuota į bazilijonų mokyklą²⁹⁶. 1632–1654 m. su didelėmis pertraukomis veikė diecezinė seminarija Minske. Po ilgos pertraukos seminarijų steigimas atsinaujino tik XVIII a. Metropolitai bazilijonas Leonas Kiszka paaukojo du dvarus Voluinės Vladimiro seminarijai steigti. Cholmo vyskupas Maksimilianas Ryllas (Ryľo) 1769 m. perdavė bazilijonams Cholmo seminarijos valdymą. XVIII a. be Unitų bažnyčios metropolitų ir vyskupų kelias seminarias fundavo didikai. Antai Potockių giminės lėšomis dvasinės seminarijos veikė Bučače ir Umanėje²⁹⁷, o Mikalojus Kazimieras Radvila 1743 m. įsteigė Švieženio seminariją. Visų šių seminarijų valdymas buvo patikėtas bazilijonų vienuolijai. Vis dėlto, bazilijonams nepavyko užtikrinti nuolatinės seminarijų

---

²⁹⁵ КЛИМОВ, Сергей. *Базиліане*, с. 97.

²⁹⁶ WOJNAR, Meletius. *Basilian Seminaries, Colleges and Schools (XVII–XVIII)*. *Analecta OSBM*, section II, t. 9, 1974, p. 50.

²⁹⁷ СТЕЦИК, Юрій. Професори та магістри Уманського василіанського колегіуму (1765–1767 рр.): життєвий шлях до педагогічної праці. *Емінак*, 2016, с. 32–37.

veiklos ir dvasininkų išsilavinimas liko neišspręsta problema iki XIX a. Pati bazilijonų vienuolija taip pat dalyvaudavo sprendžiant kunigų švietimo problemą. Kapitulų nutarimuose kartojamas nurodymas bazilijonų vienuolynų vyresniesiems priimti pasaulietinius dvasininkus į vidines vienuolynų mokyklas, tačiau ši praktika įgyvendinama nepakankamai nuosekliai.

Bazilijonų viešosioms mokykloms, skirtoms pasaulietiniam jaunimui, būdingi tie patys nuosmukio ir atgimimo laikotarpiai kaip ir vienuolių mokyklose bei diecezinėse seminarijose: nuo bandymų steigti pirmąsias viešąsias mokyklas XVII a. pirmoje pusėje bei šimtmetį trukusio nuosmukio iki naujo atgimimo, prasidėjusio XVIII a. viduryje. Apskritai XVIII a. ATR švietimo raidai lemiamą vaidmenį turėjo bendras idėjinis sąjūdis, susijęs su Apšvietos ideologijos plitimu. Nuo 1773 m. iki ATR trečiojo padalijimo šalies švietimo reikalus tvarkė Edukacinė komisija. Bazilijonų bendradarbiavimas su Edukacine komisija nulėmė esminį ordino posūkį į liaudies švietimą. Jau 1773 m. bazilijonai paprašė perduoti jiems 15 buvusių jėzuitų kolegijų, kuriose norėjo atnaujinti mokymo procesą. Tačiau Edukacinė komisija atmetė projektą, sukritikavusi bazilijonus dėl nepakankamo mokytojų profesionalumo²⁹⁸. Nepaisant nepalankios nuomonės, vėliau Lenkijos provincijos bazilijonams buvo patikėtos trys buvusios jėzuitų kolegijos Bare, Ostrohe ir Ovrūče²⁹⁹. Bazilijonų savarankiškumą švietimo srityje atskleidžia iniciatyva be Edukacinės komisijos sutikimo organizuoti vidurinio lygio mokyklas Barūnuose ir Padubysyje. Iki 1795 m. bazilijonų viešųjų mokyklų skaičius LDK išaugo iki aštuonių³⁰⁰, o 1825 m. – iki 17. Taip pačiais metais atidaryta nauja pavieto mokykla Vilniaus bazilijonų vienuolyne. Tai buvo paskutinė mokykla, kurią įsteigė Bazilijonų ordinas.

Taip pat XVIII a. bazilijonai suformavo parapinių mokyklų tinklą, kuris prilygo pradinio mokymo įstaigoms. 1773 m. kas trečias vienuolynas Lietuvos provincijoje išlaikė parapinę mokyklą (iš viso 24). Pasak L. Bieńkowskio, parapinės mokyklos veikė prie tokių vienuolynų, kurie neturėjo vidinių bazilijonų mokyklų, viešosios mokyklos arba seminarijos. Pradinės mokyklos programa buvo gana kukli: skaitymas ir rašymas lenkų ir rusėnų kalba, katekizmas, bažnytinis giedojimas ir retkarčiais lotynų kalba

---

²⁹⁸ ПЕТРОВ, Николай. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше. *Труды Киевской духовной академии*. 1871, июль, с. 154–155.

²⁹⁹ Ten pat.

³⁰⁰ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 46.

bei aritmetika³⁰¹. Dažnai mokiniams būdavo skiriamas maitinimas ir drabužiai³⁰².

Vienuolijos vadovybė rūpinosi mokymo kokybe savo mokyklose³⁰³. Bazilijonai siekė, kad jų mokymo programos atitiktų Edukacinės komisijos reikalavimus, todėl ir vadovėliai buvo naudojami pagal jos nurodymus. Edukacijos komisijos nuostatuose pažymėta, kad bazilijonai privalo savo mokyklose mokyti jaunimą bažnytinės slavų kalbos³⁰⁴, – ši kalba niekur kitur nedėstoma. Laikui bėgant, Edukacinė komisijos įgaliotiniai fiksuodavo teigiamus bazilijonų švietimo pokyčius. Po ATR trečiojo padalijimo Rusijos valdžia oficialiai pripažino bazilijonų vienuoliją švietimo sistemos dalimi – 1798 m. imperatoriaus Pavelo I *Reglamente*, kuris skirtas vienuolynų ir Bažnyčios veikloms nustatyti, bazilijonai kartu su jėzuitais ir pijorais buvo pripažinti mokytojų kongregacija³⁰⁵. 1795 m. likvidavus Edukacinę komisiją, Lietuvos švietimo valdymą perėmė Vilniaus universitetas. Universiteto vizituojantys ekspertai vertino tai, kad bazilijonų mokyklose dėstoma 1) ne iš konspektų, o iš vadovėlių, 2) užsienio kalbas dėsto kvalifikuoti specialistai, 3) klasės aprūpintos reikalingomis priemonėmis ir 4) pagrindinė dėstymo kalba yra lenkų, o ne lotynų, kaip kitų vienuolijų mokyklose³⁰⁶. Kita vertus, universitete palankiai vertinamas bazilijonų piniginių ir materialinių fondacijų paskyrimas švietimo reikalams bei bajoriška patriotinė mokymo programos kryptis³⁰⁷. Kilus konfliktams tarp katalikų ir bazilijonų mokyklų, Vilniaus universitetas rinkdavosi pastarųjų globą³⁰⁸.

Didėjanti bazilijonų įtaka švietimo srityje tapo kliūtimi rusifikacijos politikoje aneksuotose žemėse³⁰⁹. Tik stiprus Vilniaus universiteto palaikymas apgynė ilgesniam laikui vienuoliją nuo represijų. Bazilijonus ypač palaikė Vilniaus universiteto globėjai Adomas Čartoriskis ir Nikolajus Novosilcevas, rektoriai Janas Sniadeckis ir Vaclovas Pelikanas. Apie ypatingus santykius su vienuolija liudija 1807 m. universiteto vadovybės

---

³⁰¹ BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce, s. 1024.

³⁰² Ten pat, p. 1025.

³⁰³ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 45.

³⁰⁴ *Ustawy Kommissyji Edukacyi Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w kraich Rzeczypospolitey przepisane*. Warszawa : [s. n.], 1783. S. 42.

³⁰⁵ ПСЗРИ. Т. 25 (1798–1799), № 18734 (*Монахи способные к преподаванию наук, как то Езуиты, Базилиане и Пиары, должны заниматься оными под покровительством своего Архиепископа...*).

³⁰⁶ BEAUVOIS, Daniel. *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832*. Rzym–Lublin, 1991. T. 2. S. 154.

³⁰⁷ Ten pat, p. 179.

³⁰⁸ Wołyński [GIŻYCKI, Jan Marek]. *Bazylianie na Żmudzi*. Kraków, 1891. S. 13.

³⁰⁹ КЛИМОВ, Сергей. *Базилиане*, с. 129.

projektas paversti bazilijonų vienuoliją mokymo-ugdymo kongregacija³¹⁰. Universiteto ir vienuolijos ryšiai buvo taip susipynę, kad 1822 m. A. Čartoriskis perspėjo Rusijos švietimo ministrą, jog švietimo sistema žlugs, jeigu iš bazilijonų bus atimtas turtas, skirtas mokykloms išlaikyti³¹¹. Vienuolijos švietėjiškos veiklos likimas buvo nulemtas 1831 m. sukilimo. 1835 m. bazilijonams paliktos tik penkios mokyklos. Unijos panaikinimo metais likusios bazilijonų mokyklos pakeitė statusą ir pradėjo veikti kaip gubernijos gimnazijos ir sričių mokyklos³¹².

Tiriant švietėjišką veiklą, užsimenama ir apie bazilijonų mokytojų rengimą. XVIII a. antroje pusėje didėjant bazilijonų vienuolynų mokyklų skaičiui, daugėjo ir vienuolių, nuolat užsiimančių pedagogine veikla: 1773 m. bazilijonų mokyklose darbavosi 37 mokytojai, o XVIII–XIX sandūroje – apie 70³¹³. Atsižvelgdama į Edukacinės komisijos nurodymus, bazilijonų vienuolija pamažu modernizavo mokytojų rengimą: pirma, bazilijonai buvo siunčiami į pasaulietines aukštąsias mokyklas. XVIII a. antroje pusėje šeši bazilijonai mokytojai baigė Krokuvos universitetą, bet dažniausiai bazilijonai baigdavo Vilniaus universitetą. Apskritai XVIII antroje pusėje ir XIX a. pirmais dešimtmečiais bazilijonai sudarė pakankamai didelę Vilniaus universiteto studentų vienuolių grupę³¹⁴. Ypač stebina bazilijonų, studijuojančių tiksluosius mokslus, t. y. fiziką, matematiką ir astronomiją, skaičius studentų sąrašuose. Bazilijonai mokytojai, įgiję universitetinį išsilavinimą, darbavosi įvairiose Lietuvos mokyklose. Pavyzdžiui, 1800 m. Barūnų bazilijonų mokykloje dirbo aštuoni bazilijonai, iš jų penki, turintys universitetinį išsilavinimą³¹⁵. Tais pačiais metais Padubysio mokykloje dirbo šeši mokytojai bazilijonai – visi baigę universitetines studijas³¹⁶. Antras būdas, kuriuo bazilijonų vienuolija siekė pagerinti mokytojų rengimą, buvo mokymo programų modernizavimas vienuolynų mokyklose³¹⁷.

---

³¹⁰ BEAUVOIS, Daniel. *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich*, 1803–1832, t. 2, s. 179.

³¹¹ Ten pat, p. 183.

³¹² КЛИМОВ, Сергей. *Базилиане*, с. 129.

³¹³ BIENKOWSKI, Ludomir. *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce*, s. 1020.

³¹⁴ VUB RS, F2–DC16, l. 5v–24r.; VUB RS, F2–DC15; BEAUVOIS, Daniel. *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich*, t. 1, s. 300.

³¹⁵ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 1. Kraków, 1899–1900. S. 229.

³¹⁶ Ten pat, p. 259.

³¹⁷ НГАБ, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257, л. 135г.

Józefo Bielińskiego manymu, bazilijonų viešosios mokyklos garantavo gerą išsilavinimą³¹⁸. Jų absolventai sėkmingai tęsdavo studijas aukštosiose mokyklose, o vėliau prisidėdavo prie mokslo ir kultūros plėtotės. Pavyzdžiui, bazilijonų mokyklose mokėsi Vilniaus universiteto mokslininkai – medicinos profesorius Severinas Gałęzowski, matematikos profesorius, bibliofilas Mykolas Pelka Polinskis, matematikos profesorius Antonijus Wyrwiczius, kiti žymūs Lietuvos kultūros veikėjai.

Bazilijonų vienuolijos pastangos organizuojant švietimą didino pačių jos narių intelektualinį potencialą, geriausi specialistai buvo kviečiami dėstyti į kitas mokymo ir mokslo įstaigas. Uždarius Jėzuitų ordiną, bazilijonams pavesta valdyti Vilniaus popiežišką seminariją: nuo 1775 iki 1799 m. seminarijos rektoriumi dirbo bazilijonas Paschazas Leszyński, tuomet profesoriai-bazilijonai keitėsi kas kelerius metus³¹⁹. Taip pat bazilijonai buvo kviečiami į Polocko unitų diecezinę seminariją, veikusią nuo 1807 iki 1839 m. Šios seminarijos rektoriais buvo bazilijonai Ignatijus Bobrovskis ir Juozapatas Voidakas³²⁰. Paminėtinas ir bazilijonų bendradarbiavimas su Vyriausiąja dvasine seminarija prie Vilniaus universiteto (veikė 1808–1832). Šioje mokymo įstaigoje bazilijonai dirbo kaip seminaristų prefektai (Klemensas Czaplinski, Atanazas Kozieł (Kozieł), Dionizas Onyszkiewiczus, Vladislovas Bazilijus Bryngk)³²¹ ir bažnytinio choro regentai (Joanicijusz Tarasewiczus)³²², o dar vienas bazilijonas (Ambrožas Synhajewskis) dalyvavo seminarijos taryboje³²³. Tačiau didžiausiu bazilijonų vienuolijos pasiekimu ir jos visuomeninio pripažinimo požymiu laikytinas jų pakvietimas į Vilniaus universiteto dėstytojų pareigas. Bazilijonai dėstytojai atsirado universitete XVIII a. paskutiniame

---

³¹⁸ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 1. Kraków, 1899–1900. S. 359.

³¹⁹ ХАРКЕВИЧ, Валеріян. З історії папського алюмнату у Вильні. *Analecta OSBM*, 1928, t. 3, вур. 1–4, p. 560–561.

³²⁰ МОСЕЙЧУК, Людмила. Полоцкая униатская семинария: основание и расцвет. *Научные труды Республиканского института высшей школы, Исторические и психолого-педагогические науки*, Вып. 16, Часть 1, Минск, 2016, с. 218, 222.

³²¹ WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*: dysertacja doktorska. Wilno, 1935. S. 76, 114; WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie: drugi okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*. Wilno, 1938. S. 19, 17.

³²² WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*, s. 89.

³²³ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 1. Kraków, 1899–1900. S. 220; *Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов, 1701–1839*, т. 2. Санкт-Петербург, 1907. № 3151.

dešimtmetėje: du bazilijonai – viceprofesorius Inocentas Kniażyński³²⁴ bei profesorius Cezaris Kamiński³²⁵ – dirbo astronomijos katedroje, kiti du – profesorius Augustinas Tomaszewski³²⁶ bei viceprofesorius Benjaminas Korza³²⁷ – dėstė įvairias teologijos disciplinas. Bazilijonų vienuolijai kurį laiką priklausė dar vienas talentingas dėstytojas, vienas geriausių Gotfrido Grodeko mokinių, universiteto bibliotekos prefekto padėjėjų, Simonas Feliksas Žukovskis. XIX a. pradžioje jis mokytojavo Padubysio bazilijonų viešojoje mokykloje, iš kurios buvo perkeltas į Vilniaus Švč. Tejybės vienuolyną studijuoti universitete³²⁸. 1808 m. S. F. Žukovskis pradėjo dėstyti Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje prie Vilniaus universiteto hebrajų kalbą kaip adjunktas³²⁹. Akademinė veikla padėjo jaunajam mokslininkui apsispręsti ir jis išstojo iš vienuolijos³³⁰. Vis dėlto šis įvykis neturėtų sumenkinti bazilijonų vienuolijos vaidmens kalbant apie S. F. Žukovskio ugdymą. Anot J. Bielińskiego, pirmas graikų ir hebrajų kalbų pamokas S. F. Žukovskiui davė kaip tik bazilijonas – Vilniaus vienuolyno tėvas Hipolitas Fabrzycki³³¹. Kaip žinoma, vėliau S. F. Žukovskis parašė nemažai graikų ir hebrajų kalbų vadovėlių, chrestomatijų ir žodynėlių³³².

Pateikti duomenys rodo, kad bazilijonų vienuolijos švietimo veikla darė įtaką tiek visuomenei, tiek pačiai vienuolijai. Vidinių vienuolijos mokyklų sistemos tobulinimas padidino skaičių vienuolių, galinčių imtis sielovados, švietimo ir mokslo darbų. Vienuolija buvo priversta reformuoti mokytojų rengimą, skirti dideles lėšas mokykloms išlaikyti. Šie dalykai buvo teigiamai vertinami visuomenėje. Ypač svarbų vaidmenį vienuolijos modernėjimui

---

³²⁴ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 52.

³²⁵ Apie Cezarį Kamiński žr.: ЛАЎРЭШ, Леанід. Выбітныя манахі-базіліяне часоў ліквідацыі ўніі. *Biuletyn Historii Pogranicza*, 2015, 15, s. 65–75.

³²⁶ Apie Augustiną Tomaszewski žr.: BRENSZTEJN, Michał. *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832-go*. Wilno, 1922. S. 23–25; KAMIŃSKA, Janina. *Universitas Vilnensis 1793–1803*. [Warszawa], 2012. S. 129–130.

³²⁷ Apie Benjaminą Korzą žr.: KUŁAKOWSKI, Kazimierz. Katedra teologii moralnej w Uniwersytecie Wileńskim w latach 1803–1832. *Studia Teologiczne*, 1985, 3, s. 45; KAMIŃSKA, Janina. *Universitas Vilnensis 1793–1803*. [Warszawa], 2012. S. 130–132.

³²⁸ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 3. Kraków, 1899–1900. S. 363.

³²⁹ WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*, s. 189.

³³⁰ Manytina, kad iš vienuolių luomo S. F. Žukovskis išstojo apie 1807 m.

³³¹ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 3. Kraków, 1899–1900. S. 363.

³³² WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816)*, s. 189–190.

turėjo bendradarbiavimas su Edukacine komisija ir Vilniaus universitetu. Bazilijonai, dėstę Vilniaus universitete, nepasižymėjo ypatingais moksliniais pasiekimais, ir vis dėlto jų darbas aukštojoje mokykloje vertintinas kaip svarbus bazilijonų vienuolijos visuomeninio pripažinimo ženklas.

1.3. Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynas Lietuvos bazilijonų provincijos ir Vilniaus miesto istorijoje

Šiame skyriuje pirmiausia išskiriamas poskyris *Vienuolyno misijos*, kuriame analizuota, kas būdinga Vilniaus bazilijonų vienuolyno religinei bei kultūrinei veiklai ir kuo jis skyrėsi nuo kitų Lietuvos bazilijonų vienuolynų. Kitame poskyryje (*Vienuolynas miesto erdvėje*) aptariama bazilijonų vienuolyno sąveika su miesto bendruomene. Pagaliau atskirai aptarta knygos vieta vienuolyno gyvenime (*Knyga vienuolyno gyvenime*), nes jos buvimas ir vartojimas skatino kurtis aplinkai, tinkamai knygų komunikacijai.

Vienuolyno misijos. Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynas yra viena seniausių Vilniaus krikščioniškų šventovių. Jo istorijoje išskiriami stačiatikių ir unitų (arba bazilijonų) periodai. Siekiant atskleisti vienuolyno veiklos bruožus Unitų bažnyčios ir Vilniaus miesto istorijoje, būtina atsižvelgti į jo ištakas stačiatikių laikotarpiu.

1514 m. kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis po pergalės Oršos mūšyje pastatė Vilniuje dvi cerkves: Šv. Mikalojaus ir Švč. Trejybės³³³. Ilgainiui prie pastarosios cerkvės radosi vienuolių bendruomenė. 1584 ir 1589 m. karalius Zigmantas Vaza suteikė Vilniaus magistrato nariams teisę administruoti Švč. Trejybės cerkvę ir vienuolyną³³⁴. Anot Dariaus Barono, šios privilegijos sudarė prielaidas atsirasti prie šio vienuolyno naujai miestiečių stačiatikių brolijai, greitai išaugusiai į autoritetingą religinę, politinę bei kultūrinę organizaciją, turėjusią apie 370 narių³³⁵. Įtakingų Švč. Trejybės brolijos narių, t. y. LDK magnatų, dėka brolija gavo teisę valdyti vienuolyną, steigti mokyklą, spaustuvę ir išlaikyti špitolę³³⁶. Tačiau 1596 m., bažnytinės unijos išvakarėse, dėl antiunijinės kritikos ir konfliktų mieste sukurstymo stačiatikių brolija buvo pašalinta iš Švč. Trejybės vienuolyno, o

---

³³³ *Obrona monastyrá Wileńskiego Cerkwi Przenajświętszey Trojcy, y zupełná informacya przez Wielebnych OO. Bazylianow Wileńskich Unitow.* [Vilnius : s. n., 1702]. Lap. A2r.

³³⁴ BARONAS, Darius. Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m. In: *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė*. Sudarė Liudas Jovaiša (Bažnyčios istorijos studijos, t. 5), Vilnius, 2012. P. 64.

³³⁵ Ten pat, p. 65, 68.

³³⁶ Ten pat, p. 58.

jo valdymas paliktas Vilniaus magistratui³³⁷. Deja, ir miesto pareigūnų valdymas nepasiteisino, tad iki XVII a. pradžios kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio cerkvė su vienuolynu kone visiškai sunyko. Materialinis palaikymas buvo toks menkas, kad vienuolyne galėjo gyventi vos trys vienuoliai ir tai tik iš aukų³³⁸.

Magistrato valdymo laikotarpis baigėsi 1605 m., kai karalius Zigmantas Vaza perdavė Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyną Kijevo metropolitui Ipatijui Pociėjui, t. y. į Unitų bažnyčios rankas. Metropolitas siekė įsteigti Švč. Trejybės vienuolyne stiprų bažnytinės unijos centrą, kuris padėtų Vilniuje įtvirtinti 1596 m. Brastos sinodo nutarimus. Vienuolyno atgimimui lemiamą vaidmenį turėjo dviejų jaunų vienuolių – Juozapo Veliamino Rutskio ir Juozapato Kuncevičiaus³³⁹ priėmimas. Pastarojo jaunuolio išskirtinis dievobaimingumas, griežtos vienuolių regulos laikymasis, ištikimybė unijai pritraukė visuomenės dėmesį. Juozapato pavyzdys paskatino kelis Vilniaus akademijos studentus rinktis Švč. Trejybės vienuolyną dvasiniam gyvenimui³⁴⁰.

1609 m. karalius Zigmantas Vaza paskelbė privilegiją, kuria paskyrė Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno vyresnioju Juozapatą Rutskį³⁴¹. Šiuo paskyrimu prasidėjo unitiškas periodas, trukęs iki 1839 m., kai unija buvo panaikinta. Nors ir J. Rutskis 1611 m. buvo perkeltas į vyskupo padėjėjo pareigas, visą gyvenimą globojo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyną. Jis įvykdė tris svarbias reformas, padėjusias pamatą vienuolynui iškilti. Pirmiausia buvo reformuotas juridinis Švč. Trejybės vienuolyno statusas, kuris įtvirtintas karaliaus Vladislavo Vazos 1633 m. privilegija. Pagal šią privilegiją vienuoliams suteikiama teisė tvarkyti vienuolyno reikalus, taip pat kontroliuoti Švč. Trejybės brolijos veiklą, jos turtus ir privilegijas³⁴². Antra, J. Rutskis smarkiai sustiprino materialinę vienuolyno gerovę: 1608 m. buvo surinktos lėšos ir suremontuoti seni vienuolyno pastatai³⁴³. 1613 m. J. Rutskis padovanojo vienuolynui savo kaimą Rūtą³⁴⁴. Jo rūpesčiu karalius Zigmantas Vaza įpareigojo Vilniaus midaus brolijas skirti tam tikras pajamas

---

³³⁷ Ten pat, p. 71.

³³⁸ *Obrona monastyra Wileńskiego*, lap. D1r.

³³⁹ ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василіян від 1743 до 1839 рр. *Analecta OSBM*, sectio II, 1988, vol. 13, p. 107–108.

³⁴⁰ *Obrona monastyra Wileńskiego*, lap. F1v.

³⁴¹ *Собрание древних грамот и актов городов*, ч. 2. Вильна, 1843, № 18, 19.

³⁴² Ten pat, № 39.

³⁴³ ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василіян від 1743 до 1839 рр., p. 108.

³⁴⁴ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 101.

Švč. Trejybės vienuolynui išlaikyti³⁴⁵. Trečia, J. Rutskis reformavo Švč. Trejybės vienuolyno vienuolių gyvenimą remdamasis šv. Bazilijaus Didžiojo regula. Nauja vienuolių regula, išgryninta Vilniaus vienuolyne, vėliau buvo diegiama kituose unitų bazilijonų vienuolynuose. Taigi, J. Rutskio veiksmai smarkiai pagerino vienuolyno padėtį³⁴⁶. Neatsitiktinai Švč. Trejybės vienuolyno vyresnysis Leonas Krewza 1617 m. tvirtino, kad vienuolynas pajėgus išlaikyti keliasdešimt vienuolių³⁴⁷.

Naujo unitų vienuolyno padėčiai buvo svarbus Lietuvos ir Lenkijos valdovo Zigmanto Vazos palaikymas. 1610 m. karaliaus žmona Konstancija Habsburgaitė, gyvendama Vilniuje, panoro aprūpinti Švč. Trejybės cerkvės dvasininkus liturginiais drabužiais³⁴⁸. 1611 m. grįžęs po sėkmingo Smolensko užėmimo, karalius Zigmantas Vaza padovanojo Švč. Trejybės cerkvei bažnytinių daiktų, parsivežtų iš Smolensko katedros³⁴⁹. Be to, Vilniaus bazilijonų vienuolyno vyresniojo Leono Krewzos liudijimu, valdovas dažnai lankydavosi Švč. Trejybės cerkveje ir kantriai išstovėdavo per visas pamaldas su kitais šeimos nariais³⁵⁰.

Visuomenės akyse valdovo dėmesys unitų vienuolynui buvo suvokiamas kaip sektinas pavyzdys. Taigi, XVII a. vienuolyno geradariais buvo LDK kunigaikščiai, magnatai, bajorai ir dvasininkijos atstovai³⁵¹. Jie dovanojo nekilnojamąjį turtą (palivarkus, dvarus, kaimus, namus) ir dideles pinigų sumas. Vilniaus vaivada Janušas Skuminas Tiškevičius pastatė prie cerkvės Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai koplyčią ir įrengė šeimos kriptą³⁵². 1622 m. Polocko vaisks Eustachijus Korskas Golubickis pastatė kitą koplyčią, skirtą šv. Lukui³⁵³, ir pageidavo būti joje palaidotas. Nemažai vienuolyno fundatorių buvo vilniečiai – nuo burmistrų iki paprastų amatininkų. Nors dalis fundacijų buvo prarastos dėl XVII a. visuomeninių įvykių ir vidinių sunkumų, XVIII a. donacijos tęsėsi³⁵⁴. Įvairiarūšės fundacijos užtikrino materialinius išteklius, reikalingus sielovadinei, kultūrinei ir švietėjiškai veiklai. Kita vertus, padidėjęs ūkis paskatino pačius vienuolius užsiimti

---

³⁴⁵ *Собрание древних грамот и актов городов*, ч. 2. Вильна, 1843, № 24, 26.

³⁴⁶ ЦЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 101.

³⁴⁷ KREWZA, Leon. *Obrona iednosci cerkiewney, abo Dowody*. W Wilnie : w drukárni Leoná Mamoniczá, 1617. S. 108–109.

³⁴⁸ KREWZA, Leon. *Obrona iednosci cerkiewney*, s. 109.

³⁴⁹ Ten pat.

³⁵⁰ Ten pat.

³⁵¹ *Obrona monastyrá Wileńskiego*, lap. D1v.

³⁵² TIMOŠENKA, Leonidas. Dvi „Rusios“ ir religinė polemika. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 72.

³⁵³ Ten pat.

³⁵⁴ АВАК. Т. 9. 1878, № 27.

ekonomine ir ūkinė veikla³⁵⁵. Sukauptos didelės piniginės lėšos leido vienuolynui tapti patikimu finansiniu miestiečių, bajorų ir dvasininkų kreditoriumi³⁵⁶. Vilniaus vienuolynas, gaunantis stambias pajamas, palyginti su kitais Lietuvos bazilijonų vienuolynais mokėjo gerokai didesnius mokesčius į provincijos išdą, be to, dar padengdavo silpnesnių vienuolių bendruomenių skolas³⁵⁷.

Įsigaliojus bažnytinei unijai, Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno veiklai buvo svarbios valdovų privilegijos, apibrėžiančios jo statusą miesto, Bažnyčios ir valstybės lygmeniu. Pirmąsias privilegijas, kuriose atsispindėjo vienuolyno perėjimas Unitų bažnyčios jurisdikcijon, suteikė karalius Zigmantas Vaza. Tačiau pagrindiniai teisinio statuso aspektai galutinai buvo suformuluoti 1633 m. liepos 9 d. karaliaus Vladislavo Vazos privilegijoje, kurios tekstą parengė Kijevo metropolitas J. Rutskis. Šioje privilegijoje valdovas sunormino vienuolyno santykius su miestiečių organizacijomis. Be to, jis pripažino vienuolyną visų Švč. Trejybės brolijos privilegijų teisėtu savininku ir taip praplėtė galimybes inicijuoti veiklą, tiesiogiai nesusijusią su religine misija. Po karaliaus Vladislavo Vazos konfirmacines privilegijas vienuolynui suteikė dar trys valdovai: 1661 m. Jonas Kazimieras Vaza³⁵⁸, 1702 m. Augustas II ir 1767 m. Stanislovas Augustas³⁵⁹.

Nagrinėjant unitišką vienuolyno periodą, pirmiausia į akis krinta jo ypatingas vaidmuo bazilijonų vienuolijos gyvenime XVII a. 1617 m. Naugarduko kapituloje susivienijus 5 vienuolynams, Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynas tapo naujos kongregacijos centru. J. Rutskio dokumentuose nauja kongregacija vadinama *Vilniaus Švč. Trejybės kongregacija* arba *šv. Bazilijaus Didžiojo ordinu*. Taip buvo vadinami Rutskio reformuoti vienuolynai iki 1743 m.³⁶⁰ XVII a. Vilniaus bazilijonų vienuolyne rinkdavosi bazilijonų kapitulos (1636, 1642, 1646, 1650, 1667 ir

---

³⁵⁵ SKOČILIASAS, Ihoris; TATJANINA, Juliana. Vilniaus bazilijonų gyvenimas XVIII a. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 116.

³⁵⁶ Ten pat, p. 127.

³⁵⁷ Ten pat, p. 128.

³⁵⁸ *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*. Вып. 4. Вильна, 1903. С. 50, № 33.

³⁵⁹ АВАК. Т. 9. 1878, № 21.

³⁶⁰ ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василіян від 1743 до 1839 pp., p. 88, 115. Oficialus ordino pavadinimas iki 1743 m. – *Šventojo Bazilijaus Didžiojo ordinus* (lot. *Ordo Sancti Basilii Magni*). 1743 m. įsteigta Lietuvos Šventojo Bazilijaus Didžiojo ordino provincija su Švenčiausiosios Trejybės titulu.

paskutinį kartą 1713 m.)³⁶¹. Beveik visi vienuolyno vyresnieji buvo išrenkami bazilijonų vienuolijos vadovais, t. y. protoarchimandritais, arba ėjo kitas aukštas pareigas bazilijonų kongregacijoje³⁶². Antai nuo 1617 iki 1717 m. protoarchimandritais buvo šie Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno vyresnieji – Juozapas Rutskis, Rafalas Korsakas, Antonijus Seliawa, Benediktas Terleckis, Steponas Martiškevičius-Businskis, Juozapas Petkewiczius, Simeonas Ogurcewiczius, Joakimas Kušeliczius, Leonas Kiszka ir Vasilijus Procevičius. 1730 m. protoarchimandritu buvo išrinktas dar vienas Vilniaus bazilijonų vyresnysis – Antoninas Tomilowiczius³⁶³. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno indėlis į vienuolijos kūrimą buvo toks reikšmingas, kad amžininkų jis pramintas *vienuolijos motina* ir *pirmuoju unijos vaisiumi*³⁶⁴. 1743 m. susiformavus jungtinei Lietuvos ir Lenkijos bazilijonų kongregacijai, Lietuvos provincijos administracinis centras perkeltas į Torokanės bazilijonų vienuolyną³⁶⁵, tačiau Vilniaus vienuolyno vienuoliai ir toliau renkami į aukštas valdžios pozicijas: įprastai jie paskiriami Lietuvos bazilijonų provincijos konsultoriais.

XVIII a. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno misija keitėsi, čia pradėta nuosekliai rengti naujus vienuolijos dvasininkus³⁶⁶. 1701–1702 m. vienuolyne veikė noviciatas, kuriame mokėsi trys broliai³⁶⁷. 1740 m. vienuolyne gyveno aštuoni, o 1742 m. – dešimt novicijų³⁶⁸. XVIII a. antros pusės šaltiniuose apie noviciatą nebeužsimenama, užtat atsiranda duomenų apie teologijos mokyklą. 1754 m. teologijos čia mokėsi šeši studentai, o dėstė profesoriai Józefas Narolskis ir Hilarijus Karpińskis³⁶⁹. 1778 m. aštuonis studentus teologijos mokė Arseniuszas Główniewskis ir Józefas Rybickis³⁷⁰. Ypač daug studentų vienuolyne gyveno XVIII a. paskutiniame

---

³⁶¹ WOJNAR, Meletius. *De capitulis Basilianorum*. Romae, 1954. P. 10–21. (Analecta OSBM, Sectio I).

³⁶² ПЕТРОВ, Николай. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше. *Труды Киевской духовной академии*, 1870, ноябрь, с. 356.

³⁶³ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата, с. 88, 165.

³⁶⁴ *Obrona monasterá Wileńskiego*, lap. D₂v.

³⁶⁵ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата, с. 92, 180.

³⁶⁶ Pirmas noviciatas prie Švč. Trejybės vienuolyno veikė iki 1655 m. ЩЕРБИЦКИЙ, Осип. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 115.

³⁶⁷ *Obrona monasterá Wileńskiego*, lap. G₁v–G₂r (*prof. nowiciatu Wileńskiego Z. S. B. W.*).

³⁶⁸ ÖNB Wien, SN-3847, lap. 169v.

³⁶⁹ ВАВРИК, Михайло. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.*, с. 99.

³⁷⁰ РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, л. 506, л. 405r–405v.

dešimtmetėje: 1793 m. čia buvo 16, o 1797 ir 1798 m. – 18 studentų³⁷¹. Aptariamuoju laikotarpiu jie mokėsi ne teologijos, o filosofijos (*studens philosophii*), taip pat lankė paskaitas universitete. Taigi, vienuolių mokykla laipsniškai kėlė mokymo lygį: nuo noviciato iki teologijos ir aukščiausių filosofijos studijų.

Švč. Trejybės vienuolynas rėmė ir pasaulietinio pobūdžio studijas. 1750 m. grafas Gavriilas Šankovskis-Savanievskis padovanojo bazilijonams palivarką Šankopolyje (arba Vojčanuose) su sąlyga, kad vienuolyne bus įsteigtas konviktas keturiems skurstantiems bajorams iš Savanievskių, Piglovskių ir Kollontajų giminės³⁷². Bazilijonai kelis kartus padidino G. Savanievskio konvikto mokinių skaičių: 1803 m. vienuolynas papildomai išlaikė 8³⁷³, o 1823 m. – 14 jaunuolių³⁷⁴. Konviktui vadovavo specialiai paskirtas vyresnysis, kuris mokė lotynų ir lenkų kalbų bei greitraščio, o nuo XIX a. pradžios – kitų disciplinų³⁷⁵. Pažangūs konvikto mokiniai būdavo siunčiami į kitas Vilniaus mokymo įstaigas. Dar vienas švietimo projektas buvo įgyvendintas 1825 m. kartu su Vilniaus universitetu įsteigus vienuolyne pavieto mokyklą³⁷⁶. Universitetas skyrė 400 sidabrinių rublių dviejų pasaulietinių mokytojų atlyginimui ir 500 sidabrinių rublių klasių įrangai bei priemonėms³⁷⁷. Visas kitas išlaidas vėlgi dengė Švč. Trejybės vienuolynas.

Vienuolynas miesto erdvėje. Plėtojantis mokymo ir ugdymo veiklai, Vilniaus bazilijonų vienuolyne mažėjo sielovados darbų, susijusių su kasdieniais parapijiečių poreikiais (krikštynos, laidotuvės, namų ir daiktų palaiminimas ir t. t.). XVII a. vienuolyno parapijos egzistavimą patvirtina prie Švč. Trejybės cerkvės veikusios brolijos, t. y. Švč. Trejybės unitų brolija, pertvarkyta iš stačiatikių organizacijos, ir Švč. Marijos Nekalto Prasadėjimo brolija³⁷⁸. Apie 1716 m. čia buvo įsteigta šv. Anupro miestiečių bendrija, bet vėliau ji susijungė su jau minėta Švč. Marijos brolija³⁷⁹. Vienas

---

³⁷¹ ÖNB Wien, SN-3849.

³⁷² ЦЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 116.

³⁷³ VUB RS, F2–KC505, p. 27.

³⁷⁴ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 150.

³⁷⁵ ЦЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 116–117.

³⁷⁶ Osipas Ščerbickis teigia, kad ši mokykla įsteigta apie 1831 m., žr.: ЦЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 117.

³⁷⁷ Wołyniak [GIŻYCKI, Jan Marek]. Szkoła powiatowa bazylikańska w Wilnie w klasztorze św. Trójcy. *Przegląd Powszechny*, t. 40, 1893, s. 105.

³⁷⁸ JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 214.

³⁷⁹ Ten pat.

paskutinių abiejų brolių susirinkimų vyko 1795 m.³⁸⁰ Nuo XIX a. pradžios vizitacijose pažymima, kad vienuolynas neturi savo parapijos, tačiau bazilijonams patikėta aptarnauti Vilniaus šv. Spaso cerkvės parapiją, nesant jos vyresniojo³⁸¹.

XVIII a. šaltiniai pateikia daug įvairių liudijimų apie vienuolyno ir miesto bendruomenės ryšius – su katalikų vienuolynais, universitetu, miesto magistratu, amatininkų cechais, mieste reziduojančiu LDK elitu, kariuomene ir t. t. Matyt, suartėjimas su lotynų apeigų katalikais vyko dėl unijos šalininkų skaičiaus mažėjimo mieste. Peršasi paradoksali išvada, XVII a. Vilniaus bazilijonai stiprino uniją³⁸², o XVIII a. – katalikybę. Vienuoliai bazilijonai dalyvaudavo kasmetinėse šv. Tomo Akviniečio, šv. Benedikto ir Vilniaus popiežiškosios seminarijos steigimo šventėse³⁸³. Didelės iškilmės Vilniuje rengiamos unitų kankinio šv. Juozapato Kuncevičiaus paminėjimui, o jų pagrindiniai dalyviai buvo jėzuitai ir bazilijonai. Šventines procesijas mieste pasitikdavo vienuolyno pučiamųjų ir styginių orkestras³⁸⁴. Bazilijonai palaikė ryšius su Vilniaus bernardinių, vizitiečių, benediktinių, basųjų karmeličių vienuolynais. Teologijos studentai disputuodavo kitų Vilniaus katalikų vienuolynų mokyklose³⁸⁵. Iškalbos menu bazilijonai nenusileido kitoms kongregacijoms, todėl buvo kviečiami sakyti pamokslų Vilniaus bažnyčiose. Bazilijonų vienuolyne vykdavo kasmetinės burmistrų pamaldos prasidedant naujai jų kadencijai³⁸⁶. 1779–1780 m. vienuolyno *Dienoraštyje* minimi refektoriume vykę LDK Tribunolo posėdžiai³⁸⁷. Pasiturintys miestiečiai pageidavo laidoti artimuosius Švč. Trejybės cerkvės kriptose. Ypač garbinga laidojimo vieta buvo po Šv. Juozapato altoriumi³⁸⁸. Taip pat socialinei vienuolyno reprezentacijai buvo svarbi ir vienuolyno architektūra. XVIII a. antroje pusėje sukurti pagal architekto Jono Kristupo Glaubico projektą barokiniai vienuolyno vartai ilgainiui tapo viso vienuolyno simboliu³⁸⁹. 1782 m. istorikas, bazilijonas J. Stebelskis rašė, kad naujasis vienuolių korpusas, pastatytas pagal J. K. Glaubico brėžinius tapo miesto

---

³⁸⁰ Ten pat, p. 217.

³⁸¹ VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 18r.

³⁸² PAWLUCZUK, Urszula Anna. *Osiemnastowieczne Wilno, Miasto wielu religii i narodów*. Białystok, 2015. S. 139.

³⁸³ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип В. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 80.

³⁸⁴ Ten pat, p. 19.

³⁸⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374, lap. 56r.

³⁸⁶ Ten pat, lap. 25v.

³⁸⁷ Ten pat, lap. 73r, 75v.

³⁸⁸ Ten pat, lap. 58r–58v.

³⁸⁹ JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 214.

kraštovaizdžio puošmena³⁹⁰. Taip pat paminėtina, kad XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje vienuolyno cerkvės interjerą dekoravo Pranciškus Smuglevičius, jis taip pat nupiešė Švč. Trejybės cerkvės altorių paveikslus³⁹¹.

Knyga vienuolyno gyvenime. Svarbiu vienuolyno misijų ir kultūrinio potencialo požymiu laikytina biblioteka. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynas nuo XVII a. pradžios turėjo vertingą biblioteką. Netrukus po to, kai buvo įsteigta bazilijonų kongregacija, visuotiniame vienuolių susirinkime susirūpinta dėl jos saugumo – vienuolynų vizitatoriui pavesta, aptikus kituose vienuolynuose Vilniaus vienuolyno knygas, grąžinti jas į Vilnių³⁹². 1655 m. artėjant maskvėnų kariuomenei, vienuolyno vikaras, bazilijonas Teofanas Bieda spėjo išvežti bibliotekos vertybes, o likusi vienuolyne dalis buvo sunaikinta arba pateko į priešų rankas³⁹³. Vienuolyno bibliotekai vėl buvo skirtas dėmesys 1703 m. vienuolių susirinkime, kuriame vienuoliui bibliotekininkui uždrausta išdavinėti vienuolyno bibliotekos knygas be didelio poreikio³⁹⁴.

Vilniaus bazilijonų vienuolynas knygoms pirkti skyrė dideles lėšas iš savo pajamų. Pavyzdžiui, 1767 m. vienuolyno išlaidų ir pajamų knygoje pažymėta, kad už knygas bibliotekai sumokėta 90 auksinų³⁹⁵. Kitais metais vienuolynas už knygas sumokėjo du kartus: gegužę knygoms Romoje pirkti skirta 450 auksinų, birželį – 486 auksinai³⁹⁶. Taip pat vienuolynas mokėjo knygrišiams už bibliotekos knygų įrišimą³⁹⁷. Neabejotina, vienuolyno biblioteką papildydavo ir asmeniniai vienuolių egzemplioriai, ir knygų kolekcijos. Antai bazilijonas Atanasijus Petrowskis paaukojo bibliotekai bazilijonų novicijų vadovėlių, išspausdintą vienuolyno spaustuvėje 1764 m.³⁹⁸ Lietuvos provincijolo įgaliotinis 1793 m. sprendė, kam atiteks mirusio vienuolio, Vilniaus universiteto astronomijos profesoriaus Inocento

---

³⁹⁰ STEBELSKI, Ignacy. *Dwa wielkie światła na horyzoncie Połockim*. T 1. W Wilnie : W Drukarni Bazyliańskiey, 1782. Lap. C6r (p. [59]).

³⁹¹ JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 216–217.

³⁹² АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 21.

³⁹³ СКРУТЕНЬ, Йосафат. Життєписи василіян: виїмок з рукописного збірника митрополита Льва Кишки. *Analecta OSBM (Записки ЧСВВ)*, 1927, т. 2, nr. 3, p. 383.

³⁹⁴ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 152.

³⁹⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 1, lap. 24v.

³⁹⁶ Ten pat, lap. 28r, 28v.

³⁹⁷ Ten pat, lap. 46v, 47v.

³⁹⁸ Žr. donacinį įrašą knygoje: Menniti, Pietro. *Szkola bazylianska*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyliańow, 1764. P. [3]. LMAB, L–18/274.

Kniažyńskio knygu rinkinys³⁹⁹. Vienuolyno spaustuvė taip pat buvo vienas iš bibliotekos komplektavimo šaltinių. Iš spaustuvės į biblioteką patekdavo tiek religiniai, tiek pasaulietiniai kūriniai, pavyzdžiui, Baltasaro Graciano didaktinis romanas *Universalus žmogus*⁴⁰⁰.

Nesant dokumentinių liudijimų, apie XVII a. bibliotekos rinkinio turinį galima kelti tik hipotezes, atsižvelgiant į vienuolyno veiklos kryptis bei aplinkybes. Manytina, kad vienuolyno bibliotekoje būta literatūros, pagal kurią buvo rengiamos pirmosios unitų liturginės knygos. 1642 m. bibliotekoje buvo LDK didiko, unito Jonušo Skumino Tiškevičiaus polemienio traktato rankraštis⁴⁰¹, o tai reiškia, kad galėjo būti daugiau panašios tematikos knygų, nes tuo metu tęsėsi tarpkonfesiniai unitų, stačiatikių ir katalikų ginčai. XVIII a. viduryje čia kaupia, teologinė mokomoji ir devocinė literatūra. 1760 m. spaustuvininkai pasinaudojo bibliotekos egzemplioriumi rengdami šv. Augustino traktatų perspaudą⁴⁰². Apie 1792 m. vienuolyno biblioteka galutinai įrengta specialioje salėje virš spaustuvės ir refektoriumo⁴⁰³. Nuo XIX a. pradžios bibliotekos kataloguose fiksuojama apie 7000 leidinių, sudėtų teminiu principu ir pagal formatą⁴⁰⁴. Krinta į akis, kad, be tradicinių religinės paskirties skyrių, bibliotekoje suformuoti pasaulietinės literatūros skyriai – literatūros istorijos bei kritikos (155 pavadinimai), geografijos (73 pavadinimai), politikos (223 pavadinimai), mokslinių ir kalbinių enciklopedijų (102 pavadinimai) ir t. t.⁴⁰⁵ Universiteto profesorius Kazimierzus Rogowskis pažymėjo bazilijonų bibliotekos progresyvumą, jis pastebėjo, kad čia sukaupta pakankamai literatūros, reikalingos graikų kalbai mokytis – *gramatikos, žodynai ir kitos*

---

³⁹⁹ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 167r.

⁴⁰⁰ Žr. Vilniaus bazilijonų vienuolyno bibliotekos nuosavybės įrašą knygoje: GRACIÁN, Baltasar. *Człowiek uniwersalny Baltazara Gracyana z francuskiego / przelożony* [przez Pawła Ksawerego Brzostowskiego]. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1765]. Antr. lap. ir p. 17–57. LMAB, L–18/968.

⁴⁰¹ DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął, y na theatrum świata...* [Wilno] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642]. Lap. G1r.

⁴⁰² Aurelius Augustinus. *S. Augustyna hypponenskiego biskupa Duchowne traktaciki*. [Tł. Piotr Kazimierz Tryzna]. W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyljanow, 1760. P. [5].

⁴⁰³ JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 215.

⁴⁰⁴ PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais: dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005. P. 158–159; ALMESAS, Ivanas. Biblioteka. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 200.

⁴⁰⁵ PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais*, p. 159.

dalykui naudingos knygos⁴⁰⁶. Taigi, bibliotekos rinkinyje atsispindėjo vienuolijos profesionalizacijos tendencijos, kurias ypač skatino bendradarbiavimas su Vilniaus universitetu.

XVIII a. knygos buvo laikomos ne tik bibliotekoje, bet ir kitose vienuolyno patalpose, atsižvelgiant į jų paskirtį. Liturginių knygų rinkinys buvo saugomas vienuolyno cerkvėje (1774 m. – 50 egzempliorių⁴⁰⁷, o 1823 m. – 65 egzemplioriai⁴⁰⁸). 1774 m. vienuolyno orkestro biblioteką sudarė natų knygų rinkinys, kuriame suskaičiuoti 188 rankraščiniai bei spausdinti egzemplioriai⁴⁰⁹. Šis rinkinys buvo laikomas kartu su muzikos instrumentais. Vienuolyno refektoriume vienuoliams valgant buvo skaitomi šventųjų gyvenimo aprašymai (pavyzdžiui, 1799 m. vienuoliams skirti keturi šios tematikos leidiniai ir Biblija lenkų kalba⁴¹⁰). Nuo 1803 m. vienuolynas įpareigotas išlaikyti bazilijonus, studijuojančius universitete bei Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje⁴¹¹. Siekdami užtikrinti studijų kokybę, vienuolyno vyresnieji įkūrė specialią mokinių bibliotekėlę. 1823 m. joje buvo 71 vadovėlis⁴¹². 1829 m. inventoriuje aprašyta dar viena bibliotekėlė (37 pavadinimai), kurią vienuolyno jaunimui nupirko buvęs vyresnysis, teologijos daktaras, bazilijonas Jozafatas Žarskis⁴¹³.

Vadinasi, knyga buvo įprastas dalykas Vilniaus bazilijonų vienuolyne ir naudojama įvairiais tikslais – bažnytiniu, dvasinės saviugdos, mokymo, meno. Įsibėgėjus Edukacinės komisijos švietimo reformai, vienuolyno biblioteka patyrė sekularizacijos įtaką. Joje padaugėjo naujos tuometinės pasaulietinės literatūros. Vienuolynas ypač rūpinosi nauja moksline literatūra, kuri garantavo bazilijonų studentams kokybiškas studijas vienuolyno teologinėje / filosofinėje mokykloje bei Vilniaus universitete. Taigi, knygos bazilijonų vienuolyne kūrė palankią aplinką literatūros užsiėmimams ir knygos kultūrai.

---

⁴⁰⁶ KAMIŃSKA, Janina. *Universitas Vilnensis 1793–1803*. [Warszawa], 2012. P. 227.

⁴⁰⁷ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 12v–13r.

⁴⁰⁸ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 23.

⁴⁰⁹ ALMESAS, Ivanas. Biblioteka. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 200.

⁴¹⁰ LMAB RS, F41–81, lap. 11r.

⁴¹¹ Pagal 1803 m. imperatoriaus Aleksandro I įsaką Vilniaus katalikų vienuolynai turėjo materialiai išlaikyti savo vienuolijos studentus ir už tai jie atleidžiami nuo mokesčių Vilniaus vyriausiajai seminarijai, žr.: ПСЗПИ. Т. 27 (1802–1803), № 20853.

⁴¹² VUB RS, F4–(A750)28491, p. 138–139.

⁴¹³ VUB RS, F4–A2448, p. 181–182.

2. VILNIAUS BAZILIJONŲ SPAUSTUVĖS VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

2.1. Spaustuvės raidos gairės ir materialiniai ištekliai

2.1.1. Spaustuvės raidos gairės ir periodizacija

Poskyryje nustatomi spaustuvės fundatoriai ir šaltiniai, užtikrinę jos darbą nuo XVII a. iki 1839 m. Pagrindiniu spaustuvės veiklos periodizacijos kriterijumi pasirinkta pirmiausia ilgametė darbo pertrauka XVIII a. pirmoje pusėje. Be to, nustatant periodizaciją atsižvelgta į spaustuvės teisinės padėties pokyčius, įvykusius XVIII a. pabaigoje prijungus Vilnių prie Rusijos imperijos. Tuo remiantis spaustuvės istorijoje išskiriami trys pagrindiniai periodai: 1628–1693, 1760–1799 ir 1800–1839 m.

2.1.1.1. Pirmas periodas (1628–1693)

Pirmas spaustuvės veiklos periodas pasižymėjo keliais ilgamečiais darbo pertrūkiais (spaustuvė neveikė 1629–1639, 1655–1667, 1674–1688 m.). Po kiekvienos pertraukos spaustuvė buvo atnaujinama skirtingų asmenų ir atitinkamai lėšos jos veiklai buvo gaunamos vis iš naujų šaltinių. Todėl pirmame spaustuvės veiklos periode išskiriami dar keli trumpesni veiklos tarpniai: 1628–1629, 1640–1654, 1668–1673 ir 1689–1693 metai.

1628–1629 m. Šiandien neturime šaltinių, kurie padėtų nustatyti pirmą spaustuvės steigėją. Tačiau pirmų spaustuvės leidinių pasirodymo kontekstas leidžia daryti prielaidą apie bendruomenę, kurioje ši idėja atsirado ir buvo realizuota.

1577 m. Vilniaus Mikalojaus Kristupo Radvilos spaustuvėje buvo išleistas jėzuito Petro Skargos veikalas *Apie Dievo Bažnyčios vienybę ir apie graikišką nuo šios Bažnyčios atkritimą*⁴¹⁴, kuriuo LDK ir Lenkijos karalystėje prasidėjo aštri ilgametė literatūrinė polemika tarp katalikų ir stačiatikių dėl bažnytinės unijos. Nors dalis poleminių kūrinių sklido rankraščiais, spausdinta knyga tapo svarbiu kanalu, per kurį vyko viešoji susipriešinusių stovyklų komunikacija. Ideologiniai priešai vertino spausdintą knygą dėl lengvos ir greitos galimybės pasiekti plačiąją

---

⁴¹⁴ SKARGA, Piotr. *O jedności Kościoła Bożego pod iednym Pasterzem y o greckim od tej jedności odstąpieniu*. W Wilnie : z drukárni... Mikołaiia Chrysztophá Rádziwiłá márszałká W. Kxie[stwa] Lit. etc., 1577.

visuomenės auditoriją. Polemikos dalyviai leido savo kūriniai Krokuvos, Vilniaus, Ostroho, Lvovo, Zamoscio spaustuvėse. XVII a. pradžioje į stačiatikių ir katalikų polemiką įsitraukė Unitų bažnyčios atstovai. Unitų leidybos centru tapo Vilnius. Pirmiausia šio miesto vaidmenį nulėmė susipriešusių stovyklų intelektualinių jėgų susitelkimas jame – čia veikė katalikų akademija su spaustuve, stačiatikių brolijos mokykla su spaustuve, taip pat į diskusijas dėl Bažnyčios ateities aktyviai įsitraukęs miesto vadybos elitas. Tačiau svarbiausia priežastis, dėl kurios unitai galėjo įsitraukti į viešąją polemiką, buvo Vilniuje veikusi gana stambi unijos šalininko Leono Mamoničiaus⁴¹⁵ spaustuvė.

L. Mamoničiaus spaustuvėje 1612–1622 m. išspausdinti šeši poleminiai unitų leidiniai⁴¹⁶. Jų autoriai buvo tokie unitų Bažnyčios veikėjai kaip Joachimias Eliaszas Morochovskis, Leonas Krewza, Antonijus Sielava. Paskutiniu unitų leidiniu, kuriame buvo pažymėta L. Mamoničiaus spaustuvė, yra 1621 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno lėšomis išleistas veikalas *Gynimo patikrinimas, tai yra Atsakymas į laišką, pavadintą „Pagrindimo gynimas“*⁴¹⁷. Mirus L. Mamoničiui, poleminių leidinių spauda Vilniuje pradėjo mažėti. Be to, mažėjo Vilniaus vaidmuo rusėnų intelektualiniame gyvenime, nes ATR Stačiatikių bažnyčios centras persikėlė į Kijevą: prie Kijevo Pečioros lauros buvo įsteigta spaustuvė, pradėtos redaguoti liturginės knygos, sustiprintas dvasininkų ugdymas, o 1633 m. stačiatikių metropolitui Piotrui Mogilai buvo suteikta karaliaus privilegija įkurti Kijevo akademiją⁴¹⁸.

Vilniaus spaustuvininko L. Mamoničiaus vaidmuo unitų spaudoje neapsiribojo leidybos paslaugų teikimu. Andrejaus Voznesensko teigimu, dar XVII a. antrame dešimtmetyje šis spaustuvininkas nusprendė sustabdyti kirilikos knygų spausdinimą⁴¹⁹, tenkinosi spauda lotyniškais šriftais. Nerealizuotus kirilikos knygų tiražus spaustuvininkas pardavė Vilniaus

---

⁴¹⁵ ILJASZEWICZ, Teodor. *Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575–1622)*. Wilno, 1938, s. 97.

⁴¹⁶ XVII LLK 162, 361, 418, 560, 568, 608.

⁴¹⁷ *Examen obrony, to iest Odpis na script „Obrona verificatij“ nazwany*. W Wilnie : wydany od zakonnikow monastera Wilen. s. Troycy, 1621 (W Wilnie : w drukarni Leona Mamonicza). XVII LLK 162.

⁴¹⁸ STRADOMSKI, Jan. *Spory o „wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków, 2003. S. 49–50.

⁴¹⁹ ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. Леон Мамонич, виленская братская типография и два «действительно странных» издания конца 1610-х гг. *Петербургский исторический журнал*, № 2, 2018, с. 213.

stačiatikių brolijos spaustuvei, o kirilikos šriftai atiteko unitams⁴²⁰. Taip pat aptariamuoju laikotarpiu į Vilniaus bazilijonų vienuolyną pateko viena Mamoničių spaustuvės privilegija⁴²¹. Tačiau nepaisant unitų ir jų palaikančio spaustuvininko bendradarbiavimo, po L. Mamoničiaus mirties unitai netapo oficialiais spaustuvės paveldėtojais.

Unitų spaudos organizavimo bandymai buvo realizuoti tik 1628 m. Tais metais išleistas katekizmas rusėnų kalba *Mokslas, kaip kiekvienas turi tikėti* su nurodyta Vilniaus bazilijonų spaustuve⁴²². Šiame leidinyje panaudoti šriftai ir ornamentiniai elementai iš L. Mamoničiaus spaustuvės⁴²³. 1629 m. bazilijonų spaustuvėje išspausdintas dar vienas leidinys – bazilijono T. Borowiko knyga lenkų kalba apie Žyroviečių Švč. Mergelės Marijos paveikslą⁴²⁴. Taip pat ir šiame leidinyje panaudotas tipografinis papuošimas iš L. Mamoničiaus spaustuvės: t. y. lapuose C4r ir Q4r išspausdinta vinjetė *pynė su šakele centre*, kuri buvo panaudota 1614 ir 1616 m. L. Mamoničiaus proginių leidinių antraštiniame lape⁴²⁵, ji pasitaiko ir kitose šios spaustuvės knygose. Žyroviečių Švč. Marijos Mergelės paveikslas nuo seno buvo garbinamas rusėnų stačiatikių. Taip unitai pratęsė Švč. Marijos garbinimo kultą, išleisdami paveikslo istorijos ir jo stebuklų rinkinį. T. Borowiko leidiniui buvo specialiai sukurtos dvi graviūros, vaizduojančios Žyroviečių Švč. Marijos Mergelės paveikslą⁴²⁶ ir ATR valdovo herbą⁴²⁷.

Akivaizdu, kad 1628 m. ir 1629 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygos turėjo aiškias sąsajas su Unitų bažnyčios poreikiais, todėl ir spaudos organizavimas turėtų būti siejamas su jaunos Bažnyčios išpažinėjų aplinka. Spaustuvė, išleidusi šias knygas, dėl nežinomų priežasčių ilgam laikui nutraukė veiklą.

---

⁴²⁰ ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. Леон Мамонич, с. 213–214. Autorius nekonkretizuoja unitų organizacijos, – ar tai unitų brolija, ar unitų vienuolynas.

⁴²¹ АСДСЗР. Т. 10, 1874. С. 216.

⁴²² *Наука яко верити мает каждый*. В Вилне : в друкарни тых же отцов [i. e. монастыре виленском живое живоначальное Троицы], 1628.

⁴²³ ЗЕРНОВА, Антонина Сергеевна. Типография Мамоничей в Вильне (XVII век). *Книга*, 1959. Сб. 1, с. 219.

⁴²⁴ XVII LLK 69. 1629 m. laida buvo pakartotinė, o pirmą kartą ši knyga pasirodė 1622 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje.

⁴²⁵ Plg.: XVII LLK 485 ir 721.

⁴²⁶ BOROWIK, Teodozy. *Historia, abo Powiesc zgodliwa... o obrazie Przewzystey Panny Maryey Zyrowickim cudotwornym... i iuz to drugi raz w druk podana*. W Wilnie : w drukarni oycow Bazyljanow przy Cerkwi Świętey Trycy, 1629. Lap. C4v.

⁴²⁷ Ten pat, lap. [1v].

1640–1654 m. Kas prisidėjo prie spaustuvės atnaujinimo 1640 m., tiksliai nežinoma, bet manytina, kad tikriausiai tuometinis veiklus vienuolyno vyresnysis, bazilijonas Aleksejus Dubowiczius. Jis buvo ir dosnus donatorius, ir rūpestingas valdininkas, užsiėmė literatūrine veikla. 1645 m. gavęs Supraslės archimandrito pareigas, A. Dubowiczius išsaugojo Vilniaus vienuolyno archimandriją ir iki gyvenimo pabaigos liko dviejų stambių bazilijonų vienuolynų valdininku. A. Dubowicziaus autorystei priskiriami šeši laidotuvių pamokslai, išleisti 1637–1651 m. Vilniaus akademijos ir bazilijonų spaustuvėje⁴²⁸.

Aptariamuoju laikotarpiu spaustuvės knygose toliau buvo naudojama įvairi L. Mamoničiaus spaustuvės ornamentika (gotiški inicialai, atsklandos, užsklandos). Pavyzdžiui, atsklenda *keturi žalčiai ir gėlės rėmelyje* iš 1617 m. L. Mamoničiaus spaustuvės brevioriaus (časoslovo), išspausdinto kirilikos šriftu (lap. 39r)⁴²⁹, buvo panaudota 1643 m. bazilijonų spaustuvės Martyno Hińczos pamokslų rinktinėje (p. [3])⁴³⁰ ir 1644 m. Jano Dubowicziaus poleminiame traktate (p. [3])⁴³¹. Taip pat 1643 m. Hińczos pamokslų rinktinės pabaigoje panaudota užsklanda *pynė su ovalu centre* (p. 310), kuri aptinkama minėtame 1617 m. L. Mamoničiaus brevioriuje (lap. 84v). Užsklanda *pynė su rombu centre* iš 1617 m. L. Mamoničiaus mišiolio, išspausdinto kirilikos šriftu (lap. 67v)⁴³², panaudota 1642 m. bazilijonų spaustuvės A. Dubowicziaus laidotuvių pamoksle (lap. J2r)⁴³³. 1614 ir 1619 m. L. Mamoničiaus spaustuvės LDK statutuose kelis kartus išspausdinta didelė užsklanda *dviejų apskritimų pynė* (1614 m. laidoje – p. 33⁴³⁴; 1619 m. laidoje – p. 222⁴³⁵). Ta pati užsklanda buvo intensyviai naudojama bazilijonų spaustuvėje: pavyzdžiui, 1650 m. *Akatiste* (lap. B1r)⁴³⁶, 1650 m. Jono Gąsiewskio panegirikoje, skirtoje Žemaičių vyskupui Jurgiui Tiškevičiui

---

⁴²⁸ XVII LLK 146, 143 (spaustuvė nenurodyta) ir 147, 145, 144, 148.

⁴²⁹ *Часослов*. В Вилни : в друкарни Леона Мамонича, 1617. Библиотека Саратовского государственного университета, 879.

⁴³⁰ HIŃCZA, Marcin. *Głos Panski z ewangeliey adwentowych z naukamy...* W Wilnie : [w drukárni Oycow Bazylianow Unitow w Monásteru s. Troyce], 1643.

⁴³¹ DUBOWICZ, Jan. *Kalendarz prawdziwy cerkwi Chrystusowey*. W Wilnie : w Drukárni Oyców Bazylianów Monast. Ś. Troyce, 1644.

⁴³² *Служебник*. [Vilnus] : в друкарни Леона Мамонича, 1617. VUB, Rk 282.

⁴³³ DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął, y na theatrum świata...* [Wilno] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642].

⁴³⁴ *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego*. W Wilnie : u Leona Mamonicza Typographa Krola J. M., 1614. VUB, III 14608.

⁴³⁵ *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego*. W Wilnie : w drukarni Leona Mamonicza Krola J. M. typographa, 1619. VUB, III 14610.

⁴³⁶ *Akafist sive laudes quas beatissimae Virgini Dei genitrici Mariae Auxiliatrici Christianorum*. Vilnae : apud Basilianos SS. Trinitatis. A. D. 1650.

(lap. A3v)⁴³⁷, 1652 m. Wawrzyneco Kollosowicziaus epitalamoje (lap. A2v)⁴³⁸. L. Mamoničiaus spaustuvės ornamentiniai elementai, panaudoti bazilijonų spautuvės knygoje, aptinkami ir anoniminiuose (t. y. be leidimo duomenų) leidiniuose. Pavyzdžiui, L. Mamoničiaus spaustuvės atsklanda ir užsklanda, kurios buvo panaudotos minėtoje 1643 m. M. Hińczos pamokslų rinktinėje, taip pat buvo išspausdintos 1642 m. Torunės kontrafakciniame leidinyje *Juokinga tragedija*⁴³⁹. Pastarajam artimas ir 1641 m. satyrinis anoniminis leidinys *Vilniaus saksų ministrų mūšis*⁴⁴⁰, kuriame spaustuvininkas panaudojo Mamoničių spaustuvės atsklandą *gėlę su abipus besidriekiančiais lapais* (žr. 1591 m. *Apaštalq*, lap. 207r⁴⁴¹) ir bazilijonų spaustuvės užsklandą *pynę su rombu centre* (žr. 1642 m. knygą *Binarius chalcianus*, p. 20⁴⁴²). Taigi, labai panašu, kad 1642 ir 1641 m. anoniminiai leidiniai su bazilijonų spaustuvės ornamentiniais elementais yra jos spaustuvininko darbas.

Bazilijonų spaustuvės 1640–1654 m. leidinių užsakovų analizė leidžia atskleisti šaltinius, kurie daugiau negu dešimt metų užtikrino jos nuolatinį darbą. Nuo 1640 iki 1644 m. spaustuvė išspausdino kelis gana didelės apimties (daugiau kaip 100 p.) leidinius, kurių užsakovai nepriklausė nei Unitų bažnyčiai, nei Bazilijonų ordinui. Pirmiausia dvi knygos – 1640 m. knygą *Vidinės maldos kelias, trumpas ir saugus* (156 p.)⁴⁴³ ir 1641 m. knygą *Naujokų instrukcija* (388 p.)⁴⁴⁴ – užsakė Vilniaus karmelitės. Taip pat 1641 m. pas bazilijonus išspausdintas brevijorius (432 p.), kurio leidėja

---

⁴³⁷ GAŚIEWSKI, Joannes Nicolaus. *Cantilenae quas illustrissimo & reverendissimo domino D. Georgio Tyszkiewicz...* Vilnae : typis PP. Basilianorum, 1650.

⁴³⁸ KOLLOSOWICZ, Wawrzyniec Aleksander. *Gratulatio nuptiarum inter... Carolum Georgium a Kroszyno Kroszyńscium et... Elizabetham...* W Wilnie : w drukarni Oycow Bazyl. S. Troycy, [1652].

⁴³⁹ *Krotofilne tragaedie, Tudziesz Vcieszne rozmowy Dwoygá Ludži o Kazaniu Mistrzá swego niżey miánowánego*. Drukowano w Toruniu Roku 1642. [8] p. Leidinio faksimilė paskelbta: RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 69/1, 1978, s. [1–8].

⁴⁴⁰ DOLIWSKI, Matyjasz (pseud.). *Bitwa ministrów saskich wilenskich 16 Iunii roku 1641*: List Mathiasza Doliwskiego Cantora Kaliwińskiego do Supra Pendenta Śluckiego. [Vilnius, 1641]. [8] p. Estr. XV 274; Žr. skaitmeninę kopiją: <<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/>> [žiūrėta 2018 12 10].

⁴⁴¹ ГУСЕВА, Александра. *Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века* : сводный каталог. Т. 2. Москва, 2003, ил. 114.8.

⁴⁴² CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalcianus, sive duo manipuli liliorum*. Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642. Žr. skaitmeninę kopiją: <<https://www.epaveldas.lt>> [žiūrėta 2018 12 10].

⁴⁴³ XVII LLK 16.

⁴⁴⁴ XVII LLK 263.

antraštiniame lape nurodoma Anna Sobieska, Gardino brigitečių vienuolyno vyresnioji⁴⁴⁵. Prie didelių užsakymų priskiriamas 1642 m. LDK didiko, rašytojo Mikalojaus Kristupo Chaleckio religinių emblemų rinkinys (114 p.)⁴⁴⁶ ir 1643 m. jėzuito Martyno Hińczos *Adventinių evangelijų rinktinė* (310 p.)⁴⁴⁷. Dar vienas leidinys su daugiau kaip 100 puslapių buvo 1653 m. bazilijono Jozafato Dubienieckio knyga apie Žyrovicų Švč. Mergelės Marijos paveikslą stebuklus⁴⁴⁸. Autorius knygos įžangoje paaiškino skaitytojui, kodėl aprašė tik dvejų metų, t. y. 1651 ir 1652 m. laikotarpio, istorijas: *nenorėjau skaitytojų apsinkinti jų [t. y. – istorijų] gaušumu ir ši vienuolyną išlaidomis, nes kitaip išeitų nemažas ir brangus veikalas*⁴⁴⁹. J. Dubienieckio noras apsaugoti vienuolyną nuo didelių spaudos išlaidų rodo, kad vienuolynas spausdino knygą savo lėšomis, dėl šios priežasties J. Dubienieckio rinkinys negali būti priskirtas pašaliečių užsakymams, kuriems priskiriami minėti karmeličių ir jėzuitų leidiniai.

Daugumą kitų mažesnės apimties knygų, išspausdintų 1640–1654 m., sudarė laidotuvių pamokslai. Neunitų ir nebazilijonų autorių pamokslai, spausdinti bazilijonų spaustuvėje, traktuotini kaip užsakymai. Iš viso jų skaičiuojama 17, o tai sudarė beveik pusę nagrinėjamo laikotarpio produkcijos. Taip pat keturis laidotuvių pamokslus išleido bazilijonų vienuolyno vyresnysis A. Dubowiczius, tačiau, kaip ir J. Dubienieckio atveju, jo knygų spausdinimą greičiausiai rėmė vienuolynas. Be laidotuvių pamokslų, spaustuvėje pasirodė kelios panegirikos kitomis progomis. Buvo ir kitų leidinių, spausdinamų pagal užsakymus. Kai kuriuose jų aptinkami konkretni duomenys apie asmenis, finansavusius spausdinimą. Pavyzdžiui, 1649 m. Pranciškaus Olędzkio laidotuvių pamokslas antraštiniame lape konkrečiai nurodyta, kad jo kūrinį *Dvasinė saulė, apšviečianti žemės pakraštį* finansavo Bielskio pakamario žmona Szczęsna Dulska-Brzozowska⁴⁵⁰.

Pašaliečių knygų žanrų įvairovė ir gausa, palyginti su kuklia bazilijonų literatūrine produkcija, rodo, jog spaustuvė pirmenybę teikė komercinei

---

⁴⁴⁵ XVII LlotK 114.

⁴⁴⁶ XVII LlotK 151.

⁴⁴⁷ XVII LLK 220.

⁴⁴⁸ XVII LLK 142.

⁴⁴⁹ DUBIENIECKI, Jozafat. *Historia o obrázie Przczystey Pánny Mariey cudownym w W. X. L. w powiećie slonimskim będącym zyrowickim mieyscami objaśniona z cudámi*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazyljanow Unitow, 1653. Lap. B1r.

⁴⁵⁰ XVII LLK 446 (*A na instancie pozostaley a troskliwie stękaiącey Sinogarlicy* [t. y. Szczęsniej Dulskiej Brzozowskiej] *kosztem teyże do Druku podane*).

leidybai. Tai reiškia, kad užsakymai buvo pagrindinis šaltinis, užtikrinęs XVII a. gana ilgą spaustuvės veiklos laikotarpį. O jeigu atsižvelgtume į tai, jog 1640 m. spaustuvėje dirbo spaustuvininkas užsienietis⁴⁵¹, tai galima daryti prielaidą, kad jis buvo nuomininkas, kuris turėjo teisę savarankiškai surasti užsakymus uždarbiui. Todėl spaustuvėje galėjo atsirasti ir anoniminiai leidiniai su liaudiška satyra. Su tuometiniu spaustuvininku reikėtų sieti gana aukštą knygų apipavidalinimo stilių. Jis meistriškai naudojo įvairiausių ornamentinius elementus, herbų raižinius, puošė knygas frontispisais ir iliustracijomis, užsakytomis pas žymius Vilniaus meistrus⁴⁵². Kita vertus, spaustuvė ne visada gaudavo užsakymus: pavyzdžiui, 1644, 1646, 1653 ir 1654 m. išspausdinama tik po vieną leidinį⁴⁵³, o 1647 ir 1648 m. – nė vieno. Spaustuvės darbą varžė Vilniaus akademijos spaustuvės monopolija, draudžianti perspausdinti knygas, kurios kada nors buvo ar bus išleistos akademijoje⁴⁵⁴. Kaip bazilijonų vienuolyno spaustuvininkai būtų sprendę knygų užsakymų problemą, nėra žinoma, nes, 1655 m. Maskvos kariuomenei užpuolus Vilnių, spaustuvė buvo sunaikinta⁴⁵⁵.

1668–1673 m. Pasibaigus XVII a. vidurio karams, unitų Bažnyčioje prasidėjo atnaujinimo procesai ir Bažnyčios hierarchai grįžo prie liturginių knygų stokos problemos. Vilniaus bazilijonų kapituloje, vykusioje 1667 m., sprendžiamas liturginių knygų (mišiolų ir apeigynų) redagavimo klausimas ir užsimenama apie spaustuvę⁴⁵⁶. Netrukus Vilniaus bazilijonų spaustuvė atgaivinta dviejų donatorių dėka: unitų metropolito ir bazilijonų vienuolijos protoarchimandrito G. Kolendos⁴⁵⁷ ir Vilniaus vienuolyno vyresniojo, bazilijono Joano Malachowskio lėšomis. Iš kur konkrečiai metropolitas buvo surinkęs lėšas, nėra žinoma, bet J. Malachowskis šiam kilniam tikslui buvo užstatęs Vilniaus Švč. Trejybės cerkvės sidabrą ir vienuolynui priklausiusį

---

⁴⁵¹ *Drukarze dawnej Polski*, z. 5, 1959, s. 43.

⁴⁵² Pavyzdžiui, graverio Konrado Giotkės frontispisas knygoje: HINCZA, Marcin. *Głos Panski z ewangeliey adwentowych z naukamy...* W Wilnie : [w drukárni Oycow Bazylianow Unitow w Monásteru s. Troyce], 1643; nežinomo graverio iliustracijos knygoje: CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalcianus, sive duo manipuli liliorum...* Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642.

⁴⁵³ XVII LLK 149, 7, 142, 171.

⁴⁵⁴ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai: XVI–XIX a.* Vilnius, 1992, Nr. 1.

⁴⁵⁵ СКРУТЕНЬ, Йосафат. *Життєписи Василян: ви́мок з рукописного збірника митр. Льва Кишки*, р. 383.

⁴⁵⁶ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 96, 99.

⁴⁵⁷ ВАВРИК, Михайло. *Церковні друкарні і видання в Українській католицькій церкві*, с. 120.

Skorobovščickio dvaro turtą. Dėl tokio J. Małachowskio poelgio vienuolynas pateko į dideles skolas⁴⁵⁸. Pagrindinis atnaujintos spaustuvės veiklos tikslas buvo liturginės knygos kirilikos šriftu. Taigi, 1670 m. metropolitas G. Kolenda pranešė Romai, kad jo pastangomis Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvėje išspausdintas naujas unitų brevijorius⁴⁵⁹. Dalį lėšų jam spausdinti paaukojo Vilniaus burmistras⁴⁶⁰. Taip pat iš bazilijonų kapitulos nutarimų matyti, kad planuota išleisti kitą liturginę knygą – mišiolą⁴⁶¹, nors šis projektas nerealizuotas. Kad bazilijonų vadovybė tikėjosi tęsti leidybą, matyti taip pat iš nutarimo pavesti knygų cenzūrą bazilijonui teologui Pachomijui Ohilewicziui⁴⁶². Pažymėtina, jog šis teologas pats išleido čia 1671 m. teologinį veikalą apie unitų liturgiją⁴⁶³. Nepaisant pasiektų pirmų rezultatų, atnaujinta bazilijonų spaustuvė pradirbo iki 1673 m., išspausdinus apie dešimt nedidelių knygų, ir vėl ilgam nutraukė darbą.

Aptariamuoju laikotarpiu iš bazilijonų spaustuvės spaudinių dingo Mamoničių spausdintų ornamentiniai elementai. Kita vertus, vienoje knygoje buvo panaudota užsklanda, vaizduojanti angelą (*angelo galvutė su sparnais*)⁴⁶⁴, perimta iš Kuteino stačiatikių vienuolyno spaustuvės⁴⁶⁵. Ši spaustuvė ir jos spaustuvininkai dėl karo įvykių 1656 m. buvo perkelti iš Kuteino į Valdajaus vienuolyną, priklausantį Maskvos patriarchui Nikonui⁴⁶⁶. Veikiausiai dalis vienuolių liko LDK ir su likusiu vienuolyno turtu persikėlė į Vilnių. Apskritai 1668–1673 m. spaustuvė teturėjo labai mažai ornamentinių elementų, dažnai būdavo naudojamas tik vienos rūšies smulkus tipografinis ornamentas, iš kurio sudėliojamos dekoratyvinės figūros, primenančios atsklandas ir užsklandas⁴⁶⁷. Be to, šiuo laikotarpiu knygoose naudojami prastos kokybės šriftai.

---

⁴⁵⁸ Ten pat, p. 120.

⁴⁵⁹ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві, с. 119–120.

⁴⁶⁰ BARTOSZEWICZ, Julian. Małachowski (Jan). *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*. T. 17. Warszawa, 1864. S. 885.

⁴⁶¹ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 96.

⁴⁶² Ten pat, p. 103.

⁴⁶³ XVII LLK 445.

⁴⁶⁴ SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytмами... napisane*. W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Troyce świętey, 1670. P. [64].

⁴⁶⁵ ЛАЎРЫК, Юрась. *Кнігі і кнігазборы куцеінскага Богаўленскага манастыра ў сярэдзіне XVII ст.* Мінск, 2012. С. 124–125.

⁴⁶⁶ Ten pat, p. 201.

⁴⁶⁷ Pavyzdžiui, knygoje: KARNICKI, Jan. *Abrys meznego bohatorya sczerze oyczyźnie zyczliwego*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazylyanow SSS. Troycy, [1667]. P. 3–5 (puslapių antraštėse), 7, 33; SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie*

1689–1693 m. Naujai atkurti Vilniaus bazilijonų spaustuvę vėl bandyta prieš 1690 m. Tai buvo dar vienas Unitų bažnyčios mėginimas organizuoti liturginių knygų spausdinimą. Nors Bažnyčios vyresnybė siūlė steigti naują spaudos įmonę Žyrovčiuose ar Supraslėje⁴⁶⁸, realiai pavyko atnaujinti tik senąją Vilniaus vienuolyno spaustuvę. Ją atgaivinant svarbiausią vaidmenį suvaidino metropolitas Cyprianas Źochowski (apie 1635–1693). Šiam tikslui didesnę pinigų sumą jis pasiskolino iš svainio Andrzejaus Garlińskio, o mažesnę dalį (1000 muštinių talerių) – iš Supraslės vienuolyno archimandrito Jozefato Michniewicziaus⁴⁶⁹. Be to, metropolitas vadovavo organizaciniams darbams: į Vilnių buvo pakviesti spaustuvininkai iš Lvovo bei Maskvos, Olandijoje nupirkta didelė popieriaus partija⁴⁷⁰. Metropolitas parsivežė į LDK sostinę Lvovo graverį ir raidžių liejiką, stačiatikių vienuolį Damasceną Gerbestą⁴⁷¹. 1690 m. šiam meistriui pavesta prižiūrėti Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės darbą. Taip pat D. Gerbestas pagamino naujus kirilikos šriftus, restauravo senas spaudos stakles⁴⁷². Graveriui Leonui Tarasevičiui užsakyta sukurti knygos frontispisą ir bazilijonų vienuolijos geradario, LDK didiko Karolio Stanislovo Radvilos portretą⁴⁷³. Redaktoriais buvo paskirtas Bytenio vienuolyno vikaras, bazilijonas Samuelis Pilichowski⁴⁷⁴.

Naujame unitų mišiole, kuriam pasirinktas didelis formatas (*in folio*), numatyta sudėti tris liturgijas (šv. Jono Auksaburnio, šv. Bazilijaus Didžiojo ir šv. Grigaliaus I Didžiojo), daug kitų pamaldų bei bažnytinių švenčių kalendorių, todėl spaustuvininkai pavadino jį *Didžiuoju mišiolu*⁴⁷⁵. Tačiau stokojant Vilniuje specialistų, išmanančių senosios slavų kalbos raštiją, darbai užtruko ir 1691 m. D. Gerbestas išleido *Mažąjį mišiolą*, kuriame yra tik viena, t. y. Jono Auksaburnio, liturgija su keliomis, dažniausiai

---

nabozenstwo nabożnemi rytami... napisane. W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Troyce świętey, 1670. Antr. lap., p. [2]; OHILEWICZ, Pachomiusz. *Eophonemata liturgiey greckiey.* W Wilnie : w drukárni Monastyra S. Troyce OO. Bazyliánow, 1671. Lap. A1r; ir kt.

⁴⁶⁸ ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні і видання в Українській католицькій церкві, p. 122–123.

⁴⁶⁹ VUB RS, F4–35484(A–2132)–35492(A–2132), lap. 3v.

⁴⁷⁰ ВАВРИК, Михайло. Службник митрополита К. Жоховського, с. 314.

⁴⁷¹ СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36r.

⁴⁷² Ten pat.

⁴⁷³ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі.* Т. 1, с. 201.

⁴⁷⁴ ВАВРИК, Михайло. Службник митрополита К. Жоховського... с. 313.

⁴⁷⁵ *Литургия... Иоанна Златоустаго... при ней же службы.* В Вилни : в обители святых живоначалных Троицы, тщанием иноков чину святого Василия Великого, 1691. P. [2]. Голенченко 167.

naudojamomis intencinėmis pamaldomis⁴⁷⁶. Šiam leidiniui D. Gerbestas sukūrė specialų medžio frontispisą ir apačioje išraižė savo inicialus (*Д. Г.*). Tais pačiais metais išleistas dar vienas nedidelis kirilikos leidinys, papuoštas Lvovo meistro medžio graviūromis – elementorius bažnytine slavų kalba⁴⁷⁷. *Didysis mišiolas* išleistas tik 1692 m.

Be to, 1691–1692 m. spaustuviėje buvo spausdinama lotyniškais šriftais – jie panaudoti trijuose nedideliuose leidiniuose su tekstais lotynų ir lenkų kalba. Pažymėtina, kad aptariamuoju periodu Vilniaus bazilijonų spaustuviėje vėl aptinkamas Kuteino vienuolyno spaustuvės pėdsakas. Šios spaustuvės herbiniis kartušas su augaliniais motyvais⁴⁷⁸ panaudotas Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniuose dukart – t. y. 1690 m. Kauno jėzuitų naujokyno teatro vaidinimo aprašyme⁴⁷⁹ ir 1692 m. C. Žochowskio *Didžiajame mišiole*⁴⁸⁰.

Išspausdinus *Didįjį mišiolą*, Vilniaus bazilijonų spaustuvės veiklą 1693 m. netikėtai nutraukė metropolito C. Žochowskio paskyrimas Supraslės archimandritu. Metropolito pavedimu visa spaustuvės įranga ir *Didžiojo mišio* tiražas buvo išvežti į jo naują rezidenciją Supraslėje⁴⁸¹. Dauguma tyrėjų laikosi nuomonės, kad į Supraslės vienuolyną buvo išvežta tik dalis Vilniaus bazilijonų spaustuvės įrangos⁴⁸². Taip pasielgti metropolitas galėjo dėl to, kad spaustuvę laikė savo nuosavybe⁴⁸³. 1694 m. Žyroviečių bazilijonų kapituloje Vilniaus bazilijonai reikalavo kongregacijose grąžinti spaustuvę į Vilnių: jie tvirtino, kad spaustuvė įsteigta jų lėšomis⁴⁸⁴, tačiau jokio konkretaus sprendimo nesulaukta. Tad pirmas periodas pasibaigė

---

⁴⁷⁶ Ten pat, p. [2].

⁴⁷⁷ *Букварь языка славенскаго Чтению писаниям учиться хотящим в полезное руководство*. В Вилни : в Обители Ст. живоначальныя Троици тцанием иноков Чину Ст. Василия Великаго, 1691. [48] lap. Biblioteka Narodowa w Warszawie. Sygn. CD. Суг. 597 adl. Jaroszewicz-Pieresławcew, Z. Wileński „Букварь“ z 1691 z biorach Biblioteka Narodowa w Warszawie. *Здабыткі*, вып. 14, Минск, 2012, s. 120.

⁴⁷⁸ ЛАЎРЫК, Юрась. *Кнігі і кнігазборы куцеінскага Богаяўленскага манастыра*, с. 99.

⁴⁷⁹ *Daumondus vetusto principum Lituatorum sanguine oriundus princeps... in scenam datus, anno 1690*. Vilnae : typis pp. Basilianonim Unitorum, [1690]. P. [4].

⁴⁸⁰ *Лейтоургикон си есть Служебник*. Первое типом издадеся. В Вилни : в обители святых живоначальныя Троици чину Святого Василия Великаго, 1692. Lap. 48v.

⁴⁸¹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 28, 35.

⁴⁸² ABRAMOWICZ, Ludwik. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie*, s. 75–76; НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1, с. 201; GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazyliańskie*, s. 35.

⁴⁸³ VUB RS, F4–35484(A–2132)–35492(A–2132), lap. 2v.; CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 28.

⁴⁸⁴ АСДЦЗР. Т. 12, 1900. С. 132.

spausdinimo įrangos išvežimu į Supraslę, todėl spaustuvė nutraukė spaudos darbus⁴⁸⁵.

Spaustuvės likimas XVII a. pabaigoje iki šiol lieka neišaiškintu istoriografijos klausimu: vieni tyrėjai teigia, jog spaustuvė ir toliau liko Supraslės vienuolyne⁴⁸⁶, kiti laikosi nuomonės, kad spausdinimo įranga vis dėlto buvo grąžinta į Vilnių⁴⁸⁷. Istoriografijos klausimą iš dalies padeda aptarti šaltinių, kurie iki šiol nebuvo žinomi tyrinėtojams, t. y. bazilijono D. Gerbesto biografijos⁴⁸⁸ ir 1709–1710 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvės inventoriaus⁴⁸⁹ analizė.

Pirmiausia paaiškėja, kad C. Żochowskio spaustuvė dėl kažkokio Supraslės bazilijonų vienuolyno ieškinio buvo padalyta į dvi dalis: *pusė literų ir matricų liko, o kita pusė išsiųsta į Vilnių*⁴⁹⁰. Supraslės bazilijonų ieškinys galėjo būti susijęs su materialiniais nuostoliais, patirtais dėl mirusio metropolito veiksmų. Konkrečiai 1694 m. Supraslės bazilijonų vienuolyno atstovai reikalavo iš Leščios archimandrito, bazilijono Doroszkowskio, paskelbto metropolito Żochowskio paveldėtoju, atlyginti vienuolynui materialinius nuostolius, todėl Doroszkowskis pasiūlė vienuolynui pasinaudoti velionio turtu⁴⁹¹. Kadangi C. Żochowskio testamente spaustuvė nurodyta kaip jo nuosavybė⁴⁹², ji buvo vertinama kaip turtas nuostoliams kompensuoti.

Antra, 1697 m. Vilniaus bazilijonų vienuolynas įgaliavo savo vikarą, būsimą metropolitą, bazilijoną L. Kizską susigrąžinti iš Supraslės vienuolyno spaustuvės įrangą⁴⁹³, nors tiksliai nežinoma, ar įgaliotinis įvykdė duotą pavedimą⁴⁹⁴. Vis dėlto 1709–1710 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvės inventorius leidžia manyti, kad spaustuvė Vilniuje vėl egzistavo. Joje buvo ne tik spaudos staklės, bet ir slaviškų bei lotyniškų literų, puansonų ir

---

⁴⁸⁵ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1, с. 201.

⁴⁸⁶ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 33–34.

⁴⁸⁷ ВАВРИК, Михайло. Служебник митрополита К. Жоховського, с. 315; МАРОЗАВА, Светлана. *Супрасльская типография* [paskelbta: 16-11-2010]. Prieiga per internetą: <<http://pawet.net/>> [žiūrėta 2017 10 23].

⁴⁸⁸ СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36r–36v.

⁴⁸⁹ ÖNB Wien, SN-3845, p. 35–36.

⁴⁹⁰ СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36v.

⁴⁹¹ КОЗЛОВСКИЙ, И. Съезды базилиан в Западной Руси. *Вестник Западной Руси*, год 8, т. 2, книжка 4. Вильна, 1870, с. 26.

⁴⁹² CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 28.

⁴⁹³ НЕДЕЛЬСКИЙ, Стефан. *Униатский митрополит Леон Кишка и его значение в истории унии*. Вильна, 1894. С. 66.

⁴⁹⁴ Ten pat, p. 67.

matricų rinkiniai⁴⁹⁵. Tai leidžia sutikti su M. Vavriko nuomone, kad L. Kiszkos knyga *Apie sakramentus* kirilikos šriftu iš tikrųjų galėjo būti išspausdinta 1698–1699 m. ne Polocke ar Supraslėje, o kaip tik Vilniuje⁴⁹⁶. Šioje knygoje yra L. Kiszkos dedikacija Polocko arkivyskupui Marcianui Białozorui (lap. [2]r–[2]v) ir to paties arkivyskupo aprobatą, pasirašytą Polocke 1697 m. rugpjūčio 2 d. (lap. [74]v)⁴⁹⁷. L. Kiszka rašė Varšuvos nuncijui apie šios knygos platinimą tarp dvasininkų 1699 m.⁴⁹⁸

Kita vertus, spaustuvininko D. Gerbesto biografijoje užsimenama, kad Vilniaus spaustuvė dar tik ruošėsi atnaujinti savo veiklą⁴⁹⁹. Jos atgaivinimui galėjo kliudyti lėšų ir darbuotojų stoka. 1709 m. Vilniaus spaustuvės inventoriaus sudarymą inicijavo tuometinis metropolitas L. Kiszka, kuris rūpinosi Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvės atnaujinimu⁵⁰⁰: taigi, senoji Vilniaus spaustuvės įranga galėjo iš dalies pasitarnauti atgaivinant Supraslės spaustuvę, kuri iš tikrųjų 1711 m. vėl pradėjo spausdinti knygas⁵⁰¹.

Taigi, galima prielaida, kad apie 1697 m. dalis C. Żochowskio spaustuvės įrangos gražinta iš Supraslės į Vilnių. Matyt, dalies įrangos nepakako darbui organizuoti, todėl spaudos darbai tiek Vilniuje, tiek Supraslėje sustojo. Tipografinė analizė nepatvirtina Marijos Pidłypczak-Majerowicz teiginio, jog 1702 m. Vilniaus bazilijonai išspausdino knygą *Vilniaus vienuolyno prie Švč. Trejybės cerkvės gynimas*⁵⁰². Joje panaudoti ornamentiniai papuošimai – inicialai „I“⁵⁰³, „R“⁵⁰³ ir užsklanda *vaza su gėlėmis*⁵⁰⁴ – priklauso Vilniaus akademijos spaustuvei⁵⁰⁵.

---

⁴⁹⁵ ÖNB Wien, SN-3845, p. 35–36.

⁴⁹⁶ РІг.: ВАВРИК, Михайло. Служебник митрополита К. Жоховського, с. 315.

⁴⁹⁷ [О сакраментх]. [Vilnius?, s. a.]. [74] lap. ; 12°. ГИМ, Чертк. печ. 518 (egz. def.: trūksta antr. lap.). ГОЛЕНЧЕНКО, Георгий. *Библиографический список белорусских старопечатных изданий XVI–XVIII вв.* [Вып. 2]. Минск, 1961. Л. 90 (Skiriasi leidimo vieta ir apimtis: *О сакраментх*. Издал Леон Кишка. Полоцк, 1697, 12°, 204 л.).

⁴⁹⁸ ВАВРИК, Михайло. Служебник митрополита К. Жоховського, с. 315–316, išnaša 18.

⁴⁹⁹ СПБ ИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36v.

⁵⁰⁰ Leonas Kiszka nuo 1708 m. buvo Supraslės bazilijonų vienuolyno archimandritas.

⁵⁰¹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Katalog druków supraskich*. Warszawa, 1996. S. 24.

⁵⁰² PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 180.

⁵⁰³ *Obrona monastyrá Wileńskiego*, lap. A2r, E2r, F2v.

⁵⁰⁴ *Obrona monastyrá Wileńskiego*, lap. G2v.

⁵⁰⁵ Pavyzdžiui, inicialas „I“ išspausdintas knygoje: DEMBKOVSKIS, Steponas. *Ver autumnale in gentilitio Roseto...* Vilnae : [typis Acad. S.I., 1683]. P. [9]; užsklanda *vaza su gėlėmis* išspausdinta knygoje: RYCHALSKI, Michał. *Quadriga sacerdotum*

2.1.1.2. Antras periodas (1760–1799)

Iki XVIII a. vidurio bazilijonų vienuolija sustiprino savo pozicijas Rytų apeigų katalikų bažnyčioje ir tapo nepriklausoma nuo metropolitų valdžios. Padidėję materialiniai ištekliai leido bazilijonams savarankiškai plėtoti švietėjišką ir kultūrinę veiklą. Apie 1760 m. Lietuvos provincijos Bazilijonų ordino vyresnybės nutarimu Vilniuje buvo naujai įsteigta ir aprūpinta fondacijomis spaustuvė⁵⁰⁶. Visai provincijai priklausanti spaustuvė leido spręsti visos vienuolijos problemas. Antai 1786 m. Lietuvos provincijolas P. Skarbekas Ważyński, siekdamas pagerinti vienuolynų bibliotekų komplektavimą, patarė surinkti iš kiekvieno vienuolyno 54 auksinų mokesčių, kad spaustuvė galėtų išleisti naują trylikos tomų šventųjų gyvenimų rinkinį ir papildyti bibliotekų fondus⁵⁰⁷. Vilniaus bazilijonų vienuolynas vėliau naudojo šį rinkinį refektoriume kaip dvasinius skaitinius vienuoliams valgant⁵⁰⁸. Taip pat 1786 m. nutarta Vilniaus vienuolyne kaupti Lietuvos bazilijonų provincijos autorinių rankraščių archyvą, kuris saugotų tekstus, kol speciali komisija pritaris jų skelbimui Vilniaus bazilijonų spaustuvėje⁵⁰⁹.

Aukščiausiu spaustuvės valdytoju tapo bazilijonų kapitulos. Kapitulose buvo sprendžiami spaustuvės valdymo, darbo organizavimo, pajamų panaudojimo klausimai. Dalis spaustuvės pelno ėjo Lietuvos provincijolams išlaikyti⁵¹⁰. Taip pat provincijolų nurodymu dalis spaustuvės pelno buvo dalijama provincijos vienuolynams. 1795 m. Žyroviečių bazilijonų kapituloje nuspręsta 13753 auksinus iš spaustuvės pajamų perduoti Barūnų vienuolynui⁵¹¹. Kanoninių vizitacijų metu Lietuvos provincijolo įgaliotinis tikrino, kad spaustuvės prefektas tvarkytų spaudos ir finansų apskaitos knygą, palikdamas vieną egzempliorių spaustuvėje, antrą siųsdamas į Lietuvos provincijos archyvą⁵¹². Vilniaus bazilijonų vienuolyno santykiai su

---

ad caelum, sive Praedestinatio sacerdotalis per quatuor novissima iugiter expensa. Vilnae : Typis Acad., 1703. P. 32; SEMAŠKA, Stanislovas. *Quaestiones ex universa theologia selectae.* Vilnae : Typis Acad. Societ. Jesu, 1672. P. [29].

⁵⁰⁶ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 163v.

⁵⁰⁷ SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae Nostrae Monachis... precatur.* [Vilnius : Bazilijonų sp., 1786]. Lap. [3]r–[3]v.

⁵⁰⁸ LMAB RS, F41–221, lap. 11r.

⁵⁰⁹ SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae Nostrae Monachis... precatur.* [Vilnius : Bazilijonų sp., 1786]. Lap. [5]r–[5]v.

⁵¹⁰ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 9r.

⁵¹¹ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 166v.

⁵¹² Ten pat, lap. 167r. XVIII a. antroje pusėje Lietuvos provincijos archyvas buvo provincijolo rezidencijoje Torokanėje.

spaustuve apsiribojo tik ūkiniais reikalais⁵¹³. Vienuolynui pavesta aprūpinti spaustuvės darbuotojus maistu, o patalpas – kuru ir apšvietimu. Už šias paslaugas iš spaustuvės kasos vienuolynui kasmet buvo sumokama tam tikra suma: 1771 m. spaustuvė sumokėjo 970 auksinų⁵¹⁴, 1772 ir 1773 m. – po 400 auksinų⁵¹⁵, o nuo 1775 iki 1779 m. kas ketvirtį mokėta po 300 auksinų (iš viso per metus – po 1200 auksinų)⁵¹⁶. Taip pat 1776 m. spaustuvė sumokėjo vienuolynui papildomai 200 auksinų už dviejų žmonių, laikinai priimtų į darbą⁵¹⁷, maitinimą. 1780 m. mokėta mažiau – po 288 auksinus už ketvirtį⁵¹⁸. Laikui bėgant tarifai didėjo, XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje spaustuvė mokėjo jau po 3000 auksinų per metus⁵¹⁹. Nors tvarka ir buvo nustatyta, vienuolyno vyresnieji kišosi į spaustuvės reikalus ir finansus ir dažnai trikdė darba⁵²⁰.

Kita vertus, kai kurie Vilniaus bazilijonų vienuolyno vyresnieji stengėsi paremti spaustuvės veiklą. 1770 ir 1771 m. vyresnysis Samuelis Nowickis užsakė bazilijonų spaustuvei Breitkopfo spaustuvėje Leipcige šriftus, sumokėjęs vieną kartą 131 auksiną 8 grašius, kitą kartą – 89 auksinus 12 grašių⁵²¹. XVIII a. septintame dešimtmetyje spaustuvę rėmė Vilniaus vizitiečių ir benediktinių vienuolynai bei Vilniaus katedros kanauninkas, cenzorius Karolis Karpis. Spaustuvininkai, savo ruožtu, šiems geradariams dedikavo savo knygas⁵²².

Užtikrinus materialinę padėtį Lietuvos bazilijonų vyresnybė leido spaustuvės prefektui savarankiškai užsiimti komercine leidyba, kiek tai

---

⁵¹³ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 365, л. 2v.

⁵¹⁴ LVIA, F. 1178, ap.1, b. 1, lap. 224r.

⁵¹⁵ Ten pat, lap. 220r–221v.

⁵¹⁶ Ten pat, lap. 206r–211r, 213r, 217v.

⁵¹⁷ Ten pat lap. 213r.

⁵¹⁸ Ten pat, lap. 205r–205v.

⁵¹⁹ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 372r, 436v; LMAB RS, F41–82, lap. 55r, 57r, 62v, 64v, 68v.

⁵²⁰ РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 506, л. 409r–409v; ÖNB Wien, SN-3849, lap. 372r.

⁵²¹ ALMESAS, Ivanas. Spaustuvė. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 204.

⁵²² Žr. spaustuvininkų dedikaciją Vilniaus benediktinių vienuolynui knygoje: CORAZZA, Gaetano. *O kunszcie dobrego kochania*. Wierszem Polskim Przez W.J.X. Augustyna Nowosielskiego... przetłumaczone. W Wilnie : W Drukarni XX. Bazylionow, 1764. P. [3–16]; dedikaciją Vilniaus vizitiečių vienuolynui knygoje: *Kazania na uroczystosc b. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal*. W Wilnie : W Drukarni J. K. M. XX. Bazylionow, 1764. P. [3–4]; dedikaciją cenzoriui Karoliui Karpui knygoje: MAMCZYŃSKI, Stanisław. *Praxis commissarialis fori spiritualis*. Vilnae : Typis Basilianis, 1763. P. [3–7].

reikalinga buvo spaustuvės materialinei būklei palaikyti⁵²³. Spaustuvė dideles pinigų sumas surinkdavo iš knygų prekiautojų. Pavyzdžiui, 1781 m. sausio 31 d. Kobryno bazilijonų vienuolyno vyresnysis sumokėjo spaustuvės prefektui Niceforui Nenicziui 9318 auksinų 23 grašius, kurie jam buvo paskaičiuoti pagal *spaustuvės Registrų kalkuliaciją*⁵²⁴. XVIII a. paskutinio dešimtmečio pajamų ir išlaidų duomenys atskleidžia gerą finansinę spaustuvės būklę nepaisant didelių politinių visuomeninių permainų. 1793 m. spaustuvės kasoje buvo 44236 auksinai 22½ grašio, iš jų tik 19319 auksinų liko spaustuvės kasoje, nes 11164 auksinai buvo panaudoti spaustuvės reikmėms, o 13753 auksinai provincijos vyresnybės pavedimu, kaip minėta, perduota Barūnų vienuolynui⁵²⁵. Pajamos didėjo: 1795 m. kasoje buvo 58185 auksinai 4 grašiai, iš jų net 32229 auksinai 25 grašiai buvo išnaudoti spaustuvės reikalams⁵²⁶. 1798 m. spaustuvė turėjo pelno už 48749 auksinus 28 grašius, iš jų spaustuvės reikmėms užteko 14853 auksinų 8 grašių⁵²⁷. Materialinės padėties pagerėjimas leido panaudoti atliekamus pinigus ne tik leidybos darbų plėtrai, bet taip pat kitoms finansinėms operacijoms. Pavyzdžiui, Vitebsko pirkliai Ivanas Andrejevas Kozakovas ir jo sūnus Dmitrijus Kozakovas 1792 m. vasario 11 d. pasirašė Vilniuje vekselį, kuriuo įsipareigojo spaustuvės prefektui sumokėti 286 sidabrinis rublius⁵²⁸. Nuo XVIII a. vidurio savo kapitalą skolindavo ir kita institucinė Vilniaus spaudos įmonė – jėzuitų akademijos spaustuvė⁵²⁹. Todėl tokia veikla gali būti laikytina įprastine stambių LDK spaustuvių praktika. Vilniaus popiežiškosios seminarijos rektorius, bazilijonas Paschazas Leszyńskis XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje skolinosi iš spaustuvės pinigų seminarijai išlaikyti⁵³⁰.

Antruoju veiklos periodu spaustuvė derino keturių rūšių darbus, kuriais stengtasi užtikrinti nuolatinės pajamas: 1) Bazilijonų ordino užsakymų leidyba, 2) kitų institucijų bei asmenų užsakymų leidyba, 3) leidyba savo lėšomis ir 4) leidybiniai projektai su kitomis spaustuvėmis (pavyzdžiui, kartu su Vilniaus pijorų spaustuve 1768 m. išleistas stambus rinkinys apie šventųjų

---

⁵²³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 5r.

⁵²⁴ VUB RS, F4-(A6)773, lap. 1r.

⁵²⁵ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 166v.

⁵²⁶ Ten pat, lap. 375v.

⁵²⁷ Ten pat, lap. 438v.

⁵²⁸ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 394, lap. 19r.

⁵²⁹ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus Akademijos spaustuvė 1575–1773*. Vilnius, 1976. P. 22–23.

⁵³⁰ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 439v.

gyvenimus⁵³¹, o kartu su Varšuvos misionierių spaustuve 1789 m. – Ignoto Grabowskio poleminis traktatas prieš jozefinizmą⁵³²).

1768 m. prasidėjo ilgametis bendradarbiavimas su sentikių pirkliais, kuriems išspausdinta keliasdešimt bažnytinių knygų kirilikos šriftu⁵³³. Bazilijonų vadovybė neprieštaravo tokiam bendradarbiavimui, apie tai liudija cenzoriaus bazilijono Gedeono Horbackio cenzūra 1768 m. sentikių knygoje *Efremo Siriječio pamokymai*⁵³⁴. Leidinys lietuvių kalba pirmą kartą buvo išspausdintas Vilniaus bazilijonų spaustuvėje 1776 m.⁵³⁵ Bazilijonai užmezgė kontaktus su Žemaitijos pirkliais. Knygų prekiautojo Juozapo Dziedzickio lėšomis 1793 m. išspausdinta maldaknygė *Altorius duchaunas*⁵³⁶. Spaustuvė priimdavo užsakymus pasaulietinei literatūrai spausdinti.

2.1.1.3. Trečias periodas (1800–1839)

XIX a. pradžioje spaustuvės veiklą lėmė pirmiausia priešiška Rusijos imperijos politika bazilijonų vienuolijos ir Graikų katalikų bažnyčios atžvilgiu. Rusijos senato 1803 m. įsaku panaikintos bazilijonų vienuolijos protoarchimandrito pareigos⁵³⁷. Provincijolų teisės nuolat ribojamos ir 1832 m. šios pareigos taip pat panaikintos⁵³⁸. Bazilijonų misijų veikla, pamokslavimas, taip pat knygų leidyba XIX a. pirmais dešimtmečiais sumenko⁵³⁹. Stambiausios bazilijonų vienuolijos spaustuvės Počajive leidybinė produkcija sumažėjo dvigubai⁵⁴⁰.

Nepaisant imperinės Rusijos administracijos varžymų, Lietuvos bazilijonų provincijos provincijolai liko Vilniaus bazilijonų spaustuvės valdytojais iki 1832 m.⁵⁴¹ Spaustuvės pajamos laipsniškai mažėjo: 1804 m. spaustuvės kasoje buvo 24998 auksinai 29 grašiai, tai perpus mažiau nei

---

⁵³¹ XVIII LLK 111–112.

⁵³² XVIII LLK 2747.

⁵³³ Вознесенский, с. 5–6.

⁵³⁴ Вознесенский 236, variantas. 2.

⁵³⁵ Knygos lietuvių kalba, įr. 713. Taip pat iš antrinių šaltinių spėjama 1775 m. lietuviška knyga, tačiau jos egzempliorių neišliko, žr.: Knygos lietuvių kalba, įr. 404.

⁵³⁶ Knygos lietuvių kalba, papild., įr. 39.

⁵³⁷ ПСЗРИ (второе собрание). Т. 7 (1832), № 5169; ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василян, с. 260–261.

⁵³⁸ ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василян, с. 262.

⁵³⁹ Нарис історії Василянського чину Святого Йосафата, р. 266.

⁵⁴⁰ Ten pat.

⁵⁴¹ VUB RS, F4-(A755)28497, lap. 18v; VUB RS, F4-(A750)28491, p. 145.

1798 m., iš jų kasoje liko tik 1073 auksinai 18½ grašio, nes kita dalis buvo panaudota spaustuvės reikmėms⁵⁴². Kaip ir XVIII a. spaustuvės pajamos buvo skirstamos visos bazilijonų provincijos naudai. Lietuvos provincijolas Cezaris Kamiński 1818–1826 m. išdavė iš spaustuvės kasos nedideles pinigų sumas Barūnų, Volnianskio, Naugarduko, Sutkovskio, Lahoiskio, Kosutskio, Rakovskio bazilijonų vienuolynams⁵⁴³.

1804 m. prie Vilniaus universiteto buvo organizuotas cenzūros komitetas⁵⁴⁴, kuris tapo Vilniaus spaustuvių kontrolės įrankiu. Iš Vilniaus bazilijonų spaustuvės buvo nuolat reikalaujama siųsti naujus leidinius komiteto cenzoriams⁵⁴⁵, tačiau spaustuvininkai nesilaikė šio reikalavimo. Pavyzdžiui, 1820 m. spaustuvė nubausta už leidinio spausdinimą be cenzūros leidimo: čia išspausdintas satyrinis raštas *Kad tik kitoniškai*⁵⁴⁶ (*Rozmaite którycheś*) su šmaikščiomis iliustracijomis, nepraleistomis cenzūros⁵⁴⁷. Cenzūros komitetas perdavė bylą į civilinį teismą ir įsipareigojo baismės sprendimą paskelbti visiems Vilniaus spaustuvininkams⁵⁴⁸. Rusijos švietimo ministro sprendimu visas rašto *Kad tik kitoniškai* tiražas buvo sudegintas⁵⁴⁹. Po kelerių metų spautuvei buvo skirtos nuobaudos už bendradarbiavimą su studentų filaretų draugija. Bazilijonų spaustuvės prefektas Niceforas Szymański 1824 m. buvo kviečiamas į policiją pasiaiškinti dėl spaustuvėje vykusio slapto filaretų draugijos instrukcijos *Geografinis aprašymas (Opis jeograficzny)* spausdinimo. Nors prefektas nežinojo apie slaptą spaustuvininkų susitarimą su filaretais, buvo įtariamasis ir apkaltintas neištikimumu⁵⁵⁰. Filaretų bylos tardytojai pasiūlė spaustuvę uždaryti, tačiau Rusijos imperatoriaus įgaliotinis Nikolajus Novosilvcevas apsiribojo įspėjimu⁵⁵¹. Keturi spaustuvės darbuotojai buvo apklausti ir laukė teismo sprendimo. Naujam Rusijos imperatoriui Nikolajui I 1826 m. paskelbus amnestiją už lengvus nusikaltimus, spaustuvininkai buvo atleisti nuo baismės⁵⁵².

---

⁵⁴² VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 18v.

⁵⁴³ LMAV RS, F41–220, p. 386–387.

⁵⁴⁴ ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, p. 100.

⁵⁴⁵ АБРАМОВИЧ, Лудвик. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie*, s. 77–78.

⁵⁴⁶ Vertimas iš lenkų k. Irenos Katilienės.

⁵⁴⁷ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 394, lap. 7r–7v.

⁵⁴⁸ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 394, lap. 7r–7v.

⁵⁴⁹ ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, p. 106. Autorė pateikia daugiau informacijos apie leidinio turinį, tačiau jai nebuvo žinoma, kad tai bazilijonų spaustuvės leidinys.

⁵⁵⁰ LVIA, F. 378, 1824 m., b. 267, lap. 5r.

⁵⁵¹ ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, p. 110.

⁵⁵² Ten pat, p. 111.

Lietuvos Rytų apeigų katalikų konsistorija 1828 m. kreipėsi į spaustuvę, reikalaudama iš prefekto spausdinti oficialius dokumentus rusų kalba⁵⁵³. Tuometinis spaustuvės prefektas priešinosi aiškindamas, kad spaustuvė neturi graždankos šrifto, bet toks pasiteisinimas nesustabdė valdininkų ir tapo privalu oficialius potvarkius spausdinti kirilikos šrifto⁵⁵⁴. Kitais metais iš konsistorijos atėjo įsakymas vienuolyno vyresniajam, bazilijonui Viktorui Bosiackiui perimti spaustuvės valdymą, tačiau prefektas atsisakė paklusti⁵⁵⁵.

Trečiuoju periodu spaustuvė daug nukentėjo nuo karo ir sukilimo. Pirmieji nuostoliai patirti Napoleono karo metu: *priešo kariuomenei 1812 m. išvarius iš vienuolyno vienuolius, spaustuvė prarado daug įrankių, prietaisų, mašinų, spaustuvės salė ir sandėliai ištuštinti. Tais laikais daugiau nei tris metus vienuolyne buvo įsikūrusi karo ligoninė, o po to kelerius metus reikėjo viską iš naujo bei didelėmis lėšomis atkurti ir atstatyti iki pradinės būklės*⁵⁵⁶. Kita vertus, 1812 m. spaustuvė vis dėlto kurį laiką veikė (bibliografijoje žinomi keturi leidiniai su 1812 leidimo metais⁵⁵⁷). O 1812 m. liepos 7 d. Vilniaus prezidentas Mykolas Römeris liepė bazilijonų spaustuvei išspausdinti 1000 egzempliorių atsišaukimo dėl miestiečių rekrutavimo į Napoleono gvardiją⁵⁵⁸.

Kitas sunkus etapas, ypač pakirtęs spaustuvės veiklą, prasidėjo 1831 m. įsiliepsnojus Lietuvos sukilimui prieš imperinės Rusijos valdžią. Spaustuvės darbuotojai, gelbėdamiesi nuo karo ir choleros, išsilakstė. Vienuolyne įkurta choleros ligoninė (lazaretas) visiškai sugriovė materialinį spaustuvės pagrindą⁵⁵⁹. Pasibaigus sukilimui, spausdinimo darbai nebepasiekė ankstesnių apimčių. Spaustuvei lemingas buvo ir 1832 m. vasario 16 d. Rusijos imperatoriaus įsakas, galutinai panaikinęs bazilijonų provincijolo pareigas⁵⁶⁰. Vieninteliu spaustuvės valdininku liko prefektas N. Szymański, kuris toliau veikė savarankiškai⁵⁶¹. Kai 1835 m. vyskupas Josifas Semaška sužinojo apie tokią situaciją, pareikalavo surašyti spaustuvės inventorių ir jį visą vėl (kaip ir 1829 m.) perduoti Vilniaus bazilijonų vienuolyno

---

⁵⁵³ LMAB RS, F41–488, lap. 6r.

⁵⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 9v.

⁵⁵⁶ VUB RS, F4-(A750)28491, p. 145.

⁵⁵⁷ Knygos lietuvių kalba, įr. 624, 45; Estr. (II wyd.) IV 262; Estr. XIX (II wyd.) IX 322.

⁵⁵⁸ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 4v.

⁵⁵⁹ Ten pat, lap. 9r.

⁵⁶⁰ ПСЗРИ (второе собрание). Т. 7 (1832), № 5169.

⁵⁶¹ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 1r, 9v.

vyresniajam Viktorui Bosiackiui⁵⁶². Metropolito manymu, tokia pertvarka buvo reikalinga *spaustuvės išsaugojimui nuo tolesnio irimo, taip ir apsaugojimui nuo piktnaudžiavimų, kurie gali atsitikti šiai įmonei likus be tinkamos priežiūros*⁵⁶³. Nuo 1835 iki 1837 m. spaustuvė atliko spaudos darbus ir gavo 14566 auksinus 6½ grašio pajamų. Iš šios sumos spaustuvės išlaidoms atiteko 5952 auksinai 22½ grašio, tad kasoje liko 8640 auksinų 14 grašių⁵⁶⁴. Spaustuvės pajamas kontroliavo Dvasinės katalikų konsistorijos pareigūnai.

Paskutinės knygos spaustuvėje išspausdintos 1837 m. – tai kelios mažos rubricelės lotynų kalba⁵⁶⁵. Tais pačiais metais buvo spausdinami Evangelijų skaitiniai lenkų kalba (planuojamas tiražas – 2000 egzempliorių), bet knygutė neišėjo⁵⁶⁶. Galiausiai 1838 m. liepos 1 d. prefektas pašalintas iš pareigų, o spaustuvei paskirtas prižiūrėtojas – bazilijonas Markelas Solokajus (1803–18??)⁵⁶⁷. Taip dar prieš bazilijonų vienuolijos ir Unitų bažnyčios panaikinimą, paskelbtą 1839 m. vasario 12 d., Vilniaus bazilijonų spaustuvė buvo priversta nutraukti savo veiklą.

2.1.1.4. Spaustuvės likimas po 1839 m.

Pagrindinis šaltinis, leidžiantis analizuoti tolesnį Vilniaus bazilijonų spaustuvės likimą, yra byla *dėl spaustuvės pavaldumo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynui ir dėl jos knygų išpardavimo*⁵⁶⁸ iš Vilniaus Švč. Trejybės stačiatikių (buvusio bazilijonų) vienuolyno fondo, saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve. Šią bylą nurodo kai kurie istorikai savo straipsnių išnašose, tačiau beveik nė vienas, išskyrus O. Ščerbickį (1874 ir 1885 m.) ir A. Pacevičių (1998 m.), nebandė skaityti jos turinio. O. Ščerbickis, remdamasis šia byla, tvirtino, kad 1845 m. bazilijonų spaustuvė buvo *parduota iš varžytinių Vilniaus spaustuvininkams Gliuksbergui ir Dvoržecui už 111 rublių*⁵⁶⁹, Gliuksbergas nupirko spaustuvės stakles ir

---

⁵⁶² Ten pat, lap. 1r–2r.

⁵⁶³ Ten pat, lap. 1v.

⁵⁶⁴ LMAB RS, F41–220, p. 384.

⁵⁶⁵ Estr. XIX (I wyd.) I 313–314 (du leidiniai); Estr. XIX (II wyd.) IV 167. Taip pat viena rubricelė iš VUB fondų: *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula S.P. Benedicti in Imperio Rossiae degenitium... in annum domini 1838 ordinatum*. Vilnae : Typis Basilianis, 1837. [27] lap. VUB, <<https://lanka.vu.lt>> [žiūrėta 2018 12 10].

⁵⁶⁶ LMAB RS, F41–220, p. 384.

⁵⁶⁷ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 17r.; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 48v–49r.

⁵⁶⁸ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48., 89 lap.

⁵⁶⁹ АСДСР. Т. 10, 1874. С. III.

šriftus, o Dvoržecas – spaudmenų kasas ir realus⁵⁷⁰. Iki šiol dauguma tyrinėtojų kartojo O. Ščerbickio teiginį⁵⁷¹, o A. Pacevičiaus, kuris teigė, kad spaustuvės išpardavimas įvyko 1847 m. ir jos pirkėjais tapo Leiba Punkinas⁵⁷² ir Dvoržecas⁵⁷³, informacija lieka istorikų nepastebėta. Taigi, skirtingos nuomonės dėl išpardavimo datos ir pirkėjų vardų priverčia iš naujo perskaityti dokumentus, susijusius su spaustuvės likimu po 1839 m.

Panaikinus 1839 m. Unitų bažnyčią ir Bazilijonų ordiną, Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynas perėjo į Stačiatikių bažnyčios jurisdikciją. Bazilijonai, atsisakę pereiti į Stačiatikių bažnyčią, buvo išsiųsti iš Vilniaus į Kursko bazilijonų vienuolyną⁵⁷⁴. Iš 1837 ir 1838 m. inventorių matyti, kad spaustuvės įranga paseno ir nusidėvėjo, dalį instrumentų reikėjo renovuoti⁵⁷⁵. Pradėti vykdyti spaustuvės atnaujinimo darbus esant tokiai situacijai galėjo nauji vienuolyno savininkai tik pasitelkę naujas investicijas bei parodę didelius organizacinius sugebėjimus. Kadangi neatsirado iniciatorių, buvo pradėta laipsniškai išparduoti spaustuvės turtą ir produkciją.

Pirmieji duomenys apie buvusios bazilijonų spaustuvės knygų išpardavimą užfiksuoti 1840 m. Iš pradžių prekyba knygomis vyko gana intensyviai. Pavyzdžiui, 1840 m. per pirmus keturis mėnesius (nuo sausio 20 d. iki gegužės 15 d.) už parduotas knygas į vienuolyno kasą įnešta 100 sidabrinių rublių⁵⁷⁶. Tais pačiais metais Dominikonų ordinas pageidavo išpirkti buvusios bazilijonų spaustuvės pamokslininko Jokūbo Falkowskio knygos *Rožių sodas* (1829)⁵⁷⁷ tiražą, bet metropolitas Josifas Semaška sustabdė šias derybas⁵⁷⁸. Knygų pirkliui Dalenui 1843 m. buvo parduoti visi daigiatomio leidinio *Šventųjų gyvenimai*⁵⁷⁹ tiražo likučiai⁵⁸⁰. Nepaisant

---

⁵⁷⁰ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*, с. 19.

⁵⁷¹ Žr. Literatūros sąrašė L. Abramowicziaus, A. Kaweckos-Gryczowos, V. Merkio, Marijos Pidlypczak-Majerowicz, N. Nikolajevo, J. Getkos darbus.

⁵⁷² Turėtų būti: Gromka (arba Gronimas) Pupkinas.

⁵⁷³ PACEVIČIUS, Arvydas. Knyga ir skaitytojas Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolynuose XVIII a. pabaigoje–XIX a. pirmoje pusėje. *LKMA Metraštis*, t. XII, 1998, p. 412.

⁵⁷⁴ Kursko bazilijonų vienuolynas veikė 1839–1842 m., jame buvo surinkti vienuoliai, atsisakę atsižadėti Graikų katalikų bažnyčios tikėjimo. Žr.: Opolinatus, Theophil [GIŻYCKI, Jan]. *Ostatni klasztor bazylianski w Rosyi*. Kraków, 1916. S. 3–6.

⁵⁷⁵ LMAB RS, F41–220; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 10r–17v.

⁵⁷⁶ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 19v.

⁵⁷⁷ FALKOWSKI, Jakób. *Ogród różany, w którym zawiera się duch nabożeństwa i religini*. Ed. 2-a. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1829.

⁵⁷⁸ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 40r.

⁵⁷⁹ MASSINI, Carlo. *Zbior dwojaki zywtow ss. panskich*. 13 t. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1786.

pavienių didelių užsakymų, knygų išpardavimas lėtėjo: vienuolyno vyresniojo pavaduotojas (igumenas) Arsenijus Chrólkiewiczzius aiškino, kad neįrištos knygos dėl ilgalaikio saugojimo nebetinkamos parduoti knygų pirkliams bei skaitytojams ir prašė Dvasinės konsistorijos leidimo išparduoti jas knygrišiams kaip makulatūrą⁵⁸¹. Tuo pačiu metu nebeveikiančios spaustuvės įranga pradėjo domėtis kiti Vilniaus spaustuvininkai. 1843 m. igumenas A. Chrólkiewiczzius ketino parduoti dalį tipografinės medžiagos (*типографский материал*) spaustuvininkui Adamui Zawadzkiui, tačiau konsistorija ir metropolitas J. Semaška neskubėjo pritarti nei makulatūros, nei tipografinės medžiagos pardavimui⁵⁸². Iš igumeno A. Chrólkiewiczziaus reikalaujama išsamesnių paaiškinimų apie spaustuvės įrangos ir knygų būklę ir apie vienuolyno planus dėl pinigų, gautų už išparduotą medžiagą, panaudos. Kita vertus, metropolitas J. Semaška neatmetė galimybės, ateityje atnaujinti Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuvę. Dėl šios priežasties 1843 m. rugpjūčio 18 d. jis nurodė A. Chrólkiewiczziui kruopščiai atrinkti įrangą pardavimui, kad nauja spaustuvė ateityje dėl savo neapgalvotų veiksmų nesusidurtų su sunkumais įsigydama specifinę *tipografinę medžiagą*⁵⁸³. Tolimesnis neaiškus spaustuvės likimas išsisprendė 1844 m. balandžio 17 d. Romos katalikų dvasinei kolegijai įsakius panaikinti visų katalikų vienuolynų spaustuves Rusijos imperijoje⁵⁸⁴.

Apie spaustuvės įrangos varžytines pradėta galvoti 1844 m., bet jos įvyko gerokai vėliau – 1845 m. birželio 6 d. Čia vienuolyno interesams atstovavo pagrindinis vienuolyno vyresnysis archimandritas Jevsevijus ir jo padėjėjas igumenas A. Chrólkiewiczzius. Dėl spaustuvės įrangos ir knygų pirkimo derėjosi spaustuvininkai Teofilis Gliuksbergas, Adamas Zawadzki, Abraomas Šolomovičius Dvoržecas ir Vilniaus miestiečiai Gromka (arba Gronimas) Pupkinas ir Leiba Abramovičius Rechesas. Prašymus dalyvauti varžytinėse pateikė dar du vilniečiai – Channa Golda Rubinšteinova⁵⁸⁵ ir Rubinas Manesas Romas⁵⁸⁶, bet birželio 6 d. jie į vienuolyną neatvyko.

Varžytinėse buvo parduodamos penkerios spaudos staklės⁵⁸⁷, 12 realų ir 67⁵⁸⁸ spaudmenų kasos⁵⁸⁹. Taip pat išparduodamos knygos, buvusios

---

⁵⁸⁰ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 43r.

⁵⁸¹ Ten pat, lap. 28r.

⁵⁸² Ten pat, lap. 44r.

⁵⁸³ Ten pat, lap. 41v–42r.

⁵⁸⁴ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m., p. 190.

⁵⁸⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 56r.

⁵⁸⁶ Ten pat, lap. 54r.

⁵⁸⁷ Ten pat, lap. 46v.

spaustuvės sandėlyje, iš jų tik *Rožių sodas*⁵⁹⁰ ir *Officium arba Maldos kasdienės*⁵⁹¹ tiko parduoti, visi kiti leidiniai dėl nusidėvėjimo buvo parduodami pūdais kaip makulatūra⁵⁹². Brangiausia parduodamos spaustuvės dalis buvo šriftai. Dar prieš varžytines nustatyta, kad dėl prastos būklės jie nebegali būti naudojami pagal tiesioginę paskirtį ir todėl parduodami kaip žaliava, kurią perlydžius būtų galima gaminti naujus spaudmenis. Tai sudarė gana didelį svorį – 288,23 pūdo senų šriftų (atitinka 4721 kg), nors tik 3 pūdų šriftų, tilpusių trijose kasose, kokybė pripažinta tinkama naudoti ir jie buvo parduodami kartu su spaudmenų kasomis⁵⁹³.

Praejus savaitei po varžytinių (1845 m. birželio 14 d.) metropolitas J. Semaška pasirašė leidimą parduoti spaustuvininkui Teofilui Gliuksbergui penkerias spausdinimo stakles už 101,5 sidabrinio rublio ir 255,20 pūdo tipografinės medžiagos už 717,95 sidabrinio rublio, spaustuvininkui Abraomui Dvoržecui – 67 spaudmenų kasas bei 12 realų už 7,30 sidabrinio rublio, o miestiečiui Gromkai (Gronimui) Pupkinui už 664,17 sidabrinio rublio parduota visa spaustuvės produkcija: *Rožių sodas* 1272 egzemplioriai po 16 kapeikų (iš viso 203,25 sidabrinio rublio) bei *Officium arba Maldos kasdienės* 2950 egzempliorių po 7,5 kapeikos (iš viso 221,25 sidabrinio rublio) ir visa makulatūra⁵⁹⁴. Už 266 makulatūros pūdus (atitinka 4357,08 kg) G. Pupkinas sumokėjo 239,40 sidabrinio rublio⁵⁹⁵. Kai kurios knygos nebuvo įtrauktos į makulatūrą – metropolito pavedimu visi lietuviškų knygų egzemplioriai buvo atskirti ir perduoti į Vilniaus stačiatikių katedros soborą, kitų knygų palikta po 10 egzempliorių Švč. Trejybės vienuolyno bibliotekoje iki naujų metropolito potvarkių⁵⁹⁶. Taip pardavus spaustuvės įrangą, žaliavą naujiems spaudmenims gaminti ir knygas, vienuolynas gavo 1490,47 sidabrinio rublio⁵⁹⁷. Didžiausias sumas sumokėjo T. Gliuksbergas (819,03

---

⁵⁸⁸ LVIA byloje klaidingai įrašytos 76 spaudmenų kasos (LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 63v), bet 1837 ir 1838 m. spaustuvės inventoriuose kartojasi informacija apie 67 kasas: t. y. 49 senos kasos ir 18 – naujų. Žr.: LMAB RS, F41–220, p. 364 ir LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 10v.

⁵⁸⁹ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 63v.

⁵⁹⁰ FALKOWSKI, Jakub. *Ogród różany, w którym zawiera się duch nabożeństwa i religii*, 1829.

⁵⁹¹ *Officium albo Nabożeństwo Codzienne*. Wilno : druk. Bazyljanow, 1835.

⁵⁹² LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 46r–46v.

⁵⁹³ Ten pat, lap. 46v.

⁵⁹⁴ Ten pat, lap. 46r–47r.

⁵⁹⁵ Ten pat, lap. 55v.

⁵⁹⁶ Ten pat, lap. 46r.

⁵⁹⁷ Ten pat, lap. 82v.

sidabrinio rublio)⁵⁹⁸ ir Gromko (Gronimas) Pupkinas (664,17 sidabrinio rublio)⁵⁹⁹. Mažiausiai pirko A. Dvoržecas – iš viso jis sumokėjo 7,30 sidabrinio rublio⁶⁰⁰, o Adamas Zawadzki ir Leiba Rechetas per varžytines nenupirko nieko.

Pažymėtina, kad remiantis minėtu 1844 m. Romos katalikų dvasinės kolegijos įsaku, 1845 m. pabaigoje iš varžytinių buvo parduota dar viena sena katalikų spaustuvė, t. y. Vilniaus misionierių vienuolyno diecezijos spaustuvė⁶⁰¹. Ją pardavus buvo gauti 555 rubliai⁶⁰² – tai gerokai mažiau nei pardavus bazilijonų spaustuvę.

Beveik visi bazilijonų spaustuvės varžytinių dalyviai – T. Gliuksbergas, A. Zawadzki, A. Dvoržecas, R. M. Romas – prašė, kad perkant spaustuvės įrangą arba makulatūrą jiems raštu būtų perduotos buvusios spaustuvės visos privilegijos, *skirtos išskirtinei kai kurių knygų perspausdinimo teisei*⁶⁰³. Ar spaustuvės pirkėjų prašymas buvo patenkintas, minėtoje byloje duomenų nėra. Verta pažymėti, kad, praėjus trims mėnesiams po varžytinių, Vilniaus spaustuvininkai A. Dvoržecas ir R. M. Romas kreipėsi į Vilniaus cenzūros komitetą dėl leidimo perspausdinti 1826 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinį *Maldos didesnei Dievo garbei*⁶⁰⁴. Natūralu, kad dėl išsamesnės informacijos šiuo klausimu cenzūros komitetas kreipėsi į buvusį bazilijonų vienuolyną. Tačiau iš vienuolyno atėjo atsakymas, kad buvusi bazilijonų spaustuvė neturėjo specialios privilegijos minėti knygai, be to, vienuolynas neturėjo konkrečių žinių apie tos knygos leidėją ir savininką⁶⁰⁵. Matyt, tais metais A. Dvoržecas ir R. M. Romas taip ir negavo cenzūros leidimo, nes pakartotinę knygos *Maldos didesnei Dievo garbei* laidą išleido 1846 m. Vilniaus Józefo Zawadzki spaustuvė⁶⁰⁶.

Iki 1850 m. visa už spaustuvės pardavimą gauta suma (t. y. 1490,47 sidabrinio rublio) buvo panaudota Vilniaus Švč. Trejybės stačiatikių vienuolyno reikmėms. Viena lėšų dalis buvo skirta įvairiems daiktams, reikalingiems mišioms ir apeigoms, pirkti: tai ir liturginės knygos (Didysis bažnyčios statutas, akatistų rinkinys ir keli maži mišiolai), mitra (stačiatikių

---

⁵⁹⁸ Ten pat, lap. 89v.

⁵⁹⁹ Ten pat, lap. 55v.

⁶⁰⁰ Ten pat, lap. 89v.

⁶⁰¹ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m., p. 190.

⁶⁰² Ten pat.

⁶⁰³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 49v, 53r–54v, 58v.

⁶⁰⁴ [BENISLAWSKA, Konstancja]. *Nabożeństwo ku najwiękšej chwale Boga...* Wilno : druk. Bazylianów, 1826. LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 75r–75v.

⁶⁰⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 76r–76v.

⁶⁰⁶ *Biblioteka Warszawska: Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi*, 1846, t. 2. Warszawa, 1846. S. 677.

prelatų galvos apdangalas), kelios žvakidės, atskirų šventųjų ir švenčių ikonos, užtiesalai altoriams, šilkiniai ir aksomo kunigų drabužiai, kilimai bažnyčios grindims⁶⁰⁷. Antra pinigų dalis buvo panaudota remonto darbams: naujai vienuolyno sodo tvorai, kelioms vienuolių celėms pertvarkyti, virtuvės židiniui atnaujinti, virtuvės bei kepyklos sienoms remontuoti, naujam vandens siurbliui įrengti⁶⁰⁸.

Nors ir 1845 m. varžytinėse buvo parduota beveik visa spaustuvės įranga, vis dėlto dalis spaudmenų liko vienuolyne. 1871 m. Vilniuje kaip žaliava parduoti buvusios bazilijonų spaustuvės kirilikos šriftai, graviūros ir atsklandos⁶⁰⁹. Kita dalis spaustuvės atsklandų išsaugota iki XX a. pradžios Vilniaus senienų muziejuje ir 1908 m. Vilniaus viešosios bibliotekos darbuotojas Aleksandras Milovidovas paskelbė jų vaizdus Vilniaus viešosios bibliotekos kirilikos knygų kataloge⁶¹⁰. Iš pateiktų faktų matyti, kad į 1845 m. birželio 6 d. varžytines nepateko kirilikos spaudmenys ir ornamentika. Tai leidžia daryti prielaidą, jog metropolito J. Semaškos svarstymai dėl spaustuvės ateities buvo siejami su kirilikos spauda, skirta bažnytinei stačiatikių literatūrai. Tačiau įgyvendinti šią idėją taip ir neatsirado sąlygų per visą XIX a.

2.1.2. Teisinė padėtis ir cenzūra

Iki 1791 m. LDK nebuvo atskiros valstybinės institucijos, reguliavusios leidybos klausimus. Visos šalies spaudos įmonės tenkinosi specialiomis privilegijomis, kurias teikė valdovai ir bažnytinės institucijos. Privilegijų pažeidimo atveju spausdintų problemos būdavo nagrinėjamos teismuose (LDK Tribunolo, maršalkos, asesorių ir t. t.)⁶¹¹.

Vilniaus bazilijonų spaustuvė vykdė veiklą remdamasi LDK valdovų privilegijomis, suteiktomis prieš ją įsteigiant. Pagal 1633 m. liepos 9 d. Vladislavo Vazos privilegiją bazilijonų vienuolynas paveldėjo visas unitų Švč. Trejybės brolijos privilegijas ir lengvatas, kuriose atskiru sakiniu buvo įrašyta teisė spausdinti knygas graikų, slavų, rusėnų, lenkų ir lotynų

⁶⁰⁷ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 82v–83r.

⁶⁰⁸ Ten pat, lap. 83r.

⁶⁰⁹ НИКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя беларускай кнігі*. Т. 1, с. 338–339.

⁶¹⁰ МИЛОВИДОВ, Александр Иванович. Образцы шрифтов и орнаментов виленской (троицкой) и супрасльської типографий (XVII и XVIII вв.). In: *Описание славяно-русских старопечатных книг Виленской Публичной библиотеки* (1491–1800 гг.). Вильна, 1908. С. 155–160.

⁶¹¹ SZCZEPANIEC, Józef. Cenzura. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. 2-e wyd., posz. i popr. Wrocław, 1996, s. 43.

kalbomis⁶¹². Vėliau bazilijonai kelis kartus (1661, 1702 ir 1767 m.) gavo patvirtinančias privilegijas, tačiau žodžiai apie knygų spausdinimą į jas nepateko⁶¹³. Tik 1768 m. karalius ir didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas suteikė specialią spaustuvės privilegiją⁶¹⁴. Ši privilegija buvo suteikta dėl Lietuvos bazilijonų provincijos vyresnybės prašymo perkelti Vilniaus spaustuvę į Vitebską. Tuo metu Vitebske įsikūrė turtingas bazilijonų vienuolynas, kuris išlaikė filosofijos studijas ir bajorų vaikų mokyklą⁶¹⁵. Perkeliant spaustuvę, tikėtasi literatūra aprūpinti Vitebsko studijas. Dėl nežinomų aplinkybių Vilniaus bazilijonų spaustuvė į Vitebską taip ir nebuvo perkelta⁶¹⁶, o veikė Vilniuje be pertraukos iki pat tol, kol buvo uždaryta. Spaustuvės teisei padėčiai buvo svarbu tai, kad Stanislovo Augusto privilegijoje ji buvo prilyginta visoms kitoms ATR spaustuvėms ir gavo garbingą karališkosios spaustuvės titulą.

Be pasaulietinės valdžios, Vilniaus bazilijonų spaustuvės padėtis buvo apibrėžta specialiais Bazilijonų ordino nuostatais⁶¹⁷. Vienuolijos nuostatuose spaustuvės reikalingumas ir svarba vienuolijai grindžiama tuo, kad spauda yra priemonė tikinčiųjų religingumui auklėti ir mokslui palaikyti. Vienuolijos vadovybė, iš tikrųjų, aukštai vertino savo narių teologinę kūrybą. Pavyzdžiui, 1683 m. Minsko bazilijonų kapitula paskyrė bazilijonui Pachomijui Ohilewiczui 200 auksinų pensiją už išleistą teologinį traktatą *Graikų liturgijos ekfonemos*⁶¹⁸.

XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje ATR vyko reikšmingos visuomeninės reformos. Ketverių metų seime buvo svarstomas spaudos ir leidybos valdymo klausimas. 1791 m. birželio 24 d. Policinės komisijos įstatymas panaikino karaliaus privilegijų sistemą, leidybos reguliavimas

---

⁶¹² Vladislovas IV Vilniaus bazilijonų vienuolynui suteikė privilegiją 1633 m. liepos 9 d., o Rytų apeigų katalikų Švč. Trejybės brolijai – tais pačiais metais liepos 12 d. Žr.: *Собрание древних грамот и актов городов*, ч. 2. Вильна, 1843, № 39, 31.

⁶¹³ АВАК. Т. 9. 1878, № 21.

⁶¹⁴ LVIA, Lietuvos Metrika (mikrofilmų kolekcija), kn. 185, lap. 325–326; АБРАМАВА, Ина. Грамата Станіслава Аўгуста базыльянам Літоўскай правінцыі 1768. *Віцебскі сшытак*, 1996, № 2, с. 70–71.

⁶¹⁵ ХМЯЛЬНИЦКАЯ, Людміла. 3 гісторыі Віцебскага базыльянскага кляшара. *Гістарычна-археалагічны зборнік*, 1994, № 4, с. 209.

⁶¹⁶ 1772 m. įvykus ATR pirmam padalijimui, Vitebskas atsidūrė Rusijos imperijos sudėtyje ir buvo atskirtas nuo Lietuvos bazilijonų provincijos.

⁶¹⁷ *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis sive constitutiones in monasterio Hoscensi formatae... provinciae Litvanae vulgatae*. Vilnae : typis Basilianis, 1773. P. 151–152.

⁶¹⁸ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 192; ДИКОВСКИЙ, Николай. Базилианский орден и его значение в Западно-Русской униатской церкви в XVII и начале XVIII в. *Гродненские епархиальные ведомости*, 1906, № 38, с. 1022–1023.

buvo perduotas komisijos žinion. Iš jos buvo reikalaujama teisiškai užtikrinti, kad šalyje būtų saugoma *laisvė rašyti ir skelbti*⁶¹⁹. Tačiau ši reforma niekaip nepaveikė Vilniaus bazilijonų spaustuvės, nes netrukus įvyko ATR trečiasis padalijimas ir Rusijos imperija okupuotose LDK žemėse teisinę administracinę sistemą pradėjo perorganizuoti pagal naują tvarką.

Po ATR trečiojo padalijimo buvusios LDK spaustuvių teisinis statusas tvarkomas kelių Rusijos ministerijų. Nuo 1804 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės, kaip ir kitų Vilniaus spaudos įmonių, bendra priežiūra priskirta Rusijos švietimo ministerijai⁶²⁰. 1811 m. ši funkcija perduota Rusijos policijos ministerijai su neapibrėžtomis teisėmis reguliuoti spaustuvių veiklą⁶²¹. Policijos ministerijos funkcijos pasireiškė reikalavimu siųsti jai kiekvieno leidinio vieną egzempliorių bei visos leidžiamos produkcijos sąrašus⁶²². Pažymėtina, jog panaši kontrolės tvarka buvo ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Prūsijos spaustuviniams XIX a. pirmoje pusėje legitimacijos leidimą išduodavo policija⁶²³. Naujas pokytis įvyko 1829 m., kai spaustuvių priežiūra Rusijos imperijoje buvo pavesta Vidaus reikalų ministerijai⁶²⁴. Priežiūros funkcijos perėjimas iš vienos ministerijos į kitą iš esmės nepakeitė bazilijonų spaustuvės teisinio statuso⁶²⁵, o didžiausią įtaką jos veiklai darė nauja cenzūros sistema.

Knygų cenzūra buvo svarbi priemonė, lėmusi LDK spaustuvių veiklos teisėtumą. XVII–XVIII a. LDK spaustuvių produkciją cenzūravo tik bažnytinės institucijos. Pirmose XVII a. Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės knygos cenzūros leidimas buvo pateikiamas trumpa formule *Vyresniųjų leidimu / paliepimu*⁶²⁶. Pirmas leidinys su išspausdintu cenzoriaus vardu pasirodė 1642 m. Tai Vilniaus bazilijonų vienuolyno vyresniojo A.

---

⁶¹⁹ SZCZEPANIEC, Józef. Cenzura, s. 48.

⁶²⁰ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m., p. 155.

⁶²¹ ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, с. 104.

⁶²² LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 394, lap. 16r–16v.

⁶²³ KAUNAS, Domas. *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida, 1547–1940*. Vilnius, 1996. P. 252.

⁶²⁴ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m., p. 155.

⁶²⁵ Prg.: ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, с. 104.

⁶²⁶ Tomasz od Jezusa. *Modlitwy wnątrzney droga krotka y bezpieczna*. W Wilnie : w drukárni S. Troycy Oycow Bázylanow, 1640; Juan de Jesús Maria. *Instrukcyja nowicyuszow*. W Wilnie : w drukárni Wieleb. Oycow Bázilianow Świętey Troyce, 1641; *Akafist sive Laudes...* Vilnae : apud Basilianos SS. Trinitatis. A. D. 1650; GAŁECKI, Junosza Antoni Mikołaj. *Strzala wieczney szczęśliwosci... pobożnego życia... Mikołaja Krzysztofa z Chalca Chaleckiego*. W Wilnie : w drukarni OO. Basilianow S. Troycy, 1654.

Dubowicziaus proginis leidinys su unitų metropolito, bazilijono Antonijaus Sielavos aprobata⁶²⁷. Kitas unitų metropolitas, bazilijonas G. Kolenda 1671 m. davė leidimą spausdinti bazilijono teologo P. Ohilewicziaus traktatą apie graikų katalikų liturgiją⁶²⁸. Tačiau pirmuoju periodu bazilijonų leidiniuose daugiausia pasitaiko katalikų dvasininkų cenzūra. Pavyzdžiui, 1668–1673 m. bazilijonų spaustuvės knygas cenzūravo katalikų vyskupas padėjėjas Mykolas Slupskis⁶²⁹. Tikėjimo skelbimo kongregacija 1688 m. paprašė metropolito C. Żochowskio atsiųsti į Romą mišiolo rankraštį cenzūrai, tačiau metropolitas atsisakė teisindamasis, kad negali delsti, nes jau susitaręs su spaustuvininkais⁶³⁰. Todėl C. Żochowskio *Didysis mišiolas* išleistas negavus Romos cenzorių aprobatos.

Antruoju veiklos periodu į bazilijonų spaustuvės knygų cenzūrą aktyviai įsitraukė ir patys bazilijonai. Bazilijonų konstitucijose nustatyta, kad kiekviena nauja knyga gali būti išspausdinta, tik gavus bazilijonų protoarchimandrito leidimą ir dviejų bazilijonų teologų aprobatą⁶³¹. Vienuolijos teologai-cenzoriai turėjo vertinti kelis dalykus: *ne tik, ar nėra veikale nieko, kas prieštarauja Katalikų tikėjimui ir regulos dorovei, bet ir ar veikalas vertas to, kad būtų išleistas į pasaulį*⁶³². Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygose randami bazilijonų vienuolijos protoarchimandritų Hipatijaus Bilińskio⁶³³, Porfiriuszo Skarbeko Ważyńskio⁶³⁴, Hierotejaus Korczyńskio⁶³⁵ leidimai spausdinti, taip pat bazilijonų teologo Józefo

---

⁶²⁷ DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął...* [Wilno] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642].

⁶²⁸ OHILEWICZ, Pachomiusz. *Ecphonemata liturgiey greckiey*. W Wilnie : w drukarni Monastery S. Troyce O.O. Bazyliánów, 1671.

⁶²⁹ SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytмами*. W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Troyce świętey, 1670; MALINOWSKI, Izaak Dominik. *Korona Złota nad głową zranioną B. M. Iozaphata Kuncewicza*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673.

⁶³⁰ ВАВРИК, Михайло. Служебник митрополита К. Жоховського, с. 312–313.

⁶³¹ *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis*, p. 152.

⁶³² Ten pat, p. 152 (iš lotynų k. vertė Vidas Račius).

⁶³³ KARPINSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766.

⁶³⁴ *Sposob rozmyslania do używania dla prywatney Dewocyi*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1773]; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania o Przenaydostoinieyszey Matce Boskiey Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystosci*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1774; NAROLSKI, Józef. *Teologia moralna*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1777.

⁶³⁵ *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług Ewangelii*. W Wilnie : w Drukarni Bazylianskiey, [1788].

Narolskio⁶³⁶ aprobata. Tačiau dažniau šios spaustuvės knygas cenzūravo specialiai Kijevo metropolijai paskirtas cenzorius iš bazilijonų. Pavyzdžiui, 1765–1771 m. knygoje yra visos metropolijos cenzoriaus, bazilijono Gedeono Horbackio cenzūra⁶³⁷. Cenzūras taip pat pasirašinėjo Kijevo metropolijos cenzoriai bazilijonai Ambrožas Kiryatas⁶³⁸ ir Arseniuszas Główniewskis⁶³⁹. Kai kurie bazilijonai, cenzūravę spaustuvės knygas, buvo drauge ir Vilniaus bazilijonų vienuolyno vyresnieji, pavyzdžiui, Joachimas Czudowskis⁶⁴⁰, Samuelis Nowickis⁶⁴¹, Cezaris Kamiński⁶⁴², Benediktas Lenartowiczius⁶⁴³, Jozafatas Źarskis⁶⁴⁴. Kartais Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygas cenzūravo Vilniaus popiežiškiosios seminarijos rektorius,

---

⁶³⁶ SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Hasło zbawienne nauki apostolskiej*. 4 t. W Wilnie : W Drukarni Bazyliańskiej, 1780–1783.

⁶³⁷ NAROLSKI, Józef. *Katechysm albo Nauka chrześcijańska*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyljanow, 1765; COLLET, Pierre. *Tractatus theologicus de impedimentis matrimonii*. Post sextam editionem reimpressum. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767; KULCZYŃSKI, Ignacy. *Menologium bazyliańskie to iest, Żywoty świętych Panskich oboiey płci z zakonu S. Bazylego W*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771; ir kt.

⁶³⁸ *Naypowaznieysze i naydawnieysze Kościoła Bożego nabozenstwo... to jest Psalterz Dawidow*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1773; *Sposob rozmyślenia do używania dla prywatney Dewocyi*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1773]; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania o Przenaydostoinieyszey Matce Boskiej Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystosci*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1774

⁶³⁹ NAROLSKI, Jozef. *Teologia moralna*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1777; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazanie w dzien w Niebowzięcia Nayswię. Maryi Panny*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1777].

⁶⁴⁰ BLOIS, Louis de. *Ustawy zycia pobożnego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1776. [2], 160, [10] p. (leidinio variantas be dedikacijos); MISIEWICZ, Ludwik. *Sława niepokalanego Maryi poczęcia*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1776.

⁶⁴¹ [GRODŹICKI, Sofroniusz]. *Kazanie w dzien poświęcenia kosciola XX. Bazyljanow dnia 23 pazdziernika roku 1768. w Wolnie*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1769; SZYSZCZYŃSKI, Feliks. *Zakonnik oziebly*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771; RUTSKIS, Juozapas Veljaminas. *Ustawy S.O.N. Bazylego W. tudziej Uwagi i nauki duchowne*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771; GUEVARA, Antonio de. *Zegar monarchow*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1783.

⁶⁴² *Droga krzyża Jezusa Chrystusa od domu Pilata, na górę Kalwaryi*. W Wilnie : W Druk. XX. Bazyljanów, 1815; *Nabozenstwo do S. Justyna, męczennika chrystusowego*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazyljanow, 1818.

⁶⁴³ CRASSET, Jean. *Przygotowania do śmierci*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanów, 1821; taip pat 1821 m. B. Lenartowiczius suteikė leidimą latviškų knygų spaudinimui, žr.: Seniespiedumi latviešu valoda 1069, 1078.

⁶⁴⁴ [BENISŁAWSKA, Konstancja]. *Nabozenstwo ku najwiekszej chwale Boga w Trójcy świętej jedynejo i Matki Bozkiej*. Wilno : w Druk. XX. Bazyljanow, 1826.

bazilijonas P. Leszyński⁶⁴⁵. Iki XVIII a. pabaigos bazilijonai-cenzoriai paprastai cenzūrodavo savo vienuolijos narių leidinius, bet retkarčiais jie suteikdavo cenzūrą ir katalikų knygoms. Pavyzdžiui, 1774 ir 1775 m. bazilijonas Tadas Lebedzinskiis suteikė leidimą dviem katalikų autorių knygoms⁶⁴⁶, tačiau paprastai katalikų knygoms išeidavo su katalikų dvasininkų cenzūra. Dažniausiai bazilijonų spaustuvės knygas leisdavo spausdinti Vilniaus katedros kanauninkas Karolis Karpis⁶⁴⁷ ir Žemaičių vyskupas sufraganas, teologijos daktaras Aleksandras Horainas⁶⁴⁸. Pasitaikydavo atvejų, kai vieno leidinio tiraže išspausdinamos skirtingų bažnytinių institucijų cenzūros: pavyzdžiui, 1765 m. kanoninės teisės vadovėlio viena tiražo dalis išleista su kataliko Karolio Karpio⁶⁴⁹, o kita – su bazilijono Gedeono Horbackio cenzūra⁶⁵⁰. XVIII a. antroje pusėje unitų liturginės knygos spausdinamos su unitų metropolito Feliciano Wolodkowicziaus leidimu⁶⁵¹, o XVIII–XIX a. sandūroje kelios religinės knygos lenkų kalba – su metropolito Józefo Bulgako leidimu⁶⁵². Iki ATR trečiojo padalijimo visos bazilijonų spaustuvės knygos, nepriklausomai nuo paskirties, buvo cenzūruojamos tik dvasininkų cenzorių.

1800 m. gegužės 4 d. Rusijos senato nutarimu pradėta taikyti dviguba spaudos cenzūra: dieceziniams vyskupams pavesta kontroliuoti dvasinių knygų, cenzūros komitetams – pasaulietinių knygų spaudą⁶⁵³. Iki 1814 m. bazilijonų spaustuvės religinių knygų, tarp jų lietuviškų katalikiškų, cenzūrą

---

⁶⁴⁵ *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług Ewangelii*. W Wilnie : w Drukarni Bazyliańskiej, [1788]; *Duch kapłanstwa Chrystusowego, albo Żywot y cnoty apostołskie*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyliańow, 1792; TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie o odpustach*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyliańow, 1795.

⁶⁴⁶ *Calendarium asceticum praecipuorum Fundatorum exemplo per Elogia jllustratum*. Vilnae : Typis S. R. M. in Monasterio Basilianorum, 1774; WIELOWIEJSKI, Stefan (S.J.). *Zale za grzechy*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyliańow, 1775.

⁶⁴⁷ SKARBK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Kazanie na uroczystosc bł. Jozafata Kuncewicza*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. u XX. Bazyliańow, [1762]; ir kt.

⁶⁴⁸ SOBOLEWSKI, Stanisław. *Pamiętka konsekracyi...* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyliańow, 1762; ir kt.

⁶⁴⁹ FERRIÈRE, Claude. *Institutiones Iuris Canonici*. Reimpressae. Vilnae : Typis Basilianis, 1765. VUB IV 21525.

⁶⁵⁰ FERRIÈRE, Claude. *Institutiones Iuris Canonici*. Reimpressae. Vilnae : Typis Basilianis, 1765. VUB IV 21185(8).

⁶⁵¹ Голенченко 254, 255, 257, 259, 310.

⁶⁵² KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczna*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyliańow, 1799; TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie miane w dzien pogrzebu... Maryanny z Skorkow Olszewskiej*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyliańow, [1801].

⁶⁵³ ПСЗРІ. Т. 26 (1800–1801), № 19412; VUB RS, F4-(A750)28491, p. 140.

dažniausiai atlikdavo Vilniaus universiteto cenzūros komiteto narys, teologijos profesorius, bazilijonas Augustinas Tomaszewskis. Pasaulietinių knygų cenzoriai dažnai keisdavosi: bazilijonų spaustuvės knygoms leidimus teikdavo cenzoriai Niemczewskis⁶⁵⁴, Ignotas Reszka⁶⁵⁵, Leonas Borowski⁶⁵⁶, Gotfridas Grodekas⁶⁵⁷. Dalis pasaulietinės literatūros spausdinama su trumpa nuoroda antraštiniame lape *Vilniaus cenzūros leidimu*⁶⁵⁸.

Nauji Rusijos cenzūros įstatai 1826 m. sukėlė neigiamus pokyčius spaudoje⁶⁵⁹. Remiantis jais, Viniuje perorganizuotas cenzūros komitetas sugriežtino spaudos kontrolę⁶⁶⁰. Nuo 1830 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvė buvo priversta teikti minėtam komitetui rubriceles, kurios iki tol spausdintos be cenzūros. Be to, jų cenzoriais dažnai tapdavo pasauliečiai, pavyzdžiui, Pavelas Kukolnikas⁶⁶¹, Ivanas Berkmanas⁶⁶², Ivanas Denevas⁶⁶³, Michailas Očapovskis⁶⁶⁴.

---

⁶⁵⁴ DRZEWIŃSKI, Feliks. *Początki mineralogii, podług Wenera*. Wilno, druk. XX. Bazylianów, 1816.

⁶⁵⁵ ŻICKI, Tomasz. *Wiadomość o życiu i uczonych pracach ś.p. profesora [Franciszka] Narwoysza*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazylianow, 1822; BOWBLEWICZ, Piotr, ks. *Rozumowanie wiejskie w przedmiocie fizyki astronomiczney*. Wilno : Druk. xx. Bazylianow, 1826.

⁶⁵⁶ JURKOWSKI, Aleksander J. *Juliusz, albo Nierówność losu*. 3 t. w Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1826.

⁶⁵⁷ GEDIKE, Fryderyk. *Początki czytania dla dzieci bez ABC i zgłoskowania*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816.

⁶⁵⁸ KODZIEWICZ, Andrzej, ks. *Opisanie powietrzopisu*. Za pozwoleniem Censury Wileńskiej drukowane. Wilno L Druk. XX. Bazylianów, 1801; SWIDERSKI, Jędrzej. *Zabawki wierszem i prozą*. Za pozwoleniem Censury Akademickiej. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1804; *Xiądz Dobroczyń, albo Obraz miłosierdzia*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1809; FÉNELON, François. *Przygody Arystonousza*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1809; SMITH, Adam. *Nauka ekonomii polityczney... przez Jana Znoskę w krótkości zebrana*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1811 (*Za pozwoleniem cenzury wileńskiej*).

⁶⁵⁹ ШУЛЬКИНА, Г. Роль вильнюсской цензуры, с. 111.

⁶⁶⁰ Ten pat, p. 117.

⁶⁶¹ *Directorium divini officii... juxta rubricas breviarii et missalis fratrum B. V. D. G. Mariae de Monte Carmelo A. R. O. ... in annum Domini 1838*. Vilnae : Typis Basilianis, 1837; *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula SS. P. N. Benedicti... ordinatum in annum Domini 1835*. Vilnae : Typis Basilianis, 1834; *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula SS. P. N. Benedicti... ordinatum in annum Domini 1836*. Vilnae : Typis Basilianis, 1835; ir kt.

⁶⁶² *Catalogus patrum et fratrum provinciae Lithuaniae utriusque Russiae ordinis minorum S. P. Francisci conventualium Anno D[omi]ni 1830 diebus Octobris confectus*. Vilnae : Typis Basilianis, [1830]; ir kt.

2.1.3. Lokalizacija, patalpos ir techninis įrengimas

Spaustuvės lokalizacija yra svarbus sėkmingos veiklos veiksnys. Priklausomai nuo vietos spaustuvė gali realizuoti komunikacinę, prekybinę ir kultūrinę funkcijas. Pasirenkant lokalizaciją atsižvelgiama, kad ją galėtų lengvai pasiekti ne tik autoriai bei leidinių užsakovai, bet taip pat įvairios prekyautojų ir knygų vartotojų grupės.

Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvė visais laikotarpiais buvo vienuolyno teritorijoje. Pats vienuolynas įsikūręs senovinėje Vilniaus miesto vietoje netoli *Astriųjų* vartų (lenk. *Ostra Brama*; dab. Aušros vartai), nuo viduramžių per Medininkus jungusių sostinę su rytinėmis LDK žemėmis. Šioje vietoje nuo XVII a. telkėsi trijų krikščioniškų konfesijų šventovės – stačiatikių Švč. Dvasios vienuolynas, katalikų karmelitų Šv. Teresės vienuolynas su garsioju Švč. Mergelės Marijos paveikslu ir Rytų apeigų katalikų bazilijonų Švč. Trejybės vienuolynas. Aplink bažnyčias būrėsi amatininkų dirbtuvės, pirklių, smuklininkų gyvenvietės, miesto prekyvietės ir kt. Taigi vienuolyno lokalizacija senajame miesto religinės kultūros ir amatų centre buvo palanki spaustuvės veiklai.

Apie spaustuvės buvimą vienuolyno teritorijoje XVII a. turime vieną netiesioginį liudijimą: tai bazilijono Teofano Biedos prisiminimai apie 1655 m. Maskvos karo metu nukentėjusią *vienuolyno bibliotekos, spaustuvės ir zakristijos (Clenodorum)* įrangą ir daiktus⁶⁶⁵. XVIII a. po ilgos pertraukos atnaujinta spaustuvė glaudėsi viename iš vienuolyno pastatų. 1760 m. gegužės 28 d. Vilniuje siautėjo gaisras, atnešęs vienuolynui didelius nuostolius⁶⁶⁶. Po metų pagal architekto Jono Kristupo Glaubico projektą prasidėjo naujo vienuolių korpuso statybos⁶⁶⁷. Tai buvo du keturaukščiai ilgi pastatai, sueinantys stačiu kampu. Naujieji korpusai juosė vienuolyno cerkvę iš pietų ir vakarų, todėl inventoriuose jie vadinami *vakarine* ir *pietine linija*. *Vakarinėje* linijoje telkėsi vienuolių celės, o *pietinės* linijos kambariuose

---

⁶⁶³ *Directorium horarum canonicarum et missarum... pro fratribus minoribus de observantis et monialibus tertii ordinis S. P. N. Francisci...* Vilnae : Typis Basilianis, 1835; ir kt.

⁶⁶⁴ *Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum ad usum fratrum ordinis minorum S. P. Francisci conventualium... pro anno Domini 1831.* Vilnae : Typis Basilianis, 1830; ir kt.

⁶⁶⁵ СКРУТЕНЬ, Йосафат. Життєписи василїян: виїмок з рукописного збїрника митр. Льва Кишки, р. 383.

⁶⁶⁶ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374, lap. 9r.

⁶⁶⁷ Ten pat.

būdavo apgyvendinamas vienuolyno vyresnysis ir kiti valdininkai⁶⁶⁸. Pastačius korpusus, spaustuvė buvo perkelta į jo patalpas.

1774 m. inventoriuje jau fiksuojama, kad spaustuvės vieta yra pirmame *vakarinės linijos* aukšte⁶⁶⁹. Spaustuvė užėmė didelę patalpą su aštuoniais langais ir kokline krosnimi. Šiame kambaryje stovėjo staklės, spaudmenų realai, buvo įrengtos septynios lovos darbuotojams. Prie šios patalpos glaudėsi dar kiti du mažesni kambariai: pirmasis (jo paskirtis inventoriuje nenurodoma) buvo su vienu langu ir be krosnies⁶⁷⁰, antrasis skirtas spaudmenų liejyklai. Jame taip pat buvo tik vienas langas, koklinė krosnis, dvi lovos, stalas ir du staliukai⁶⁷¹.

Paskutiniu veiklos periodu spaustuvė buvo perkelta į specialų *vakarinės linijos* statinį – sparno priestatą (*wystup*). Jis buvo tik trijų aukštų, tačiau dėl savo aukštingumo prilygo pagrindiniam keturių aukštų pastatų kompleksui. Priestato pirmame aukšte buvo įrengta spaustuvės patalpa (*salė*), antrame aukšte – refektoriumas (vienuolių valgykla), trečiajame – biblioteka⁶⁷². Nors šie trys vienuolyno padaliniai glaudėsi viename pastate, jiems skirtos patalpos skyrėsi lubų aukštumu. Spaustuvės salė dėl labai žemų lubų ir nedidelių langų panėšėjo į rūšį. Skiriant šias patalpas neatsižvelgta į tai, kad spausdinant knygas reikia daug šviesos, o popieriui džiovinti – erdvės. O refektoriumui (antras aukštas) ir bibliotekai (trečias aukštas) buvo paskirtos patalpos su aukštomis lubomis ir aukštais langais. Tai suteikia vienuolių valgomajam ir skaityklai iškilmingą atmosferą bei dvasinę nuotaiką.

Inventorių duomenimis, XIX a. pradžioje be pagrindinės patalpos spaustuvei priklausė ir kitos erdvės, sutelktos žemutiniame aukšte *pietinės ir vakarinės linijų* sankirtoje. Trys kambariai *vakarinėje linijoje* buvo skirti neįrištoms knygoms ir kitiems reikmenims sandėliuoti⁶⁷³. Spaustuvės prefekto gyvenamasis kambarys su dviem langais buvo įrengtas *pietinės linijos* pirmame aukšte, netoli vienuolyno vyresniojo kambarių. Prefekto kambario sienas puošė 25 įstiklinti paveikslai⁶⁷⁴. Ši patalpa jungėsi su nešildomu sandėliu, jame lentynose keturiomis eilėmis buvo surikiuotos įrištos knygos parduoti⁶⁷⁵. Taigi XIX a. spaustuvės patalpų kompleksą sudarė

---

⁶⁶⁸ JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, p. 215.

⁶⁶⁹ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 13v.

⁶⁷⁰ Ten pat, lap. 15r.

⁶⁷¹ Ten pat.

⁶⁷² VUB RS, F4–(A752)28493, lap. 8r.

⁶⁷³ VUB RS, F4–(A750)28491, lap. 15v.

⁶⁷⁴ LMAB RS, F41–220, p. 359.

⁶⁷⁵ VUB RS, F4–(A750)28491, lap. 15v.

salė ir penki kambariai. 1804 m. vienuolyno inventoriuje buvo pažymėtas knygynas, arba krautuvė (*Magazyn Drukarski*)⁶⁷⁶. Manytina, kad tai buvo vienas iš spaustuvės sandėlių.

Techninis įrengimas. Knygų gamybos našumą ir kokybę lėmė techninė spaustuvės bazė. Visus Vilniaus bazilijonų spaustuvės įrengimus ir prietaisus galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes – spausdinimo įrangą ir rinkimo įrangą. Yra duomenų apie spausdinimo įrangą: staklių skaičių ir jų būklę skirtingais laikotarpiais. Aptariant rinkimo įrangą atkreipiamas dėmesys į tai, kiek spaustuvėje buvo realų, t. y. spaudmenų spintų (lenk. *regaly, rygaly*), spaudmenų kasų (lenk. *kaszty*) ir eilučių rinktuvų (lenk. *winkieliaki, węgielnicy*). Rinkimo įrangai priskiriami ir duomenys apie spaustuvėje naudojamus šriftus ir ornamentus.

Stokojant šaltinių, nedaug turime žinių apie XVII a. spaustuvės įrangą. 1694 m. Žyroviečių kongregacijos protokole⁶⁷⁷ ir 1697 m. liepos 27 d. metropolito Leono Szlubiczo Załęskio įsakyme⁶⁷⁸ paminėtos vienos staklės, slaviški, lenkiški bei lotyniški šriftai ir matricos. 1709–1710 m. spaustuvės inventoriuje taip pat užfiksuotos tik vienos staklės⁶⁷⁹. Retkarčiais XVII a. spaustuvės leidiniuose pasitaiko medžio ir vario raižinių⁶⁸⁰. Jų gamyba buvo užsakoma pas miesto meistrus, tačiau spausdinimą galėjo atlikti tik spaustuvininkai.

Antruoju veiklos periodu bazilijonų spaustuvėje spaudos darbams buvo įrengtos kelerios staklės. 1774 m. inventoriuje pažymėtos ketverios staklės knygoms ir vienos staklės raižiniams spausdinti⁶⁸¹. Vėlesniuose inventoriuose kartojama, kad iš viso spaustuvėje buvo penkerios staklės, ir nebeužsimenama apie graviūrų spaudos stakles⁶⁸². 1837 m. inventoriaus sudarytojas pateikė išsamesnę informaciją apie susidėvėjusių staklių būklę⁶⁸³. Jo manymu, nepaisant pastebėtų staklių defektų, po remonto jos galėjo būti vėl naudojamos. Istoriografijoje kartais kartojama informacija, kad 1811 m. bazilijonų spaustuvėje stovėjo 11 spausdinimo staklių⁶⁸⁴. Iš visų

---

⁶⁷⁶ VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 6v.

⁶⁷⁷ АСДСЗР. Т. 12, 1900. С. 132.

⁶⁷⁸ АСДСЗР. Т. 9, 1870. С. 310–311, № 95.

⁶⁷⁹ ÖNB Wien, SN-3845, p. 35–36.

⁶⁸⁰ Graverių Laurentijaus Vilaco, Konrado Götke'ės, Aleksandro Tarasevičiaus.

⁶⁸¹ СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 13v.

⁶⁸² VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 11r; VUB RS, F4–(A750)28491, p. 140.

⁶⁸³ LMAB RS, F41–220, p. 361.

⁶⁸⁴ MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m., p. 186; NAVICKIENĖ, Aušra. Bazilijonų spaustuvė. In: *Knygotyra*: enciklopedinis žinynas. Vilnius, 1997, p. 43; PETRAUSKIENĖ, Irena. Bazilijonų spaustuvė. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2002, p. 738.

prieinamų šaltinių tokio dokumento, kuris šią informaciją patvirtintų, nerasta. Spaustuvės gyvavimo laikotarpiu taip pat nerandama faktų, galinčių pritarti šiai nuomonei. Atvirksčiai, kyla klausimas, kaip spaustuvė galėjo įsigyti dvigubai daugiau staklių tuo metu, kai kitą pasenusią ar nusidėvėjusią smulkesnę įrangą (ypač šriftus) reikėjo atnaujinti, o ji taip ir liko nepakeista.

Pirmąjį žinomą XVIII a. antros pusės spaustuvės inventorių (1774 m.) nuo paskutinio (1838 m.) skiria 64 metų laikotarpis. Tuo metu spaustuvėje labiausiai padidėjo spaudmenų spintų skaičius: 1774 m. spaustuvėje buvo dvi spaudmenų spintos⁶⁸⁵ ir vienas stalas kasoms⁶⁸⁶, kuris pagal paskirtį priskiriamas rinkėjų spintoms. 1823 ir 1837 m. inventoriuose užrašyta 12 spaudmenų spintų ir trys spaudmenų spintelės (*rygaliki do stanowienia piśma*), tačiau pažymėta, kad jos susidėvėjusios⁶⁸⁷.

Teksto rinkėjams 1774 m. buvo skirta 16 senų *lenkiškų* kasų ir 24 naujos *prancūziškos* kasos, iš viso – 40 kasų⁶⁸⁸. 1804 m. spaudmenų kasų padidėjo: iš viso – 59⁶⁸⁹. Vėlesni inventoriai rodo, kad spaustuvėje daugėjo senų kasų⁶⁹⁰. Apie eilučių rinktuvus inventoriuose pateikiama mažai informacijos: 1774 m. inventoriuje surašyti aštuoni spaustuvėje buvę eilučių rinktuvai, iš jų du – seni⁶⁹¹, 1823 m. šio prietaiso buvo devyni vienetai⁶⁹², 1837 m. – tik septyni⁶⁹³.

Brangiausia spaustuvės medžiaga yra šriftai. 1774 m. spaustuvėje iš viso buvo 11 šriftų rūšių⁶⁹⁴ ir iki paskutinių jos veiklos metų tas skaičius mažai keitėsi: 1837 m. šriftų rūšių suskaičiuota 13⁶⁹⁵. Visuose inventoriuose šriftai suskirstyti į *lenkišką* ir *slavišką arba bažnytinį*. Lenkiškų ir slaviškų šriftų santykis buvo nepastovus: XVIII a. aštuntame dešimtmetyje *lenkiško* šrifto buvo mažiau (penkios rūšys) nei *slaviško* (šešios rūšys)⁶⁹⁶. Bet XIX a. šriftų santykis buvo kitoks – *lenkiško* šrifto buvo daugiau nei *slaviško*: 1837 m. *lenkiški* šriftai sutilpo 59 kasose, *slaviškiems* šriftams užteko 19 kasų⁶⁹⁷.

---

⁶⁸⁵ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14r.

⁶⁸⁶ Ten pat, л. 14v.

⁶⁸⁷ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 140; LMAB RS, F41–220, p. 362.

⁶⁸⁸ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14v.

⁶⁸⁹ VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 11r.

⁶⁹⁰ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 140; LMAB RS, F41–220, p. 364.

⁶⁹¹ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14r.

⁶⁹² VUB RS, F4–(A750)28491, p. 140.

⁶⁹³ LMAB RS, F41–220, p. 362.

⁶⁹⁴ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 13v–14r.

⁶⁹⁵ LMAB RS, F41–220, p. 366–371.

⁶⁹⁶ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 13v–14r.

⁶⁹⁷ LMAB RS, F41–220, p. 366–370.

Tarp populiariausių *lenkiškų* ir *slaviškų* šriftų rūšių spaustuvėje buvo *scholasticos* arba *cicero* ir *submitelio* šriftai (11–12 punktų⁶⁹⁸), kurie paprastai buvo naudojami spausdinant 4° formato knygas⁶⁹⁹. Taip pat XVIII–XIX a. pradžioje spaustuvėje buvo naudojami ir kiti šriftai: *tercija* (15–16 punktų, 4° formato knygomis), *garamonas* (*garmond*; 10 punktų, 8° formato knygomis), *paragonas* (*parangon*; 18–20 punktų, knygomis *in folio*). 1774 ir 1804 m. inventoriuose *slaviško* šrifto grupėje aprašytas *evangelinis* šriftas⁷⁰⁰, kuris, pagal pavadinimą, buvo skirtas didelio formato liturginėms knygomis spausdinti. 1823 ir 1837 m. spaustuvės inventoriuje atsirado labai mažo dydžio šriftas – *petitas* (aštuoni–devyni punktai, 12° formato knygomis). Tai buvo tik *lenkiško* šrifto rūšis, dalis jo jau susidėvėjusi (7,25 pūdo arba trys kasos), o didesnė dalis – nauja (33 pūdai arba septynios kasos)⁷⁰¹. Į spaustuvės inventorių apskaitą visiškai nepateko duomenys apie graikišką šriftą, kuris aptinkamas dviejuose smulkiuose XVIII a. leidiniuose⁷⁰². Paskutinis prefektas N. Szymański tvirtino, kad bazilijonų spaustuvė niekada neturėjo *graždankos* šrifto⁷⁰³, tačiau 1837 m. spaustuvės inventoriuje įrašyta viena nepilna kasa *scholasticos* *graždankos* šrifto⁷⁰⁴. Matyt, tai buvo spaustuvės kompromisas su Rytų apeigų katalikų dvasine konsistorija, nuolat reikalavusia spausdinti oficialius potvarkius rusų kalba⁷⁰⁵. Pažymėtina, kad 1837 ir 1838 m. daug *lenkiškų* ir *slaviškų* šriftų buvo visiškai susidėvėję.

Vilniaus bazilijonų spaustuvėje buvo naudojami tradiciniai XVI–XVIII a. knygos puošybos elementai: ornamentiniai dviejų dydžių inicialai, inicialai be ornamentų, gėlytės, liniuotės, atsklandos ir užsklandos. Be to, 1774 m.

⁶⁹⁸ Apibrėžimai paimti iš Fr. Ząbkowskio knygos, kuri yra artimiausia tiriamai epochai: ZĄBKOWSKI, Franciszek. *Teoria sztuki drukarskiej*, s. 27.

⁶⁹⁹ Ten pat, p. 53.

⁷⁰⁰ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, л. 297, л. 14r; VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 11r.

⁷⁰¹ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 141; LMAB RS, F41–220, p. 366–367.

⁷⁰² *Celsissimo... Principi Ignatio Jacobo Massalski Episcopo Vilenensi... die suae celsitudinis natali monasterium Vilenense Ordinis S. Basilii M... D. D. D.* [Vilnius : Bazilijonų sp.], 1783; *Cerenissimo... Domino Stanislao Augusto Regi Polonarium, Magno Duci Lituaniae... laude, recognosceret Basilia Litwana Provincia...* [Vilnius] : Typis Basilianis Vilenensibus, 1784.

⁷⁰³ LMAB RS, F41–488, lap. 6r.

⁷⁰⁴ LMAB RS, F41–220, p. 370.

⁷⁰⁵ Iki šiol mums nepavyko surasti Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinio su tekstu, išspausdintu *graždankos* šriftu, išskyrus cenzūros leidimą dviejuose 1835 m. lotyniškose rubricelėse: *Directorium horarum canonicarum et missarum... pro fratribus... ordinis S. P. N. Francisci... pro anno domini 1836*. Vilnae : Typis Basilianis, 1835; *Directorium divini officii... juxta rubricas breviarii et missalis fratrum B. V. D. G. Mariae de Monte Carmelo A. R. O. ... in annum Domini 1836*. Vilnae : Typis Basilianis, 1835.

spaustuvėje buvo 58 herbų rinkinys, 14 mažų varinių skardelių ir viena varinė skarda, vaizduojanti Vilniaus Švč. Trejybės cerkvės Švč. Mergelės Marijos paveikslą⁷⁰⁶. Iki 1837 m. puošybos rinkinys iš esmės nepasikeitė, tačiau dažnai užsimenama apie jų senumą⁷⁰⁷.

Apie tai, kad XVIII–XIX a. Vilniaus bazilijonų spaustuvėje buvo spausdinami raižiniai, liudija inventoriuose užfiksuotos raižinių staklės ir pačios knygos. Viena dalis raižinių buvo skirta spaustuvės knygoms iliustruoti. Pavyzdžiui, 1766 m. Hilarijaus Karpińskiego leidiniui *Geografijos žinynas* išspausdintas menininko Ignaco Ernsto Egenfelderio žemėlapis ir amilos piešinys⁷⁰⁸. Kito Vilniaus raižytojo (pasirašė: *Fr. Balc. sc. Viln.*⁷⁰⁹) vario graviūra, vaizduojanti šv. Albertą, buvo išspausdinta 1779 m. Ignaco Hubczyńskiego leidiniui⁷¹⁰. Didesnė vaizdinės medžiagos dalis buvo smulkioji paveikslėlių spauda. Neišparduoti šios produkcijos likučiai XIX a. sandėlyje buvo šie: 20 vnt. šventųjų atvaizdų 12° formato⁷¹¹ ir 300 paveikslėlių, vaizduojančių avinėlį kalnuose, pusės lanko formato⁷¹².

Natų spaudmenų skyrelis 1774 m. spaustuvės inventoriuje rodo, kad buvo spausdinami leidiniai su natomis⁷¹³. Ivano Almeso teigimu, natų leidybai skirti ženklai buvo įsigyti Breitkopfo spaustuvėje Leipcige⁷¹⁴. Tame pačiame inventoriuje surašyti 45 vienuolyno orkestro muzikos instrumentai su muzikinių knygų sąrašu (dalis jų spausdintinės, kita dalis – rankraštinės)⁷¹⁵. Spausdintų muzikos leidinių sąrašė yra po šešis arba aštuonis egzempliorius, tai *Krauso litanija* (*Krawso Litanija*), *Krauso simfonija* (*Krawso sinfonia*), *Mejero mišios* (*Mejoro Msza*), *Mejero Offertoriumas* (*Mejoro Offertorium*) ir kt. Manytina, kad tai buvo vienuolyno spaustuvės produkcija, nes dar XIX a. pradžioje kažkokios knygelės su muzikiniais kūriniais (*oprawne w lisztecki Arye i Opery*) buvo spaustuvės sandėlyje⁷¹⁶. Pažymėtina, kad knygos su natomis, išspausdintos Vilniaus bazilijonų spaustuvėje, bibliografijoje nėra užfiksuotos.

---

⁷⁰⁶ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 13v.

⁷⁰⁷ LMAV RS, F41–220, p. 364–366.

⁷⁰⁸ KARPIŃSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766.

⁷⁰⁹ Tai tikriausiai raižytojo Pranciškaus Vaclovo Balcevičiaus inicialai.

⁷¹⁰ HUBCZYŃSKI, Ignacy. *Zakon trzeci braci kaznodzieiow*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1779. Cz. 1.

⁷¹¹ VUB RS, F4-(A750)28491, p. 142; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 13r.

⁷¹² LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 16r.

⁷¹³ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14r.

⁷¹⁴ ALMESAS, Ivanas. Spaustuvė. In: *Kultūrų kryžkelė*, p. 204.

⁷¹⁵ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 20v, 21r.

⁷¹⁶ LMAV RS, F41–220, p. 383; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, 16r.

XVIII a. prie spaustuvės veikė raidžių liejykla ir knygrišykla. Liejykloje stovėjo specialus židinytis raidėms lieti. Liejiko prietaisų rinkinį sudarė medinės staklės raidėms pjauti, dvi keptuvės, du židinio vamzdeliai, penki kaitinimo indai, raidžių liejimo šaukštai, drožlės, plaktukai, peiliai ir kiti rankiniai instrumentai⁷¹⁷. Nors spaustuvė ir laikė savo liejiką, yra duomenų apie šriftų pirkimą specializuotose įmonėse užsienyje. Prieš 1787 m. kelios Vilniaus spaustuvės įsigijo naujus šriftų komplektus Varšuvos P. Zavadzčio liejykloje⁷¹⁸. Bazilijonų užsakymas buvo vienas iš didžiausių⁷¹⁹. Manytina, kad XVIII a. antroje pusėje bazilijonų spaustuvė, kaip ir kitos Vilniaus spaustuvės, taip pat pirkdavo šriftus bei tipografinį ornamentą liejykloje prie Gardino karališkosios spaustuvės⁷²⁰. Knygrišykloje buvo įrengtos vienos staklės su geležiniais varžtais ir dvejios medinės staklės⁷²¹. Knygoms įrišti ir viršeliams puošti buvo naudojami vario spaudai ir literos, skardos pagražinimai. Iš inventoriaus matyti, jog knygų viršeliai buvo paauskinami⁷²².

Popierius knygų spaudai buvo perkamas iš skirtingų šaltinių. Metropolitai C. Żochowski XVII a. pabaigoje popierių pirkė Olandijoje⁷²³. Praėjus amžiui, pagrindiniu popieriaus tiekėju buvo Prūsijos popieriaus gamintojai, apie tai liudija pirmiausia šio krašto vandenženkliai, pasitaikantys spaustuvės knygų popieriuje. Be to, kontaktus su kaimynine šalimi patvirtina spaustuvės inventoriaus duomenys: didžiausią dalį spaustuvės popieriaus atsargų 1774 m. sudarė Prūsijos malūnų popierius – 230 rėzų⁷²⁴. Taip pat nemažai naudotas atvežtas iš Maskvos popierius: įprastinio formato popieriaus 1774 m. buvo 158 rėzos, didelio formato – 12 librų⁷²⁵. Gausios Maskvos popieriaus atsargos liudija apie kontaktus su Rusijos pirkliais (tai greičiausiai buvo sentikiai⁷²⁶). Be to, 1774 m. spaustuvėje buvo prancūziško popieriaus 14 librų ir 18 rėzų specialaus

---

⁷¹⁷ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14v.

⁷¹⁸ *Drukarze dawniej Polski*, s. 42.

⁷¹⁹ *Dziennik handlowy*, 1787, t. III (cz. VII, VIII i IX), wrzesień, s. 497–503.

⁷²⁰ ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 43.

⁷²¹ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 14v.

⁷²² Ten pat, lap. 14v.

⁷²³ ВАВРИК, Михайло. *Служебник митрополита К. Жоховського...* с. 314.

⁷²⁴ Viena rėza – 500 popieriaus lakštų. СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 15r.

⁷²⁵ Viena libra – 24 popieriaus lakštai. ВАЙТКЕВИČIŪTĖ, Valerija. *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius, 1979. P. 234. СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 15r.

⁷²⁶ Pavyzdžiui, XVIII a. antroje pusėje Gardino karališkoji spaustuvė spausdino knygą ant sentikių popieriaus. Žr.: ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание*, с. 44.

aukštos kokybės popieriaus, kurio kilmė nepažymėta⁷²⁷. XIX a. pradžioje spaustuvė naudojo kelių rūšių popierių: neklijuoto popieriaus (lenk. *wodny*) 1823 m. spaustuvės sandėlyje buvo 300 rėzų, klijuoto (lenk. *kleiowy*) – 30 rėzų, pašto popieriaus (lenk. *pocztowy*) – 15 rėzų⁷²⁸, tačiau jo kilmė dokumentuose nenurodoma.

2.2. Spaustuvės darbo organizavimas: verslumo raiška bažnytinėje aplinkoje

2.2.1. Prefektų įtaka leidybos kryptims

XVII–XVIII a. spaustuvė, priklausiusi bažnytiniai institucijai, turėjo savo viršininką, arba prefektą, iš pačios institucijos narių. Spaustuvės prefektas sprendė ūkinius ir organizacinius klausimus. Lietuvos bazilijonų provincijolo įgaliotinis Silvestras Antonowiczius 1794 m. rašė, kad prefektas turi išmanyti spaudinių rūšis, pirktinas darbui medžiagas, spaudos kainą, darbuotojų atlyginimus ir parduodamas knygas⁷²⁹. Prefektas taip pat atlikdavo redaktoriaus ir korektoriaus darbą, jei pati spaustuvė neturėjo tokio specialisto⁷³⁰.

Pirmos žinios apie spaustuvės vadovą siekia XVII a. pabaigą. Bazilijonas tėvas Damascenas Gerbestas buvo kilęs iš Voluinės (Šiaurės Vakarų Ukraina), jaunystėje tarnavo kariuomenėje Valakijoje, o vėliau įstojo į stačiatikių vienuoliją⁷³¹. Jis vertėsi spaudos amatu Lvove, kai 1690 m. unitų metropolitas C. Żochowski pakvietė jį į LDK sostinę. Metropolitas pavedė meistrui iš Lvovo organizuoti Vilniaus bazilijonų vienuolyne spaustuvės veiklą ir prižiūrėti joje atliekamus darbus⁷³². Tais pačiais metais D. Gerbestas perėjo iš stačiatikių į Unitų bažnyčią ir priėmė bazilijonų įžadus⁷³³. Spaustuvininkas iš Lvovo sėkmingai įvykdė metropolito C. Żochowskio pavedimą: išspausdino apie 1500 *Didžiojo mišolo* egzempliorių⁷³⁴. Netrukus D. Gerbestas kartu su spaustuvės įranga perkeltas į Supraslę. Manytina, kad 1697–1698 m. šis spaustuvininkas grįžo atgal į

⁷²⁷ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 15r.

⁷²⁸ VUB RS, F4–(A755)28497, lap. 11r; VUB RS, F4–(A750)28491, p. 145.

⁷²⁹ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 166v–167r.

⁷³⁰ ZĄBKOWSKI, Franciszek. *Teoria sztuki drukarskiej zastosowana do praktyki*. Warszawa, 1832. S. 74.

⁷³¹ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36r.

⁷³² Ten pat, lap. 36r.

⁷³³ Ten pat, lap. 36r.

⁷³⁴ CUBRZYNSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficina supraska*, s. 28.

Vilnių su dalimi spaustuvės įrangos, nes po 1708 m. Supraslės archimandritas, metropolitas Leonas Kiszka turėjo pakartotinai iškviešti jį į Supraslę⁷³⁵. Tad D. Gerbestas padėjo dar kartą atnaujinti Supraslės bazilijonų vienuolyno spaustuvę. Vėliau jis buvo pakviestas į Vladimirą augsinti bažnytinių altorių ir ten mirė 1715 m.⁷³⁶

Vieną iš pirmųjų XVIII a. dirbusių prefektų pavyko nustatyti iš 1764 m. leidinio *Bazilijonų mokykla* dedikacijos⁷³⁷. Tai Augustinas Panowskis (?–1767), kartu ėjęs ir Berezviečiaus vienuolyno vyresniojo pareigas. Apie A. Panowskį dar žinoma, kad 1754 m. jis gyveno Žyrovicų bazilijonų vienuolyne⁷³⁸, mirė 1767 m. kovo 12 d.⁷³⁹

Apie kitą prefektą Ambrožą Kiryatą (Kiryatt, Kyriatt; 1739–po 1806), kuris darbavosi spaustuvėje trejus metus, žinoma daugiau⁷⁴⁰. Šis vienuolis buvo labai išsimokslinęs: ketverius metus Romoje studijavo teologiją, vėliau dėstė retoriką, filosofiją ir teologiją Vladimirovo, Vitebsko, Polocko, Vilniaus noviciatuose. Lauruševo bazilijonų vienuolyno noviciatas, kuriame XIX a. pradžioje dėstė A. Kiryatas, buvo laikomas pažangiausiu visoje Lietuvos bazilijonų provincijoje⁷⁴¹. Spaustuvės prefekto ir knygų cenzoriaus pareigas A. Kiryatas ėjo tuo pačiu metu, kai buvo paskirtas Vilniaus bazilijonų noviciato teologijos profesoriumi. Remiantis jo cenzūruotomis knygomis⁷⁴², galima teigti, kad spaustuvės prefektu jis buvo apie 1772–1775 m. Po daugelio metų A. Kiryatas parašė ir išleido šioje spaustuvėje du teologijos vadovėlius⁷⁴³. Vis dėlto jo daugiametėje veikloje nepavyko atskleisti specialių darbų, nukreiptų į spaustuvės leidybos plėtrą.

---

⁷³⁵ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 363, л. 36v.

⁷³⁶ Ten pat, lap. 36r.

⁷³⁷ Iš prieinamų mums 9 šio leidinio egzempliorių tik viename yra dedikacija, skirta spaustuvės prefektui Augustinui Panowskiui. MENNITI, Piotr. *Szkola Bazylianska*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX Bazylianos, 1764. VUB IV 14910.

⁷³⁸ ВАВРИК, Михайло. Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст., с. 100.

⁷³⁹ VUB RS, F3–1837, lap. 72r.

⁷⁴⁰ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 305, л. 110v.

⁷⁴¹ PODHORSKI-OKOŁÓW, Leonard. Książdz z Cyryna. *Pamiętnik Literacki*, 1954, 45/3, s. 69.

⁷⁴² *Nabozenstwo skuteczne do Nayswiętszego Serca Jezusowego...* W Wilnie : druk. Bazylianow, [1773]; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania o Przenaydostoyniejszyey Matce Boskiey Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystosci*. W Wilnie : druk. Bazylianow, 1774.

⁷⁴³ KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczna*. W Wilnie : druk. Bazylianow, 1799; KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczno-moralna...* [2 ed.]. W Wilnie : druk. Bazylianow, 1806.

Iki 1776 m. Bazilijonų spaustuvė turėjo ir viceprefektą (*vice prefectus*). Šias pareigas 14 metų ėjo vienuolis Narcisiuszas Januszkiewiczus (1735–1783)⁷⁴⁴. Bazilijonų kataloge užsimenama tik tiek, kad jis 1763 m. davė įžadus Bytene, o paskutiniaisiais pusantrų gyvenimo metų buvo vikaras kitame vienuolyne. Jo veikla spaustuvėje turėjo pasibaigti iki 1777 m., nes po šių metų vienuolyno *Dienoraštyje* apie jį visiškai neužsimenama⁷⁴⁵.

Nuo 1777 m. spaustuvės prefektu buvo Niceforas Neniczius (1742–po 1804⁷⁴⁶). 1761 m. jis įstojo į Bazilijonų ordiną ir ketverius metus mokėsi vienoje iš bazilijonų mokyklų teologijos. Po kelerių metų Vilniaus jėzuitų akademijoje N. Nenicziui įteiktas filosofijos bakalauro diplomą⁷⁴⁷. Per 40 vienuolystės metų ėjo įvairias pareigas – pamokslininko, vikaro, alumnato vicerektoriaus ir retorikos dėstytojo⁷⁴⁸. N. Neniczius valdė spaustuvę 18 metų. Šiuo laikotarpiu spaustuvės pelnas reikšmingai papildė ordino išdą. Sėkminga prefekto veikla buvo aukštai vertinama: 1784 m. Torokanės bazilijonų kapitula paskyrė jam kasmetinę 200 lenkiškų auksinų dydžio pensiją drabužiams ir kitoms reikmėms⁷⁴⁹. Matyt, dėl didelių nuopelnų jis buvo perkeltas į aukštesnes pareigas, nes paskutiniu darbo laikotarpiu ėjo spaustuvės *rektorius* pareigas⁷⁵⁰. 1794 m. N. Neniczius buvo išrinktas Lietuvos provincijos sekretoriumi, o į savo vietą rekomendavo tėvą Germaną Bieleckį⁷⁵¹. N. Neniczius vėl sutinkamas Vilniaus vienuolyne kaip emeritas ir nuodėmklausys 1804 m.⁷⁵² Tolesnis jo likimas nėra žinomas. Vienuolyno *Dienoraštyje* užfiksuoti prefekto N. Nenicziaus rūpesčiai dėl spaustuvės. Pavyzdžiui, 1777 m. rugsėjo 10–14 d. prefektas buvo išvykęs į Barūnų miestelio mugę pirkti spaustuvei reikalingų medžiagų⁷⁵³, o 1778 m. rugsėjo 23–28 d. vyko į Prūsijos pasienį Žemaitijoje pirkti popieriaus⁷⁵⁴.

---

⁷⁴⁴ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, л. 305, л. 95v.

⁷⁴⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374.

⁷⁴⁶ СПбИИ, ф. 52, оп. 1, л. 305, л. 184r; VUB RS, F4–(755)28497, lap. 7r.

⁷⁴⁷ *Akademijos laurais* = Laureae Academiae. Vilnius, 1997, p. 371.

⁷⁴⁸ VUB RS, F4–(755)28497, lap. 7r. Lenkijos tyrėjas Denisas Rusniakas netikslingai teigia, kad N. Neniczius buvo alumnato rektoriumi, žr.: RUSNIAK, Denis. Rola Zakonu Bazylianów w kształtowaniu tożsamości wyznaniowej i kulturalnej mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego. *Letopisy Supraskie*, 8, 2017, s. 269.

⁷⁴⁹ SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae nostra Monachis... precamur*. [Vilnius : Bazilijonų sp., 1784]. Lap. [8]v (sign. B4).

⁷⁵⁰ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 163v.

⁷⁵¹ Ten pat, lap. 166v.

⁷⁵² VUB RS, F4–(755)28497, lap. 7r.

⁷⁵³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374, lap. 45r.

⁷⁵⁴ Ten pat, lap. 62r.

Po N. Nenicziaus prefekto pareigos buvo paskirtos Germanui Bieleckiui (1753–po 1812). Apie jo gyvenimą vienuolijoje žinoma, kad 1776 m. jis priėmė vienuolių įžadus, po studijų dvejus metus buvo pradinė klasių mokytojas, vienerius metus – konvikto vyresnysis, ketverius metus ėjo klebono pareigas⁷⁵⁵. Nuo 1791 m. gyveno Vilniaus bazilijonų vienuolyne. N. Neniczius apibūdino Germaną Bieleckį kaip nuovoką, protingą, subrendusį ir kruopštų vienuolį, puikiai tinkantį spaustuvės prefekto pareigoms⁷⁵⁶. Apie G. Bieleckio spaustuvės prefekto pareigas užsimenama 1800–1805 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno išlaidų bei pajamų knygoje⁷⁵⁷. Kad jis dar 1812 m. ėjo šias pareigas, liudija jo pakvitavimai Bytenio vienuolynui už paimtus pinigus Vyriausiajai seminarijai prie Vilniaus universiteto išlaikyti⁷⁵⁸. Tačiau duomenų apie konkretnę jo darbą spaustuvėje nerasta.

Paskutiniu Vilniaus bazilijonų spaustuvės prefektu buvo vienuolis Niceforas Szymański (1781–po 1840). Jis kilęs iš Pružanų (Gardino gubernija) kunigo šeimos⁷⁵⁹. 1804 m. įstojo į vienuoliją ir po penkerių metų buvo išventintas į kunigą⁷⁶⁰. Apie išsilavinimą galima spręsti iš lotynų kalbos, retorikos, filosofijos, dogminės bei moralinės teologijos studijų bazilijonų vienuolynų mokyklose⁷⁶¹. Taip pat N. Szymański 1810–1814 m. mokėsi Vilniaus universitete filosofijos ir teologijos⁷⁶², tačiau negavo jokio diplomo. Spaustuvės prefektu dirbo nuo 1814 m.⁷⁶³ iki pat spaudos darbų nutraukimo. Prefekto N. Szymański vadovavimo periodas buvo sunkiausias spaustuvės istorijoje, nes sutapo su laipsniško Bazilijonų ordino panaikinimo laikotarpiu. Po 1832 m. panaikinus Lietuvos bazilijonų provincijolo pareigas, N. Szymański ir toliau liko spaustuvės viršininku, bet realios galimybės veikti nebeturėjo. Šis prefektas kelerius metus po provincijolo pareigų panaikinimo trukdė Rusijos valdininkams perimti spaustuvę⁷⁶⁴. Iki 1838 m. jo pragyvenimo šaltinis buvo spaustuvės pajamos – taip Lietuvos bazilijonų provincijolai buvo nustatę dar prieš ATR paskutinį padalijimą⁷⁶⁵. Prefektas N. Szymański 1838 m. pašalintas iš pareigų ir jam paskirta

---

⁷⁵⁵ VUB RS, F4–(755)28497, lap. 7r.

⁷⁵⁶ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 164r.

⁷⁵⁷ LMAB RS, F41–82, lap. 55r, 68v.

⁷⁵⁸ VUB RS, F5–F114–30893–30894, 2 lap. F5–F115–30964, 1 lap.

⁷⁵⁹ VUB RS, F2–KC73, p. 60–61.

⁷⁶⁰ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 44v–45r.

⁷⁶¹ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 148; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 44v–45r.

⁷⁶² LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 44v–45r.

⁷⁶³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 9r.

⁷⁶⁴ Ten pat, lap. 9v.

⁷⁶⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 44v–45r.

įprastinė vienuolio alga – 22 sidabriniai rubliai 55 kapeikos per metus⁷⁶⁶. Netrukus jis perkeltas į Bytenio bazilijonų vienuolyną, o 1839 m. išstremtas į Kursko bazilijonų vienuolyną⁷⁶⁷. Rusijos pareigūnai apibūdino N. Szymański kaip *fanatiką*, savo elgesiu skatinantį kitus bazilijonus neatsižadėti tikėjimo⁷⁶⁸. Po metų N. Szymański vėl buvo perkeltas į kitą vietą – šį kartą į Jeleckio stačiatikių vienuolyną Černigovo gubernijoje⁷⁶⁹. Nors tolesnis jo likimas nežinomas, istorikas Janas Giżycki mano, kad šis vienuolis taip ir liko bazilijonu iki gyvenimo pabaigos⁷⁷⁰.

Rytų apeigų katalikų dvasinė konsistorija 1838 m. liepos 1 d. vietoj N. Szymański spaustuvės prižiūrėtoju paskyrė bazilijoną Markelą Sołokajų (1803–po 1839)⁷⁷¹. Jis buvo kilęs iš Galicijos, 1819 m. priėmė bazilijonų įžadus Počajivo bazilijonų vienuolyne, kelerius metus mokėsi bazilijonų vienuolynų mokyklose, o nuo 1826 m. pradėjo mokytojo karjerą⁷⁷². M. Sołokajus buvo perkeltas į Padubysio bazilijonų viešąją mokyklą, kai 1834 m. Baro bazilijonų mokykla, kurioje jis tuo metu mokytojavo, buvo uždaryta. Po dvejų metų uždarius Padubysio bazilijonų mokyklą, M. Sołokajus išsiųstas į Vilniaus bazilijonų vienuolyną mokyti čionykštėje bazilijonų mokykloje tikėjimo pradmenų ir lenkų kalbos⁷⁷³. Apie M. Sołokajaus konkrečius užsiėmimus, kai jis ėjo spaustuvės prižiūrėtojo pareigas, šaltiniuose neužsimenama. Pažymėtina, kad jam vadovaujant bazilijonų spaustuvė neišleido nė vieno leidinio. Todėl galima prielaida, kad iki spasutuvės varžytinių jam buvo pavesta prižiūrėti įrangą ir vadovauti knygų išpardavimui.

Apibendrintai galima teigti, kad į prefekto pareigas buvo skiriami gerai išsilavinę vienuoliai, turėję kunigo išventinimus. Paprastai Bazilijonų ordine kas ketverius metus vyko vienuolių rotacijos, o spaustuvės prefektai pareigas ėjo ilgą laikotarpį: Niceforas Neniczius – 17, Germanas Bieleckis – 20, Niceforas Szymański – 24 metus. Be to, pradedant nuo N. Nenicziaus, prefektams skiriama metinė pensija iš spaustuvės pelno. Kita vertus, tarp

---

⁷⁶⁶ Ten pat, lap. 44v–45r.

⁷⁶⁷ Theophil Opolinatus [GIŻYCKI, Jan]. *Ostatni klasztor bazylianski w Rosyi*. Kraków, 1916. S. 10.

⁷⁶⁸ Ten pat.

⁷⁶⁹ Ten pat. Pas J. Giżyckį nurodyta, kad Jeleckio vienuolynas yra Oriolo gubernijoje, tačiau iš tikrųjų turi būti – Černigovo gubernija. Žr.: ШАВЕЛЬСКИЙ, Георгий. *Последнее воссоединение с православной церковью униатов Белорусской епархии*. Санкт-Петербург, 1910. С. 349.

⁷⁷⁰ Theophil Opolinatus [GIŻYCKI, Jan]. *Ostatni klasztor bazylianski w Rosyi*, s. 10.

⁷⁷¹ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 17r.

⁷⁷² LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 63, lap. 48r–49v, 91v.

⁷⁷³ Ten pat, lap. 48r–49v.

bazilijonų prefektų nebuvo asmenų, nuolat dalyvavusių literatūriniame gyvenime. Tik tai vienas prefektas (A. Kiryatas) per visą vienuolinį gyvenimą parengė dvi knygas. Tačiau A. Kiryato knygų parengimo ir jo vadovavimo spaustuvei laiką skyrė keli dešimtmečiai, o tai patvirtina, kad prefekto vaidmuo tenkinosi daugiausia vadovavimo funkcija, be aktyvių leidybinių aspiracijų.

2.2.2. Spaustuvinių socialinė ir profesinė sudėtis

Nagrinėjant spaustuvės personalą krinta į akis, kad XVII ir XVIII a. darbui buvo kviečiami vienuoliai ir samdyti darbuotojai, o XIX amžiuje – tik samdyti pašaliečiai. Bazilijonų spaustuvėje 1640 m. dirbo užsienietis, pasirašęs savo leidinio *Lachryma, arba širdies ašaros* dedikacijos pabaigoje kaip *Mikalojus Mikolajowiczius iš Antverpeno, Vilniaus spaustuvininkas (Mikolaj Mikołajowicz Antwerpczyk Typograph Wileński)*⁷⁷⁴. Prieš 1640 m. šis spaustuvininkas veikė Vilniuje savarankiškai, apie tai liudija jo 1636 m. spausdintinė panegirika karaliui Vladislovui Vazai⁷⁷⁵.

Kitas asmuo, XVII a. paskutiniame dešimtmetyje dirbęs spaustuvėje, buvo bazilijonas Samuelis Pilichowskis. Jis kilęs iš Černigovo, teologijos mokėsi Romoje, bet dėl silpnos sveikatos negalėjo baigti studijų⁷⁷⁶. S. Pilichowskis buvo vikaras Bytenio vienuolyne, kai metropolitas C. Żochowski pakvietė jį dirbti į Vilniaus bazilijonų spaustuvę redaktoriumi. Metropolitas ruošėsi išleisti pirmąjį Graikų katalikų bažnyčios liturginį mišiolą. Renkantis redaktorių, buvo atsižvelgta į S. Pilichowskio gabumus: jis puikiai mokėjo bažnytinę slavų, lenkų, graikų kalbas, turėjo didelę liturginių ir dvasinių knygų perrašymo patirtį, taip pat išsiskyrė darbštumu⁷⁷⁷. S. Pilichowskis parengė spaudai dviejų liturginių knygų – mišiolą ir apeigyną – tekstus⁷⁷⁸. Jis taip pat tikrino mišiolą korektūrą ir taisė klaidas. Mirė S. Pilichowskis 1693 m. gegužės 23 d. Vilniuje⁷⁷⁹. Kartu su S. Pilichowskiu leidžiant mišiolą dalyvavo spaustuvininkas ir raižytojas,

---

⁷⁷⁴ MIKOŁAJOWICZ, Mikołaj. *Lachryma, albo Łzy serdecznie smutne chrześcijańskie...* W Wilnie : u Wielebnych Oyców Bazyljanów, 1640. Lap. [3]v.

⁷⁷⁵ Estr. XXIII 102; XVII LLK 400.

⁷⁷⁶ БАЛИК, Борис І. «Катафалк Чернечий» василян XVII–XVIII ст.: Рукописна збірка життєписів Василян (Закінчення). *Analecta OSBM*, 1985, vol. 12, p. 97.

⁷⁷⁷ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип. *Виленский Свято-Троцкий монастырь*, с. 74; БАЛИК, Борис І. «Катафалк Чернечий» василян, с. 97.

⁷⁷⁸ ЩЕРБИЦКИЙ, Осип. *Виленский Свято-Троцкий монастырь*, с. 74.

⁷⁷⁹ БАЛИК, Борис І. «Катафалк Чернечий» василян, с. 97.

bazilijonas Damascenas Gerbestas⁷⁸⁰. Kadangi apie šį spaustuvininką kalbėta prefektams skirtame skyriuje, čia verta paminėti, kad jis išraižė *Mažojo mišiolio*, išspausdinto 1691 m., frontispisą⁷⁸¹. Taip pat jo darbui priskiriami 1691 ir 1692 m. kirilikos leidinių inicialai, atsklandos ir užsklandos.

Iš bazilijonų vienuolijos dokumentacijos pavyko nustatyti keturis vienuolius, dirbusius spaustuvėje XVIII a. antroje pusėje. Pirmasis paminėtinas vienuolis brolis Naukratijus Szczygliński (1733–1790 05 26). Jis pradėjo gyventi Vilniaus vienuolyne 1760 m., kai spaustuvė atnaujino savo darbą. N. Szczygliński spaustuvėje dirbo 18 metų, tačiau jo pareigos nenurodomos (*ad utilitatem Typografiae*)⁷⁸². Vienuolis brolis Athanasijus Tarnowski (1740–1787 07) nuo 1776 m. gyveno Vilniaus vienuolyne ir 3 metus dirbo spaudėju⁷⁸³. Apie 20 metų spaustuvės rinkėju dirbo vienuolis brolis Adryanas Žydkiewiczus (1747–1796)⁷⁸⁴. Darbą spaustuvėje jis pradėjo 1777 m., maždaug tuo pačiu laiku, kai prefektu buvo paskirtas N. Neniczius. Gyvenimo pabaigoje dėl psichinės ligos brolis Adryanas negalėjo atlikti rinkėjo darbo, taip pat skundėsi nusilpusiu regėjimu⁷⁸⁵, todėl buvo perkeltas į pagalbinius spaustuvės darbuotojus⁷⁸⁶. Paskutinis žinomas spaustuvininkas bazilijonas buvo Philaretus Lutorowiczus (1754–?), 11 metų dirbęs rinkėju⁷⁸⁷.

Be abejo, darbuotojų XVIII a. antroje pusėje buvo daugiau. 1774 m. vienuolyno inventoriuje pateiktas spaustuvėje buvusių lovų skaičius: spaustuvės kambaryje – septynios, o liejykloje – dvi. Prefektas Germanas Bieleckis tvirtino, kad gali išlaikyti tik šešis samdomus spaustuvininkus, ir tai yra mažiau nei ankstesniais laikais⁷⁸⁸. Kita vertus, tiksliai žinoma, kad 1795 m. spaustuvėje dirbo aštuoni bajoriškos kilmės darbuotojai,

---

⁷⁸⁰ ДИКОВСКИЙ, Николай. Базилианский орден и его значение в Западно-Русской униатской церкви в XVII и начале XVIII в. *Гродненские епархиальные ведомости*, 1906, № 31, с. 874.

⁷⁸¹ Šio meistro inicialai išraižyti frontispiso apačioje (*D. G.*). Aleksandras Naumowas padarė prielaidą, kad inicialai gali priklausyti Daniilui Galachowskiui. Žr.: NAUMOW, Aleksander. Przedmowy metropolity Cypriana Żochowskiego w wileńskim służebniku z 1692 roku. *Acta Polono-Ruthenica*, II, Olsztyn, 1997, s. 81.

⁷⁸² СПБIII, ф. 52, оп. 1, д. 305, л. 275v; РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 506, л. 394v–395r.

⁷⁸³ СПБIII, ф. 52, оп. 1, д. 305, л. 287v; РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 506, л. 394r–394v.

⁷⁸⁴ СПБIII, ф. 52, оп. 1, д. 305, л. 334r; РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, д. 506, л. 393v–394r.

⁷⁸⁵ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 153r.

⁷⁸⁶ Ten pat, lap. 164r.

⁷⁸⁷ СПБIII, ф. 52, оп. 1, д. 305, л. 147v.

⁷⁸⁸ ÖNB Wien, SN-3849, lap. 372r.

vidutiniškai 26 metų amžiaus, iš jų penki buvo spaustuvinkai (spaudėjai ir rinkėjai): Aleksandras Karabanowiczius, Simonas Karabanowiczius, Ignotas Jankowskis, Martynas Januszewskis ir Antonijus Antonowiczius⁷⁸⁹. Taip pat 1795 m. spaustuvinkams padėdavo trys pagalbiniai darbininkai (lenk. *chlopiec*) – jaunuoliai vidutiniškai 15 metų amžiaus: Antonijus Hrymowiczius, Vincentas Szymchiewiczus ir Stanislawas Górkis⁷⁹⁰.

Visi XIX a. nustatyti penki spaustuvinkai buvo pasauliečiai. Tai spaudėjas Mikalojus Jundzila, bajorų kilmės, ir keturi rinkėjai – Kazimieras Kralkovskis, buvęs Polocko jėzuitų baudžiauninkas, Ignotas Burdzilovskis, bajorų kilmės, Polikarpas Zakrževiskis, bajorų kilmės⁷⁹¹, ir Josifas Nike, atvykęs iš Poznanės⁷⁹². Josifas Nike spaustuvėje dirbo 1820–1823 m., ir dėl darbo stokos 1824 m. birželio 19 d. su žmona išvyko į Varšuvą⁷⁹³. Kokių nors papildomų duomenų apie šiuos spaustuvinkus (jų amžių, išsilavinimą ir pan.) nerasta. Taip pat yra duomenų, kad 1823 m. spaustuvinkams padėdavo keturi pagalbiniai darbininkai, bet jų vardai šaltiniuose nenurodomi⁷⁹⁴.

Atskleisti duomenys leidžia rekonstruoti apytikslį spaustuvės darbuotojų skaičių skirtingais laikotarpiais. Spaustuvėje XVII a. veikiausiai vidutiniškai dirbo keturi darbuotojai. Kiek XVIII a. antroje pusėje galėjo jų dirbti spaustuvėje, galima spręsti iš turimų staklių skaičiaus, mat su jomis dirbti reikėjo tam tikro specialistų skaičiaus. Anot Jaroslavo Isajevičiaus, XVIII a. Kijevo Pečorų lauros spaustuvėje paprastai prie vienu spausdinimo staklių dirbdavo penki žmonės: trys rinkėjai, dažininkas ir spaudėjas⁷⁹⁵. Irenos Petrauskienės duomenimis, XVIII a. antroje pusėje Vilniaus akademijos spaustuvėje, kurioje veikė penkerios staklės, dirbo daugiau nei 24 žmonės⁷⁹⁶, t. y. vidutiniškai po penkis žmones prie vienu staklių. Manytina, kad panašiai buvo organizuotas darbas ir kitose LDK spaustuvėse. Vilniaus bazilijonų

---

⁷⁸⁹ LVIA, F. 515, ap. 15, b. 5, lap. 27r; PAWLUCZUK, Urszula. *Osiemnastowieczne Wilno – miasto wielu religii i narodów*. Białystok, 2015. S. 149.

⁷⁹⁰ LVIA, F. 515, ap. 15, b. 5, lap. 27r; PAWLUCZUK, Urszula. *Osiemnastowieczne Wilno*, s. 149.

⁷⁹¹ LVIA, F. 378, 1824 m., b. 267, lap. 1v–2v.

⁷⁹² LVIA, F. 567, ap. 2, b. 1838, lap. 1r.

⁷⁹³ LVIA, F. 567, ap. 2, b. 1838, lap. 11r.

⁷⁹⁴ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 145; LMAB RS, F41–83, lap. 83v.

⁷⁹⁵ ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. Prieiga per internetą: <<http://litopys.org.ua/isaevych/is10.htm>> [žiūrėta 2018 02 10].

⁷⁹⁶ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvė, 1575–1773*. Vilnius, 1976, p. 40.

spaustuvė XVIII a. antroje pusėje turėjo ketverias spausdinimo stakles⁷⁹⁷ ir, manytina, iš jų vienos staklės buvo skirtos korektūriniam lapams spausdinti⁷⁹⁸. Taigi galima sakyti, kad dirbti su kitomis trejomis staklėmis reikėjo apie 15 žmonių. Tačiau abejotina, kad spaustuvė nuolat turėjo tiek darbo, kad reikėjo vienu metu naudoti tiek staklių. Jeigu dalis staklių nebuvo naudojama, atitinkamai galėjo mažėti ir darbuotojų. Kaip minėta, XVIII a. pabaigoje spaustuvėje dirbo kartu su prefektu dešimt žmonių, beveik visi jie, išskyrus prefektą (tėvą Germaną Bieleckį) ir vieną spaustuvininką (brolių Adryaną Žydkiewiczų), buvo iš išorės pasamdyti darbuotojai. Jų skaičius XIX a. pradžioje buvo panašus ir 1823 m. siekė apie dešimt žmonių. 1835 m. spaustuvė vos pajėgė išlaikyti prefektą ir du pameistrius⁷⁹⁹.

2.2.3. Darbų ir atlygio paskirstymas

Sprendžiant iš leidybinės produkcijos apimties, galima teigti, kad XVII a. spaustuvė buvo maža įmonė, turėjusi tik vienas stakles, su kuriomis dirbti reikėjo kelių žmonių. I. Petrauskienė užfiksavo XVII a. Vilniaus akademijos spaustuvės ir Vilniaus cechų meistrų darbo sutartis. Tokios sutartys buvo susijusios su raidžių liejimo, knygų įrišimo, iliustracijų raižymo darbais⁸⁰⁰. Panašias sutartis galėjo taikyti ir bazilijonų spaustuvė. Kad tokių būta, liudija pavieniai XVII–XVIII a. raižiniai bazilijonų spaustuvės knygose, atlikti žymių Vilniaus meistrų – Konrado Götke'ės, Lauryno Vilaco, Pranciškaus Vaclovo Balcevičiaus, Ignoto bei Johanno Egenfelderių, Antano Perlio.

Spaustuvės įranga buvo brangi ir reikalavo nuolatinės priežiūros. Prireikus taisyti, spaustuvė galėjo pasinaudoti vienuolyno amatininkų, pavyzdžiui, staliaus ar kalvio pagalba. Tai buvo įprasta praktika Ukrainos vienuolynų spaustuvėse.

XVIII a. antroje pusėje spaustuvėje galėjo dirbti apie 15 žmonių, vadovaujamų prefekto. Spaustuvės prefekto ir ten dirbusių bazilijonų santykiai priklausė nuo jų padėties vienuolijoje. Visi spaustuvės prefektai buvo kunigai, gyveno vienuolyne ir kaip kiti šio luomo atstovai vykdė dvasines priedermes bei ėjo kunigų pareigas: laikė mišias, sakė pamokslus. Už darbą spaustuvėje prefektams buvo atlyginama. 1777 m. spaustuvės

---

⁷⁹⁷ Dar vienos staklės buvo skirtos raižinių spaudai.

⁷⁹⁸ Visuose spaustuvės inventoriuose vienos staklės atskiriamos nuo kitų, nenurodant pirmųjų paskirties.

⁷⁹⁹ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 9r.

⁸⁰⁰ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvė*, p. 39.

prefektas gaudavo iš spaustuvės drabužius⁸⁰¹, o XIX a. – maitinimą ir pensiją⁸⁰². O vienuoliai spaustuvininkai, neturėję kunigo išventinimo, priklausė vienuolių brolių kategorijai. Gyvendami vienuolyne, jie būdavo atleidžiami nuo dvasinių pratimų, lankydavo tik sekmadienines mišias ir didžiąsias šventes, o svarbiausia jų pareiga buvo darbas spaustuvėje⁸⁰³. Kad jiems būtų mokoma už darbą, duomenų nėra. Apie skirtingą prefektų ir vienuolių spaustuvininkų socialinę padėtį vienuolijos hierarchijoje galima spręsti iš XVIII a. vienuolyno *Dienoraščio*⁸⁰⁴. Būdinga tai, kad jame minimi tik kunigai, tarp jų dažnai pasitaiko spaustuvės prefekto vardas, o vienuoliai broliai visiškai ten nepatenka.

Samdomi spaustuvininkai buvo apgyvendinami ir maitinami vienuolyne. Iš viso 1774 m. spaustuvės patalpose buvo 9 lovos. Kokio dydžio buvo samdomų darbuotojų uždarbis, žinių nerasta. Jeigu darytume prielaidą, kad Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvėje, kaip ir kitose ATR vienuolynų spaustuvėse, buvo taikomi tokie patys ar panašūs darbo organizavimo principai, galima spėti, kad, sumažėjus darbo krūviui, vienuolyno spaustuvė išlaikė tik kelis aukštos kvalifikacijos specialistus, o kiti iki naujų užsakymų buvo atleidžiami.

Prefektas N. Szymańskišis paaiškino, kaip buvo organizuojamas spaustuvės darbas jo vadovavimo laikotarpiu, t. y. 1814–1838 m.⁸⁰⁵ Anot jo, gavus užsakymą iš savo vyresnybės arba pašaliečių, pirmiausia prefektas turėjo susitarti su samdomais spaustuvininkais dėl atlygio už vieno lanko spausdinimą. Kiek kainavo vieno lanko spausdinimas bazilijonų spaustuvėje, žinių neišliko. Paskui prefektas apskaičiuodavo visas išlaidas ir nusprendavo, ar spaustuvė gaus tinkamą pelną. Kitaip sakant, apskaičiuodamas teksto apimtį ir popieriaus išlaidas, pasirinkdamas knygos formatą, prefektas atliko redaktoriaus darbą. Tik viską apskaičiavęs ir gavęs cenzoriaus leidimą, prefektas priimdavo sprendimą spausdinti. Jis buvo atsakingas už aprūpinimą medžiagomis ir įranga, o spaustuvininkai (rinkėjai, spaudėjai, pameistriai) tik už darbą. XIX a. pirmais dešimtmečiais spaustuvininkams mokama nuo išdirbio, o pameistriams užtikrinamas tik išlaikymas⁸⁰⁶.

Ne visi prefekto sprendimai dėl darbo apmokėjimo buvo priimtini spaustuvininkams. Pavyzdžiui, 1824 m. spaustuvininkai teigė, kad prefektas N. Szymańskišis nesutiko spausdinti *Geografijos aprašymo* tik dėl mažos

⁸⁰¹ РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, л. 506, л. 409r–409v.

⁸⁰² VUB RS, F4-(A750)28491, p. 145.

⁸⁰³ РГИА СПб, ф. 823, оп. 3, л. 506, л. 393v–395r.

⁸⁰⁴ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374.

⁸⁰⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 5r–5v.

⁸⁰⁶ VUB RS, F4-(A750)28491, p. 145.

kainos, kurią už spausdinimą pasiūlė užsakovas⁸⁰⁷. Bet spaustuvininkams ta kaina tiko ir jie sutiko už 17 sidabrinių rublių išspausdinti 200 egzempliorių⁸⁰⁸. *Geografijos aprašymo* užsakovai papildomai aprūpino spaustuvininkus žvakėmis, nes darbas vyko naktimis. Dienomis jie slėpdavo surinktas spaudmenų formas pačioje spaustuvėje po patalais. Tai patvirtina, kad ir XIX a. pradžioje spaustuvininkai nakvodavo spaustuvės patalpose. Spaustuvininkai sutiko dirbti nelegaliai ir naktimis, o tai reiškia, kad nepakankamai uždirbdavo pagrindiniame darbe. Kaip tik maždaug tuo metu vienas spaustuvininkas, rinkėjas Josifas Nike, būtent dėl darbo trūkumo išvyko iš Vilniaus⁸⁰⁹.

Kartą per metus spaustuvė sumokėdavo vienuolynui didelę pinigų sumą. Tai buvo mokestis už darbuotojų bei pameistrių apgyvendinimą, maitinimą ir kurą. Šią sumą 1800–1805 m. sudarė 3000 auksinų per metus⁸¹⁰. O 1823 m. už spaustuvininkų bei kitų gyventojų gyvenamųjų vietų nuomą ji sumokėjo 1920 sidabro rublių⁸¹¹. Svarbi išlaidų dalis buvo skirta spaustuvės fizinei būklei palaikyti: įrengimams tvarkyti (staklėms taisyti) ir reikalingai medžiagai pirkti (popieriui, naujiems šriftams, kurui, apšvietimui)⁸¹². Prefektas visus šiuos darbus – kiek ir kokios medžiagos nupirkta, kiek išleista remontui ir pan. – fiksuodavo knygoje. Kitoje prefekto knygoje buvo rašomi knygrišių darbai ir atlygis už juos. Trečia knyga buvo skirta knygų pardavimų apskaitai⁸¹³.

2.3. Produkcijos realizavimo būdai

Priklausomai nuo realizacijos arba pardavimo būdo visa Vilniaus bazilijonų spaustuvės produkcija būdavo skirstoma į dvi dalis: viena dalis atiduodama užsakovams, kurie patys užsiėmė jos platinimu. Kitą, didžiausią, produkcijos dalį turėjo realizuoti pati spaustuvė. Už knygų realizaciją buvo atsakingas spaustuvės prefektas, kuris registravo pardavimo operacijas specialioje knygoje. Pagrindiniais realizacijos būdais buvo prekyba per tarpininkus ir tiesioginė prekyba iš savo knygyno vienuolyno teritorijoje.

Unitų ir katalikų auditorijai skirta literatūra buvo platinama tarpininkaujant kitoms bažnytinėms institucijoms. Vilniaus bazilijonų

---

⁸⁰⁷ LVIA, F. 378, 1824 m., b. 267, lap. 2v.

⁸⁰⁸ Ten pat, lap. 2r.

⁸⁰⁹ LVIA, F. 567, ap. 2, b. 1838, lap. 6r.

⁸¹⁰ LMAB RS, F41–82, lap. 55r, 57r, 62v, 64v, 68v.

⁸¹¹ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 224.

⁸¹² Ten pat, p. 145.

⁸¹³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 5r–5v.

knygomis prekiaavo bazilijonų vienuolynai. Kokio masto buvo ši prekyba, gali paliudyti 1781 m. pakvitavimas: Kobrino bazilijonų vienuolyno vyresnysis Liucijus Woińłowiczius sumokėjo spaustuvės prefektui 9318 auksinų 23 grašius, kurie jam buvo apskaičiuoti pagal *spaustuvės Registru kalkuliaciją*⁸¹⁴. Be vienuolynų, nedideles knygų partijas skolindavo pavieniai bazilijonai ir unitų kunigai, keletas jų vardų užfiksuoti XIX a. spaustuvės skolininkų sąrašuose⁸¹⁵. Barūnų bazilijonų vienuolyno vyresnysis Juozapas Małyzewskis 1818–1822 m. buvo paskolinęs knygų už 578 sidabrinis rublius 50 kapeikų⁸¹⁶. Kunigas Antonijus Bukacinskis 1823 m. sausio 30 d. pasiskolino knygų už 1406 sidabrinis rublius, bet skolos taip ir negrąžino⁸¹⁷. Sutkovo bazilijonų vienuolyno vyresniajam Ruseckiui 1825 m. du kartus paskolintos knygos už 175 sidabrinis rublius⁸¹⁸. Nemažai knygų 1831–1836 m. pasiskolino Dominikas Bendarovskis (už 105 sidabrinis rublius), Ustinas Kozmianas (už 285 sidabrinis rublius) ir Antonijus Rodkevičius (už 111 sidabrinis rublių)⁸¹⁹. Su spaustuve kontaktavo knygų prekiautojas Justinas Kučinskis (jis liko skolingas 20 sidabrinis rublių)⁸²⁰.

Taip pat bazilijonų tarpininkais knygų prekybos rinkoje buvo keli Vilniaus ir vienas Varšuvos knygynai. Konkrečiai Vilniuje bazilijonų knygomis prekiaavo XVIII a. Vilniaus akademijos spaustuvė ir knygų pirklys Rygeris (Rieger), o XIX a. – Hasselbacho knygynas. Varšuvoje kai kurias Vilniaus bazilijonų knygas pardavinėjo vienas stambiausių Lenkijos knygininkų Michałas Gröllis. Spaustuvės knygos XVIII ir XIX a. sandūroje buvo parduodamos ir tiesiogiai iš spaustuvės knygyno, kuriam greičiausiai buvo pritaikytos knygų sandėlio patalpos. Apie kitus tradicinius realizavimo būdus, pavyzdžiui, pardavimą mugėse arba prie bažnyčių per dideles bažnytines šventes, taip pat skolinimą keliaujantiems pirkliais arba kitiems prekiautojams, mainus su kitomis spaustuvėmis, duomenų nerasta.

Archyvinuose dokumentuose, aprašančiuose spaustuvės sandėlį, aiškiai atsispindi knygų pardavimo sunkumai. Antai 1800 m. prefekto Germano Bieleckio sudarytame spaustuvės kataloge buvo suregistruota nenurodant kainų 25753 egzemplioriai 53 religinio turinio leidinių lenkų, lotynų ir bažnytine slavų kalbomis. Iš šio katalogo net 30 pavadinimų leidinių buvo

---

⁸¹⁴ VUB RS, F4–(A6)773, lap. 1r.

⁸¹⁵ LMAB RS, F41–220, p. 385–387; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 153.

⁸¹⁶ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 153, lap. 7v.

⁸¹⁷ Ten pat, lap. 8v.

⁸¹⁸ Ten pat, lap. 6v.

⁸¹⁹ Ten pat, lap. 9v, 10v.

⁸²⁰ Ten pat, lap. 8v.

išleisti prieš dvidešimt metų, t. y. 1760–1780 m.⁸²¹ Po dvidešimt trejų metų sandėlyje susikaupė 57830 egzempliorių, apėmusių 100 pavadinimų leidinių⁸²². Bet kadangi jų išleidimo data nenurodoma, nustatyti senų ir naujesnių leidinių santykį nėra galimybės. Iš 147 pavadinimų leidinių, 1837 m. saugotų sandėlyje, 42 leidiniai išspausdinti XVIII a. antroje pusėje, ir jų greičiausiai buvo daugiau, nes 40 leidinių išleidimo data nepateikta⁸²³. Taigi akivaizdu, kad knygų asortimentas iš dalies didėjo dėl neišparduotų knygų tiražų. XIX a. neišparduoti liko tokie žymūs leidiniai kaip *Bazilijonų mokykla* (1764)⁸²⁴, *Bazilijonų menologiumas* (1771)⁸²⁵, *Geografijos žinynas* (1766)⁸²⁶, *Jozefo Balsamo Kaliostro gyvenimas* (1793)⁸²⁷ ir kiti.

Neišparduotų knygų sandėlyje buvo bendra tuometės spaudos ir knygų prekybos problema. Veiksmingu knygų realizavimu nuolat rūpinosi visos spaustuvės bei knygų prekyautojai. Suvokta, kad knygų prekybos sėkmė daugiausia priklauso nuo tinkamai organizuotos reklamos. ATR knygų prekybos versle XVIII a. antroje pusėje paplito dvi pagrindinės reklamos formos: katalogai ir skelbimai spaudoje. Šiandien nerasta dokumentų, patvirtinančių, kad bazilijonai leido reklaminius katalogus. Tačiau žinomas jau minėtas 1800 m. birželio 9 d. rankraštinis katalogas, veikiausiai skirtas tik vidaus reikmėms, apėmė dalį spaustuvės produkcijos. Šis katalogas buvo orientuotas į vartotojus iš Rytų apeigų katalikų pasauliečių ir bazilijonų vienuolių aplinkos, nes jame visiškai neatsispindi lietuviškos katalikiškos knygos ir pasaulietinio turinio produkcija.

Taip pat nedaug ką galima pasakyti apie skelbimus laikraščiuose: informacija apie bazilijonų leistas knygas labai retai pasirodydavo tuometėje Lietuvos⁸²⁸ ir Lenkijos spaudoje. Kiekvieną kartą reklamos iniciatoriais buvo tarpininkaujantys prekyautojai, bet ne pati spaustuvė. 1763 m. Vilniaus

---

⁸²¹ LVIA, F. 634 ap. 3, b. 130, lap. 11r–11v.

⁸²² VUB RS, F4-(A750)28491, p. 142–144.

⁸²³ Šiame inventoriuje nurodomas skaičius – 29975 egzemplioriai – nėra tikslus, nes, pasak vizitatoriaus, nustatytas apytikriai. LMAB RS, F41–220, p. 371–383.

⁸²⁴ MENNITI, Pietro. *Szkoła bazylianska*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1764.

⁸²⁵ KULCZYŃSKI, Ignacy. *Menologium bazylianskie, to iest, Zywooty swiętych panskich*. 2 d. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.

⁸²⁶ KARPIŃSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1766.

⁸²⁷ [BARBERI, Giovanni?]. *Zycie Jozefa Balsamo Znanego Pod Imieniem Hrabi Cagliostro* / [tłumacz] J[erzy]. G[rzegorz]. K[niażewicz]. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, [1793].

⁸²⁸ Už informaciją apie skelbimus XVIII a. Lietuvos spaudoje autorė dėkoja Reginai Jakubėnas.

bibliopola Rygeris paskelbė apie Bazilijonų spaustuvėje išleistą *labai reikalingą ir naudingą* Stanislovo Mamczyńskiego knygą⁸²⁹. Vilniaus akademijos knygynas 1791 m. Vilniaus laikraštyje įdėjo skelbimą apie Paweło Brzostowskio leidinio *Regulos, taikomos... Pavlovo dvaro žmonėms*⁸³⁰ pardavimą už 10 grašių⁸³¹. Katalikų kunigas Juozapas Legowiczius, populiarių moralės knygelių autorius, pats pasirinko savo kūrinių reklama, pakvietęs 1809 m. *Lietuvos kurjeryje* įsigyti keturias knygas J. P. Hasselbacho knygyne ir bazilijonų spaustuvėje⁸³². Varšuvoje užsienio ir vietos knygomis prekiaavęs spaustuvininkas Michałas Gröllis 1768 m. ir 1776 m. reklamavo spaudoje dvi pasaulietinio turinio knygas: *Geografijos žinyną*⁸³³ ir *Sutrumpintą Rytų Indijos istoriją*⁸³⁴. Be to, pavieniai bazilijonų leidiniai aptinkami 1816 m. Vilniaus Zavadztkio knygyno⁸³⁵ ir 1829 m. Puławų bibliotekos dubletų aukciono kataloguose⁸³⁶.

Informacija apie Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygas retkarčiais pasirodydavo pirmajame Lietuvos moksliniame periodiniame leidinyje *Vilniaus dienraštis (Dziennik Wileński)*, ėjusiame 1805–1807 ir 1815–1830 m., kuris teikė skaitytojams bibliografinę informaciją apie naujai pasirodžiusias Lietuvos ir Lenkijos knygas, taip pat užsienio leidinius prancūzų ir rusų kalbomis. 1823 m. *Vilniaus dienraštyje* paskelbta apie dvi knygas: Juliano Suchodolskio *Okeanijos aprašymas*⁸³⁷ ir Juozapo Drohojewskio *Piligrimystė... į šventąją Žemę*⁸³⁸, o 1820 m. – apie Benedikto

---

⁸²⁹ Gazety Wilenskie. *Suplement*, 1763, nr. 17, 23 kwietnia.

⁸³⁰ BRZOSTOWSKI, Paweł Ksawery. *Ustawy stosujące się do dobrego porządku... w dobrach Pawłowie czyli Mereczu przepisane w roku 1769*. [W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771].

⁸³¹ *Gazety Wilenskie*, 1791, nr. 41, 8 października.

⁸³² *Kuryer Litewski*, 1809, nr 53. Informacija apie J. Legowicziaus knygų reklamą pasidalino Veronika Girininkaitė.

⁸³³ DECYK-ZIĘBA, Wanda. *Lexykon geograficzny bazylianina Hilariona Karpińskiego: studium historycznojęzykowe (wybrane zagadnienia)*. Warszawa, 2009, s. 106: *Wiadomosci Warszawskie. Suplement*, 1768, 13 kwietnia.

⁸³⁴ *Gazeta Warszawska. Suplement*, 1776, nr 88, 2 listopada; 1776, 30 listopada, nr 96.

⁸³⁵ Katalog ksiąg polskich znajdujących się w księgarni Jozefa Zawadzkiego przy Akademii w Wilnie. Priedas prie: *Kuryer Litewski*, 1816, nr. 45, 5 czerwca.

⁸³⁶ *Katalog duplikat Biblioteki Puławskiej / Ułożony i do druku podany przez Karola Sienkiewicza*. Puławy: Drukarnia Biblioteczna, 1829. Nr. 659, 1349, 1859.

⁸³⁷ *Dziennik Wileński*, 1823, t. 2, nr. 8, s. 478: SUCHODOLSKI, Julian. *Opisanie Oceanki podług P. Malte-Brun*. Wilno : druk. XX. Bazyljanow, 1822.

⁸³⁸ *Dziennik Wileński*, 1823, t. 1, nr. 1, s. 125: DROHOJOWSKI, Józef. *Pielgrzymka... Reformata do Ziemi świętej, Egiptu, niektórych wschodnich i południowych krajów*. 2 t. Wilno : druk. Bazyljanów, 1822.

Lenartowicziaus poezijos rinktinę *Kelių gyvenimų pasakojimas*⁸³⁹. Lietuvių bibliografas Kajetonas Nezabitauskis, siekdamas pateikti lietuvių kalbos tyrinėtojams naudingus šaltinius⁸⁴⁰, 1824 m. paskelbė *Vilniaus dienraštyje* lietuviškų spaudinių ir rankraščių sąrašą, kuriame atspindėjo 14 bazilijonų spaustuvių knygų. Tais pačiais metais K. Nezabitauskis pakartotinai paskelbė šį sąrašą elementoriaus *Naujas mokslas skaitymo... priede*⁸⁴¹.

Nuo XVIII a. antros pusės knygų prekyboje paplito dar vienas reklamos būdas – prenumerata. Jos tikslas buvo dvigubas – sudominti skaitytoją nauju leidiniu ir drauge palengvinti leidybos išlaidas. Pasak Józefo Szczepanieco, išankstinį pardavimą galėjo organizuoti techniškai pažangios ir materialiai stabilios spaudos įmonės, turinčios skaitytojų pasitikėjimą⁸⁴². Kad leidybos išlaidos pasiteisintų, leidėjui reikėjo surinkti nuo 100 iki 500 prenumeratorių⁸⁴³. Šiandien tarp bazilijonų spaustuvių knygų nustatyti šeši leidiniai su prenumeratorių sąrašais.

Ankstviausias bazilijonų spaustuvių leidinys su prenumeratorių sąrašu yra *Jozefo Balsamo Kaliostro gyvenimas*⁸⁴⁴, išleistas 1793 m. Nežinoma, ar prenumeratą inicijavo pati spaustuviė, ar vertėjas Jerzys Grzegorz Kniażewiczius. Prenumeratorių sąrašas su 57 vardais vertingas tuo, jog parodo, kad spaustuvių produkcija tenkino labai įvairias skaitytojų grupes: administracinių bei teisės įstaigų pareigūnus, dėstytojus bei mokytojus, karininkus bei bajorus (iš viso 40 asmenų), be to, tarp prenumeratorių buvo keturios moterys ir 13 vienuolių bei dvasininkų. Nepaisant organizuotos prenumeratos, leidinio pardavimas nebuvo sėkmingas, nes dalis leidinio tiražo užsiliko spaustuvių sandėlyje iki pat XIX a.⁸⁴⁵ Išankstinė prenumerata

---

⁸³⁹ *Dziennik Wileński*, 1820, t. 2, nr. 3, s. 376: LENARTOWICZ, Benedykt. *Wykład niektórych żyć uczących mieysce pisma s. wksztalt pieśni, baiek i powieśni*. Wilno : Druk Barylianow, 1819.

⁸⁴⁰ *Dziennik Wileński*, 1824, t. 1, nr. 1, s. 381.

⁸⁴¹ NEZABITAUSKIS-ZABITIS, Kajetonas Rokas. Surinkimas Wysokiu Rasztu Lietuviszku. In: *Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos*. Fotogr. leid. Vilnius, 1996. P. 52–55.

⁸⁴² SZCZEPANIEC, Józef. Drukarstwo – księgarstwo. In *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Wrocław, 1996, s. 83.

⁸⁴³ HOMBEK, Danuta. Patronage in publishing in 18th century Poland: An outline of the issues. *Polish Libraries today*, vol. 8, 2011, p. 102.

⁸⁴⁴ [BARBERI, Giovanni]. *Zycie Jozefa Balsamo Znanego Pod Imieniem Hrabi Cagliostro / [tłumacz] J[erzy]. G[rzegorz]. K[niażewicz]*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [1793].

⁸⁴⁵ 1823 m. spaustuvių sandėlyje buvo 80 neįrištų egzempliorių. Žr.: VUB RS, F4-(A750)28491, p. 144.

1799–1805 m. buvo paskelbta trims grožinės literatūros leidiniams⁸⁴⁶. Kiekviename jų figūruoja vidutiniškai apie 130 prenumeratorių. Didesnio susidomėjimo sulaukė 1811 m. išleistas Adamo Smitho politinės ekonomikos veikalas, išverstas Vilniaus universiteto profesoriaus Jono Znoskos į lenkų kalbą⁸⁴⁷. Jo spausdinimą Vilniaus bazilijonų spaustuvėje palaikė 219 prenumeratorių. Po kelerių metų bazilijonų spaustuvė išspausdino Jano Bobrowskio novatorišką skaitymo pradžiamokslį, parengtą pagal vokiečių pedagogo teoretiko Friedricho Gedike'ės metodą⁸⁴⁸. Šio spaudinio leidybą parėmė tik 20 prenumeratorių. Pradžiamokslio pabaigoje J. Bobrowskis įdėjo anonsą, kuriuo ragino skaitytojus pirkti prenumeratą pradžiamokslio priedui⁸⁴⁹. Tačiau kvietimas nebuvo sėkmingas ir lėšų priedui spausdinti surinkti nepavyko. Taigi, Vilniaus bazilijonų spaustuvė naudojo prenumeratą kaip būdą sėkmingiau realizuoti savo produkciją, tačiau šios priemonės imtasi nedažnai ir ji ne visada buvo veiksminga.

---

⁸⁴⁶ TOMASZEWSKI, Michal A. B. *Kobiety, jakich mało na świecie czyli Cnota nadgrodzona : drama*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1799; SWIDERSKI, Jędrzej. *Zabawki wierszem i prozą*. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1804; MERCIER, Louis Sébastien. *Olinde i Sofroni : dramma heroiczne...* przez Jędrzeia Świdorskiego wierszem polskim ułożone. W Wilnie : druk. XX. Bazylianow, 1805.

⁸⁴⁷ SMITH, Adam. *Nauka ekonomii polityczney*, przez Jana Znoskę w krótkości zebrana. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianów, 1811.

⁸⁴⁸ GEDIKE, Fryderyk. *Początki czytania dla dzieci bez ABC i zgłoskowania*. Z drugiego wydania berlińskiego zastosował do polskiego języka Jan Bobrowski. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816.

⁸⁴⁹ Ten pat, p. 79.

3. VILNIAUS BAZILIJONŲ VIENUOLYNO SPAUSTUVĖS PRODUKCIJA

3.1. Leidinių visetas

3.1.1. Leidinių viseto apimtis ir leidybos dinamika

Knygotyrininkai apibrėžia visetą arba repertuarą⁸⁵⁰ kaip *leidėjo išleistų leidinių per tam tikrą laikotarpį visumą*⁸⁵¹. Į Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidybinį visetą patenka tokie leidinių tipai kaip monografijos, tęstiniai leidiniai, kalendoriai, brošiūros (4–48 puslapių apimties).

Gana gausią spaudos produkcijos dalį sudaro smulkioji spauda (iki 4 p.). Iš istorinių šaltinių žinoma, kad 1774 m. bazilijonų spaustuvėje buvo speciali tipografinė įranga natoms spausdinti, o vienuolyno orkestrui priklausančioje bibliotekoje įvairių natų leidinėlių buvo po šešis–aštuonis egzempliorius⁸⁵². Bazilijonai taip pat spausdino parduoti religinio turinio paveikslėlius, nors šio darbo masto nustatyti neįmanoma. Nemažai smulkiosios spaudos užsakinėjo įvairios bažnytinės, valstybinės bei Vilniaus miesto administracinės institucijos. Pavyzdžiui, 1670 m. spaustuvininkai išspausdino vieno lapo katalikų maldas, skirtas šv. Rožės Limietės kultui⁸⁵³. Unitų metropolitas Leonas Šeptickis 1778 m. nurodė išspausdinti įsaką melstis visose cerkvėse už mirusio metropolito Feliciano Wolodkovičiaus sielą⁸⁵⁴. Pagal Vilniaus magistrato užsakymus XVIII a. antroje pusėje spausdinami visuotiniai įsakai (lenk. *uniwersaty*)⁸⁵⁵. Rusijos generolo, Minsko gubernatoriaus Timofejaus Tutolmino kreipimasis į Minsko bajorijos bendruomenę 1796 m. išleistas lenkų ir rusų (kirilikos šriftu) kalba⁸⁵⁶. Vilniaus prezidento Mykolo Römerio paliepimu 1812 m. išspausdinta 1000 rekrutacijos įsako egzempliorių⁸⁵⁷. Nuo 1824 m. Vilniaus cenzūros komiteto leidimu spaustuvė leido blankus, skirtus Cenzūros komiteto oficialiems raštams rengti⁸⁵⁸. Graikų apeigų katalikų konsistorija

---

⁸⁵⁰ Toliau žodžiai *visetas* ir *repertuaras* vartojami kaip sinonimai.

⁸⁵¹ *Knygotyra*: vadovėlis / sudarytojas ir ats. redaktorius Domas Kaunas. Vilnius, 2007. P. 385.

⁸⁵² СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 297, л. 21r.

⁸⁵³ XVII LLOtK 239.

⁸⁵⁴ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 374, lap. 52v.

⁸⁵⁵ LVIA, F. 458, ap. 1, b. 246, lap. 28v.

⁸⁵⁶ СПБИИ, ф. 52, оп. 1, д. 358, л. 44r–47r.

⁸⁵⁷ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 394.

⁸⁵⁸ Ten pat, lap. 13r.

1829 m. nurodė išspausdinti senato įsaką *slavų spaudmenimis* (t. y. kirilikos šriftu), o 1834 m. prašoma kirilikos šriftu išspausdinti ir 220 egzempliorių metrikų formuliarių bei 900 egzempliorių šventikų raštų⁸⁵⁹. Medicininiai patentai apie 1831 m. buvo leidžiami veikiausiai lotynišku raidynu⁸⁶⁰. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad smulkiosios spaudos užsakymai visais laikotarpiais priimami iš įvairių institucijų. Kita vertus, tarp minėtų institucijų nebuvo reikšmingo nuolatinio užsakovo.

Smulkiesiems spaudiniams priskirtini ir atsišaukimai. Pradedant Ludwiku Abramowicziumi, istoriografijoje įsitvirtino nuomonė, kad 1794 m. bazilijonai spausdino *visokiausius sukilėlių valdybos universalus ir atsišaukimus*⁸⁶¹. Kadangi atsišaukimai neturėjo leidimo duomenų, vieninteliu šio teigimo patvirtinimu laikomi 1794 m. du pilietiniai pamokslai, kuriuos spaustuvė išleido Lietuvos tautinės aukščiausiosios tarybos paliepimu⁸⁶². Marija Pidłypczak-Majerowicz bandė surinkti konkrečius įrodymus, patvirtinančius, kad bazilijonai spausdino atsišaukimus, lygindama šių spaudinių šriftus su leidiniais, turinčiais išsamius leidimo duomenis. Tačiau ji prisipažino, kad toks metodas nepadeda atskleisti problemos⁸⁶³. Nepaisant to, M. Pidłypczak-Majerowicz laikėsi nuomonės, kad bazilijonai išspausdino apie 64 atsišaukimus⁸⁶⁴. Kita vertus, 1992 m. Irena Petrauskienė paskelbė dokumentus, kurie įtikina, jog minėtus atsišaukimus spausdino Vilniaus akademijos spaustuvė⁸⁶⁵. Atsižvelgiant į naujus duomenis, reikėtų kritiškai įvertinti ir Vlodo Abramavičiaus teiginį, esą 1794 m. bazilijonai taip pat

---

⁸⁵⁹ LMAB RS, F41–488.

⁸⁶⁰ Ten pat.

⁸⁶¹ ABRAMOWICZ, Ludwik. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie*, s. 77.

⁸⁶² Šis paliepimas išspausdintas vietoj cenzūros, žr. : KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kazanie... na żalobnym obchodzie pamiątki tych obywateli, którzy w dniu powstania narodu w Wilnie... życie swe... położyli*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1794]. P. [2]; KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kozonius... unt gaylinga atprowijma pagraba už tus abywatelius, kuryi dyino pasykielima musu ziames Wylniuw... sawa ziwata... pabengi*. Wylniuw : drukarnie Kunygu bazyliou, [1794]. P. [2].

⁸⁶³ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 60–61. Ši tyrėja nagrinėjo Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekos knygų konvoliutą, susidedantį iš T. Kosciuškos sukilimo dokumentų. Tokio pat pobūdžio konvoliutas saugomas LMAB (šifras: L–18/2–512). LMAB konvoliuto tipografinė analizė leidžia teigti, kad atsišaukimai išspausdinti ne Vilniaus bazilijonų, o kitoje spaustuvėje.

⁸⁶⁴ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 220–221.

⁸⁶⁵ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai: XVI–XIX a.* Vilnius, 1992. P. 15, 176–187, nr. 189–190.

spausdino sukilėlių valdybos periodinį leidinį *Vilniaus tautinis laikraštis*⁸⁶⁶. Nors šis laikraštis buvo leidžiamas, kaip ir minėti atsišaukimai nenurodant spaustuvės⁸⁶⁷, jame esama informacijos, liudijančios priklausomybę Vilniaus akademijos spaustuvei. Pavyzdžiui, 1794 m. birželio 18 d. numeryje (nr. 14) yra redakcijos nurodymas prenumeratoriams atsiimti laikraštį Šv. Jono spaustuvėje (p. [6]), o 1794 m. liepos 30 d. numeryje (nr. 26) įdėta reklama, skelbianti apie naujos Vilniaus akademijos spaustuvės knygos *Kariniai potvarkiai (Przepisy wojskowe)* pasirodymą (p. [6])⁸⁶⁸. Pateikti faktai įrodo, kad Vilniaus bazilijonų spaustuvė greičiausiai nespausdino 1794 m. sukilėlių atsišaukimų bei laikraščių, todėl šio pobūdžio produkcija neįtraukiama į leidinių visetą.

Išanalizavus įvairiarūšius šaltinius nustatyta, kad 1628–1837 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvė išspausdino mažiausiai 777 leidinius (skaičiuojant pavadinimais)⁸⁶⁹ ir kurie su tominiais leidiniais sudaro 802 leidinių vienetus. Leidybos dinamika XVII–XIX a. pradžioje turėjo skirtingas tendencijas, kurias lėmė spaustuvės materialiniai pajėgumai ir išoriniai politiniai įvykiai.

Pirmajam spaustuvės veiklos periodui, t. y. 1628–1693 m., priskiriami 65 leidiniai (8,4 proc. leidinių viseto). XVII a. spaustuvės veikloje produktyviausias buvo 1640–1654 m. laikotarpis – per metus išleidžiama vidutiniškai po tris–keturis leidinius (žr. 1 diagramą).

Daugiausia išleista 1641 ir 1642 m. – šeši ir septyni leidiniai. Tai nedidelės apimties panegiriniai kūriniai⁸⁷⁰, religinė (istorinė, teologinė) literatūra⁸⁷¹, liaudiškos satyros brošiūros⁸⁷². Per 1640–1654 m. laikotarpį pasitaikė metų (1647 ir 1648 m.), kai nebuvo išleistas nė vienas leidinys. Vėlesniais XVII a. laikotarpiais, t. y. 1668–1673 ir 1689–1693 m., produkcijos apimtis buvo dar mažesnė – spaustuvė sugebėjo išleisti tik po du–tris leidinius per metus. Nors produkcijos buvo mažai, šio periodo knygos turėjo didelę reikšmę Unitų bažnyčios istorijoje, nes 1670 m.

---

⁸⁶⁶ ABRAMAVIČIUS, Vladas. Pirmieji Vilniaus laikraščiai, 1760–1860. *Literatūros ir meno metraštis 1961*. Vilnius, 1961. P. 162–163; JURGINIS, Juozas; MERKYS, Vytautas; TAUTAVIČIUS, Adolfas. *Vilniaus miesto istorija*. Vilnius, 1968. P. 189.

⁸⁶⁷ *Gazeta Narodowa Wileńska za rozkazem Najwyższej Rady*. 28 nr. [1794 m. gegužės 4 d.–rugpjūčio 10 d.]. Laikraščio skaitmeninė kopija prieinama: <<https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/328835>> [žiūrėta 2018 02 10].

⁸⁶⁸ Tai yra leidinys: *Przepisy wojskowe w czasie batalii*. W Wilnie : w drukarni Akademickiej, 1794.

⁸⁶⁹ Rengiant bibliografinį sąrašą spaustuvės produkcija skaičiuojama išleistų leidinių pavadinimais, to paties leidimo pakartotinė laida traktuojama kaip atskiras leidinys.

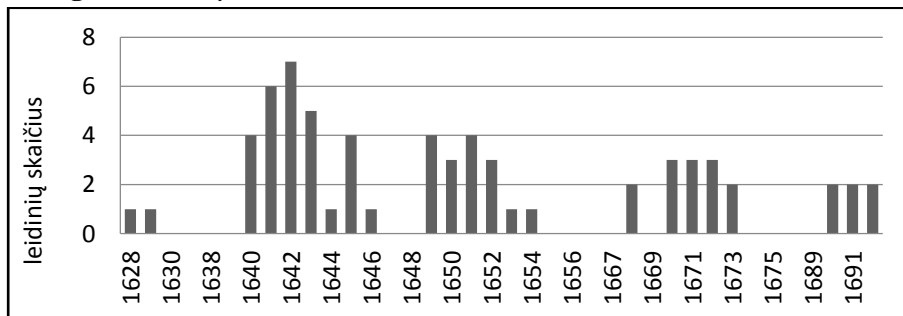
⁸⁷⁰ XVII LLK 147, 153, 481, 1170.

⁸⁷¹ XVII LLK 263; XVII LLotK 114, 151, 456.

⁸⁷² Žr. 2 priedą, nr. 1–4.

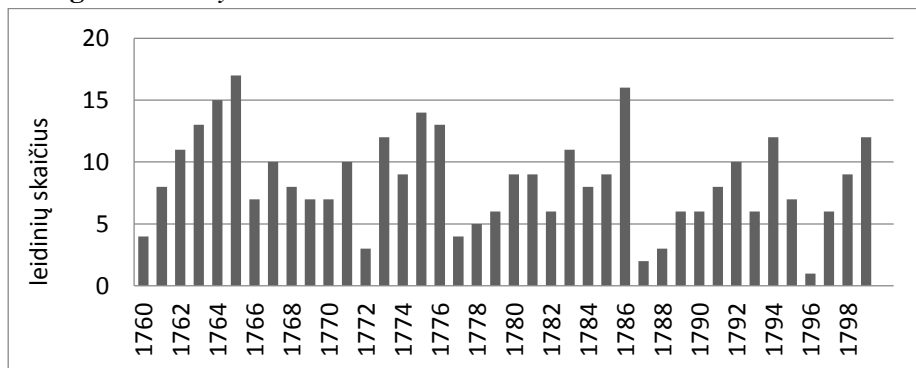
išleistas pirmas unitų brevijorius (*časoslovas*), o 1691 ir 1692 m. – pirmieji unitų mišiolai.

1 diagrama: *Leidybos dinamika 1628–1693 m.*

Antrasis spaustuvės veiklos periodas, prasidėjęs po 68 metų, buvo kur kas produktyvesnis: nuo 1760 iki 1799 m. imtinai čia išspausdintas 351 pavadinimo leidinys (45 proc.); su tominiais leidiniais tai 375 leidinių vienetai (žr. 2 diagramą).

2 diagrama: *Leidybos dinamika 1760–1799 m.*

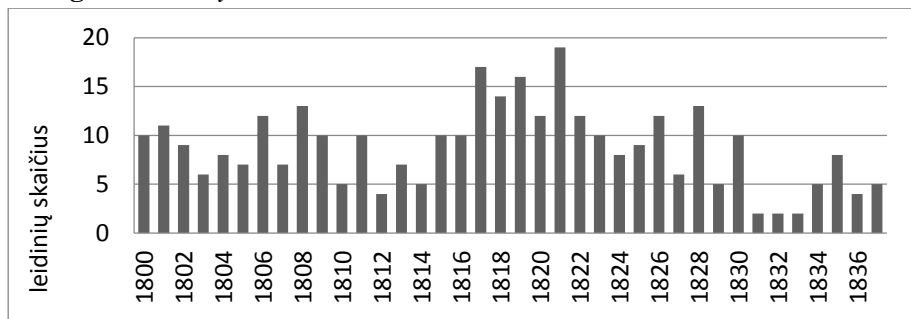

Kai 1760 m. spaustuvė atnaujino veiklą, bazilijonų vienuolynas, kaip ir didelė Vilniaus miesto dalis, nukentėjo nuo gaisro. Praėjus metams, vienuolyne pradėtos naujo vienuolių korpuso statybos. Tačiau, kaip matyti iš diagramos, gaisras nepaveikė spaustuvės, nes per kelerius pirmuosius metus jos produkcija, palyginti su vėlesniais metais, buvo gana didelės apimties, o 1764–1765 m. išleista daugiausia leidinių apskritai per visą antrą periodą – atitinkamai 15 ir 17. Kasmet vidutiniškai išleidžiama apie aštuonis įvairaus turinio leidinius. Nors spaustuvė šiuo periodu veikė be pertrūkių, produkcijos skaičius kartais labai svyravo. Produkcijos sumažėjimas

ypač akivaizdus 1787–1790 m. Tendencija išryškėjo 1787 m., kai buvo išleisti tik du leidiniai. Kitais metais išleisti trys, o 1789 ir 1790 m. – po šešis leidinius. Šiandien nėra pakankamai šaltinių, kurie paaiškintų laikiną produkcijos sumažėjimą, nerandama ir priežasčių politinėje visuomeninėje situacijoje, kuri galėtų apibūdinti tokį atvejį. Kita vertus, leidinių sumažėjimas po 1794 m. paaiškinamas Tado Kosciuškos sukilimo ir prasidėjus Rusijos invazijai įvykiais: 1796 m. spaustuvininkai išspausdino tik vieną leidinį⁸⁷³. Nuo 1797 m. spaustuvės produkcijos kreivė vėl po truputi kilo ir vidutiniškai siekė iki aštuonių leidinių per metus.

Ypač aiškios sąsajos su visuomeniniais įvykiais atsispindi XIX a. pirmų dešimtmečių leidybos dinamikoje (žr. 3 diagramą). Per trečiąjį periodą, nuo 1800 m. iki spaudos darbų nutraukimo 1838 m., buvo išspausdintas 361 leidinys (46,6 proc.). Šiame periode galima išskirti tris tarpsnius: 1801–1813, 1814–1831 ir 1832–1837 m., kuriuos skiria 1812 m. Napoleono karas ir 1831 m. sukilimas.

3 diagrama: *Leidybos dinamika 1800–1837 m.*

Spaustuvė gaudavo nuolatinus užsakymus, spaudos darbų apimtis kartais viršydavo net XVIII a. antros pusės produkcijos skaičių: 1801–1812 m. per metus išleidžiama apie 10 knygų. Gana didelis leidinių skaičius paaiškinamas sentikių pirklių spaudos užsakymais, kurie baigėsi apie 1809 m. Nepaisant karo nustolių spaustuvė veikė be pertraukos 1812 ir 1813 m. Per šiuos metus buvo atspausdinti keturi ir septyni leidiniai. Laikotarpis nuo 1814 iki 1830 m. buvo produktyviausias, nes dažniausiai pasirodydavo daugiau negu 10 leidinių.

Spaustuvės atnaujinimui buvo svarbus miesto kultūros atgaivinimas. Vilniuje telkėsi universiteto mokslo bendruomenė, valstybės įstaigos, teatrai, meno salonai. Taip pat viešajam gyvenimui įtakos turėjo masonų ložių,

⁸⁷³ XVIII LLK 2159.

reziduojančių šiame mieste, kultūra. Visa tai užtikrino spaudos aktualumą skirtingose visuomeninio gyvenimo srityse. Tikrasis nuosmukis palietė spaustuvę tik po 1831 m. sukilimo įvykių. Leidinių apimtis 1831–1837 m. labai sumažėjo: iki dviejų arba keturių leidinių per metus. Dauguma jų buvo tęstiniai leidiniai (mokyklų programos ir rubricelės) ir perspaudai. Tik 1835 m. produkcijos apimtis padidėjo iki devynių leidinių. Paskutiniais spaustuvės leidiniais, išspausdintais 1837 m., buvo keturi liturginiai katalikų vienuolių kalendoriai (rubricelės). Nors visa spaustuvės įranga buvo nusidėvėjusi, rubriceles spaustuvėninkai galėjo išleisti be didelių materialinių sąnaudų, nes jų spaudai buvo naudojamos senosios teksto formos su tam tikrais nedideliais pakeitimais.

3.1.2. Autorių, rengėjų ir vertėjų sudėtis

Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidybiniame repertuare nustatyti 169 autoriniai leidiniai ir 34 vertimai. Kai kurie autoriai buvo ir rašytojai, ir vertėjai, todėl jų knygos įtrauktinos į abi minėtas grupes. Pavyzdžiui, 1765 m. spaustuvė išleido ispanų rašytojo Baltasaro Graciano didaktinį romaną *Universalus žmogus*, kurį iš prancūzų į lenkų kalbą išvertė LDK raštininkas Povilas Ksaveras Bžostovskis⁸⁷⁴, o vėliau jis čia paskelbė publicistinį darbą apie ekonomikos reformą vadinamoje *Pavlovo respublikoje*⁸⁷⁵. Su bazilijonų spaustuve XIX a. pradžioje bendradarbiavo rašytojas Jędrzejus Swiderskis, kuris 1804 m. išleido savo kūrybos rinktinę *Poezijos ir prozos žaidimai*⁸⁷⁶, o po metų – prancūzų rašytojo Louiso Sébastieno Mercierio herojinės dramos *Olindas ir Sofronija* vertimą į lenkų kalbą⁸⁷⁷. Paminėtinas ir bazilijonas Heraklijus Karpińskis, kuris 1765 m. paskelbė *Akatisto Švč. Mergelei Marijai* vertimą⁸⁷⁸, o 1766 m. parengė spaudai mirusio giminaičio, bazilijono Hilarijaus Karpińskio *Geografijos žinyną*⁸⁷⁹. Todėl bazilijonas Heraklijus Karpińskis priskirtinas vertėjų ir sudarytojų grupei.

Kadangi XVII–XVIII a. bažnytinei institucijai priklausanti spaudos įmonė pirmiausia tarnavo Bažnyčios interesams, suprantama, kad tarp Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygų autorių ir vertėjų dominavo dvasininkai ir vienuoliai. Kita vertus, dvasininkijos santykis su pasauliečiais autoriais kiekvienu spaustuvės veiklos periodu kito (žr. 1 lentelę).

---

⁸⁷⁴ XVIII LLK 1206.

⁸⁷⁵ XVIII LLK 360.

⁸⁷⁶ Estr. XIX (I wyd.) IV 416.

⁸⁷⁷ Estr. XIX (I wyd.) III 98.

⁸⁷⁸ Estr. XII 19, XIX 145–146.

⁸⁷⁹ Estr. XIX 146; XVIII LLK 1622.

1 lentelė: *Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių autoriai XVII–XIX a.*

	1628–1693	1760–1799	1800–1837	Iš viso
Bazilijonai	8	17	1	26
Kiti dvasininkai	20	63	21	104
Pasauliečiai	8	18	13	39
Iš viso	36	98	35	169

Pirmuoju veiklos periodu bazilijonų spaustuvėje savo darbus publikavo karmelitų (Juanas de Jesus Maria, Thomaszas a Jesu, Wawrzyniecas od św. Michała⁸⁸⁰), jėzuitų (Stanislovas Bielickis, Martynas Hińcza, Janos Nadasi⁸⁸¹), pranciškonų (Junosza Antonijus Galeckis, Jokūbas Jendrskis⁸⁸²), dominikonų (Petroniusz Kamieński, Reginaldas Tiškevičius, Izaakas Malinowski⁸⁸³) rašytojai. Aštuoni jaunos bazilijonų vienuolijos atstovai (Teodosijus Borowikas, Aleksejus Dubowiczius, Janas Dubowiczius, Jozafatas Dubienieckis, Pachomiusz Ohilewiczius, Pachomiusz Wojna Orański, Gelazijus Wojna ir Cyprianas Źochowski) iki 1693 m. spaustuvėje paskelbė 12 veikalų⁸⁸⁴. Iš viso XVII a. dvasininkijos luomo autorių knygos sudaro 78 proc., o pasauliečių, atstovaujančių LDK ir ATR bajoriškai kultūrai, knygos – 22 proc. Pastarosios grupės autoriai ne tik kūrė tradicinę proginę literatūrą, bet skelbė originalius poetinius kūrinius lotynų⁸⁸⁵ ir lenkų⁸⁸⁶ kalbomis. Vieno iš poetinių kūrinių autorė yra bajorė Katarzyna Siemiotkowska, bene pirmoji LDK moteris, paskelbusi savo kūrinių spaudoje⁸⁸⁷.

K. Siemiotkowska per visą gyvenimą išleido tik vieną leidinį, o dalis kitų XVII a. bazilijonų spaustuvės autorių (dvasininkų ir bajorų luomo) leido nemažai knygų ir kitose spaustuvėse. Iš jų ypač produktyvūs buvo LDK didikas Mikalojus Kristupas Chaleckis (jo palikimas – šeši leidiniai,

⁸⁸⁰ XVII LLK 263, 16, 717.

⁸⁸¹ XVII LLoTK 97; XVII LLK 220, 722 (Estr. XXVI 403–404).

⁸⁸² XVII LLK 171, 262.

⁸⁸³ XVII LLoTK 456; XVII LLK 710, 383.

⁸⁸⁴ XVII LLK 69, 147, 149, 144, 145, 148, 460, 142, 445, 811, 812; XVII LLoTK 1170.

⁸⁸⁵ XVII LLoTK 151.

⁸⁸⁶ XVII LLK 399.

⁸⁸⁷ KOTOWA, Ida. Anna Stanisławska, pierwsza autorka polska. *Pamiętniki Literackie*, 31 (1934), s. 285–286.

išspausdinti Vilniaus, Krokuvos ir Paryžiaus spaustuvėse⁸⁸⁸), teologas jėzuitas Martynas Hińcza (paskelbęs įvairiose spaustuvėse 15 leidinių⁸⁸⁹), teologijos profesorius, bernardinus Augustinas Wituńskis (paskelbęs įvairiose spaustuvėse 10 leidinių⁸⁹⁰), garsus pamokslininkas, paulinas Janas Łobżyńskis (paskelbęs įvairiose spaustuvėse 19 leidinių⁸⁹¹), taip pat unitų metropolitas, bazilijonas Cyprianas Źochowski (paskelbęs įvairiose spaustuvėse 13 leidinių⁸⁹²). Taigi, dalis XVII a. bazilijonų spaustuvės autorių iš tikrųjų buvo žymūs profesionalūs rašytojai, savo kūryba prisidėję prie LDK raštijos turbinimo.

Antruoju veiklos periodu spaustuvė išleido gerokai daugiau autorinių knygų nei XVII a., ir autorių dvasininkų skaičius padidėjo iki 82 proc. Dvasininkai dominavo ir tarp vertėjų – t. y. iš 22 verstinių leidinių devyni vertėjai buvo dvasininkai: jėzuitas Jokūbas Vujekas, bazilijonai Augustinas Nowosielskis, Samuelis Nowickis ir Heraklijus Karpińskis, italų vyskupas, bazilijonas Guiseppe'è Schiro⁸⁹³ ir kiti, o dar šešių knygų vertėjai dvasininkai nenurodė savo vardo, pavyzdžiui, *vienas Šventojo Bazilijaus Didžiojo Ordino kunigas (pewny kaplan ZSBW)*⁸⁹⁴ arba *vienas Šventojo Bazilijaus Didžiojo Ordino kunigas ir teologas (pewny kaplan i teolog ZSBW)*⁸⁹⁵ ir pan. Ir XVIII a., kaip ir XVII a., dvasininkai rašytojai atstovavo didžiausioms tuometinėms LDK vienuolijoms. Tarp jų buvo autoriai karmelitai (Maksimilianas Karpowiczius, Martynas Rubczynskis)⁸⁹⁶, pranciškonai (Feliksas Szyszczyńskis, Martynas Gajdzinskis, Janas Dobrowolskis)⁸⁹⁷, dominikonai (Dominikas Kochańskis, Dominikas Zablockis, Dominikas Proszkowskis, Ignotas Hubczynskis)⁸⁹⁸, benediktinai (Karolis Andrzejowskis, Gerardas Rozyckis)⁸⁹⁹, trinitoriai (Ignotas Grabowskis⁹⁰⁰, Aurelian od Narodzenia N. Maryi⁹⁰¹). Taip pat tarp autorių

---

⁸⁸⁸ Estr. XIV 140–141.

⁸⁸⁹ Estr. XVIII 199–202.

⁸⁹⁰ Estr. XXXIII 135–137.

⁸⁹¹ Estr. XXI 363–366.

⁸⁹² Estr. XXXVI 72–77.

⁸⁹³ XVIII LLK 2631, 526–528, 244; Estr. XII 19, XIX 145–146; Estr. XVIII 329 ir VUB IV 40680.

⁸⁹⁴ XVIII LLK 2909, 1241.

⁸⁹⁵ XVIII LLK 2400, 519–521.

⁸⁹⁶ XVIII LLK 1629, 3676.

⁸⁹⁷ XVIII LLK 4512, 996–997, 723.

⁸⁹⁸ XVIII LLK 1727 ir 1728, 5090, 3244, 1287–1288.

⁸⁹⁹ XVIII LLK 111–112, 3673 ir 3674.

⁹⁰⁰ Estr. XVII 311; XVIII LLK 18, 2747, 1204.

⁹⁰¹ Estr. XII 302.

dvasininkų padaugėjo bazilijonų rašytojų (iš viso jie sudarė 22 proc.). Be to, du bazilijonai – vienas autorius (Pietro Menniti)⁹⁰² ir vienas vertėjas (Guiseppe'è Schiro)⁹⁰³ – priklausė italų bazilijonų vienuolijai, kuri buvo gimininga, tačiau nesudarė su LDK bazilijonais bendros kongregacijos.

Tarp spaustuvėje pasirodžiusių knygų autorių buvo dvasininkų, kurie daugiausia reiškėsi kaip rašytojai, mokslininkai, valstybės veikėjai. Jų darbų pasirodymas spaudoje sulaukdavo atgarsio visuomenėje ir kultūroje. Vilniaus bazilijonų spautuvė išspausdino ne pačius svarbiausius jų kūrinius, tačiau vis tiek tai liudijo, kad spautuvė neatsiejama nuo visuomenės aktualijų. Bazilijonų spaustuvės repertuare yra minėto LDK raštininko, kunigo Povilo Bžostovskio, istoriko, vyskupo Adamo Naruszewicziaus⁹⁰⁴, literatūros teoretiko, pijoro Filipo Golianskio⁹⁰⁵, vertėjo, eksjėzuito Gžegožo Kniażewicziaus⁹⁰⁶ knygos. Buvusiam misionieriui, pamokslininkui kunigui, Vilniaus universiteto profesoriui Mykolui Karpavičiui priklausė penki 1792 ir 1794 m. pamokslai, iš jų vienas lietuvių kalba⁹⁰⁷. Ypač daug knygų religinio ir didaktinio turinio bazilijonų spaustuvėje yra paskelbęs Karkaziškių parapijos kunigas Józefas Legovičius (iš viso devyni leidiniai, pasirodę nuo 1793 iki 1808 m.)⁹⁰⁸.

Iš XVIII a. antros pusės 18 autorių pasauliečių išskiria didelę grupę, kurių kūrybinis palikimas apsiriboja mažos apimties proginiais tekstais, pavyzdžiui, Ignoto Gašowskio⁹⁰⁹, Gžegožo Hałuzos⁹¹⁰, Pranciškaus Smolenskio⁹¹¹, Jano Filipowicziaus⁹¹² ir kt. Produktyviausias proginės literatūros kūrėjas buvo Mykolas Białkowski: spaustuvininkai iš jo panegirikų sudarė rinkinį ir 1782 bei 1784 m. išleido jį kaip leidybinį konvoliutą⁹¹³. Bazilijonai perspausdino ir kelių žymių tuometinių Europos

---

⁹⁰² XVIII LLK 2400.

⁹⁰³ Estr. XVIII 329 ir VUB IV 40680.

⁹⁰⁴ XVIII LLK 2556.

⁹⁰⁵ XVIII LLK 1179.

⁹⁰⁶ XVIII LLK 2489.

⁹⁰⁷ XVIII LLK 1600, 1611, 1605, 1607; Knygos lietuvių kalba, ir. 481.

⁹⁰⁸ IVANOVIČ, Marija. XVIII amžius Lietuvos lenkiškų knygų bibliografės akimis. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 23, 2007, p. 118–119; GIRININKAITĖ, Veronika. Juozapas Legavičius (1743–1812): Gyvenimas ir raštai. *Senoji Lietuvos literatūra*, 43, 2017, p. 206–210.

⁹⁰⁹ XVIII LLK 1015 ir 1016.

⁹¹⁰ XVIII LLK 1238.

⁹¹¹ XVIII LLK 3847.

⁹¹² XVIII LLK 960.

⁹¹³ XVIII LLK 261 ir 262.

autorių – brito Philipo Chesterfieldo⁹¹⁴, prancūzo Guillaumeo Thomo Raynalo⁹¹⁵, italo Giovanni Barberio⁹¹⁶ – veikalus. Autorių pasauliečių grupėje yra ir poetė, Livonijos bajorė Konstancija Benislavska. Tyrėjai priskiria jai išsamią maldaknygę, išleistą 1771 m. bazilijonų spautuvėje, nors pačioje knygoje autorės vardas nėra atskleistas⁹¹⁷. Apie K. Benislavskos maldaknygės populiarumą liudija pakartotinės laidos, išspausdintos bazilijonų spaustuvėje 1810⁹¹⁸ ir 1826 m.⁹¹⁹ Dar vena moteris, Juditta de Raes, išleido bazilijonų spaustuvėje prancūziškų aforizmų rinktinės vertimą į lenkų kalbą⁹²⁰. Nors šios moteris ir sudarė autorių sudėtyje mažiausią dalį, jų pasirodymas buvo labai svarbus, nes atspindėjo socialinius pokyčius LDK literatūros srityje.

Taigi, spaustuvė daugiausia orientavosi į tuometinių vietinių autorių leidybą. Senovės autorių veikalai išleisti vos kelis kartus: XVIII a. antroje pusėje čia pasirodė šv. Augustino⁹²¹ ir Rytų krikščionių bažnyčios dviejų šventųjų vienuolių – avos (tėvo) Dorotėjaus ir Efrema Siro pamokymai⁹²². Taip pat Antikos klasikai priskirtina 1790 m. perspausdinta Julijaus Lucijaus Floro *Romėnų tautos istorija*⁹²³, nors autoriaus konkreti gyvenimo data nėra žinoma. Perspaudams spaustuvininkai dažniau pasirinkdavo XVII a. ir XVIII a. pirmos pusės teologus ir bažnytinius rašytojus (12 vardų), pavyzdžiui, italų jėzuitą Giovanni Battistą Mannį⁹²⁴, Krokuvos akademijos profesorių Stanislovą Mamczyński⁹²⁵, Giovanni Palazzį⁹²⁶, Claude'ą Ferrière'ą⁹²⁷ ir kitus.

Trečiuoju veiklos periodu autorių dvasininkų sumažėjo ir pasireiškė tendencija spausdinti daugiau autorių pasauliečių (jie sudarė 38 proc. XIX a. autorių) knygas, nors dvasininkai iki spaustuvės veiklos nutraukimo vis tiek

---

⁹¹⁴ XVIII LLK 459a, 459b.

⁹¹⁵ XVIII LLK 3366.

⁹¹⁶ XVIII LLK 2489.

⁹¹⁷ CHACHULSKI, Tomasz. Konstancija Benislavska. In: *Senosios Lietuvos literatūra, 1253–1795* : [straipsnių rinkinys] / sudarė Sigitas Narbutas. Vilnius, 2011. P. 284.

⁹¹⁸ Estr. XIX (II wyd.) IV 17 (leidimo vieta ir spaustuvė nenurodyti). LMAB L-19/1207.

⁹¹⁹ LMAB L-19/2270 (bibliografijoje leidinys neužfiksuotas).

⁹²⁰ XVIII LLK 3048.

⁹²¹ XVIII LLK 191.

⁹²² Голенченко 242, 244, 265.

⁹²³ XVIII LLK 976.

⁹²⁴ XVIII LLK 2295.

⁹²⁵ Estr. XXII 107.

⁹²⁶ XVIII LLK 2909.

⁹²⁷ Estr. XVI 201.

sudarė didžiausią grupę. Tarp dvasininkų atsirado lietuviškai rašiusių autorių ir sudarytojų – Jonas Lechavičius, Laurynas Bortkevičius ir XVII a. jėzuitas Pranciškus Šrubauskis⁹²⁸. Tuometinių dvasininkų autorių buvo ne tiek daug (kunigas Stefanus Turczynowiczius⁹²⁹, pijoras Jokūbas Falkowskis⁹³⁰, karmelitas Dominikas Łapinski⁹³¹). Iš bazilijonų vienuolijos buvo tik vienas autorius, teologijos daktaras Benediktas Lenartowiczius, kurio kūrinį trečiuoju periodu išleido bazilijonų spaustuvė⁹³². Taip pat nuo XVIII a. paskutinio dešimtmečio apie dešimt leidinių čia išleido bazilijonas Augustinas Tomaszewskis⁹³³. Kartais perspaudams bazilijonų spaustuvininkai pasirenkdavo senesnių epochų autorių: Janą Korzeniewskį (apie 1626–1672)⁹³⁴, Dominiką Cavallarą (1724–1781)⁹³⁵, Jeaną Crassetą (1618–1692)⁹³⁶. Be to, aptariamuoju laikotarpiu spaustuvė išleido kelių klasikos autorių – bažnytinė slavų kalba šv. Jono Auksaburnio pamokslus⁹³⁷, lietuvių kalba šv. Bonaventūro⁹³⁸, lenkų kalba Tomo Kempiečio⁹³⁹ ir šv. Augustino⁹⁴⁰ – veikalus.

Tarp autorių pasauliečių paskutiniu periodu išryškėjo dvi socialinės grupės. Vieną sudarė autoriai, susiję su Vilniaus universitetu (filosofijos profesorius, ekonomistas Jonas Znoska, Vilniaus gimnazijos geografijos mokytojas Julianas Suchodolskis, fizikos profesorius, mineralogijos dėstytojas Feliksas Drzewiński, matematikos profesorius Tomas Życkis⁹⁴¹), kitą – vietiniai literatai (Jędrzejus Swiderskis, Michałas Dachowski, Aleksandras Jurkowskis⁹⁴²). Kelis pedagoginės paskirties leidinius bazilijonų

---

⁹²⁸ Knygos lietuvių kalba, įr. 626, 624, 625; 166; 1148, 1149, 1150, 1151, 1154.

⁹²⁹ LMAB L–19/1534 (bibliografijoje leidinys neužfiksuotas).

⁹³⁰ Estr. XIX (II wyd.) VII 30.

⁹³¹ Jocher t. 2, 4179.

⁹³² Estr. XIX (I wyd.) II 574.

⁹³³ Estr. XXXI 209; XVIII LLK 4581, 4582, 4583; Estr. XIX (I wyd.) IV 513.

⁹³⁴ Estr. XIX (II wyd.) XVIII 115.

⁹³⁵ Estr. XIX (II wyd.) III 46.

⁹³⁶ LNB Blenk.28/821 (bibliografijoje leidinys neužfiksuotas).

⁹³⁷ Вознесенский 137.

⁹³⁸ Knygos lietuvių kalba, įr. 161, 162, 163.

⁹³⁹ Estr. XIX (I wyd.) IV 512.

⁹⁴⁰ LMAB L–19/619.

⁹⁴¹ Estr. XIX (I wyd.) IV 293; Estr. XIX (I wyd.) IV 405; Estr. XIX (II wyd.) V 189; Estr. XIX (I wyd.) V 331.

⁹⁴² Estr. XIX (I wyd.) IV 416; Estr. XIX (II wyd.) IV 13; Estr. XIX (II wyd.) XII 500.

spaustuvėje išleido Vilniaus pansionatų pedagogai Janas Bobrowskis⁹⁴³ ir pavardės neatskleidusi Teresa B.⁹⁴⁴

3.1.3. Perspaudų, kontrafakcijų ir pakartotinių laidų mastas

Vidinius leidybinio viseto bruožus lemia du priešingi veiksniai, veikiantys institucinės spaustuvės produkcijos savitumus. Pirmiausia tai lemia spaustuvės socialinis teisinis statusas, t. y. priklausymas privačiai arba institucinei įmonei. Antras svarbus veiksnys išryškėja iš komercinio knygos gamybos bei prekybos pobūdžio, priešingo bažnytinei institucijai. Vienas pagrindinių bruožų, parodančių spaustuvės įsitraukimą į rinką, yra perspaudų gamyba. Perspaudų mastas leidžia geriau suvokti institucinės spaustuvės galimybes prisiderinti prie svetimų jai socialinių struktūrų, tapti visuotinės kultūros formavimo veiksniumi. Iki šiol perspaudai bazilijonų spaustuvės tyrimuose nebuvo išskirti į atskirą grupę, jie vertinti kartu su originaliomis laidomis. Unitų literatūra ir perspaudai leidžia spręsti, kiek leidybinė bazilijonų programa buvo originali.

Perspaudas bendrąja prasme yra pakartotinė knygos tiražo laida. Perspaudo pagrindas gali būti: 1) viena iš ankstesnių kūrinių laidų ir 2) pirma laida tiesiai iš rankraščio⁹⁴⁵. Perspaudai atsirado kartu su Johano Gutenbergo spaudos išradimu. Spausdintų knygų prekybai įgavus organizuotos veiklos bruožus, perspaudai tapo viena pagrindinių Europos spaudos verslo problemų⁹⁴⁶. Iki XVIII a. pabaigos ši problema buvo sprendžiama privilegijomis, kurias reikėjo pirkti, o toli gražu ne visi spaustuvininkai turėjo tam pakankamai lėšų. Perspaudai be privilegijos ar kito teisinio leidimo buvo laikomi nelegaliais perspaudais arba kontrafakcijomis, dar vadinami piratiniais leidiniais.

Lietuvos tyrinėtojai kai kuriose senosios Lietuvos spaudos srityse yra nustatę bendrą perspaudų mastą (neišskirdami legalių ir nelegalių perspaudų). Daivos Narbutienės duomenimis, iki XVII a. pabaigos perspaudai sudarė apie 10 proc. LDK lotyniškų knygų repertuaro⁹⁴⁷. Vilniaus

---

⁹⁴³ Estr. XIX (II wyd.) VIII 299.

⁹⁴⁴ Estr. XIX (II wyd.) II 393.

⁹⁴⁵ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Komitet redakcyjny: Aleksander Birkenmajer ... [et al.]. Wrocław, 1971. S. 2007.

⁹⁴⁶ FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean. *The coming of the book: the impact of printing 1450–1800*. 2nd ed. London, 1979, p. 240.

⁹⁴⁷ NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. P. 101.

akademijos spaustuvėje iki 1773 m. perspaudai užėmė apie 22,5 proc.⁹⁴⁸ Nors Marija Cubrzyńska-Leonarczyk aptarė tik nelegalių perspaudų (lenk. *przedruki korsarskie*) problemą Supraslės bazilijonų spaustuvėje, ji vis tiek negalėjo nustatyti jų masto⁹⁴⁹.

Vilniaus bazilijonų spaustuvė, kad ir pavaldi konfesinei institucijai, ėmėsi knygų verslo, todėl natūralu, kad ji taip pat leido perspaudus. Antra vertus, buvimas sostinėje šalia stambios Akademijos spaustuvės, saugančios savo monopoliją, privertė bazilijonus vykdyti savo veiklą pagal tuometines teisės normas. Kaip žinoma, Vilniaus akademijos spaustuvė buvo geriausiai apsirūpinusi privilegijomis visoje LDK. Kai kurios jos privilegijos buvo specialiai skirtos perspaudams. Pavyzdžiui, 1744 m. Augusto III privilegijoje leidžiama perspausdinti 1693 m. Lietuvos Statuto laidą⁹⁵⁰. 1619 ir 1670 m. privilegijose įrašytas draudimas kitoms Vilniaus spaustuvėms perspausdinti Akademijos spaustuvės leidinius⁹⁵¹. Iš to aiškėja, kodėl nelegalūs perspaudai nedažni bazilijonų spaustuvėje, nors jų kartais ir pasitaiko.

Lyginamoji egzempliorių analizė leido atskleisti tris atvejus, kai spaustuvė nenurodydama tikrų leidimo metų, perspausdindavo, neturėdama privilegijos, savo ankstesnius leidinius. Toliau nagrinėjami šių nelegalių perspaudų (kontrafakcijų) ypatumai ir apytikriai nustatoma jų reali leidimo data.

1. Ankstyviausias Vilniaus bazilijonų nelegalus perspaudas susijęs su knyga *Įkvėptas brahmanas*⁹⁵². Pakartotinai spausdinami šią knygą spaustuvininkai tiksliai atkartoję 1794 m. laidą⁹⁵³: visų knygos dalių – antraštinio lapo, vertėjo dedikacijos, pagrindinio teksto ir mecenato laiško teksto knygos pabaigoje – išdėstymas beveik sutampa, tačiau skiriasi vinjetės, tipografinė ornamentika ir popierius. Vinjetė teksto pradžioje, vaizduojanti vainiką su išskleistomis šakelėmis, aptinkama XIX a. pirmo dešimtmečio knygoje. Pavyzdžiui, J. Legowicziaus knygoje *Žmogaus krikščionio ir piliečio priedermės* (1808) ši vinjetė išspaudinta teksto

---

⁹⁴⁸ Procentai nustatyti remiantis I. Petrauskienės skaičiais – 574 perspaudai iš 2549 leidinių. Žr.: PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvė, 1575–1773*. Vilnius, 1976. P. 57–58.

⁹⁴⁹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 88.

⁹⁵⁰ PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai*, nr. 6.

⁹⁵¹ Ten pat, nr. 1, 3.

⁹⁵² *Bramin natchniony, to jest Księga sętymentow o moralności*. Drugi raz przedrukowana. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1794. 8°. Egzemplioriai iš LNB: Blenk.1/794 (inv.: 144804), Blenk.1/794 (inv.: 165729) (perspaudas).

⁹⁵³ Šios knygos pirma laida buvo 1791 m. Minske. Žr.: Estr., Dopełnienia I, s. 121; XVIII LKLK 459.

pradžioje⁹⁵⁴. Perspaudui panaudotas popierius (melsvas, plonas ir švelnus) yra tokios pat rūšies, kaip minėtos 1808 m. Legowicziaus knygos. Manytina, kad perspaudas padarytas apie 1808 m.

2. Michała Tomaszewskio dramos *Teisėjo sūnus* perspaude⁹⁵⁵ stengiasi tiksliai atkartoti visas teksto dalis (antraštinį lapą, dedikaciją, pjesę), tačiau šrifto ir ornamentikos skirtumas akivaizdus. Pažymėtina, kad vinjetės, kurios panaudotos perspaudo antraštiniame ir paskutiniame lapuose, neaptiktos kituose Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniuose. Perspaudo popieriuje matyti popieriaus pagaminimo data – 1808. Popierius su data buvo gaminamas Rusijos ir Prūsijos fabrikuose. XVIII a. antroje pusėje ir XIX a. pradžioje toks popierius (melsvas ir storas) buvo naudotas spausdinant sentikių knygas. Antraštiniame lape nenurodyti leidimo metai, yra tik pažymėta jo vieta ir spaustuvė. Neatmetama galimybė, kad tai kokios nors kitos spaustuvės perspaudas ir turėtų būti datuojamas ne anksčiau kaip 1808 m.

3. Knyga *Kryžiaus kelias* ir jos perspaudas⁹⁵⁶ akivaizdžiai skiriasi šrifto, ornamentiniu apipavidalinimu, teksto rinktimi ir labiausiai – apimtimi. Be to, 1798 m. laida ir perspaudas turi skirtingą cenzūros tekstą. Leidimą perspaudui suteikė cenzorius, Vilniaus katalikų vyskupas Andrius Benediktas Klungevičius. Cenzūroje nurodytos jo pareigos *vyskupas nominantas, Vilniaus sufraganas*, kurias jis pradėjo eiti 1828 m.⁹⁵⁷, todėl remiantis šiuo faktu galima apytiksliai datuoti perspaudą.

Taigi, nustatytų klaidinančių perspaudų (kontrafakcijų) yra nedaug, todėl kalbėti apie jų vietą leidybiniame visete nėra pagrindo. Manytina, tokių atvejų atsirastų daugiau, jeigu būtų galimybė ištirti kitus leidinių egzempliorius (deja, bibliotekose jų išliko tik po vieną ar du). Kol kas galima tik konstatuoti, kad nelegalių perspaudų praktika spaustuvėje egzistavo. Jos priežastys paaiškinamos komerciniais sumetimais. Spaustuvininkai tokia veikla galėjo užsiimti be prefekto žinios. Du nustatyti

---

⁹⁵⁴ LEGOWICZ, Józef. *Obowiązki człowieka chrześcianina y obywatela na Boskiey religii y prawie przyrodzonym ugruntowane*. Ed. 2. Wilno : w Drukarni XX. Bazylianow, 1808. P. 1.

⁹⁵⁵ Tomaszewski, Michał A. B. *Syn sędzia...* drama. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1798. 8°. Egzemplioriai: VUB IV 22366, IV 21642 (perspaudas).

⁹⁵⁶ *Droga Krzyża Jezusa Chrystusa od domu Pilata, na Gorę Kalwaryi, i aż do Grobu Świętego*. W Wilnie : w Drukarni Bazylianow, 1798. 12°. Egzemplioriai: VUB IV 21466 (59 p.), IV 22596 [inv.: 37725] (72 p.) (perspaudas).

⁹⁵⁷ BIENIARZÓWNA, Janina. Kłagiewicz Andrzej Benedykt. *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13/1, zesz. 56, s. 41.

perspaudai yra populiarios didaktinės ir grožinės literatūros kūriniai, o vienas jų priklauso religinei devocinei literatūrai.

Didžiausią perspaudų dalį sudarė legalūs perspaudai. Spaustuvės iniciatyva perspaudinti knyga paprastai susijusi su pelnu. Tokia veikla rodo, kad spaustuvė neturėjo pakankamai užsakymų iš tuometinių vietinių autorių ir kitų knygų rengėjų. Bet būta knygų, kurios perspausdintos kitų asmenų užsakymu. Matyt, visuomenėje knyga vertinama dėl autoriaus, turinio, kai kurių kitų dalykų ir perspausdinimas jos nesumenkina. Kaip perspaudai buvo vertinami tuometinėje kultūroje, gali parodyti prancūzų teologo Pierro Collet teologinio traktato perspaudas, pasirodęs 1767 m.⁹⁵⁸ Jo antraštiniame lape skelbiama, kad Vilniaus diecezinės seminarijos alumnas ir teologijos bakalauras Michaelis Rostockis dovanoja šį perspaudą Vilniaus kanauninkui Juozapui Kazimierui Kosakovskiui, taip norėdamas įamžinti savo atsidavimą mecenatui⁹⁵⁹. O Johanno Hermanno iš Neidenburgo knygą *Namų ūkis*⁹⁶⁰, kelis kartus perleistą XVII a. antroje pusėje⁹⁶¹, dėl turinio naudingumo visuomenei bazilijonų spaustuvė perspausdino 1791 m. kunigaikščio Alberto Radvilos paliepimu: *Naujai išspausdinta Alberto Radvilos, LDK kariuomenės generolo majoro, lenkų ordinų ir šv. Huberto kavalieriaus paliepimu*⁹⁶².

Šiandien trūksta tyrimų, kaip iš tikrųjų XVII ir XVIII a. buvo reguliuojama perspaudų leidyba. Varšuvos spaustuvininkai 1784 m. pateikė ATR seimui Gardine naujo spaudos įstatymo projektą, kuriame buvo apibrėžta ir vienuolynų spaustuvių veikla. Jo penktame punkte siūloma: *Nustatyti, kad dvasiniams ordinams būtų leista spausdinti ir perspausdinti* [pabraukta I. K.] *tik tas knygas, kurios parengtos jų ordinų mokslininkų ir*

---

⁹⁵⁸ COLLET, Pierre. *Tractatus Theologicus De Impedimentis Matrimonii...* Editio novissima... Reimpressum. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767 (Egz.: VUB IV 22023). Kitame šio leidinio egzemplioriuje informacija apie perspausdinimą pateikta kitaip: Post sextam editionem Reimpressum (žr.: VUB IV 20871).

⁹⁵⁹ COLLET, Pierre. *Tractatus Theologicus De Impedimentis Matrimonii...* Editio novissima... Reimpressum. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767. Antr. lap.: *in perenne Obsequii sui monumentum Reimpressum... Domino Josepho de Korvin Kossakowski... R. D. Michael Rostocki... in publica Disputat. D. D. D.*

⁹⁶⁰ HERMANN, Johann. *Gospodarstwo domowe*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1791]. XVIII LLK 1253.

⁹⁶¹ Estr. XVIII 154–55.

⁹⁶² HERMANN, Johann. *Gospodarstwo domowe*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1791]. Antr. lap.: *Za rozkazem... Albrychta Radziwilla generala majora woysk W. X. L. kawalera orderow polskich y s. Huberta na nowo przedrukowane.*

autorių <...> taip pat kurios reikalingos jų vienuolynų ir mokyklų poreikiams: teologijos knygos, pamokslai, maldaknygės ir kita jų dažnai platinama dvasinė literatūra⁹⁶³. Šis projektas nebuvo įgyvendintas, ir ATR bažnytinių institucijų spaustuvės toliau veikė pagal nusistovėjusią praktiką. Iš bazilijonų spausdintų knygų matyti, kad jie perspausdindavo kitų katalikų vienuolijų knygas. Jų spaustuvės veikė Lenkijos miestuose – Varšuvoje, Krokuvoje, Lubline, Poznanėje ir Vilniuje. Manytina, kad vienu perspaudų legalumo požymių buvo dviguba cenzūra. Tokiose knygose viena cenzūra būdavo suteikta pirmai laidai (arba kelioms ankstesnėms laidoms), o antra buvo vietinė (Lietuvos arba Vilniaus), kurios data sutapdavo su perspausdinimo data bazilijonų spautuvėje. Vietinės cenzūros formuluotė buvo *Reimprimatur* (*Perleisti leidžiama*). Pavyzdžiui, XVIII a. pabaigoje bazilijonai perspausdino prancūzų teologo Aleksandro Noėlio rinkinį *Pamokslininkų vadovėlis*⁹⁶⁴. Knygoje buvo sudėtos visų ankstesnių užsienio laidų cenzūros, t. y. 1701, 1762 ir trečiosios 1763 m. – Augsburguro laidos cenzūra. Po visų šių cenzūrų knygoje pridėtas ilgamečio Vilniaus religinių knygų cenzoriaus A. Tomaszewskio leidimas *Reimprimatur* (leidimo suteikimo metai nenurodyti).

Vilniaus bazilijonų leidybiniame visete legalūs perspaudai nustatomi pagal du kriterijus:

1) kai nustatyta ankstesnė laida (arba ankstesnės laidos). Paprastai ankstesnių laidų duomenys nustatomi pagal bibliografinius šaltinius. Kai kurių knygų perspausdinimo faktas aiškus iš duomenų knygoje (antraštinio lapo, dedikacijos, įžangos ir t. t.). Pavyzdžiui, 1802 m. knygos *Žinios apie Švenčiausios Mergelės Marijos namelį, esantį Lorete*⁹⁶⁵ antraštiniame lape yra informacija, kad knyga ...surinkta ir spaudai atiduota Romoje 1783 m. O dabar naujai vienos Ponios lėšomis iš Romos originalo perspausdinta. Kitos knygos, t. y. Vilniaus universiteto matematikos profesoriaus Tomo Žyckio 1822 m. brošiūros *Žinios apie profesoriaus [Pranciškaus] Norvaišos gyvenimą ir mokslinę veiklą*⁹⁶⁶, antraštiniame lape nurodoma, kad tekstas

---

⁹⁶³ BANDTKIE, Jerzy Samuel. *Historia drukarni w Krolestwie Polskiem i Wielkiem Xięstwie Litewskiem*. T. 2, s. 239.

⁹⁶⁴ NOËL, Alexandre. *Institutio Concionatorum seu Praecepta et Regulae*. Vilnae : Typis Basilianis, [179?–180?].

⁹⁶⁵ *Wiadomosci o Domku Nayswiętszey Maryi Panny w Lorecie zostajęcym*. A teraz znowu / kosztem Pewney Pani pobozney z tegoż oryginalu rzymskiego przedrukowane. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1802.

⁹⁶⁶ ŻYCKI, Tomasz. *Wiadomość o życiu i uczonych pracach ś. p. profesora Narwoysza*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazyljanow, 1822.

prieš tai buvo išspausdintas 1820 m. rugsėjį *Vilniaus Dienraštyje (Dziennik Wilenski)*.

2) jeigu nėra galimybės nustatyti ankstesnės laidos, perlaida nustatoma tik pagal cenzūros formuluotę *Reimprimatur (Perleisti leidžiama)*. Bazilijonų repertuare pasitaiko atvejų, kai naujas leidinys sukompiliuotas iš kelių kitų knygų ir priskirti perspaudams leidinį su *Reimprimatur* kartais galima tik su tam tikra išlyga. Vienas tokių pavyzdžių gali būti XVIII a. antroje pusėje du kartus perleistas psalmynas lenkų kalba su paaiškinimais ir maldomis: 1764 m. laida *in octavo* formatu⁹⁶⁷ su cenzoriaus Aleksandro Horaino leidimu ir 1773 m. laida *in duodecimo* formatu⁹⁶⁸ su cenzoriaus bazilijono Ambrožo Kiryato leidimu. Anoniminis psalmyno rengėjas, pasirašęs knygoje *vargingas elgeta (staraniem ubogiego żebraka)*, jį sukompilavo iš dvejų XVII a. autorių darbų. Psalmių tekstai paimti iš rašytojo jėzuito Jokūbo Vujeko vertimo, pripažinto geriausiu XVII a.⁹⁶⁹ Tačiau rengėjas atsisakė J. Vujeko komentarų ir vietoj jų prie psalmių pridėjo teologo jėzuito Wojciecho Tyłkowskio paaiškinimus⁹⁷⁰. Tokią psalmyno kompiliaciją, nepaisant formuluotės *Reimprimatur*, galima laikyti tarpine rūšimi tarp perspaudų ir naujų originalių leidinių.

Perspaudams nepriskiriami ankstesnių laidų perdirbiniai arba papildymai. Pavyzdžiui, didaktinio pobūdžio knyga *Vidinis žmogus*, kuri priskiriama J. Legowicziui, pirmą kartą buvo išleista 1778 m. Vilniaus pijorų spaustuvėje⁹⁷¹, ir pakartotinai perleista 1796 m. pas bazilijonus⁹⁷². Pastaroji laida buvo papildyta – pradžioje pridėta Dievo sūnų šlovinanti dedikacija ir du dideli priedai, o pagrindinis tekstas liko be jokių pakeitimų. Tokios knygos priskirtinos pakartotinėms laidoms.

Bazilijonų repertuare nustatyti 72 perspaudai⁹⁷³. Tai leidžia teigti, kad perspaudų skaičius visete neviršijo 15 proc. visos produkcijos. Iš jo tik viena knyga priklauso XVII a. perspaudams. Tai Krokuvos spaustuvininko

---

⁹⁶⁷ *Naypowazniejszye i naydawnieysze Kościoła Bożego nabozenstwo... to jest Psalterz Dawidow.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1764.

⁹⁶⁸ XVIII LKLK 2632 (skiriasi formatas: 8°).

⁹⁶⁹ WUJEK, Jakub. *Psalterz Dawidow... Argumentami y Annotacyami objaśniony...* [W Krakowie : w druk. A. Piotrkowczyka, 1594].

⁹⁷⁰ TYŁKOWSKI, Wojciech. *Paraphrasis na Psalterz Dawidów.* W Poznaniu : w Drukarni Kollegium Societatis Iesu, 1688.

⁹⁷¹ Estr. XIV 581; XVIII LKLK 2158.

⁹⁷² [LEGOWICZ, Józef]. *Człowiek wewnętrzny, czyli Nauka o namiętnosciach człowieka.* Edycja druga pomnożona przydatkami. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1796.

⁹⁷³ Perspaudai nebuvo registruojami dvejose viseto grupėse: sentikių kirilikos knygų ir knygų latvių kalba.

Marcino Filipowskiego wiešųjų kalbų rinkinys⁹⁷⁴. Kalbos šioje knygoje skirtos įvairioms progoms: sužadėtuvėms, vestuvėms, kitoms šventėms, laidotuvėms. Ji buvo populiarė XVII a. ir sulaukė apie 14 pakartotinių perlaidų Lenkijos spaustuvėse⁹⁷⁵. Lietuvoje Marcino Filipowskiego viešųjų kalbų vadovėlis buvo perspausdintas tik kartą – bazilijonų spaustuvėje.

Per 1760–1799 m. iš bazilijonų spaustuvės išėjo mažiausiai 45 perspaudai, o 1800–1837 m. – 25 lenkų, lotynų, lietuvių ir bažnytine slavų kalbomis. Iš 10 perspaudų lotynų kalba septyni yra teologiniai vadovėliai. Šių knygų autoriai yra XVII–XVIII a. Europos mokslininkai teologai: Claude-Josephas de Ferrière'as⁹⁷⁶, Pierre'as Collet⁹⁷⁷, Aleksandre'as Noėlis⁹⁷⁸, Tommaso Francesco Roero⁹⁷⁹, Domenicas Cavallaris⁹⁸⁰. Kitokia tematika vyrauja perspauduose bažnytine slavų kalba – šiai grupei priklauso tik liturginės knygos ir maldaknygės.

Religinės tematikos perspaudų lenkų ir lietuvių kalbomis žanrai yra įvairesni. Pavyzdžiui, iš ankstesnių kitų spaustuvių laidų lietuvių kalba buvo perspausdintas katekizmas *Pawinastis krykscionyszkas Arba Pamokslas trumpas...* (1803), maldaknygė *Rozancius Szwęnciausios Maryos Pannos yr saldžiausya warda Jezusa* (1817), giesmynai: Pranciškaus Šrubauskio *Balsas sirdies pas pona diewa szwęciausy Marya panna yr szwentus* (1801) ir *Giesmes ape Szwęciausy Panna Marya* (1813). Taip pat buvo perspausdinti dvasiniai skaitiniai: Mykolo Olševskio *Broma atwerta ing wiecznasti* (1779), iš šv. Bonaventūros verstas *Ziwatas pona ir Diewa musu Jezusa Chrystusa, tay ira Kielas iszganima* (1808), Jono Lechavičiaus *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amzina* (1812), *Aktay wieros, nadieios, malones ir gaylese* (1819), *Kielas kruwinas karalaus sopulu Jezusa Chrystusa brangu krauiu iszklotas* (1821). Visos išvardytos knygos buvo perspausdintos iš XVIII a.

---

⁹⁷⁴ *Spizarnia aktow rozmaitych, ktore się przy zalotách, weselách, bänkietách, pogrzebách, y tym podobnych... odpráwować zwykly... / [zebrał Marcin Filipowski]. W Wilnie : w drukárni Oycow Bázyljanow, Święte Troyce, 1641.*

⁹⁷⁵ Estr. XXIX 124–125.

⁹⁷⁶ FERRIÉRE, Claude. *Institutiones Iuris Canonici*. Reimpressae. Vilnae : Typis Basilianis, 1765.

⁹⁷⁷ COLLET, Pierre. *Tractatus de vera religione ad usum Seminariorum*. Vilnae : Typis Basilianis, 1766; COLLET, Pierre. *Tractatus Theologicus De Impedimentis Matrimonii...* Editio novissima. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767.

⁹⁷⁸ NOËL, Alexandre. *Institutio Concionatorum seu Praecepta et Regulae*. Vilnae : Typis Basilianis, [179?–180?].

⁹⁷⁹ ROTARIUS, Thomas Franciscus. *Apparatus universae Theologiae moralis*. 3 t. Vilnae : Typis S. R. M. Basilianis, 1771.

⁹⁸⁰ CAVALLARO, Dominik. *Institutiones juris canonici...* 2 t. Vilnae : Typis Basilianis, 1803–1804.

laidų. Iš lietuviškų bazilijonų spaustuvės knygų repertuaro daugiausia perspaudų sulaukė *Lenkų ir lietuvių evangelijos* (1805)⁹⁸¹: jų pirmoji laida, bibliografų duomenimis, pasirodė 1637 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje ir iki 1805 m. išėjo ne mažiau 25 kartus⁹⁸². Panašiai išskiriami ir religinių perspaudų lenkų kalba žanrai (visete jų nustatyta 25). Tai maldaknygės, giesmynai, meditacijos, dvasiniai skaitiniai.

Tarp perspaudų nustatytos tik devynios pasaulietinio pobūdžio knygos. Jos išleistos lenkų kalba ir tai dažniausiai yra vertimai. Išskiriami didaktiniai romanai (trys), istorinė literatūra (istorijos klasika, istorinis romanas, kelionės aprašymas – trys), ūkininkavimo vadovas (vienas) ir praktinių patarimų rinkiniai (du).

Tarp pasaulietinių perspaudų yra dviejų ispanų autorių didaktiniai romanai. Rašytojo moralisto, kunigo Antonijaus de Guevaros knygoje *Monarchų laikrodis* idealizuojamas Romos imperijos valdovas Markas Aurelijus. Knyga, išversta iš ispanų kalbos į lotynų, nuo XVII a. labai išpopuliarėjo Europoje. ATR šiuo kūriniu susidomėta Apšvietos epochoje, kai 1751 m. Lešne pasirodė pirma vertimo lenkų kalba laida⁹⁸³. Vilniaus bazilijonų spaustuvės A. Guevaros knygos, kuri pasirodė 1765 m., laida jau buvo penkta⁹⁸⁴. Ir vėliau šis kūrinys pakartotinai buvo perspausdintas čia dar kelis kartus⁹⁸⁵. Filosofo, jėzuito Baltasaro Graciano knyga *Universalus žmogus*⁹⁸⁶ išversta iš prancūzų kalbos į lenkų⁹⁸⁷, nors originalas yra parašytas ispanų kalba. Bazilijonai perspausdino ją 1765 m. iš pirmos laidos, pasirodžiusios 1762 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje⁹⁸⁸. B. Graciano didaktinio romano vertėjas yra LDK valstybės veikėjas, kunigas Povilas Ksaveras Bžostovskis. Trečias didaktinis kūrinys, iki šiol nenustatyto autoriaus, plito skirtingais vertimais. Anglų kalba parašytoje knygoje Indijos

---

⁹⁸¹ *Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne jako y wszystkich swiqt.* W Wilnie : w Drukarni XX Bazyljanow, 1805.

⁹⁸² Pagal Nacionalinės bibliografijos duomenų banko duomenis (prieiga per internetą: <http://nbdb.libis.lt>, [žiūrėta 2018 12 10]).

⁹⁸³ Estr. XVII 461.

⁹⁸⁴ GUEVARA, Antonio de. *Zegar Monarchów, z życia M. Aureliusza Cesarza Rzymskiego.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765.

⁹⁸⁵ XVIII LLK 1235, 1236; Estr. (II wyd.) IX 321.

⁹⁸⁶ GRACIÁN, Baltasar. *Człowiek uniwersalny Baltazara Gracyana z francuskiego przelozony.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765.

⁹⁸⁷ Iki šiol bibliografai neužfiksavo vertimo šaltinio. Manytina, kad tai yra viena XVIII a. pradžios laidų (GRACIÁN, Baltasar. *L'Homme universel, traduit de l'espagnol de Baltasar Gracien par le P. J. de Courbeville.* La Haye : P. Gosse et P. de Hondt, 1724).

⁹⁸⁸ Estr. XVII 318; VASL 1674.

išminčius brahmanas pataria, kaip gyventi, kad taptum tobulu žmogumi⁹⁸⁹. Iš prancūziško vertimo⁹⁹⁰ ją pirmą kartą į lenkų kalbą išvertė poetas ir leidėjas Józefas Epifanas Minasowiczius. Bazilijonai ši vertimą 1770 m. perspausdino pavadinimu *Indijos filosofas (Filozof indyiski)*⁹⁹¹. Po dvidešimties metų ATR diplomatas Londone, Pranciškus Bukota naujai išvertė iš originalo, t. y. anglų, kalbos. Naujas vertimas pasirodė kitu pavadinimu – *Įkvėptas brahmanas (Bramin natchniony)*. Jis publikuotas 1791 m. Minske⁹⁹², o bazilijonai pakartotinai išleido 1794 m.⁹⁹³ Pakartotinės laidos užsakovu buvo Vilniaus klebonas Tadeusz Nowickis.

Iš istorinės literatūros leidinių bazilijonai perspausdino du gana naujus kūrinius: populiarus XVIII a. pabaigos prancūzų rašytojo Jeano-Pierre'o Clariso de Floriano romano *Numa Pompilius* vertimą į lenkų kalbą⁹⁹⁴ ir pranciškono Józefo Drohojowskio 1788–1791 m. misijų kelionės į Artimuosius Rytus dvitomį⁹⁹⁵. J. Drohojowskio veikalo pirmame tome pasakojama apie kelionės įspūdžius, kitame tome pateikiamas Artimųjų Rytų miestų ir vietovių žinynas, sudarytas abėcėlės tvarka. Dar vienam istorinio turinio perspaudui, pasirodžiusiam 1790 m., bazilijonai pasirinko prieš pusantro šimto metų Krokuvoje išleistą istorijos klasikos veikalą – Lucijaus Julijaus Floro istorinį traktatą *Apie Romėnų tautos pradžią*⁹⁹⁶. Bazilijonų pastangos surasti spaudai istorinius kūrinius liudija siekį atsiliepti į išaugusius visuomenės poreikius istorinei lektūrai.

Istoriografijoje įsigalėjusi nuomonė, kad bazilijonai išspausdino Julijaus Floro knygą dar ir 1700 m. Ši nuomonė radosi dėl defektuoto egzemplioriaus (LMAB, šifras L-18/1336), aprašyto 1967 m. Edmundo Laucevičiaus. E. Laucevičius pastebėjo, kad antraštiniame lape išspausdinti 1700 m., jo manymu, neatitinka popieriaus datavimo, kuris, anot jo, esą pagamintas ne

---

⁹⁸⁹ Skirtingose bibliografijose ji priskiriama dviem autoriams – Robertui Dodslejui ir Philipui D. S. Chesterfieldui.

⁹⁹⁰ Pirmą (1767) ir antrą (1769) laidos išėjo Varšuvoje. Žr.: Estr. XXII 395.

⁹⁹¹ *Filozof indyiski, albo Sposob uszczęśliwienia zycia ludzkiego przez jednego starozytnego bramina*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1770.

⁹⁹² Estr., Dopełnienia I, s. 121; XVIII LKLIK 459.

⁹⁹³ *Bramin natchniony, to jest Księga sętymentow o moralności*. Drugi raz przedrukowana. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1794.

⁹⁹⁴ FLORIAN, Jean-Pierre-Clariss de. *Numa Pompiliusz drugi król Rzymu...* przez xiędza Stas[z]jica w języku polskim. 2 t. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianów, 1830.

⁹⁹⁵ DROHOJOWSKI, Józef. *Pielgrzymka... Reformata do Ziemi świętej, Egiptu, niektórych wschodnich i południowych krajów*. 2 t. Wilno, druk XX. Bazylianów, 1822.

⁹⁹⁶ FLORUS, Lucius. *L. O początku y dziejach narodu rzymskiego*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1790. Pirmas leidimas buvo 1646 m. Krokuvoje. Žr.: Estr. XVI 243.

anksčiau kaip 1735 m.⁹⁹⁷ Veikiausiai dėl kalbos barjero lenkų tyrinėtoja Marija Pidlypczak-Majerowicz nepaisė E. Laucevičiaus komentaro ir į savo bibliografinį sąrašą įkėlė Julijaus Floro knygą su 1700 m. data⁹⁹⁸. Jos duomenis naujausiame tyrime kartoja Joanna Getka⁹⁹⁹. Vilius Užtupas 1998 m. perpasakojo E. Laucevičiaus pastabas¹⁰⁰⁰ ir reziumavo, kad traktatas *Apie Romėnų tautos pradžių yra viena mįslingiausių šios spaustuvės knygų*¹⁰⁰¹. Egzempliorių tyrimas *de visu* ir jų palyginimas įtikina, kad LMAB egzempliorius yra visiškai identiškas kitų bibliotekų egzemplioriams (su 1790 m. data)¹⁰⁰², tik antraštiniame lape paskutinis leidimo metų skaičius sunkiai įskaitomas. Kalbėti apie 1700 m. laidą neleidžia taip pat istoriniai duomenys apie spaustuvės veiklos pertrauką, prasidėjusią po 1693 m.

Bazilijonų spaustuvė perspausdino du praktinių patarimų vadovus – jau minėtą M. Filipowskio vadovėlį su viešų kalbų pavyzdžiais¹⁰⁰³ ir kulinarinę knygą, teikiančią XVII–XVIII a. virtuvės receptus¹⁰⁰⁴. Be to, bazilijonai 1791 m. perspausdino Johanno Hermanno iš Neidenburgo vadovą *Namų ūkis*¹⁰⁰⁵, kuriame duodami patarimai įvairiems sezoniniams dvaro darbams¹⁰⁰⁶. Ši knyga išversta iš vokiečių kalbos XVII a. antroje pusėje¹⁰⁰⁷.

Bazilijonų leidybinį visetą taip pat paveikė ir praktika pakartotinai perspausdinti savo ankstesnius leidimus, nors retai kada antraštiniuose lapuose pažymima, kelintą kartą knyga perspausdinama. Visame įvairiakalbiame visete daugiausiai pakartotinių laidų sulaukė katalikiška

---

⁹⁹⁷ LAUCEVIČIUS, Edmundas. *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.* Vilnius, 1967. P. 250.

⁹⁹⁸ PIDLYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 180.

⁹⁹⁹ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazyliańskie*, s. 258.

¹⁰⁰⁰ Pažymėtina, kad V. Užtupas apie Floro knygą skaitė ne iš *Popierius Lietuvoje* veikalo, o iš E. Laucevičiaus užrašo, įdėto į LMAB egzempliorių. Šiame užrašė popierius datuojamas – ne anksčiau kaip 1740 m.

¹⁰⁰¹ UŽTUPAS, Vilius. *Lietuvos spaustuvės 1522–1997*. Vilnius, 1998. P. 356.

¹⁰⁰² Mums prieinami egzemplioriai: Nacionalinio publikuotų dokumentų archyvinio fondo ir bibliotekos (šifras: KC 128304) bei Čartoriskių bibliotekos Krokovoje (šifras: 34439 I) (fotokopija).

¹⁰⁰³ *Spizarnia aktow rozmaitych, ktore się przy zalotách, weselách, bänkietách, pogrzebách, y tym podobnych... odpráwować zwykły...* / [zebrał Marcin Filipowski]. W Wilnie : w drukarni Oycow Bážylianow, Swięte Troyce, 1641.

¹⁰⁰⁴ CZERNIECKI, Stanislaw. *Stol obojętny to jest panski, a oraz chudopacholski, abo Sposob gotowania rozmaitych potraw*. [Vilnius : bazilijonų spaustuvė], 1765. Egz. nežinomas, apie leidinį: XVIII LKLK 566.

¹⁰⁰⁵ HERMANN, Johann. *Gospodarstwo domowe*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1791.

¹⁰⁰⁶ Estr. XVIII 155.

¹⁰⁰⁷ Estr. XVIII 154.

maldaknygė *Altorius duchawnas*. Bibliografai priskiria Vilniaus bazilijonų spaustuvei šešias šios maldaknygės laidas – 1793, 1802, 1805, 1812, 1813 ir 1820 metų. Mažiausiai penkis kartus bazilijonai išspausdino Pranciškaus Šrubauskio giesmyną *Balsas sirdies pas Pona Diewa Szwęciausy Marya* (1801, 1802, 1806, 1808 ir 1818) ir akatistą Švč. Mergelei Marijai lenkų kalba (1763, 1764, 1792, 1803 ir 1828). Po keturis kartus spausdinami elementoriai lietuvių (1798, 1802, 1818 ir 1828), lenkų (1783, 1799, 1818 ir 1835) ir bažnytine slavų (1767, 1782, 1798 ir 1806) kalbomis, įvairios maldaknygės ir devocinė literatūra (aštuoni pavadinimai). Visete yra knygų, kurios buvo leidžiamos po tris kartus (11 pavadinimų), bet daugiausia knygų, turėjusių po vieną pakartotinę laidą (15 pavadinimų).

Sprendžiant iš pakartotinių laidų skaičiaus populiariausiais perleidimo objektais buvo elementoriai ir devocinė literatūra lenkų (19 pavadinimų) ir lietuvių (13 pavadinimų) kalbomis. Lotyniškų ir slaviškų knygų su pakartotinėmis laidomis visete yra mažiau, vos po tris pavadinimus. Iš pasaulietinės literatūros pakartotinių laidų sulaukė tik minėtas A. de Guevaros didaktinis romanas *Monarchy laikrodis* (iš viso žinomos keturios jo pakartotinės laidos: 1765, 1773, 1783, 1830). Kitos pasaulietinio pobūdžio knygos neturėjo pakartotinių laidų.

3.1.4. Leidinių viseto kalbinė struktūra

Unitų bažnyčia dėl glaudaus ryšio su rusėnų tauta paveldėjo senos kirilinės raštijos tradicijas. Kirilikos raidynu buvo kuriami ir tekstai rusėnų bei bažnytine slavų kalba. Nors iki XIX a. slaviška kirilikos raštija užleido savo pozicijas Unitų bažnyčioje lenkų ir lotynų raštijai, ji vis tiek buvo vartojama kai kuriose kultūros srityse. Tokia daugiakalbystė laikoma savitu unitų ir plačiau LDK kultūros bruožu. Daugiakalbystės reiškinys veikė bazilijonų spaustuvės kalbų viseto struktūros pokyčius ir apimtis.

Knygų kalbų analizė leido nustatyti, kad daugiau nei pusė knygų bazilijonų spaustuveje buvo išspausdinta lenkų kalba, iš viso 431 leidinys (55,5 proc.). Tai buvo įvairiausių žanrų religinė ir pasaulietinė literatūra: maldaknygės, giesmynai, devocinė literatūra, panegirikos, grožinė literatūra (poezija, proza, dramos), didaktinė literatūra, Unitų ir Katalikų bažnyčių, bazilijonų bei kitų katalikų vienuolių dokumentacija, mokymo priemonės, istorijos veikalai, poleminiai traktatai, vertimai iš lotynų, italų, prancūzų, anglų, bažnytinės slavų kalbų.

Antroje vietoje pagal išleistų knygų skaičių yra knygos lotynų kalba: iš viso išspausdinti 205 leidiniai (26,5 proc.). Tarp lotyniškų knygų yra

panegirikos, maldaknygės ir devocinė literatūra, teologijos vadovėliai, oficiali Graikų katalikų ir Katalikų bažnyčios dokumentacija. Lenkų kalbos knygų skaičius visais periodais, nuo XVII iki XIX a., išliko panašus. Knygų lotynų kalba spauda turėjo tendenciją mažėti, taip pat nuo XIX a. pradžios siaurėjo jos repertuaras – paskutiniaisiais spaustuvės veiklos dešimtmečiais lotynų kalba buvo spausdinamos tik katalikų vienuolių liturginiai kalendoriai (rubricelės). Produktiviausias lotyniškų knygų leidybos laikotarpis buvo pirmieji penkeri metai po spaustuvės atnaujinimo 1760 m. Pažymėtina, kad per šiuos metus pasirodė nemažai lotyniškų teologinių tezių ir proginių kūrinų, sukurtų bazilijonų aplinkoje. Šių žanrų atsiradimas ir populiarėjimas liudija apie įvykusių XVIII a. graikų katalikų integraciją į vakarų katalikų mokslinę ir kūrybinę erdvę.

Knygos lenkų ir lotynų kalbomis buvo skiriamos Unitų bei Katalikų bažnyčiai, o knygos bažnytine slavų kalba tenkino unitų ir sentikių konfesijų poreikius. Bažnytine slavų kalba buvo išspausdinti 78 leidiniai (10 proc.). Ja unitams buvo spausdinamos tik liturginės knygos bei maldaknygės, o sentikiams – įvairesnė religinių žanrų literatūra: be liturginių knygų, spausdinami Bažnyčios tėvų klasikiniai veikalai (Jono Auksaburnio homilijos ir evangelijų komentarai, Dorotėjaus, Efremo Siro dvasiniai traktatai), dvasiniai skaitiniai. Knygos lenkų, lotynų ir bažnytine slavų kalbomis buvo spausdinamos bazilijonų spaustuvėje visais jos veiklos metais. Nors unitų etnokonfesinės bendruomenės identitetui rusėnų kalba buvo labai svarbi, bazilijonų spaustuvėje rusėniškų knygų spauda, galima sakyti, buvo visiškai neverta – bazilijonų leidybiniame visete užfiksuota tik viena knyga šia kalba – 1628 m. katekizmas.

Apie 7 proc. visete užima knygos lietuvių kalba, t. y. 53 leidiniai¹⁰⁰⁸. Pirmosios knygos lietuvių kalba išspausdintos spaustuvėje 1775 ir 1776 m.¹⁰⁰⁹ ir iki XIX a. pradžios pasirodė dar apie penkias knygas. Lietuviškų knygų spauda XIX a. pirmais dešimtmečiais intensyvėja, jų skaičius pranoksta bažnytine slavų kalbomis leistų knygų apimtį (žr. 4 diagramą). Leidinių skaičiaus augimas (per 1800–1837 m. išspausdinti 45 leidiniai) ir žanrų įvairovė liudija, kad spaustuvė buvo gerai žinoma lietuviškos knygos rengėjams, užsakovams ir prekyautojams.

Lietuviška bazilijonų spaustuvės knyga apėmė devocinę literatūrą, maldaknyges, giesmynus, elementorius, skirtus visiems visuomenės sluoksniams (bajorijos, dvasininkijos ir prastuomenės). Be to, bazilijonai

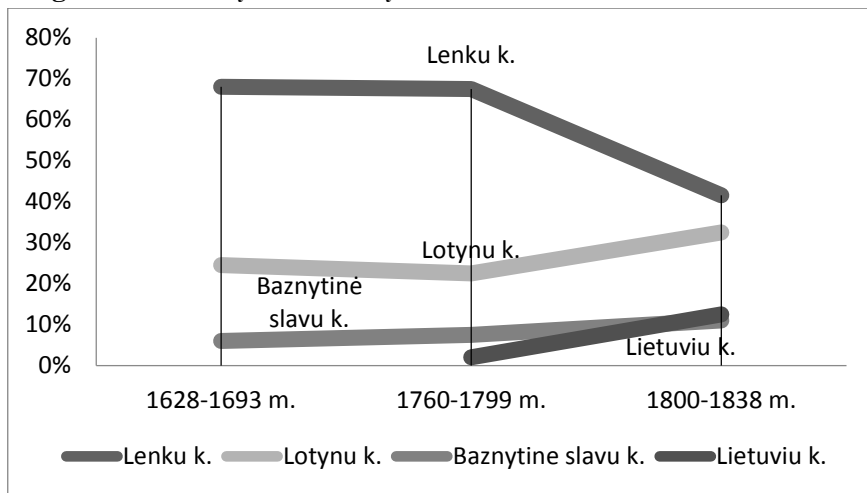
---

¹⁰⁰⁸ Į šį skaičių įtrauktas vienas leidinys, kuris neužfiksuotas bibliografijoje, žr. 1 priedą, nr. 33.

¹⁰⁰⁹ Knygos lietuvių kalba, įr. 404 (egz. nežinomas), 713.

prisidėjo prie pasaulietinės lietuvių literatūros spaudos. Pavyzdžiui, jie išspausdino Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus 1794 m. pilietinį pamokslą¹⁰¹⁰, skirtą žuvusiems sukilimo dalyviams pagerbti. 1824 m. Kajetonas Nezabitauskis anonsavo, kad bazilijonų spaustuvėje bus išspausdintos Antano Strazdo ir Rapolo Aleknavičiaus poezijos rinktinės¹⁰¹¹. Manytina, kad ten pat numatyta spausdinti bazilijono Aleksandro Butkevičiaus gramatikos vadovėlį *Tarmrieda (Gramatyka) Lenkiszky Letuwiszka*¹⁰¹². Tačiau įsikišus cenzūrai šie planai nebuvo įgyvendinti. Be lietuviškų knygų, spaustuvė 1820–1821 m. išspausdino aštuonias knygas latvių kalba¹⁰¹³, kurių paskirtis buvo kaip ir knygų lietuvių kalba: tarp jų yra devocinės literatūros, maldaknygių ir elementorių. Taigi, knygos lietuvių ir latvių (latgalių ir kuršių) kalbomis daugiausia buvo spausdinamos paskutiniu spaustuvės veiklos periodu ir buvo skirtos katalikų bendruomenėms. Nacionalinės kalbos įtvirtinimas leidybiniame repertuare liudijo apie socialinius pokyčius, susijusius su raštingumo ir spausdinto žodžio plitimu.

4 diagrama: *Leidinių viseto kalbų dinamika*

¹⁰¹⁰ KARPAVIČIUS, Mykolas Pranciškus. *Kozonius k. Mykola Karpawicjas unt gaylinga atprowijma pagraba už tus abywatelius, kuri... sawa ziwata... pabengi*. Wylniuw : Drukarnie kunygu bazylionu, 1794.

¹⁰¹¹ NEZABITAUSKIS-ZABITIS, Kajetonas Rokas. *Surinkimas Wysokiu Rasztu Lietuwiszku*, p. 55.

¹⁰¹² Visų šių knygų spausdinimu rūpinosi vienas žmogus – kunigas Vincentas Valmikas (apie 1778–1836). Žr.: KAUPUŽ, Anna; LUKŠAITĖ, Ingė. A. Butkevičiaus gramatikos byla. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra*, 1962, t. 5, p. 123.

¹⁰¹³ Seniespiedumi latviešu valoda 1043, 1065, 1069, 1070, 1072, 1075, 1077, 1078.

Be to, bazilijonų leidiniuose pasitaiko tekstų ir kitomis Europos kalbomis. Jie aptinkami proginėse knygose. Pavyzdžiui, panegirikoje karaliui Stanislavui Augustui yra kelių anoniminių bazilijonų autorių parašytos eilės ne tik lotynų ir lenkų, bet ir italų, anglų, prancūzų bei graikų kalbomis¹⁰¹⁴. O vyskupo Ignoto Masalskio vardadienio proga bazilijonai sukūrė ir 1783 m. išspausdino eiles lotynų, lenkų, italų ir graikų kalbomis¹⁰¹⁵. Taip pat bazilijonai išleido akatisto Švč. Mergelei Marijai vertimą į prancūzų kalbą¹⁰¹⁶. Kaip teigia akatisto vertėjas, bazilijonas Heraklijus Karpińskis, tai yra apskritai pirmas šios giesmės vertimas į prancūzų kalbą¹⁰¹⁷. Šį kūrinį jis dovanojo kunigaikštieni Eleonorai Monikai Čartoriskai, todėl knyga išspausdinta ant brangaus olandiško popieriaus ir meniškai apipavidalinta.

3.2. Leidinių viseto teminė ir tipologinė analizė

Siekiant atskleisti viseto turinio savitumus ir raidos tendencijas toliau sudaroma leidybinės produkcijos tipologija pagal tikslinę paskirtį ir atskleidžiama jos tematika. Knygų klasifikavimas paskirties aspektu padeda sužinoti, koku mastu iš tikrųjų spaustuvė tenkino religinius poreikius ir kiek – nekonfesinius visuomenės poreikius. Todėl pirmiausia visoje leidybinėje produkcijoje išskiriamos dvi didelės knygų grupės – religinės ir nereliginės paskirties. Analizuojant religinę ir nereliginę produkciją laikomasi dviejų nuostatų, kurios randasi dėl specifinių praeities kultūros bruožų. Pirmą, tyrime į bazilijonų religinę leidybinę produkciją žiūrima kompleksiskai, sujungiant atskirų konfesijų (unitų, katalikų ir sentikių) raštiją į bendrą LDK kultūros lauką. Antra, dalis religinio turinio knygų dėl praktinio, taikomojo, t. y. nereliginio, tikslo įtraukiamos į nereliginės paskirties knygų grupę. Pirmiausia tai būdinga elementoriams, kurie skirti mokytis skaityti, tačiau jų turinį XVII ir XVIII a. be abėcėlės ir skiemenavimo pavyzdžių sudarė įvairios maldos ir tikėjimo tiesos. Taip pat religinis turinys dažnai

---

¹⁰¹⁴ *Cerenissimo... Domino Stanislao Augusto Regi Polonarium, Magno Duci Lituaniae... laude, recognosceret Basilia Lituana Provincia...* Typis Basilianis Vilnensibus, 1784.

¹⁰¹⁵ *Celsissimo... Principi Ignatio Jacobo Massalski Episcopo Vilnensi... die suae celsitudinis natali monasterium Vilnense Ordinis S. Basilii M... D. D. D. 1783.*

¹⁰¹⁶ *Achiste Ou Dévotion A La Tres Sainte Vierge Mere De Dieu / Traduit... Presentement En François Par Le R. P. Heracle Karpinski... À l'Imprimerie de S. M. le Roi de Pologne chez les Pères de l'Ordre de S. Basile le Grand de la Province Lithvanie, 1765.*

¹⁰¹⁷ Ten pat, p. 13.

pasitaikydavo proginėje literatūroje, kurios tikslas yra viešai pagerbti tam tikrą asmenį arba instituciją. Tuo atveju, kai autorius ir proginio kūrinio objektas priklauso dvasininkijos luomui, tekstas neišvengiamai yra krikščioniškos tematikos. Taip elementoriai ir proginė literatūra priskiriami šiame tyrime nereliginės paskirties literatūrai.

3.2.1. Unitų kūrybos atspindys leidinių visete

Visete išskiriamos trys knygų grupės, kurios priskiriamos Unitų bažnyčiai. Pirma, tai knygos, kurių tekstai perimti iš Rytų bažnyčios: liturginiai tekstai, pamaldos, Bažnyčios tėvų (pvz., šv. Bazilijaus Didžiojo) veikalai. Šios knygos buvo verstos, dažniausiai į lenkų kalbą. Kartais tokių knygų antraštiniuose lapuose tiesiogiai atsispindėdavo kilmė iš Rytų bažnyčios, pavyzdžiui: *Kanonas, arba Rytų Bažnyčios atgailų pamaldos, paprastai toje Bažnyčioje laikomos kasmet per trečiąjį Didžiojo pasninko trečiadienį*¹⁰¹⁸. Antrą grupę sudaro knygos, kurių autoriai, vertėjai arba rengėjai yra unitai ir bazilijonai. Bazilijonų vienuolija buvo labiausiai išsilavinusi unitų visuomenės dalis, jos aplinkoje sukurtos sąlygos intelektinei veiklai – veikė mokyklos, kuriose bazilijonai ne tik studijavo, bet ir dirbo mokytojais, buvo kaupiamos bibliotekos, vienuoliams skiriamas laikas asmeninei kūrybai. Todėl natūralu, kad tarp antros grupės knygų kūrėjų dažniau pasitaiko bazilijonų. Kita vertus, būdami Unitų bažnyčios intelektualiniu elitu, bazilijonai kūrė ne tik religinę literatūrą, dalis jų kūrybos priskiriama pasaulietiniam literatūros žanrui: ypač daug sukurta panegirinių tekstų, šlovinančių ne tik bažnyčios veikėjus, bet ir LDK mecenatus, politinius veikėjus, LDK Tribunolą, LDK valdovus ir t. t. Taip pat bazilijonų aplinkoje sukurtas geografijos žinynas (išleistas 1766 m.)¹⁰¹⁹. Nepaisant pasaulietinio pobūdžio, žinynas priskirtinas Unitų bažnyčios rašytiniam palikimui. Pagaliau, unitų knygomis laikomos ir tos, kurių autoriai ar rengėjai priklausė kitai konfesijai, tačiau jų tekstai yra reikšmingi religiniam graikų katalikų identitetui. Visete yra dvi knygos atitinkančios šį kriterijų ir jos priskiriamos trečiajai grupei. Jų kūrėjai – Brastos vaivada Stanislovas Melchioras Sawickis ir dominikonas Izaokas Dominikas Malinowskis – paskelbė veikalus, šlovinančius unitų kankinį šv. Juozapatą

---

¹⁰¹⁸ *Kanon, albo Pokutne Kosciola Wschodniego nabozenstwo...* / od s. Andrzeja Kretenskiego po grecku napisane; pierwicy na slowiensi z greckiego, a teraz z slowienskigo na polski izeyk przetumaczone. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1776.

¹⁰¹⁹ DECYK-ZIĘBA, Wanda. *Lexykon geograficzny bazylianina Hilariona Karpińskiego*. Warszawa, 2009. S. 10.

Kuncevičių¹⁰²⁰. Taigi, unitų kūrybai priskirtini leidiniai pagal tris kriterijus: 1) pagal paskirtį (skirti unitų bažnytinėms apeigoms), 2) pagal autorių (autorius priklausomybė unitų konfesijai) ir 3) pagal tematiką (tema, susijusi su unitų kultu). Remiantis šiais kriterijais visete atskleisti 127 leidiniai¹⁰²¹, kurių teminiai ir kiekybiniai bruožai skirtingais periodais keitėsi.

Per pirmąjį periodą buvo išleisti 23 Unitų bažnyčiai priklausantys leidiniai, sudarę 35 proc. visos šio periodo produkcijos. Nors išleista nedaug, šios knygos buvo gana įvairaus tipo ir tematikos. Taip pat pažymėtina, kad kaip tik unitų knyga buvo pirmuoju spaustuvės leidiniu. Tai buvo 1628 m. unitų tikybos vadovėlis rusėnų kalba *Mokslas kaip kiekvienas turi tikėti*¹⁰²². Anot M. Korzo, tai yra Jokūbo Ledesmos katalikiško katekizmo pritaikymas unitų skaitytojui¹⁰²³. Taip pat tyrėja paneigia nuomonę, jog šio katekizmo autorius yra Polocko vyskupas, bazilijonas Juozapas Kuncevičius¹⁰²⁴.

Tarp pirmų leidinių yra dvi skirtingų bazilijonų autorių reliacijos apie šventąjį Žyroviečių Švč. Mergelės Marijos paveikslą ir jo stebuklus¹⁰²⁵ – bene pirmą Unitų bažnyčios šventą relikviją. Reliacijose išdėstomi to meto įvykiai, kuriose perteiktos laikotarpio realijos ir dalyvauja daugybė amžininkų – nuo žymių valstybės veikėjų iki paprastų žmonių. Švč. Mergelės Marijos kultui taip pat priskirtinas graikiškos giesmės *Akatistas Švč. Mergelės Marijai* vertimas į lotynų kalbą¹⁰²⁶. Leidinyje paskelbtas labai retas bazilijonų meno kūrinys – grafinės (tipografinės) poezijos pavyzdys, pavadintas *Mįslė be sunkumų (Scirpus sine nodo)*¹⁰²⁷: stačiakampio formoje simetriškai į visas puses išdėstomos akatisto priegiesmio raidės: *Ave sponse*

---

¹⁰²⁰ SAWICKI, Melchior Stanisław. *Primitiae honorum Diuo Josaphato Kuncewicz ab Alma Academia Vilnensi Societatis Jesu solemni triumpho exhibitorum*. W Wilnie : [w drukárni Oycow Bazylianow w Monasteru s. Troyce], 1643; MALINOWSKI, Izaak. *Korona Złota Nad Głową Zranioną B. M. Iozaphata Kwncewicza*. W Wilnie : w drukárni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673.

¹⁰²¹ Pakartotinės laidos neskaičiuojamos.

¹⁰²² *Наука яко верити мает каждыйй*. В Вильне : в друкарни тых же отцов, 1628.

¹⁰²³ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция*, с. 423–425.

¹⁰²⁴ Ten pat, p. 415–416.

¹⁰²⁵ BOROWIK, Teodozy. *Historia, abo Powiesc zgodliwa... o obrazie Przechystey Panny Maryey Zyrowickim cudotwornym*. 1628 [i.e. 1629]; DUBIENIECKI, Jozafat. *Historia o obrázie Przechystey Panny Mariey cudownym*. 1653.

¹⁰²⁶ *Akafist sive laudes quas beatissimae Virgini Dei genitrici Mariae... orientalis ecclesia... persolvit*. Vilnae : apud Basilianos SS. Trinitatis, 1650.

¹⁰²⁷ Ten pat, p. [6] (lap. A3v).

nil conscia spona (*Sveika Sužadėtine Mergele!*¹⁰²⁸). Kitas šventasis, kuris nuo XVII a. įsitvirtino unitų repertuare, buvo pirmasis unitų kankinys, bazilijonas Juozapas Kuncevičius. Jo kultui skirti penki XVII a. leidiniai – gyvenimo aprašymai su maldomis¹⁰²⁹, pamokslas¹⁰³⁰, giesmių knygelės¹⁰³¹.

XVII a. išleisti trys poleminiai veikalai, atspindėję visuomeninį kontekstą, kuriame formavosi Unitų bažnyčios mokymas. Žymus polemistas, rašytojas, bazilijonas, o vėliau bernardinai Janas Dubowiczius¹⁰³² traktate *Tikrasis Kristaus Bažnyčios kalendorius*¹⁰³³ įsitraukė į visuomeninę polemiką dėl naujo bažnytinio kalendoriaus įvedimo¹⁰³⁴. Bazilijonų ordino protoarchimandritas, Pinsko vyskupas Pachomiuszas Wojna Orańskis paskelbė 1645 m. poleminį traktatą *Veidrodis arba Uždanga... prieš kun. Kasjano Sakowicziaus „Perspektyvą“*¹⁰³⁵. Jame unitų veikėjas atsiliepė į katalikų polemisto Kasjano Sakowicziaus ir Kijevo stačiatikių metropolito Piotro Mohylos plačiai pasklidusius poleminius veikalus¹⁰³⁶, kuriuose, be kita ko, kritikuoja Unitų bažnyčia. 1671 m. išleistas trečias unitų poleminis traktatas – teologijos daktaro, bazilijono Pachomiuszo Ohilewicziaus *Graikų liturgijos ekfonematos*¹⁰³⁷. Iš autoriaus įžangos galima

---

¹⁰²⁸ Vertimas pagal: *Apreiškimo Švenčiausijai Dievo Gimdytojai Akatistas*. Vertėjas ir sudarytojas kun. Laimonas Nedveckas. Kaunas, 2008. P. 16.

¹⁰²⁹ *Nabožny affekt do błogosławionego Iozaphata męczennika*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy OO. Bazylianów, 1672; MALINOWSKI, Izaak Dominik. *Korona Złota Nad Głową Zranioną B. M. Iozaphata Kwncewicza*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673.

¹⁰³⁰ SAWICKI, Melchior Stanisław. *Primitiae honorum Diuo Josaphato Kuncewicz ab Alma Academia Vilnensi Societatis Jesu solemnii triumpho exhibitorum*. W Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow w Monasteru s. Troyce], 1643.

¹⁰³¹ *Exercitatio pia de beato Iosaphat episcopo et martyre*. Vilnae : typis pp. Basilianorum Unitorum, 1690; *Rhythmus de B. Martyre Iosaphat ex Polonico idiomate Latine fere...* ab pia memoriae Iacobo Susza. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, XVII a. pab.].

¹⁰³² *Słownik Polskich teologów katolickich*. T. 2: H–Ł. Pod redakcją Hieronima Eug. Wyczawskiego. Warszawa, 1982. S. 432.

¹⁰³³ DUBOWICZ, Jan. *Kalendarz prawdziwy cerkwi Chrystusowey*. 1644.

¹⁰³⁴ Joanna Getka priskiria šį leidinį kalendorių tipui, plg.: GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 192.

¹⁰³⁵ ORAŃSKI WOJNA, Pachomiusz. *Zwierciadło, albo Zaslona... naprzeciw uszczypliwey „Perspektywie“ przez x. Kásiáná Sákowiczá złożonego*. W Wilnie : w drukarni Oycow Bazyliánów Unitow, 1645.

¹⁰³⁶ SAKOWICZ, Kasjan. *Επανάρθωσις abo Perspectiwa, y Obiasnienie błędow, herezyey, y zabobonow, w Grekoruskiey Cerkwi Disunitiskiey*. Krakow, 1642; Euzebij Pimin [Mohyla, Piotr]. *Lithos abo Kamień z procy prawdy Cerkwie świętej prawosławnej ruskiej*. Kijów, 1644.

¹⁰³⁷ OHILEWICZ, Pachomiusz. *Ecphonemata liturgiey greckiey*. W Wilnie : w drukarni Monastyra S. Troyce O.O. Bazyliánów, 1671. Joanna Getka priskiria šį

sužinoti, kad prieš dešimt metų, t. y. 1652 m., šią knygą Bytenio bazilijonai išleido pavadinimu *Hermenie* (liet. *Aiškinimas*). Knygos aktualumas paskatino autorių ją papildyti ir išleisti naujai¹⁰³⁸. Gali būti, kad minėta 1652 m. laida buvo išspausdinta kaip tik Vilniaus bazilijonų spaustuvėje, tačiau nesant išlikusio egzemplioriaus, nėra galimybių šią prielaidą patvirtinti¹⁰³⁹. Iš knygos *Graikų liturgijos ekfonematos* turinio matyti autoriaus pastangos suartinti unitus ir katalikus: jis akcentuoja, kad graikų ir Romos katalikų apeigų skirtumai yra tik išoriniai, o apeigų esmė ta pati¹⁰⁴⁰.

XVII a. antroje pusėje išleistos pirmosios Unitų bažnyčios liturginės knygos – brevijorius (*časoslovas*) apie 1670 m. ir du mišiolai (1691, 1692). Penkios XVII a. knygos prisikirtinos proginių leidinių tipui. Daugiausia proginius kūrinius rašė Vilniaus bei Supraslės bazilijonų vienuolynų archimandritas Aleksejus Dubowiczius. Jis paskelbė tris laidotuvių pamokslus¹⁰⁴¹ ir panegiriką, sveikinančią ATR valdovo Jono Kazimiero Vazos apsilankymą Žyrovicų bazilijonų vienuolyne¹⁰⁴². Unitų bažnyčios metropolito, bazilijono Cypriano Źochowskio du pamokslai, buvo skirti Katalikų bažnyčios šventiesiems – Lietuvos globėjui, šv. Kazimierui, ir trečiajam jėzuitų draugijos generolui, šv. Pranciškui Bordžijai – paminėti¹⁰⁴³.

Antruoju periodu spaustuvė išspausdino 96 leidinius, priskirtinus Unitų bažnyčiai (27,5 proc. visų XVIII a. leidinių). Įvairesnė tapo žanrų sudėtis: leidybinį repertuarą papildė teologijos vadovėliai, bazilijonų teologinių studijų tezės, Unitų bažnyčios ir bazilijonų vienuolijos dokumentacija,

---

leidinį vadovėlių tipui, plg.: GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 66.

¹⁰³⁸ Estr. XXIII 302; PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 99; GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 66–67.

¹⁰³⁹ 2012 m. Marija Pidłypczak-Majerowicz paskelbė, kad knyga *Hermenie* buvo išspausdinta Vilniaus bazilijonų spaustuvėje, tačiau įrodymų nepateikė. Žr.: PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książka i biblioteka bazylikańska w XVII–XVIII w. oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania. *Hereditas Monasteriorum*, Wrocław, 1, 2012, s. 88. Prieiga per internetą: <<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-630a3297-914f-401e-8bfc-77d462b8d0e3>> [žiūrėta 2017 10 24].

¹⁰⁴⁰ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 66.

¹⁰⁴¹ XVII LLK 144, 145, 147.

¹⁰⁴² DUBOWICZ, Aleksy. *Złota godzina dnia złotego początek, przed Naiasnieszym Ianem Kazimierzem krolem Polskim*. [Vilnius] : w drukarni Oycow Bazylianow S. Troyce, 1651.

¹⁰⁴³ ŹOCHOWSKI, Cyprian. *Panna Krolewic Kazimierz Swięty Z Lilią Y Crucifixem W Ręce*. W Wilnie : w drukarni WW. OO. Bazylianow, 1671; ŹOCHOWSKI, Cyprian. *Pasowany Od Chrystvsa... Xze Gandyey Borgiasz Franciszek*. W Wilnie : w Drukarni OO. Bazylianow S. Troyce, 1672.

regulos, istoriniai darbai. Spaustuvinėms pradžiai spausdinimą knygų, skirtų pirmo unitų kankinio Juozapato Kuncevičiaus kultui: tai Porfiriuszo Skarbeko Ważyńskio bei Paschazo Leszyńskio pamokslai¹⁰⁴⁴ ir 1774 m. maldynėlis¹⁰⁴⁵. Kita vertus, tokia svarbi Unitų bažnyčios repertuaro dalis kaip liturginės knygos antruoju periodu taip ir neišsiplėtojo: viseta ši tipą atitinka tik trys kirilikos knygos – mišiolas (1773), psalmynas (1775) ir Jono Auksaburnio liturgija (apie 1795–1796)¹⁰⁴⁶. Populiariasnė unitų liturginės kūrybos sritys buvo privačių pamaldų leidinėlių spausdinimas¹⁰⁴⁷.

Unitų bažnyčios istorijai buvo svarbi Minsko bazilijonių vienuolyno finansuota bazilijonių regulos laida, kurią XVII a. sudarė vienuolijos steigėjas Juozapas Rutskis¹⁰⁴⁸. Istorinę perspektyvą suteikia ir trijų XVII a. bazilijonų autorių – Jokūbo Suszos¹⁰⁴⁹, Cypriano Źochowskio¹⁰⁵⁰ ir Josifo Petkewicziaus¹⁰⁵¹ – knygų perleidimai XVIII a. antroje pusėje. Iki šiol vertingu istoriniu šaltiniu laikomas bazilijono Ignaco Stebelskio istorinis tritomis, apėmęs visos Unitų bažnyčios istoriją¹⁰⁵². Bazilijono istoriko Ignaco Kulczyńskio, ilgą laiką dirbusio Romoje, išsamus veikalas *Bazilijonų menologijus* buvo išleistas 1771 m.¹⁰⁵³ Jame surinkti visi šventieji, sudarę

---

¹⁰⁴⁴ SKARBEK-WAŻYŃSKI, Porfiry. Kazanie na uroczystosc bł. Jozafata Kuncewicza. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. u XX. Bazyljanow, 1762; LESZYŃSKI, Paschazy. *Sermo... tempore publicae ad Ecclesiam Sui Ordinis in Festo Beati, Josaphat Processionis D 26. 7br. 1786 Anno pronuntiatius*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1786.

¹⁰⁴⁵ *Nabożeństwo do błogosławionego Jozafata z Łacinskiego na polski język przelożone przez Jakóba Suszę Biskupa Chelmskiego, 1774. Źr.: 1 priedas, nr. 3.*

¹⁰⁴⁶ Голенченко 255, 259; *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija, 1525–1839*: katalogas, nr. 31.

¹⁰⁴⁷ Pavyzdžiui, Голенченко 257, 261; XVIII LLK 79, 1175, 5241: VUB IV 22806. Kai kurių maldaknygių egzempliorių neiškilo, žr.: 1 priedas, nr. 1, 2, 4, 6, 12, 14.

¹⁰⁴⁸ RUTSKIS, Juozapas Veljaminas. *Ustawy S.O.N. Bazylego W. tudziez Uwagi i nauki duchowne / przez s.p. J.X. Jozefa Welamina Ruckiego metropolitę całej Rusi zebrane i klasztorowi Minskiemu panien tegoz zakonu podane*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.

¹⁰⁴⁹ Źr.: 1 priedas, nr. 3.

¹⁰⁵⁰ ŹOCHOWSKI, Cyprian. *Świętołdycz, albo starozytny Jasnje Wielmożnego Domu Jchmciow Panow Kisielow herbowny kleynot reprezentowany r. 1683 d. 11 stycznia*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765.

¹⁰⁵¹ 1 priedas, nr. 1.

¹⁰⁵² STEBELSKI, Ignacy. *Dwa wielkie swiatla na horyzoncie polockim*. 3 t. W Wilnie : W Drukarni Bazyljanskiey, 1781–1783.

¹⁰⁵³ KULCZYŃSKI, Ignacy. *Menologium bazyljanskie to iest Zywoły świętych panskich oboiey płci z Zakonu Bazylego W*. 2 d. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.

Unitų bažnyčios ir Bazilijonų ordino šventųjų panteoną (knygoje surinkti duomenys apie 700 asmenų¹⁰⁵⁴).

Bazilijonų teologinių tezių ir vadovėlių atsiradimas XVIII a. antros pusės repertuare liudija sustiprėjusias bazilijonų vienuolijoje teologines studijas. Vilniaus bazilijonai dažniau spausdino Polocko ir Žyrovičų bazilijonų mokyklų studentų tezes¹⁰⁵⁵. Taip pat buvo išspausdintos bendrosios logikos tezės, kurias 1761 m. gynė Vitebsko bazilijonų studijų studentai¹⁰⁵⁶. Vilniaus bazilijonų vienuolyno filosofijos studijoms priklauso tik vienos bendrosios astronomijos tezės, kurių gynimą studentai bazilijonai paskyrė Vilniaus akademijos rektoriui, astronomui Martynui Počobutui¹⁰⁵⁷. Be studentų tezių, buvo spausdinami teologijos vadovėliai. Iš jų turinio matyti, kad bazilijonų teologijos studijos rėmėsi Tomo Akviniečio mokymu. Antai, bazilijono A. Kiryato teologijos vadovėlis (1799) buvo sukompiliuotas iš prancūzų teologų, tomistų Aleksandro Noėlio bei Charleso René Billuarto veikalų¹⁰⁵⁸.

Pamokslų žanro bazilijonų autoriams prisikirama dešimt leidinių, kurie buvo išleisti XVIII a. antroje pusėje. Pažymėtina, kad be religinių pamokslų buvo leidžiami ir pasaulietinio turinio, kaip antai retorikos mokytojo, bazilijono Juliano Antonowicziaus¹⁰⁵⁹ pamokslas, skirtas Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Jono Sobieskio pergalės prie Vienos šimtmečiui paminėti¹⁰⁶⁰. Antruoju periodu susiformavo grupė bazilijonų

---

¹⁰⁵⁴ PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książki historii i polityki dotyczące w drukarniach i bibliotekach bazylianów litewskich [interaktyvus]. *Kultura polityczna w Polsce*. T. 6: Litwa w polskiej tradycji i kulturze politycznej. Poznań, 2006. S. 55. Prieiga per internetą: <<http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/docmetadata?id=378&from=pubindex&dirids=7&lp=567>> [žiūrėta 2017 11 10].

¹⁰⁵⁵ Polocko bazilijonų studijų tezės: Estr. XXV 292, 293, 295, XXII 262–263; IV 30891; Žyrovičų bazilijonų studijų tezės: Estr. Dopełnienia I 123, XXVI 291, XXXII 397.

¹⁰⁵⁶ Estr. XXXII 269.

¹⁰⁵⁷ *Illustrissimo... Martino Poczubut... Academiae Vilnensis Rectori astronomo... Studium philosophicum Vilnense Ord: S. B. M. in devoti obsequii documentum Propositiones ex universa astronomia D. D. D. / Actum Vilnae in collegio SSmae Trinitatis PP. Basilianorum anno 1785. diebus Julii*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1785]. Estr. XXIV 390.

¹⁰⁵⁸ KYRIATT, Ambroży. *Teologia dogmatyczna z autorów w tey o Bogu y rzeczach boskich umiejętności dobrze zasłużonych wyięta*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1799. P. [6].

¹⁰⁵⁹ Išsamiau: *Słownik Polskich teologów katolickich*. T. 1: A-G / pod red. Hieronima Eug. Wyczawskiego. Warszawa, 1981. S. 60–61.

¹⁰⁶⁰ ANTONOWICZ, Julian. *Mowa z okoliczności uroczystego obchodu stoletniey pamiątki zwycięstwa Jana Sobieskiego krola polskiego nad turkami pod Wiedniem*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783.

autorių, kurie laikytini profesionaliais rašytojais. Tai Lietuvos provincijolas Porfiriuszas Skarbekas Ważyńskis¹⁰⁶¹, teologas Józefas Narolskis¹⁰⁶², panegirinės literatūros kūrėjas Damascenas Rymaszewskis¹⁰⁶³ ir teologas Augustinas Tomaszewskis¹⁰⁶⁴.

Bazilijono Hilarijaus Karpińskio *Geografijos žinynas* laikytinas išskirtiniu XVIII a. bazilijonų paveldo kūriniu pirmiausia dėl nereliginės paskirties¹⁰⁶⁵. Mirus autoriui, ši žinyną spaudai parengė bazilijonas Heraklijus Karpińskis, veikiausiai autoriaus giminaitis¹⁰⁶⁶. Wanda Decyk-Zięba nustatė, kad Karpińskio *Geografijos žinynas* yra pirmoji lenkiška versija populiaraus prancūzų žinyno *Portatyvus geografijos žodynas*, kurį išvertė iš anglų kalbos Sorbonos profesorius ir bibliotekininkas Jeanas Ladvocatas¹⁰⁶⁷. Tačiau H. Karpińskio versija nebuvo įvertinta tuometinės skaitančios visuomenės. Tyrėja pastebėjo, kad žinyno autorius pateikia daug informacijos, susijusios su bazilijonų vienuolynais. Pavyzdžiui, *Geografijos žinyne* pristatytos 33 ATR vietovės, kuriose veikė bazilijonų vienuolynai¹⁰⁶⁸. Taip pat supažindinama su bazilijonų vienuolijos fundatoriais, kankiniais ir šventaisiais, kulto objektais ir mokyklomis¹⁰⁶⁹, kurie ne visus žinyno skaitytojus domino. Be to, Józefas Bielińskis pažymi, kad amžininkų netenkino žemas žinyno moksliskumo lygis¹⁰⁷⁰. Iš tikrųjų Karpińskis ir nesiekė parengti mokslinio veikalų, pažymėjęs, kad jo darbas skirtas norintiems aiškiai suprasti naujienas laikraščiuose¹⁰⁷¹.

Trečiame periode nustatyta 20 leidinių, priskirtinų unitų kūrybiniam palikimui (apie 5,5 proc. visų XIX a. leidinių): iš jų aštuonios knygos yra

---

¹⁰⁶¹ XVIII LLK 3787, 3876; Estr. XXXII 268; Estr. XXXII 269.

¹⁰⁶² XVIII LLK 2592, 2596–2597, 2594–2595.

¹⁰⁶³ XVIII LLK 3694; Estr. XIV 538 (autorius nenurodytas); Estr. XXV 36 (autorius nenurodytas); Estr. XXX 361 (autorius nenurodytas). Anoniminių panegirikų bazilijono Damasceno Rymaszewskio autorystė nustatyta pagal archyvinį dokumentą: *Miscellanea Carminum Damasceni Rymaszewski O. S. B. M.* [1779–1810]. VUB RS, F3–892.

¹⁰⁶⁴ XVIII LLK 4580, 4581, 4582, 4583.

¹⁰⁶⁵ KARPIŃSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766.

¹⁰⁶⁶ Rengėjas nustatytas iš dedikacijos, žr.: Ten pat, p. [3–8].

¹⁰⁶⁷ DECYK-ZIĘBA, Wanda. *Lexykon geograficzny bazylianina Hilariona Karpińskiego*. Warszawa, 2009. S. 68.

¹⁰⁶⁸ Ten pat, p. 276.

¹⁰⁶⁹ Ten pat, p. 273–276.

¹⁰⁷⁰ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 3. Kraków, 1899–1900. S. 236–237.

¹⁰⁷¹ Žr. Karpińskio žinyno antraštiniame lape: *iśsamiam laikraščiu ūvokimui... (dla gruntownego pōięcia gazet...)*.

XVIII a. antros pusės leidinių pakartotinės laidos. Iš naujų originalių 12 unitų leidinių minėtini tie, kurie skirti unitų bendruomenei – dvi maldaknygės kirilikos šriftu¹⁰⁷², bazilijono A. Kiryato dogminės teologijos vadovėlis unitų seminarijoms¹⁰⁷³, informacinis leidinėlis apie 1826 jubiliejinius bažnytinius metus¹⁰⁷⁴. Kitos šešios knygos, nors ir parašytos bazilijonų autorių, savo tematika peržengia konfesines ribas ir yra adresuotos platesnei visuomenei. Tai jau aukščiau minėto A. Tomaszewskio keturi proginiai leidiniai¹⁰⁷⁵ bei 1808 m. viešoji paskaita, pristatyta Vilniaus universiteto teologijos kurso pradžios proga¹⁰⁷⁶, ir knygų cenzoriaus, bazilijono Benedikto Lenartowicziaus religinės poezijos rinktinė¹⁰⁷⁷. Trečiuoju periodu diecezinės unitų dvasininkijos atstovas, kunigas Antonijus Tupalskis išspausdino proginį pamokslą, skirtą unitų vyskupui Józefui Bulhakui¹⁰⁷⁸. Tai yra vienintelis leidinys, kurio unitų autorius nepriklausė vienuolių luomui.

Nustatyti XVII–XIX a. pirmų dešimtmečių unitų repertuaro pokyčiai atskleidžia tendencijas, kurios sutampa su Unitų bažnyčios raida. Apskritai pirmo periodo leidyba nebuvo didelės apimties, todėl ir unitų literatūra, nors apėmė 35 proc. visos leidybinės produkcijos, nebuvo gausi. Nepaisant to, XVII a. unitų leidiniai turi išliekamąją vertę, nes nuo jų prasidėjo unitų spausdintos raštijos formavimasis. XVIII a. antroje pusėje matomas ryškus kiekybinis ir kokybinis unitų literatūros padidėjimas, nors procentinis santykis su visa spaustuvės produkcija buvo šiek tiek mažesnis (27,5 proc. visų XVIII a. leidinių) nei XVII a. Leidiniai tenkino įvairius Unitų bažnyčios poreikius: mokymo, misijų organizavimo, tikinčiųjų religingumo auklėjimo,

---

¹⁰⁷² *Евхологион, си есть Трєбник. Въ Вилне : в обители С[в]ятыя и живоначалныя Троицы, 1807; Последование Молитвослова, си есть Часы царския. 2-е изд. В Вильне : в Типографии Обители монахов чина с[в]. Василя Великаго, 1809.*

¹⁰⁷³ KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczno-moralna o dziesięciorgu boskich przykazań.* 1806.

¹⁰⁷⁴ *O jubileuszu w rzymsko-unitskich Wilenskiej metropoliczey i Brzeskiej dyecezyach : przez rok 1826 obchodzić się mającym.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, [1826].

¹⁰⁷⁵ Estr. XXXI 209; Estr. XIX (I wyd.) IV 513.

¹⁰⁷⁶ TOMASZEWSKI, Augustyn. *Rozprawa o niedostateczności filozofii pogan przed przyściem Chrystusa Pana przeciw Freretowi.* Wilno : Drukarnia XX. Bazylianów, 1808.

¹⁰⁷⁷ LENARTOWICZ, Benedykt. *Wykład niektórych żyć uczących mieysc Pisma S. w kształt pieśni, baiek i powieści.* Wilno : Drukarnia XX Bazylianów, 1819.

¹⁰⁷⁸ TUPALSKI, Antoni. *Kazanie przy uroczystym weysciu... xiędza Ignacego Jozafata Bulhaka Rzymsko-Unitskich cerkwi... Biskupa Brzeskiego w roku 1799. na katedrę Brzeską....* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianów, 1805.

originalios krikščioniškos kūrybos raiškos. Apie aukštą autorių kultūrą, liudijančią unitų konfesinio identiteto brandą, byloja teologijos ir istorijos leidiniai, tuometinių Europos veikalų vertimai. Krinta į akis faktas, kad pirmo ir antro periodo knygų kūrėjai buvo vien tik vienuoliai ir nė vieno unito diecezinio dvasininko ar pasauliečio. Tai atsiliepė spaustuvių repertuarui, kalbos pasirinkimui (didelis skaičius knygų lotynų k.) ir t. t. XIX a. unitų repertuaras smarkiai sumažėjo – jam priskirtini apie 5,5 proc. visos šio periodo produkcijos. Toks ryškus nuosmukis paaiškinamas nepalankiais politiniais imperinės Rusijos veiksniais. Paskutiniu originaliu unitų leidiniu, išspausdintu bazilijonų spaustuvėje, yra 1819 m. bazilijono Benedikto Lenartowicziaus religinių eilių rinktinė¹⁰⁷⁹.

3.2.2. Religinės paskirties leidiniai

Per visus veiklos periodus spaustuvė išspausdino 518 religinės paskirties knygų ir tai sudarė 66,5 proc. visos spaustuvės produkcijos. Atsižvelgiant į Vilniaus bazilijonų spaustuvės produkcijos savitumus religinių leidinių tipologijoje išskirtinos šešios rūšys: 1) istorinė ir normatyvinė literatūra, 2) teologinė, 3) egzegetinė ir poleminė, 4) liturginė, 5) devocinė ir 6) krikščioniška grožinė literatūra. Pažymėtina, kad bazilijonai niekada nespausdino viso Šventojo Rašto. Nors bazilijonų visete ir yra atskirų Šventojo Rašto dalių, t. y. evangelijų, evangelijų ištraukų¹⁰⁸⁰ ir psalmynų, pagal paskirtį jos priklauso liturginei ir devocinei literatūrai su savais vidiniais (kalba, struktūra) ir išoriniais (formatas, apimtis) bruožais.

1. Istorinė ir normatyvinė literatūra susideda iš istorinių veikalų ir dokumentų, skirtų Bažnyčios administraciniam valdymui ir reguliavimui. Šios grupės knygų nėra daug (29 leidiniai), tačiau tarp jų yra reikšmingų LDK religijos istorijai darbų. Lietuvos dominikonų Šv. Angelo Sargo provincijos provincijolas Petronijus Kamieńskis parašė ir 1642 m. išspausdino bazilijonų spaustuvėje pirmąją Lietuvos dominikonų istoriją¹⁰⁸¹.

---

¹⁰⁷⁹ LENARTOWICZ, Benedykt. *Wykład niektórych żyć uczących mieysc Pisma S. w ksztalt pieśni, baiek i powieści*. Wilno : Drukarnia XX Bazylianow, 1819.

¹⁰⁸⁰ *Ewangieliczka na niedziele y swięta rzymskie y ruskie*. 2 d. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775; *Ewangelia Pana Naszego Jezusa Chrystusa na niedziele y wszystkie uroczyste swięta...* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1797; *Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne jako y wszystkich swięt*. W Wilnie : w Drukarni XX Bazylianow, 1805.

¹⁰⁸¹ KAMIEŃSKI, Petroniusz. *Antiquitas Praedicatorum Ordinis In Magno Ducatu Lithuaniae*. Vilnae : In Officina Typographica Patrum Basilianorum ad Aedem SS.

Dominikonų pasauliečių brolijos istorija, išleista 1779 m., apima veiklą ne tik Europoje, bet ir ATR¹⁰⁸². Šiai grupei priklauso leidiniai, kuriuose skelbiama mariječių¹⁰⁸³, benediktinų¹⁰⁸⁴, marijavičių (Marijos gyvenimo kongregacija)¹⁰⁸⁵ vienuolių dokumentacija (t. y. kapitulų potvarkiai, istorinė apybraiža) ir jų religinio pamaldumo tekstai. Bazilijonų vienuolija paskelbė 1772 m. Brastos bazilijonų generalinės kapitulos nuostatus¹⁰⁸⁶, o 1773 m. Hoščės bazilijonų konstitucijas¹⁰⁸⁷. Pirmai grupei taip pat priklauso ir du noviciatų vienuolių instrukcijų leidiniai¹⁰⁸⁸, graikų bei lotynų apeigų katalikų vienuolių katalogai¹⁰⁸⁹ ir kt.

2. Teologinių knygų grupėje (iš viso 32 leidiniai) išskiriami teologijos (dogminės, moralinės, pastoracinės) ir kanonų teisės vadovėliai ir tyrimai (iš viso 17 leidinių), taip pat katalikų (karmelitų, pranciškonų, trinitorių) bei unitų vienuolių mokyklų, dažniausiai Vilniaus ir Polocko, teologinės tezės (iš viso 15 leidinių¹⁰⁹⁰). Šioje grupėje dauguma veikalų yra Europos ir Lenkijos autorių perspaudai, tačiau teologinius darbus leido ir vietiniai autoriai: antai 1780–1783 m. išleisti keturi tomai misionieriaus bazilijono, teologijos daktaro Tymoteusza Szczurowskio veikalo *Apaštalų mokymo išganinga emblema*¹⁰⁹¹, o 1794 m. – misionieriaus, teologo Andrzejaus Pohlio šešių dalių *Teologijos vadovas* (Teodicėja, Kosmologija, Psichologija, Logika, Ontologija ir Etika)¹⁰⁹².

Trinitatis, 1642. Teksto vertimas į lietuvių kalbą publikuotas: PETKUS, Viktoras. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius, 2004, p. 851–864.

¹⁰⁸² HUBCZYNSKI, Ignacy. *Zakon trzeci braci kaznodzieiow przez S. Patryarchę Dominika fundowany*. 2 d. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1779.

¹⁰⁸³ XVIII LLK 1926.

¹⁰⁸⁴ Estr. XII 471.

¹⁰⁸⁵ LMAB L-19/1534 (leidinys bibliografijose neužfiksuotas).

¹⁰⁸⁶ Estr. XIV 376.

¹⁰⁸⁷ *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis sive constitutiones in monasterio Hoscensi formatae*. Vilnae : Typis Basilianis, 1773.

¹⁰⁸⁸ Juan de Jesús Maria. *Instrukcja nowicyuszow*. W Wilnie : w drukarni Wieleb. Oycow Bázilianow

Świętey Troyce, 1641; Clemens XIV, Papa. *List w którym się daią instrukcyę dla mistrza nowicyuszow*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776.

¹⁰⁸⁹ Estr. XIV 87; VUB 011670, U50960.

¹⁰⁹⁰ Pavyzdžiui, Estr. XIV 218, XXII 262–263, XXIII 353, XXIV 390, XXV 289, 291–293, 295, XXXII 269; VUB IV 30891.

¹⁰⁹¹ SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Haslo zbawienne nauki apostolskiey zložone i zgromadzone z rozmaitych rozmow*. 4 t. W Wilnie : W Drukarni Bazylianskiey, 1780–1783.

¹⁰⁹² POHL, Andrzej. *Philosophia naturalis theologiae revelatae praeambula*. 6 d. Vilnae : Typis Basilianis, [1794].

XVIII a. antroje pusėje bazilijonų spaudinių visete atsirado pastoracinės teologijos veikalų. Kaip tik tuo laikotarpiu pastoracinė teologija susiformavo kaip atskira katalikų mokslo disciplina¹⁰⁹³. Jos pagrindinė užduotis buvo nagrinėti dvasininko kaip mokytojo, tikinčiųjų tarpininko ir ganytojo veiklą¹⁰⁹⁴. Be to, Bažnyčios hierarchai stengėsi suderinti dvasininkų rengimą ir Apšvietos vertybes. Bazilijonai išleido du pastoracinės teologijos leidinius, kurių pagrindas – vertimai iš lotynų bei italų kalbų¹⁰⁹⁵. 1793 m. išspausdintas vietinio autoriaus, kunigo Józefo Legowicziaus veikalas *Dvasininkas, Dievo tarnas...*, kuriame pateikiama įvairi informacija apie dvasininkų priedermes ir būdus, kaip jas atlikti¹⁰⁹⁶.

3. Egzegetinei ir poleminei grupei priskiriami tik septyni leidiniai. Visi jie yra poleminės tematikos. XVII a. poleminiuose kūriniuose atsispindi Unitų bažnyčiai aktuali problematika, o XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios trys leidiniai – teologo, bazilijono Augustino Tomaszewskio¹⁰⁹⁷ ir prancūzų teologo, dominikono Mikalojaus Jamino¹⁰⁹⁸ – nukreipti prieš moderniąją filosofiją.

4. Visete nustatyti 35 liturginės paskirties leidiniai. Jie priklauso trijų konfesijų – katalikų, unitų ir sentikių – liturginėms pamaldoms. Katalikų bažnyčiai spaustuvėje išleistos kelios liturginės knygos lotynų kalba. Pavyzdžiui, 1641 m. išleistas brigitečių vienuolijos brevijorius¹⁰⁹⁹. Katalikų tradicijai priklauso ir XVII a. leistas potvarkis dėl bažnytinių pamaldų, skirtų 1671 m. kanonizuotai pirmai Lotynų Amerikos šventajai Rožei Limietei¹¹⁰⁰.

---

¹⁰⁹³ *Encyklopedia katolicka*, t. 15. Lublin, 2011. S. 4.

¹⁰⁹⁴ Ten pat.

¹⁰⁹⁵ COMPAING, Rene. *O swiętobliwosci y obowiazkach kaplanow xiqg troie*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1782; HAUSEN, Wilhelm. *Swiętobliwosc kaplana w Pietrze S. apostołow y kaplanow xiqzęciu*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1794.

¹⁰⁹⁶ LEGOWICZ, Józef. *Kaplan sluga Bozy, y pasterz dusz*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1793.

¹⁰⁹⁷ TOMASZEWSKI, Augustyn. *Dissertacya o skutkach y korzysciach obiawioney od Boga ludziom nauki*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [ne anksčiau 1798]; TOMASZEWSKI, Augustyn. *Rozprawa o niedostatecznoscii filozofii pogan*. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianow, 1808.

¹⁰⁹⁸ JAMIN, Nicolas. *O duchach mocnych czyli filozofach terażnieyszego wieku y ich nauce*. Wilno : w Drukarni XX. Bazylianów, 1818.

¹⁰⁹⁹ *Breviarium ordinis salvatoris sanctimonialibus Sanctae Brigittae a Christo ad recitandum datum*. Cura et impensis illustris. Annae Sobieska abatissae Grodnen[sis] reexcussum. [Vilnae : Apud patres Basilianos Sanctissimae Trinitatis], 1641.

¹¹⁰⁰ *Die 26 Augusti festum Beatae Rosae de S. Maria Virginis Limanae*. [Vilnae : in typographio PP. Basilianorum ad SS. Trinitatem], 1670.

Trečias lotyniškas leidinys yra XVIII a. pabaigoje perspausdintas katalikų bažnytinis apeigynas, kurio tekstas pavirtintas Tridento susirinkime¹¹⁰¹. Apeigyno tekste pateikiamos liturginės formuluotės tikintiesiems įvairiomis ATR tautų kalbomis – lenkų, lietuvių, latvių, taip pat prancūzų ir vokiečių. XIX a. pradžioje bazilijonai perspausdino katalikų apeigyną dar du kartus – 1804 ir 1824 m.¹¹⁰²

Unitų bažnytinei tradicijai priklauso septyni liturginiai kirilikos šrifto leidiniai bažnytine slavų kalba, iš jų keturi yra mišiolai – pagrindinė unitų kunigo mišių knyga (1691, 1692, 1773 ir apie 1795–1796). Daugiausia liturginių knygų (iš viso 23 leidiniai) Vilniaus bazilijonų spaustuvėje užsakinėjo sentikiai. Ypač didelę paklausą tarp sentikių turėjo psalmynai – nuo 1768 m. iki XIX a. pirmo dešimtmečio pabaigos jų išleista 13 laidų¹¹⁰³. Taip pat nemažai spausdinamas časovnikas (brevijoriaus rūšis) – iš viso penkios laidos¹¹⁰⁴. Kitos liturginės knygos, skirtos sentikiams, turėjo po vieną tris laidas. Tai buvo časoslovas (brevijorius)¹¹⁰⁵, Menėja¹¹⁰⁶, Evangelijos¹¹⁰⁷, Šestodnevas (Šešiadienis – bažnytinių giesmių rinkinys)¹¹⁰⁸.

Paskutiniu spaustuvės veiklos periodu svarbią vietą bazilijonų spaudoje užėmė rubricelių, t. y. katalikų vienuolijų liturginių kalendorių, leidimas. Anot Iwonos Imańskos, rubricelė yra naujo tipo liturginė knyga, kuri paplito ATR po Tridento susirinkimo¹¹⁰⁹. Rubricelėje dedamas bažnytinis kalendorius ir nurodymai, kaip naudotis brevijoriumi ir atlikti šv. mišias¹¹¹⁰. Iš viso, devynioms ATR katalikų vienuolijoms spaustuvėje 1801–1837 m. išspausdintos 99 rubricelės lotynų kalba. Daugiausiai bazilijonų spaustuvininkai spausdino pranciškonų konventualų (28)¹¹¹¹, benediktinų (27)¹¹¹² ir bernardinų (27)¹¹¹³ vienuolijų rubriceles. Kitos vienuolijos užsakinėjo mažiau rubricelių, tarp jų, trinitoriai, augustinai, basieji

---

¹¹⁰¹ *Rituale sacramentorum ac aliarum Ecclesiae caeremoniarum*. Vilnae : typis Basilianis, 1799.

¹¹⁰² Estr. XIX (I wyd.) X 12 (spaustuvė nenurodyta); VUB T78428; 1 priedas, nr. 25.

¹¹⁰³ Вознесенский 111, 116, 122, 131, 133, 223, 225, 226, 230, 233, 234, 237; Починская 21.

¹¹⁰⁴ Вознесенский 112, 119, 123, 221, 229.

¹¹⁰⁵ Вознесенский 144.

¹¹⁰⁶ Вознесенский 115.

¹¹⁰⁷ Вознесенский 128.

¹¹⁰⁸ Вознесенский 118, 232.

¹¹⁰⁹ IMAŃSKA, Iwona. *Druk jako wielofunkcyjny środek przekazu w czasach saskich*. Toruń, 2000. S. 62.

¹¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹¹ VUB, 011686 (1801–1831 m. su pertraukomis).

¹¹¹² VUB, 011652 (1802–1837 m. su pertraukomis).

¹¹¹³ VUB, 03986 (1801–1837 m. su pertraukomis).

karmelitai, dominikonai, karmelitai (senosios regulos) ir Laterano kanauninkai.

5. Skaičiumi ir žanrų įvairove religinių knygų grupėje išsiskiria devocinė literatūra – iš viso 313 leidiniai, sudarę apie 60,5 proc. visų religinės paskirties leidinių. Terminas „devocinė literatūra“ kol kas nedažnai pasitaiko Lietuvos mokslinėje literatūroje, nors yra tyrėjų, kurie teigiamai vertina jo pažintines galimybes¹¹¹⁴. Devocinė literatūra apima visus kūrinius, kuriuose reiškiasi asmeninis žmogaus pamaldumas (arba dievobaimingumas) ir kurie neįeina į liturginį kanoną. Pasak Magdalenos Šlusarskos, devocinės literatūros tikslai yra keli: religinis žmogaus ugdymas asmeniniu aspektu, tikėjimo stiprinimas, tinkamo gyvenimo būdo nurodymas¹¹¹⁵. Autorė išskiria kelis veiksnius, kurie paskatino devocinės literatūros suklestėjimą po Tridento susirinkimo iki XVIII a. pabaigos: tai didėjantis neatitikimas tarp griežtai nusakyto liturginio ir spontaniško masių pamaldumo¹¹¹⁶, Švč. Mergelės Marijos ir šventųjų kulto populiarėjimas, piligrimystės suaktyvėjimas, religinių brolių ir kitų religinių organizacijų veikla¹¹¹⁷. Svarbia devocinės literatūros augimo priežastimi taip pat laikoma vienuolynų spaustuvių veikla¹¹¹⁸. Devocinei literatūrai priskiriami tokie žanrai ir knygų tipai kaip maldaknygės, giesmynai, meditacijos, pamokslai, stebuklų rinkiniai, šventųjų gyvenimų aprašymai, piligrimystės knygelės, katekizmai, Švč. Mergelės Marijos kulto knygelės, paveikslų karūnavimo aprašymai, christologinio pobūdžio kūriniai, brolių ir kitų organizacijų (cechų, konfraternijų) kūryba¹¹¹⁹. Pažymėtina, kad devocinei literatūrai būdingas sinkretiškumas, dėl kurio kartais apsunkinamas jos klasifikavimas¹¹²⁰. Pavyzdžiui, 1673 m. dominikono Izaako Malinowskio knyga, skirta unitų kankiniui Juozapatui Kuncevičiui, susideda iš 20 eilėraščių bei 186 chronologinių stebuklų aprašymų¹¹²¹.

Bazilijonai išleido mažiausiai 17 maldaknygių ir daugiau kaip dešimt maldynų atskiriems šventiesiems. Pamaldų garbinimo objektu buvo graikų katalikų, bet dažniausiai katalikų šventieji – šv. Bazilijus Didysis ir jo sesuo

---

¹¹¹⁴ LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Didikas Mikalojus Kristupas Chaleckis ir jo literatūrinis palikimas. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, 2015, p. 135.

¹¹¹⁵ ŠLUSARSKA, Magdalena. *Literatura dewocyjna*, s. 10.

¹¹¹⁶ Ten pat, p. 34.

¹¹¹⁷ Ten pat, p. 36, 37.

¹¹¹⁸ Ten pat, p. 37.

¹¹¹⁹ Ten pat, p. 10.

¹¹²⁰ Plg.: NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. P. 113.

¹¹²¹ MALINOWSKI, Izaak. *Korona Złota Nad Głową Zranioną B. M. Iozaphata Kvncewicza*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673.

šv. Makrina¹¹²², apaštalai Petras ir Paulius¹¹²³, šv. Barbora¹¹²⁴, šv. Brigida¹¹²⁵, šv. Marija Egiptietė¹¹²⁶, šv. Lucidas¹¹²⁷, šv. Justinas¹¹²⁸. Vilniaus bernardinai 1766 m. išspausdino pas bazilijonus pamaldas, skirtas šv. Petruui Alkantariečiui, pažymėdami, jog jų pastangomis šio šventojo kultas seniai plečiamas Lietuvoje¹¹²⁹. Katalikų klebonas Piotras Kozłowski 1787 m. išspausdino Šalčininkų parapiinės bažnyčios brolijos nariams maldynėlį, skirtą apaštalui Judui Taduui¹¹³⁰. Kartais pamaldos sujungiamos su šventojo, kuriam jos skirtos, gyvenimo aprašymu, pavyzdžiui, šv. Onufrijui¹¹³¹, šv. Mikalojui Stebukladariui¹¹³², šv. Juozapatui Kuncevičiui¹¹³³ skirtose knygos. Dalis maldynų lenkų ir lietuvių kalbomis skirti Švč. Mergelės Marijos kultui – *Akatistas ir Pamaldos... Švč. Margelei Marijai* (1764)¹¹³⁴, *Rozancius Szwęciasios Maryos Pannos yr saldziausya warda Jezusa* (1817)¹¹³⁵, *Giesmes ape Szwęciasy Panna Marya* (1813)¹¹³⁶. Kai kurių bazilijonų spaustuvės maldaknygių rengėjai ir vertėjai buvo profesionalūs rašytojai. Žymus poetas Adomas Naruszewiczius išvertė iš italų kalbos pamaldas apaštalam Petruui ir Pauliui, o Vilniaus bazilijonai perspausdino šį vertimą turėdami tikslą išplatinti jį unitų cerkvėse¹¹³⁷. Leidinių repertuare yra poeto, jėzuito, Vilniaus akademijos retorikos profesoriaus Józefo Bakos

¹¹²² XVIII LLK 1175; VUB IV 22806.

¹¹²³ XVIII LLK 2556.

¹¹²⁴ Knygos lietuvių kalba, jr. 1055.

¹¹²⁵ XVIII LLK 283.

¹¹²⁶ XVIII LLK 3082.

¹¹²⁷ XVIII LLK 1174.

¹¹²⁸ LMAB L–19/2066.

¹¹²⁹ *Nabozenstwo do sw. Piotra z Alkantary*. Przez xx. bernardynow konwentu wilenskiego. trzeci raz w krajach litewskich przez xx. Bernardynow Konwentu Wilenskiego. W Wilnie : [w] Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1766.

¹¹³⁰ KOZŁOWSKI, Piotr. *Nabozenstwo do s. Tadeusza apostoła wielkiego w zdesperowanych rzeczach patrona, y Modlitwy*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1787].

¹¹³¹ 1 priedas, nr. 1.

¹¹³² *Службы, житие и чудеса Николая Чудотворца*. Вторым тиснением издадесе. В Виленской типографии : в монастыре живоначальныея троицы, 1800.

¹¹³³ *Exercitatio pia de beato Iosaphat episcopo et martyre*. Vilnae : typis pp. Basilianorum Unitorum, 1690.

¹¹³⁴ XVIII LLK 79.

¹¹³⁵ Knygos lietuvių kalba, jr. 509.

¹¹³⁶ Knygos lietuvių kalba, jr. 277.

¹¹³⁷ [NARUSZEWICZ, Adam]. *Nabozenstwo do swiętych Apostolow Piotra i Pawła... z wloskiego przetłomaczone*. W Wilnie : w drukarni J. K. Mci XX. Bazyljanow, 1775.

Kasdienės krikščioniškos maldos.¹¹³⁸ Jų leidimą 1808 m. parengė Karkaziškių klebonas, rašytojas, teologijos daktaras Józefas Legowiczius. Taip pat bazilijonų spaustuvė perspausdino pedagogo, pijoro Jakóbo Falkowskio lotynišką maldų rinkinį *Rožių sodas*.¹¹³⁹

Bazilijonų repertuare yra įvairių giesmynų, kai kuriuos jie leido patys¹¹⁴⁰, kitus perspausdino pagal kitų spaustuvių laidas. Populiariausi perspaudai buvo *Aukso altorius* lenkų kalba¹¹⁴¹ ir lietuviški *Altorius duchaunas*¹¹⁴² bei *Metinių švenčių pamaldžios giesmės*¹¹⁴³. Kaip ir dera šios paskirties knygoms, giesmėse aukštinamos religijai svarbios vertybės. Be to, yra giesmių, kurios skirtos konkrečioms LDK krikščioniškoms relikvijoms. Pavyzdžiui, *Metinių švenčių pamaldžiose giesmėse* (1791) giedama apie Trakų, Vilniaus Aušros vartų, Žyrovičų, Naugarduko Švč. Mergelės Marijos paveikslus. Dalis giesmių šiame leidinyje tiesiogiai žadina meilę tėvynei. Apie tai byloja jų pavadinimai: *Prašymas pagalbos Lenkijos karalystei* (*Suplika o pomoc królewstwu Polskiemu*), *Perspėjimas mūsų tėvynės sūnums* (*Przestroga do synow oyczyzny naszey*), *Rauda dėl merdėjančios Lenkijos* (*Lament nad konaiqca Polska*), *Į kūdikėlį Jėzų prieš tėvynės priešus* (*Ad parvulum Jesum contra hostes patriae*)¹¹⁴⁴. Neabejotina, kad tokios giesmės stiprino pilietinę tikinčiųjų savimonę. Anonimu likęs sudarytojas 1801 m. išleido bazilijonų spaustuvėje Pranciškaus Karpińskio, Józefo Bakos, Mikalojaus Jaszkwicziaus, Józefo Epifanieszio Minasiewicziaus giesmių ir religinių eilių rinkinį¹¹⁴⁵. Taip pat jame yra dviejų jėzuitų autorių Jánoso

---

¹¹³⁸ BAKA, Józef. *Nabożeństwo codzienne chrześcianskie...* przez Józefa Legowicza na nowo do druku podane. Wilno : w Drukarni XX. Bazyliańów, 1808.

¹¹³⁹ FALKOWSKI, Jakób. *Ogród różany, w którym zawiera się duch nabożeństwa i religii*. Ed 2. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyliańów, 1829.

¹¹⁴⁰ Pavyzdžiui, *Akatist i Moleben dwa sławne kościoła Wschodniego do Matki Bozkiej nabożeństwa*. W Wilnie : [w] drukarni J. K. M. XX. Bazyliańow, 1764. (Pakartotinai perleidžiamas šioje spaustuvėje keturis kartus.); [BENISŁAWSKA, Konstancja]. *Nabozenstwo ku naywiększey chwale Boga w Trojcy Świętey Iedynego, i Matki Boskiej*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyliańow, 1771. (Pakartotinai perleidžiamas šioje spaustuvėje du kartus.)

¹¹⁴¹ *Złoty ołtarzyk wonnego kadzenia przed Stolicą Bożą*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyliańów, 1771. (Pakartotinai perleidžiamas šioje spaustuvėje tris kartus.)

¹¹⁴² *Altorius duchaunas*. Wilniuy : drukarniey J. K. M. kunigu bazylionu, 1793. (Pakartotinai perleidžiamas šioje spaustuvėje penkis kartus.)

¹¹⁴³ *Piesni nabozne na święta uroczyste*. W Wilnie : w drukarni Bazyliańskiey, 1791. (Pakartotinai perleidžiamas šioje spaustuvėje du kartus.)

¹¹⁴⁴ *Piesni nabozne na święta uroczyste*. W Wilnie : w drukarni Bazyliańskiey, 1791. P. 610–618, 651.

¹¹⁴⁵ [LEGOWICZ, Józef]. *Pienia święte y rytmy pobozne*. Wilno : Drukarnia XX. Bazyliańów, 1801.

Nádasí ir Johanneseso Niesso vertimai iš lotynų į lenkų kalbą. Giesmių rinktinės anotacijose galima išžvelgti pasaulėjančios kultūros poveikį tradiciniam religingumui: vietoj grynai utilitarinių devocinės literatūros tikslų – auklėti dievobaimingumą ir stiprinti tikėjimą – labiau akcentuojama meninė literatūros vertė.

Šventųjų kultui skatinti įtakos turėjo brolijų, konfraternijų ir kitų religinių organizacijų veikla. Brolijos arba jas globojančios vienuolijos leido savo reikmėms knygeles, kurių pagrindinė paskirtis buvo skiepyti tikinčiųjų religingumą. Jų turinyje dažnai atsiskleidžia istorinė informacija apie organizacijos įsteigimą, narių įstojimo taisykles, jų priedermes. Svarbią dalį knygelėse užima pamaldos šventajam, kurio vardu pavadinta organizacija. Viseta yra 13 leidinių, kurias parengė katalikų brolijos. Pirmą šios rūšies knyga pasirodė Vilniaus bazilijonų spaustuvėje 1761 m. – ji buvo skirta prie Vilniaus karmelitų vienuolyno įsteigtai Švč. Mergelės Marijos Globos brolijai¹¹⁴⁶. Prie Gardino brigitečių vienuolyno bažnyčios veikusi Dievo apvaizdos brolija išleido maldaknygę XVIII–XIX a. sandūroje¹¹⁴⁷. Pirmoji brolijos knygelė lietuvių kalba, išspausdinta 1779 m., priklausė Viešpaties Apsireiškimo brolijai¹¹⁴⁸. 1835 m. buvo išspausdintos dar dvi brolijų brošiūrėlės lietuvių kalba¹¹⁴⁹. Kai kurie iš brolijų leidinių skirti atskirų šventųjų kultui, pavyzdžiui, jau minėtam šv. Onufrijui, taip pat šv. Tomui Akviniečiui, šv. Onai, benediktinei šv. Teklei Anglei, šv. Barborai.

Šventųjų kulto propagavimui bazilijonų leidinių repertuare yra skirtos trys šventųjų gyvenimų rinktinės (1768, 1771, 1786). Vilniaus bazilijonų spaustuvė kartu su Vilniaus pijorų spaustuvinėkais 1768 m. išspausdino benediktino Karolio Andrzejowskio *Benediktinų kalendorių*¹¹⁵⁰, skirtą šventųjų gyvenimams. M. Piđłypczak-Majerowicz mano, kad bazilijonai išspausdino pirmą kalendoriaus dalį, o pijorai – antrąją¹¹⁵¹. Šis veikalas buvo

---

¹¹⁴⁶ Dominicus a Jesu Maria. *Uczestnictwo y jednosc duchowna, pod opieką Nayświętszey Maryi Panny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyljanow, 1761.

¹¹⁴⁷ *Godzinki o Boskiey Opatrzności*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 17??–18??].

¹¹⁴⁸ *Ziwatas pona musu Jezusa Christusa ir Szwęciausias Marios Pannos*. Wilniaus : drukarnie Kunigu bazylijonu, 1779.

¹¹⁴⁹ *Spasabas apierowojyma sawes Szwencziausey Pannay Mariey Motinay Diawa*. Wylniuje : drukarniey Kunigu bazylijonu, 1835; *Spasabas apierawojyma sawes szwentay Barboray*. Wylniuje : drukarniey Kunigu bazylijonu, 1835.

¹¹⁵⁰ ANDRZEJOWSKI, Karol. *Kalendarz benedyktynski na kazdy dzien calego roku*. W Wilnie : w drukarni I. K. M. XX. Bazyljanow y w drukarni I. K. M. y Rzpłtey XX. Scholarum Piarum. 2 d. 1768.

¹¹⁵¹ PIĐŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*, s. 82; GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 75.

parengtas leidybai Vilniaus benediktinių (šv. Kotrynos) vienuolyne¹¹⁵², kuriame K. Andrzejowski buvo nuodėmklausiu. Po kelerių metų pasirodė bazilijono Ignaco Kulczyńskiego minėtas veikalas *Bazilijonų Menologijus*, kuriame surinkti bazilijonų vienuolijos šventųjų aprašymai. Trečiasis spaustuvėje išleistas šventųjų sąvadas yra vertimas iš italų kalbos – t. y. XVIII a. rašytojo Carlo Ignazio Massinio hagiografinis 13 tomų veikalas¹¹⁵³. Knygos vertėjas, bazilijonų vienuolijos protoarchimandritas Porfiriuszas Skarbekas Wazyńskis teigia, kad šiame veikale buvo stengiamasi atsisakyti legendinių ir nepatikrintų duomenų, kurių apstu hagiografų Simeono Metafrasto ir Laurencijaus Surijaus veikaluose¹¹⁵⁴. Imtis naujo šventųjų gyvenimo vertimo į lenkų kalbą vertėją paskatino buvęs Apaštalų Sosto nuncijus ATR, kardinolas Giuseppe 'è Garampi¹¹⁵⁵.

Bazilijonų spaustuvės repertuare yra kelionių vadovų, skirtų piligrimams. Viena jų dalis – tai Švč. Mergelės Marijos kultui skirtos reliacijos apie stebuklingus paveikslus. Iš viso jų spaustuvėje buvo išspausdinti trijų tokių paveikslų aprašymai ir istorijos – Trakų parapijos bažnyčios¹¹⁵⁶, Žyrovicų bazilijonų vienuolyno¹¹⁵⁷ ir Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno¹¹⁵⁸. Istorijose apie paveikslų stebuklus atsiskleidžia tuometinės epochos žmonių elgsena pavojingose (karas) ir sudėtingose (liga, netektys) gyvenimo situacijose, iškeliamos problemos, kurias išgyveno visa valstybė.

---

¹¹⁵² ANDRZEJOWSKI, Karol. *Kalendarz benedyktynski*, cz. 1, s. [8].

¹¹⁵³ MASSINI, Carlo. *Zbior dwojaki zywotow ss. panskich... z włoskiego języka Na polski przez x. Porfiredgo Skarbka Wazyńskieg... o przetlumaczony*. 13 t. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1786.

¹¹⁵⁴ Ten pat, t. 1, p. [5].

¹¹⁵⁵ Ten pat, t. 1, p. [4–5].

¹¹⁵⁶ MANKIEWICZ, Szymon. *Kościół farski trocki cudami Przenayświętszey Bogarodzice P. Maryey objaśniony*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazyljanów u s. Troycy, 1645.

¹¹⁵⁷ BOROWIK, Teodozy. *Historia, abo Powiesc zgodliwa... o obrazie Przczystey Panny Maryey Zyrowickim cudotwornym...* W Wilnie : w drukarni oycow Baziljanow przy Cerkwi Świętey Troycy, 1628 [i. e. 1629]; DUBIENIECKI, Jozafat. *Historia o obrázie Przczystey Panny Mariey... zyrowickim...* W Wilnie : w drukarni OO. Bazyljanow Unitow, 1653; *Historia o początkach cudownego obrazu N. P. M. Zyrowickiey w Litwie*. Wilno : druk. Bazyljanow, 1761. (Perleista 1773 ir 1816 m.).

¹¹⁵⁸ ROSCISZEWSKI, Piotr. *Relacya o Cudownym Obrazie Nayświętszey Maryi Panny który w Wilnie ná Ostrey-Bramie*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1761.

Piligrimystės vadovams priskiriami ir leidiniai, aprašantys kitas relikvijas – Jėzaus statulą Antakalnio trinitorių bažnyčioje¹¹⁵⁹ ir Švč. Mergelės Marijos namelį Lorete¹¹⁶⁰. Nuo XVIII a. antros pusės leidžiamos Kryžiaus kelio parankinės knygelės lenkų, lietuvių ir latvių¹¹⁶¹ kalbomis – jos sudaro trečią piligrimystės vadovų grupę. Šiuose leidiniuose iš pradžių pateikiama bendra informacija apie Kryžiaus kelio pamaldas, o paskui – maldos ir dvasiniai pamąstymai. Iš keturių lietuviškų Kryžiaus kelio knygelių trys susijusios su konkrečiomis bažnyčiomis – Tytuvėnų bernardinų (1781)¹¹⁶², Skapiškio dominikonų (1810)¹¹⁶³ ir Papilio parapine (1821)¹¹⁶⁴. Ketvirta Kalvarijų knygelė tinka pamaldoms bet kurioje bažnyčioje, matyt, dėl šios priežasties sulaukė pakartotinių laidų¹¹⁶⁵.

Tokios pat mišrios struktūros yra jubiliejiniams Bažnyčios metams skirtos knygelės. Iš viso bazilijonai išleido keturias šios rūšies knygeles, skirtas Graikų katalikų ir Katalikų bažnyčioms, lenkų ir lietuvių kalbomis. Jose aiškinami bažnytinio jubilėjaus istorija ir religinė prasmė bei pateikiamos specialiai jubiliejui skirtos maldos¹¹⁶⁶.

Tarp knygų, skirtų asmeniniam dievobaimingumui ugdyti, bazilijonų repertuare išskiriama grupė dvasinių skaitinių: meditacijos bei apmąstymai (16 leidinių), asketikos (septyni leidiniai), krikščioniškos dorovės (septyni leidiniai) ir gerosios mirties vadovėliai (penki leidiniai). Kai kurie skaitiniai, skirti Katalikų bažnyčiai, yra parašyti tuometinių autorių, tokių kaip

---

¹¹⁵⁹ GRABOWSKI, Ignacy. *Uwiedomienie o statui Pana Jezusa Nazarenskigo w Wilnie w Antokolu w kosciele Xięzy Trynitarzow*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1800.

¹¹⁶⁰ *Wiedomosci o Domku Nayswiętszey Maryi Panny w Lorecie zostajęcym*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1802.

¹¹⁶¹ *Krysta cielsz cizdama kunga Jezu pestitoia myusu...* Wilna : pi bažnieyc kungu bazylianu, 1821. (Seniespiedumi latviešu valoda 1072).

¹¹⁶² *Katwaria, arba Kielej kriziaus su isz rozijmu znoczniausiu wietu yr tajemnicu*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1781.

¹¹⁶³ BORTKEVIČIUS, Laurynas. *Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Katwarya*. Wilniuy : drukarniey Kunigu bazyliou, 1819.

¹¹⁶⁴ *Kielas kruwinas karalaus sopulu Jezusa Chrystusa brangu krauiu iszklotas*. Wilniuy : drukarnioy Kunigu bazyliou R. M., 1821.

¹¹⁶⁵ *Katwarya, arba Kiales kriziaus karalaus sopulu Jezusa Chrystusa*. W Wilniuy : drukarnioy kk. bazyliou, 1797 (pakartotinai išleista 1820 ir 1834 m.).

¹¹⁶⁶ *Informacya na jubileusz powszechny dwuniedzielny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. J. XX. Bazyljanow, [1770]; MALINOWSKI, Antonin. *Nauka o jubileuszu z przydatkiem różnych modlitw, oraz suplikacyi rannych y wieczornych*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1776; *Metay szwęti, arba Jubileusz as didis...* su prideimu reykalingu pamokslu, ir małdu. Wilniuy : drukarnie J. K. M. kunigu bazyliou, [1776]; *O jubileuszu w rzymsko-unitskich Wilenskiey metropoliczey i Brzeskiey dyecezyach*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, [1826].

karmelitas Marcinas Rubczynskis¹¹⁶⁷, pranciškonas Feliksas Szyszczynskis¹¹⁶⁸, trinitorių vienuolijos provincijolas Ignacas Grabowski¹¹⁶⁹, misionierius, teologas Andrzejus Pohlas¹¹⁷⁰, rašytojas, Karkaziškių klebonas Józefas Legowiczus¹¹⁷¹. Nemažai šioje grupėje yra ir XVI–XVII a. Europos katalikų autorių vertimų: benediktino Louiso de Bloiso¹¹⁷², italų kunigo Giovanni Palazzio¹¹⁷³, italų teatinų vienuolio Gaetano Corazzos¹¹⁷⁴, italų jėzuito Giovanni Battistos Mannio¹¹⁷⁵ ir kt. Dalis sentikių dvasinių skaitinių parašyta autoritetingų senųjų Bažnyčios tėvų – Dorotėjaus, Efrema Siro, šv. Jono Auksaburnio, kita dalis – anoniminių autorių¹¹⁷⁶.

Nuo XVII a. antros pusės LDK imta leisti viena iš ypatingų Europos devocinės literatūros rūšių – gerosios mirties vadovėliai (*ars bene moriendi*)¹¹⁷⁷. Tai yra knygos, kuriose krikščionims aiškinama mirties reikšmė, nurodoma, kaip deramai jai pasiruošti ir kaip išvengti pomirtinės kančios. Tokių vadovėlių buvo išleista ir bazilijonų spaustuveje. Vienas jų –

---

¹¹⁶⁷ RUBCZYNSKI, Marcin. *Męka y smierc Pana Naszego Jezusa Chrystusa na czterdziesti medytacyi podzielona*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765.

¹¹⁶⁸ SZYSZCZYNSKI, Feliks. *Zakonnik oziebly*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.

¹¹⁶⁹ GRABOWSKI, Ignacy. *Nauka o rozmyslaniu y rachunku sumnienia*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1790].

¹¹⁷⁰ POHL, Andrzej. *Zbior krotkich medytacyi z Reguł pospolitych zgromadzenia missyi wyjęty*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1793.

¹¹⁷¹ LEGOWICZ, Józef. *Człowiek wewnętrzny, czyli Nauka o namiętnosciach człowieka*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1796; LEGOWICZ, Józef. *Chrzescianin-pielgrzym do niebieskiej ojczyzny, czyli jakim być powinien chrześcijański człowiek*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1803; LEGOWICZ, Józef. *Bog jest miłość, miłość Boga, mądrość poczciwa czyli traktat o najswiętszej Boga miłości*. Wilno : Drukarnia XX. Bazyljanów, 1807; LEGOWICZ, Józef. *Obowiazki czlowieka chrzescianina y obywatela na Boskiej religii y prawie przyrodzonym ugruntowane*. Ed. 2. Wilno : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1808.

¹¹⁷² BLOIS, Louis de. *Ustawy zycia poboznego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1776 (vertėjas benediktinas Pawelas Lubienieckis).

¹¹⁷³ PALAZZI, Giovanni. *Uwagi o Męce Pana Naszego Jezusa Chrystusa*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazyljanow, 1763.

¹¹⁷⁴ CORAZZA, Gaetano. *O kunszcie dobrego kochania, albo O miłości Boskiej*. 3 kn. W Wilnie : W Drukarni XX. Bazyljanow, 1764 (vertėjas bazilijonas Augustynas Nowosielskis).

¹¹⁷⁵ MANNI, Giovanni Battista. *Prawdy do chrześcijańskiej doskonałości*. Juž trzeci raz z pod prasy drukarskiej wychodzące. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1769.

¹¹⁷⁶ Голенченко 343, 388; Вознесенский 114, 124, 130, 139.

¹¹⁷⁷ PAKNYNS, Mindaugas. *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.* Vilnius, 2008. P. 30.

belgų jėzuito Guillaumeo Stanyhursto knygos vertimas iš lotynų kalbos¹¹⁷⁸, išspausdintas 1672 m., kitas – 1821 m. prancūzų jėzuito Jeano Craseto knygos vertimas iš prancūzų kalbos¹¹⁷⁹. Lietuviško Baroko simboliu laikomas jėzuito Mykolo Olševskio gerosios mirties vadovėlis *Broma atwerta ing wiecznasti*¹¹⁸⁰. M. Olševskis nebuvo originalus, jis rėmėsi lenkiška knyga *Sielos kelionė į aną pasaulį (Wyprawa duszy na tamten świat)*¹¹⁸¹. Įvairios Vilniaus spaustuvės ne mažai perspausdindavo M. Olševskio vertimą nuo XVIII a. iki spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo. Be to, bazilijonai išspausdino kelis kartus kunigo Jono Lechavičiaus gerosios mirties vadovėlį *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amžina* (1812, 1817, 1835)¹¹⁸². J. Lechavičiaus vadovėlyje surinkti patarimai dvasininkams, *kaip sužadinti mirštančiojo gailėstį, ką turi kalbėti atgailaujantis, ką sakyti atliekant paskutiniojo patepimo aktą, kokias maldas kalbėti ligoniui mirštant bei ką tik mirus*¹¹⁸³. Kitokia knygos paskirtis lemia ir kalbos stilių. J. Lechavičiaus knygos kalba yra paprastesnė ir konkretesnė, be hiperbolizuotų vaizdų, kurių apstu M. Olševskio knygoje¹¹⁸⁴.

Karkaziškių klebono Józefo Legowicziaus krikščioniškos dorovės vadovėliai (*ars bene vitae*) priklauso kitai krikščioniškos lektūros kryptčiai. Autorius, Apšvietos idėjų šalininkas, atsisakė mirties aukštinimo, visą dėmesį skyrė žemiško gyvenimo realijoms. Anot Karkaziškių švietėjo, dorovingas krikščionys turi rūpintis visuomenine pažanga ir santaika, turi būti aktyvus pilietis, žinantis savo priedermes, kuriantis parapiją ir valstybę¹¹⁸⁵. Siekdamas didaktinių tikslų, J. Legowiczius išleido pas bazilijonus knygą *Priedermės žmogaus krikščionio ir piliečio* (1808)¹¹⁸⁶,

¹¹⁷⁸ STANYHURST, Guillaume. *Kraina smierci, albo Dom nieszczęśliwey wiecznosc.* W Wilnie : w Druk. OO. Bazyljanow, 1672.

¹¹⁷⁹ CRASSET, Jean. *Przygotowania do śmierci.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanów, 1821.

¹¹⁸⁰ OLŠEVSKIS, Mykolas. *Broma atwerta ing wiecznasti, par atminima paskutiniu dayktu.* [Vilnius : Baziljonų spaustuvė, 1779]. *XVIII amžiaus antrosios pusės–XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza: chrestomatija / [parengė Ramunė Bleizgienė... [et al.].* Vilnius, 2003. P. 12.

¹¹⁸¹ *XVIII amžiaus antrosios pusės–XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza,* p. 13.

¹¹⁸² Knygos lietuvių kalba, jr. 624–626.

¹¹⁸³ *XVIII amžiaus antrosios pusės–XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza,* p. 125.

¹¹⁸⁴ Ten pat.

¹¹⁸⁵ GIRININKAITĖ, Veronika. Juozapas Legavičius, p. 204.

¹¹⁸⁶ LEGOWICZ, Józef. *Obowiazki czlowieka chrzescianina y obywatela na Boskiey religii y prawie przyrodzonym ugruntowane.* Ed. 2. Wilno : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1808.

kurijoje vienodai skyrė dėmesį religiniam ir pasaulietiniam gyvenimui. Knygos priede aiškinama, kokie turi būti skirtingų luomų – miesto magistrato, dvasininkijos, bajorijos, pirklių, amatininkų, valstiečių – atstovai¹¹⁸⁷. *Naudingų dalykų rinkinyje* (1798) J. Legowiczius ragina skaitytojus domėtis aplinkiniu pasauliu, pateikdamas įvairias trumpas istorijos, mokslo ir menų žinias. Taip vietoj tradicinių religinių vertybių Karkaziškių klebonas į pirmą vietą iškėlė visuotinės naudos ir pasaulio pažinimo prioritetus.

1720 m. Zamoscio Unitų bažnyčios sinodo nuostatuose prie būtinų unitų dvasininko knygų buvo išvardyti pamokslai ir katekizmas¹¹⁸⁸. Pamokslas, kaip praktinė priemonė, padeda dvasininkui ugdyti viešą kalbėjimą per mišias, kitas apeigas ir tai skatina tikinčiųjų religingumą. Kita vertus, LDK kultūroje pamokslai turėjo ir literatūrinę vertę, buvo laikomi privačios lektūros dalimi¹¹⁸⁹. Stanisłavo Augusto epochoje pamokslininkų kūryba išgyveno svarbius pokyčius, susijusius su visuomenės sekuliarizacija. Lesławo Gruszczyńskio manymu, pamokslai turėjo šiuo laikotarpiu *didesnį visuomeninį rezonansą nei pasaulietinės kilmės intelektualinė publicistika*¹¹⁹⁰. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių analizė rodo, jog jų pamoksluose socialinės permainos atspindėjo gana mažai.

Iš viso bazilijonų spaustuvės repertuare yra 31 leidinys, kuriuose išspausdinti pavieniai pamokslai arba jų rinkiniai, t. y. tekstai lenkų (28 leidiniai) ir lotynų (trys leidiniai) kalbomis. Spausdinti pamokslai tarnavo įvairiems vietinių religinių bendruomenių poreikiams. Antai bazilijono Józefo Narolskio pamokslų dvitomyje dieceziniams dvasininkams aiškinama sekmadieninių ir šventinių evangelijų religinė moralinė reikšmė¹¹⁹¹. Panašiai pranciškonas Marcinas Gajdzinski išleido dvi pamokslų rinktines liturginių metų švenčių temomis¹¹⁹². Bazilijono J. Nereziuszo tris pamokslų knygas

---

¹¹⁸⁷ LEGOWICZ, Józef. *Obowiązki człowieka*, p. 177–199.

¹¹⁸⁸ *Synod prowincjonalny ruski w mieście Zamojsciu roku 1720 odprawiony...* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1785. P. 174.

¹¹⁸⁹ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 53.

¹¹⁹⁰ GRUSZCZYŃSKI, Lesław. Kaznodziejstwo polskiego Oświecenia jako elita intelektualna. *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia historica* 22, 1985, s. 61.

¹¹⁹¹ [NAROLSKI, Józef]. *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług ewangelii w obrządku greckim rozrządzonych*. 2 d. W Wilnie : w Drukarni Bazylianskiej, 1788. (2 laida – 1811 m.).

¹¹⁹² GAJDZINSKI, Marcin. *Kazania przygodne świętne*. 2 t. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1784; GAJDZINSKI, Marcin. *Kazania na niedziele od Zielonych Świątek aż do adwentu nauki moralne w sobie zawierające*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1792.

(1774, 1777, 1783) vienija Švč. Mergelės Marijos garbinimas¹¹⁹³. Nuo minėtų rinktinių skiriasi dominikono Dominiko Kochanskiego pamokslų rinktinė: ji skirta dvasininkams, dirbantiems jo ordino įvairiose misijose LDK vietovėse¹¹⁹⁴. Šie pamokslai daugiausia nukreipti prieš aktualias visuomenės ydas. Pavyzdžiui, D. Kochanskiego rinktinėje yra pamokslų ir pamokymų skyrius apie lupininkavimą (*Nauka przeciw lichwie*)¹¹⁹⁵ bei melagingas priesaikas (*Kazanie IX. O przysiędze*)¹¹⁹⁶. Taip pat iš krikščioniškų pozicijų dominikonų pamokslininkas nagrinėja teisėjų kyšininkavimo (*Nauka dla sędziow*)¹¹⁹⁷ ir svetimo turto gražinimo klausimus (*Kazanie XI. Sumowne o restytucyi abo wrocewniu cudzego*)¹¹⁹⁸.

Dauguma pavienių pamokslų leidinių yra skirti konkrečioms progoms – šventųjų minėjimo arba kanonizacijos, Švč. Mergelės Marijos paveiklo karūnavimo, bažnyčios pašventinimo ir t. t. Vilniaus bazilijonų spaustuvė 1764 m. padovanojo Vilniaus vizitiečių vienuolynui trijų pamokslų rinkinį, skirtą vizitiečių vienuolijos globėjos Joannos Fremiot de Chantal garbinimui¹¹⁹⁹. Lenkijos tyrėja Joanna Getka teigia, jog 1775 m. bazilijonų spaustuvė išleido Ludwiko Misiewicziaus pamokslą, skirtą Kijevo Pečorų vienuolyno įkūrėjui, stačiatikių šventajam Antonijui Pečerskiui¹²⁰⁰. Tačiau leidinių viseto analizė rodo, kad Vilniaus bazilijonai niekada nespausdino leidinių, skirtų Stačiatikių bažnyčios šventiesiems¹²⁰¹. Šis faktas paaiškinamas susiklosčiusiais santykiais tarp ATR Unitų ir Stačiatikių bažnyčių. Iš tiesų, Ludwikas Misiewiczzius savo pamoksle niekur nemini

---

¹¹⁹³ NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania o Przenaydostoynieyszey Matce Boskiey Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystosci podlug obrzdku Kosciola Wschodniego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1774; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazanie w dzien w Niebowzięcia Nayswieę. Maryi Panny*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1777; NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania dwa o Nayswieętszey Maryi P. Matce Boskiey*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1783].

¹¹⁹⁴ KOCHANSKI, Dominik. *Kazania y nauki z badaniami, przekladami, zarzutami, odpowiedziami, na missyach dominikanow*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX Bazył[ainów], 1770.

¹¹⁹⁵ Ten pat, lap. Ee1v–Hh1r.

¹¹⁹⁶ Ten pat, lap. Y3v–Aa4r.

¹¹⁹⁷ Ten pat, lap. F1r–F4v, Ff1r–Ff4v.

¹¹⁹⁸ Ten pat, lap. Hh3v–Kk4v.

¹¹⁹⁹ *Kazania na uroczystosc b. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal...* / w roku 1764 przez xx. Bazyljanow miane. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1764.

¹²⁰⁰ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 57.

¹²⁰¹ Čia neaptariamos Vilniaus bazilijonų spaustuvės sentikių knygos, kurios yra giminingos stačiatikių tradicijai.

konkreto vardo, tačiau tekste yra kelios vietos, kuriose atskleidžiamos kaip tik šv. Antonijaus Paduviečio gyvenimo įvykiai¹²⁰².

Ne mažiau už pamokslus dvasininkų ir misionierių veikloje buvo svarbūs katekizmai – mokomoji tikybos pagrindų knyga. Anot Wojciecho Pawliko, bazilijonų vienuolynų spaustuvėse katekizmų spauda pagal laidų skaičių užėmė antrą vietą po jėzuitų išleistų katekizmų ir sudarė apie 19 proc. visos šio tipo produkcijos, išleistos iki XVIII a. pabaigos LDK spaustuvėse įvairiomis kalbomis¹²⁰³. Vilniaus bazilijonai per visą spaustuvės gyvavimo laikotarpį išspausdino devynis katekizmus (su pakartotinėmis laidomis – 14).

Unitų bažnyčiai buvo skirti du pirmieji spaustuvės katekizmai – 1628 m. jėzuito J. Ledesmos vertimas į rusėnų kalbą¹²⁰⁴ ir 1765 m. bazilijono J. Narolskio katekizmas unitų dvasininkams¹²⁰⁵. Pastarajam katekizmui ryškų konfesinį pobūdį suteikia skyrius, kuriame išdėstyti lotynų ir graikų katalikų apeigų skirtumai. Bazilijonai išspausdino keturis katalikų katekizmus parapijų klebonams. Šios rūšies knygose dažnai pridedamos religinės giesmės¹²⁰⁶. Nežinomas Vilniaus diecezijos dvasininkas 1775 m. išspausdino bazilijonų spaustuvėje trumpą katekizmą *prasčiokams*¹²⁰⁷. Margarita Korzo pastebėjo, kad šiame katekizme apskritai nėra dogminės teologijos skyrių, labiau akcentuojamas sakramentų ir Dievo įsakymų aiškinimas¹²⁰⁸. Taip pat ir lietuviškame katekizme *Aktay wieros, nadieios, malones ir gaylese* nėra dogminės dalies¹²⁰⁹. Kitas lietuviškas katekizmas, *Pawinastis*

---

¹²⁰² MISIEWICZ, Ludwik. *Śława wielkiego cudotwórcy oraz rzeczy... Antoniego świętego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775. S. [6].

¹²⁰³ PAWLIK, Wojciech. *Katechizmy w Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku: katechizm i jego produkcja*. Lublin, 2010. S. 75.

¹²⁰⁴ *Наука яко верити маєт каждый*. В Вильне : в друкарни тых же отцов, 1628.

¹²⁰⁵ NAROLSKI, Jozef. *Katechysm, albo Nauka chrześcianska do używania młodym zwłaszcza do stanu duchownego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1765.

¹²⁰⁶ *Powinności chrześcianskie czyli Katechizm missyiny... z przydatkiem roznych piosni*. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianow, 1801; [LEGOWICZ, Józef]. *Katechizm dla ludzi życia wiejskiego z przydatkiem niektórych Pieśni pobożnych*. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1806.

¹²⁰⁷ *Katechizm krotki, zawieraiący w sobie Nauki potrzebniejsze sposobem missionarskim*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775 (Pakartotiniai išspausdintas 1790 m.).

¹²⁰⁸ КОРЗО, Маргарита. *Українська и белорусская катехетическая традиция*, с. 469.

¹²⁰⁹ *Aktay wieros, nadieios, malones ir gaylese*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1819] (Pakartotiniai išspausdintas 1823, 1830 ir 1835 m.).

krykscionyszkas, arba Pamokslas trumpas, yra išsamesnis¹²¹⁰, tačiau jo turinyje taip pat svarbią vietą užima išpažinties atlikimas, pamaldų laikymas, dvasiniai pamokymai, maldos¹²¹¹. Taigi, bazilijonų spaustuvė katekizmus skyrė paprastiems tikintiesiems ir žemesnių pareigų dvasininkams. Jų leidiniuose katekizmo turinys supaprastinamas, praleidžiama tikibinė dogminė dalis.

6. Krikščioniškos grožinės literatūros esminis bruožas tas, kad ji neturi tiesioginės praktinės paskirties, kaip devocinė literatūra – tokių kūrinių autoriams svarbesnė yra saviraiška, asmeninės religinės patirties perteikimas poetinėmis priemonėmis. Bazilijonų leidinių visete išskiriami septyni krikščioniškos grožinės literatūros leidiniai lenkų ir lotynų kalba. Tarp jų yra Vilniaus trinitorių vienuolyno mokyklos studentų elogijų ir sentencijų rinktinė *Asketinis kalendorius* (1774), kuri skirta dvylikos vienuolijų – karmelitų, bazilijonų, augustijonų, benediktinų, kartūzų, trinitorių, dominikonų, pranciškonų, teatinų, bonifratrų, pijorų ir misionierių – šventiesiems, t. y. steigėjams ir globėjams, šlovinti¹²¹². Krikščioniškoje LDK literatūroje barokine poetika ir tipografiniu apipavidalinimu išsiskiria LDK kalavijininko, poeto Mikalojaus Kristupo Chaleckio 1642 m. embleminis leidinys *Chaleckio dvinaris*¹²¹³. Anot Jolitos Liškevičienės, knyga buvo parašyta po to, kai M. K. Chaleckis su žmona pagal Romos Loreto namelio pavyzdį įsteigė ir fundavo Valkininkuose koplyčią su Švč. Mergeles Marijos juodmedžio skulptūrele¹²¹⁴. Kultūros istorijos požiūriu išskirtinas ir K. Siemiotkowskos poetinis leidinys *Naminės pamaldos* (1670)¹²¹⁵. Jis priskirtinas bažnytinių maldų bei dainų parafrazės žanrui¹²¹⁶ ir, nors nepasižymi meistriškumu, yra įdomus dėl kultūrinės reprezentacijos,

---

¹²¹⁰ *Pawinastis krykscionyszkas, arba Pamokslas trumpas...* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1803] (Pakartotinai išspausdintas 1830 m.).

¹²¹¹ КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция*, c. 468.

¹²¹² *Calendarium asceticum*. Vilnae : Typis S. R. M. in Monasterio Basilianorum, 1774. P. [13–14] (Estreicherio duomenimis šis leidinys dar kartą išspausdintas 1775 m. Žr.: Estr. XIV 15, egz. nežinomas).

¹²¹³ CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalecianus, sive duo manipuli liliorum*. Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642.

¹²¹⁴ LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Didikas Mikalojus Kristupas Chaleckis, p. 139.

¹²¹⁵ SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytmani*. W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Trojce świętej, 1670.

¹²¹⁶ KOTOWA, Ida. Anna Stanisławska, pierwsza autorka polska, s. 289.

kuri atsiskleidžia knygos paratekste¹²¹⁷. Viena vertus, knygos pradžioje įdėti du leidimai spaudai¹²¹⁸, suteikiantys tekstui autoritetą, prilyginamą teologiniam veikalui. Kita vertus, teksto pabaigoje bazilijonų spaustuvininko vardu išspausdintas sąrašas melodijų, pagal kurias patariama dainuoti K. Siemiotkowskos eiles¹²¹⁹. Visa tai liudija autorės ir spaustuvininko siekį susaistyti knygą su tam tikra kultūrine aplinka.

Apibendrintai galima teigti, kad religinės paskirties literatūrai būdinga kiekybinė persvara leidinių visete (du trečdaliai) ir tipų bei žanrų įvairovė. Iš šešių nustatytų religinių knygų tipų didžiausios apimties buvo devocinė literatūra, skirta tikinčiųjų pamaldumo ugdymui. Devocinė literatūra, kad ir ribotos religinės paskirties, tapo svarbiu kultūros raidos veiksmu. Jos plati sklaida žemesniuose visuomenės sluoksniuose mažino elitinės ir liaudies kultūros atskirtį.

3.2.3. Kitos paskirties leidiniai

Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių visete nustatyti 259 leidiniai (apie 33,5 proc. visos produkcijos), priskirtinų nereliginės paskirties knygoms, kurios klasifikuotinos į šešias grupes: 1) mokslinė literatūra, 2) mokymo leidiniai (elementoriai ir mokyklų programos), 3) didaktinė literatūra, 4) praktiniai vadovai, publicistiniai leidiniai ir advokatų kalbos, 5) grožinė literatūra (proza, poezija, teatro kūriniai, liaudiška satyra), 6) proginė literatūra. Dalį literatūros kūrinių, sukurtų LDK teritorijoje iki XVIII a. pabaigos, galima būtų priskirti net kelioms grupėms. Ypač tai aktualu istorinės tematikos knygoms, kurios priklausomai nuo jų turinio gali būti priskirtos didaktinei, grožinei arba mokslinei literatūrai. Jos sudaro istorinių knygų grupę.

1. Mokslinei literatūrai priskiriama 13 leidinių, išspausdintų 1801–1826 m. Pirmiausia šioje grupėje išsiskiria veikalai iš geografijos (vienas leidinys), geologijos (vienas leidinys), fizikos (du leidiniai) ir socialinių

---

¹²¹⁷ Čia paratekstu apibūdinami visi ribiniai teksto elementai, prezentuojantys knygą skaitytojui: antraštė, paantraštė, viršelis, įžangos ir pabaigos žodis, komentarai, epigrafai, iliustracijos ir pan. Žr.: *Avantekstas: lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.avantekstas.flf.vu.lt/lt/paratekstas>> [žiūrėta 2018 11 10].

¹²¹⁸ SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytmani*. W Wilnie : u Oycow Bazyljanow przy klasztorze Troyce świętej, 1670. Antr. lap. ir p. [2].

¹²¹⁹ Ten pat, p. [59–62].

mokslų (vienas leidinys) srities. Beveik visi jie yra vertimai arba užsienio autorių veikalų perdirbiniai.

Ypatingo dėmesio sulaukė Vilniaus universiteto ekonomikos profesoriaus Jano Znoskos verstas iš škotų filosofo ir ekonomisto Adamo Smitho veikalas *Politinės ekonomijos mokslas*¹²²⁰. Knygai buvo paskelbta prenumerata ir ją įsigijo 219 asmenų bei keletas įstaigų. Tarp prenumeratorių, nurodžiusių socialinę padėtį, buvo profesorių, mokytojų, dvasininkų, pareigūnų, privačių asmenų iš Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko, Mogiliavo, Volynės, Slucko ir kitų buvusios LDK vietovių. Prenumeratą užsisakė Gardino dominikonų vienuolyno biblioteka, Bobruisko, Kanivo, Kijevo, Kauno, Umanės, Žitomiro mokyklos, Vilniaus diecezijos seminarija ir Vilniaus vyriausioji seminarija. Knygos įžangoje profesorius J. Znoska rašė, kad A. Smithas veikale *Apie tautų turtų prigimtį ir priežastis* sukūrė naują politinės ekonomijos mokslą. Vertėjas tekstą sutrumpino ir praleido tas vietas, kurios susijusios su Anglijos realijomis, tikėdamasis, kad toks vertimas bus naudingesnis visiems tautiečiams, ypač Vilniaus universiteto studentams, siekiantiems mokslo žinių¹²²¹.

Vilniaus universiteto fizikos profesorius Feliksas Drzewiński paskyrė šios aukštosios mokyklos studentams 1816 m. *Mineralogijos pradmenis*¹²²². Vadovėlių trūkumas gimtąja (t. y. lenkų) kalba paskatino profesorių parengti spaudai savo paskaitų medžiagą¹²²³. Autorius rėmėsi XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios prancūzų, vokiečių ir rusų mokslininkų mineralogijos veikalais¹²²⁴. 1822 m. bazilijonų spaustuvėje išleistas dar vienas leidinys, skirtas universiteto jaunimui. Tai Vilniaus gimnazijos geografijos mokytojo Juliano Suchodolskio *Okeanijos aprašymas*, parengtas pagal danų ir prancūzų geografo Konrado Malte-Bruno veikalą¹²²⁵.

Dviejų mokslinės paskirties knygų autoriai buvo dvasininkai. Karmelitas Andrzejus Kodziewiczzius iš italų kalbos išvertė ir išleido veikalą apie telegrafo veikimo principus¹²²⁶. Trumpoje įžangoje vertėjas paaiškina naujai sukurtus terminus: *atmosferinis rašiklis (powietrzopis)*, kuris reiškia

---

¹²²⁰ SMITH, Adam. *Nauka ekonomii polityczney...* przez Jana Znoskę w krótkości zebrana. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianów, 1811.

¹²²¹ Ten pat, p. [4].

¹²²² DRZEWIŃSKI, Feliks. *Początki mineralogii, podług Wenera*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816.

¹²²³ Ten pat, p. III.

¹²²⁴ Ten pat, p. V.

¹²²⁵ SUCHODOLSKI, Julian. *Opisanie Oceanki podług p. Malte-Brun*. W Wilnie : w drukarni XX Bazylianów, 1822.

¹²²⁶ KODZIEWICZ, Andrzej. *Opisanie powietrzopisu z figurami*. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1801.

telegrafą, ir *ilgaregis (dalekowidz)*, kuris reiškia teleskopą¹²²⁷. A. Kodziewicziaus knygelė iš kitų mokslinių knygų išsiskiria dailia teksto rinktimi. Knyga iliustruota trimis brėžiniais, po vienu jų pasirašė Vilniuje dirbęs raižytojas Józefas Perlis (*J. Perl sc. Vilna*). Kitam dvasininkui, Šakynos miestelio klebonui Petruui Bowblewiczui, priklauso originalus astrofizikos veikalas *Kaimiškas pamąstymas astronominės fizikos tema*¹²²⁸. Knygos pradžioje buvo išspausdinta dedikacija Žemaitijos vyskupui Juozapui Arnulfui Giedraičiui, kurioje autorius prisimena studijų metus Žemaitijos kunigų seminarijoje, kai jos vadovu buvo J. A. Giedraitis, ir dėkoja jam už palaikymą bei paskatinimą tęsti mokslinius tyrimus¹²²⁹. Šakynos klebonas šią knygą išleido norėdamas sukelti mokslinę diskusiją apie dangaus kūnų (mėnulio, saulės, kometų) repulsiją¹²³⁰. Jo astrofizikos traktatas, išleistas bazilijonų spaustuveje, atkreipia dėmesį į įdomų faktą iš Lietuvos astronomijos istorijos apie tyrėjų, nepriklausiusių Vilniaus universiteto alumnams, dalyvavimą mokslinėje veikloje.

Antra, mokslinės paskirties knygų grupei priskiriamos ir aštuonios Vilniaus universiteto studentų disertacijų tezės lotynų kalba, išspausdintos 1812–1823 m. Tai yra šešios (Franciszeko Wróblewskiego¹²³¹, Jano Dyrwiańskiego¹²³², Tomaszo Adolfo Wołkowinskiego¹²³³, Józefo Sokołowskiego¹²³⁴, Valentino Czerminskiego¹²³⁵ ir Piotro Klonowskiego¹²³⁶) medicinos disertacijos, taip pat dvi disertacijos teologijos tema, kurias 1820

---

¹²²⁷ Ten pat, p. [3–4].

¹²²⁸ BOWBLEWICZ, Piotr. *Rozumowanie wieyskie w przedmiocie fizyki astronomiczney*. Wilno : Druk. xx. Bazylianow, 1826.

¹²²⁹ Ten pat, p. II–III.

¹²³⁰ Ten pat, p. VI.

¹²³¹ WRÓBLEWSKI, Franciszek. *De carcinomate bulbi oculi ejusque cura: dissertatio inauguralis chirurgica*. Vilnae : Typis Basilianis, 1812.

¹²³² DYRWIAŃSKI, Jan. *Dissertatio inaug. pro gradu doctoris medicinae Historiam hydrophobiae exhibens*. Vilnae : typis R. F. O. S. Basillii, 1815.

¹²³³ WOŁKOWIŃSKI, Tomasz Adolf. *Carditidis rheumaticae historia: dissertatio inauguralis*. Vilnae : typis Basilianis, 1817.

¹²³⁴ SOKOŁOWSKI, Józef. *Dissertatio inauguralis chirurgico-practica De lithotomia*. Vilnae : typis Basilianis, 1819.

¹²³⁵ CZERMIŃSKI, Valentinus. *Dissertatio inauguralis chirurg. practica de hernia inguinali congenital*. Vilnae : R. F. O. S. Basillii, 1820.

¹²³⁶ KLONOWSKI, Piotr. *Dissertatio Inauguralis chirurgico-practica de paracentesi abdominis*. Vilnae : Typis Basilianis, 1823.

m. Vilniaus universitete gynė studentai bazilijonai Januarijus Stulgiński¹²³⁷ ir Tadeusz Majewski¹²³⁸.

2. Mokymo leidinių grupėje išskirtinos dvi rūšys: elementoriai ir mokyklų progamos. Remiantis bibliografiniais ir archyviniais šaltiniais bazilijonų leidybiniame repertuare nustatyta 18 elementorių laidų. Tai yra vienintelis bazilijonų spaustuvės leidinio tipas, spausdinamas beveik visomis kalbomis, kurios įėjo į kalbinę repertuaro struktūrą.

Pirmas elementorius buvo išleistas 1691 m. kirilikos šriftu bažnytine slavų kalba ir skirtas unitų bendruomenei. Jo struktūroje išskiriamos dvi dalys – mokomoji ir chrestomatinė. Pirmoje dalyje yra abėcėlės raidžių, skiemenų, skaičių pavyzdžiai ir žodžių sutrumpinimai su specialiais kirilikos raštijos ženklais – *titlais*. Antrą, chrestomatinę, dalį sudarė tik religinio turinio tekstai skaityti¹²³⁹. Kitos kirilikos elementoriaus laidos pasirodė XVIII a. antroje pusėje, po spaustuvės atnaujinimo (1767, 1782 ir 1798)¹²⁴⁰, paskutinė laida – 1806 m.¹²⁴¹ Visi šie slaviški kirilikos elementoriai skirti Unitų bažnyčiai¹²⁴², o skaitymo pradžiamoksliai kitomis kalbomis – katalikams.

Lotyniško raidyno šriftais buvo spausdinami elementoriai lenkų, lietuvių, latgalių ir lotynų kalbomis. Lenkiški elementoriai buvo išleisti mažiausiai keturis kartus (1783, 1799, 1818 ir 1836)¹²⁴³. Remiantis antriniais šaltiniais, Lietuvos bibliografai bazilijonams priskiria *Mokslo skaytima raszta lietuwiszka* keturias laidas: 1798, 1802, 1818 ir 1828 m.¹²⁴⁴ Latviškiems elementoriams priklauso 1820 ir 1821 m. leidiniai, kurių pirmasis skirtas

---

¹²³⁷ STULGIŃSKI, January. *Dissertatio, declarans, inter moralem christianam et philosophicam: quaenam intercedat relatio...* Vilnae : Typis Basilianis, 1820.

¹²³⁸ MAJEWSKI, Tadeusz. *Dissertatio inauguralis theologica pastoralis De doctrina virorum ecclesiasticorum*. Vilnae : typis PP. Basilianorum, 1820.

¹²³⁹ JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. Wileński „Букварь“ z 1691 r. w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie, s. 123, 125.

¹²⁴⁰ Голенченко 243, 275; JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 122.

¹²⁴¹ *Букварь языка славянскаго чтения и писания учиться хотящим в полезное руководство*. В Вилне : типом издадеса в обители святыя живоначальныя Троици чина святаго Василия Великаго, 1806.

¹²⁴² Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew priskiria 1798 m. kirilikos laidą sentikių bendruomenei. Žr.: JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 122.

¹²⁴³ XVIII LLK 2615; LMAB L–19/147; 1 priedas, nr. 10, 32.

¹²⁴⁴ Кныгос литувийу калба, jr. 754, 756, 757b, 761.

mokytis skaityti kuršių tarme, antras – latgalių kalba¹²⁴⁵. Panašiu laikotarpiu išspausdintas dvikalbis lenkų lotynų kalbų elementorius¹²⁴⁶.

Skirtingų elementorių laidų lyginimas ir istoriografijos analizė leidžia teigti, kad slaviškų (kirilikos), lenkiškų ir lietuviškų elementorių struktūra sutampa¹²⁴⁷. Jų sandarą, kaip ir pirmo 1691 m. bazilijonų kirilikos elementoriaus, sudaro dvi dalys – mokomoji ir chrestomatinė. Taip pat lietuviškų ir lenkiškų elementorių gale pridodama *giesmė rykštei* (*Koliedaytis diel mazu waiku*; lenk. *Kolęda dla małych dziatek*), kurioje rykštė šlovinama kaip auklėjimo priemonė. Taigi, bazilijonams nekliuvo, kad Apšvietos epochoje auklėjimas, panaudojant rykštę, buvo anachronizmas.

Šiandien nėra galimybės įvertinti kai kurių bazilijonų spaustuvės elementorių funkcionalumo, t. y. kaip šios knygos buvo pritaikytos vaikų auditorijai¹²⁴⁸, nes ne visų laidų egzempliorių išliko iki mūsų dienų. Vis dėlto galima pasakyti, kad slaviškuose (kirilikos) elementoriuose esama siužetinių iliustracijų. Jų paskirtis yra pavaizduoti tai, kas šventa – Kristų, Apreiškimą Švč. Mergelei Marijai, šv. Onufrijų ir kt. Anot Franciszeko Pilarczyko, elementoriuose, kuriuos spausdino bazilijonai, buvo taikomas sintetinis (sintezės) skiemenavimo mokymo metodas, įprastas tradicinėje kultūroje iki XIX a. Pagrindinis šio metodo principas yra perėjimas nuo mažesnių kalbos sandų – raidžių, skiemenų, prie didesnių – žodžių, frazių, iki visumos – sakinių ir teksto¹²⁴⁹.

Vilniaus mergaičių pensiono savininkas, mokytojas Janas Bobrowskis bazilijonų spaustuvėje išleido vokiečių teologo, švietimo reformatoriaus Friedricho Gedike'ės elementorių, adaptuotą lenkų kalbai¹²⁵⁰. Įžangoje J. Bobrowskis išdėstė F. Gedike'ės teoriją, paaiškino jos principus ir novatoriškumą. Kaip teigia vokiečių pedagogas, iš pradžių vaikus reikia mokyti visumos, t. y. žodžių, tik paskui – dalių, t. y. raidžių, garsų, nes, jo

---

¹²⁴⁵ Seniespiedumi latviešu valoda 1043, 1065.

¹²⁴⁶ Žr.: 1 priedas, nr. 20.

¹²⁴⁷ Lotyniškų ir latviškų elementorių turinio nustatyti nėra galimybės.

¹²⁴⁸ Kad Vilniaus bazilijonų spaustuvės elementoriai skirti vaikams mokytis, nurodoma knygos antraštiniuose lapuose: lenk.: *...dla małych dziatek*; liet.: *...diel mazu waiku*; latv.: *prieksz maziem berniem*, o turinyje – bažnytine slavų k.: *Hayka detem jako sluzhitu maum*.

¹²⁴⁹ PILARCZYK, Franciszek. *Elementarze polskie od ich XVI – wiecznych początków do II wojny światowej* [interaktyvus]. Zielona Góra, 2003. S. 22. Prieiga per internetą: < <http://zbc.uz.zgora.pl> > [žiūrėta 2018 11 10].

¹²⁵⁰ GEDIKE, Fryderyk. *Początki czytania dla dzieci bez ABC i zgłoskowania*. Z drugiego wydania berlińskiego zastosował do polskiego języka Jan Bobrowski. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyliańców, 1816.

manymu, *analitinis būdas, kuris pereina nuo visumos prie dalies, nuo priežasties prie rezultato, yra neabejotinai natūrali žmogaus proto savybė*¹²⁵¹. Skaitiniams novatoriškame elementoriuje pritaikyti pasaulietinio turinio tekstai. F. Pilarczyko nuomone, J. Bobrowskio adaptuotas leidinys pranoko laikotarpį, tačiau juo naudotis pedagoginėje veikloje norinčiųjų neatsirado ir leidinys liko nepastebėtas¹²⁵².

Trečiuoju veiklos periodu bazilijonų spaustuvėje atsirado kita mokymo leidinių rūšis – mokyklų mokymo programos (38 leidiniai). Šias programas užsakinėjo Vilniaus švietimo apygardos vidurinės mokyklos, priklaususios vienuolių organizacijoms. 1801 ir 1806–1822 m. Dotnuvos¹²⁵³, Kolainių¹²⁵⁴ ir Kražių¹²⁵⁵ karmelitų viešosioms mokykloms buvo išspausdinta 20 šios rūšies leidinių, o 1817–1821 m. Telšių¹²⁵⁶ ir Troškūnų¹²⁵⁷ bernardinų viešosioms mokykloms – 12. Atrodytų, kad bazilijonų vienuolija turėtų dažniau kreiptis į spaustuvę dėl mokyklų programų spausdinimo, tačiau leidinių visete jų nustatyta visai nedaug – 1811–1816 m. Barūnų bazilijonų viešajai mokyklai buvo išleistos keturios programos¹²⁵⁸, o Žyrovicų bei Berezviečiaus mokykloms – tik po vieną¹²⁵⁹. Taip pat bazilijonų spaustuvė išspausdino 14 mokymo programų Vilniaus švietimo įstaigoms – 1806–1809 m. Vilniaus gimnazijai penkias programas¹²⁶⁰, o Vilniaus gimnazijai prie Vilniaus universiteto 1808–1811 m. išspausdino devynias programas¹²⁶¹. Šio tipo leidiniuose paprastai yra du skyriai: pirmame pateikiami mokymo dalykų aprašymai bei mokytojų vardai ir pavardės, antrame surašomi visų klasių mokiniai.

3. Nuo XVIII a. antros pusės spaustuvėje buvo leidžiamos didaktinės paskirties knygos, skirtos visiems, kas domisi moraline saviugda. Didėjantis didaktinės lektūros populiarumas yra būdingas Apšvietos epochai. Jos plitimą lėmė švietimo reformos, įvairaus tipo mokymo įstaigų plėtra, didėjantis racionalistinių koncepcijų vaidmuo visuomeniniame gyvenime ir kt. Bazilijonų spaustuvės knygų repertuare didaktinės literatūros yra aštuonių

---

¹²⁵¹ PILARCZYK, Franciszek. *Elementarze polskie*, s. 25.

¹²⁵² Ten pat.

¹²⁵³ Estr. (II wyd.) IV 262; VUB Z24-3/707; VUB Z24-3/708.

¹²⁵⁴ Estr. (II wyd.) IV 262.

¹²⁵⁵ Estr. (II wyd.) IV 263.

¹²⁵⁶ Estr. (II wyd.) IV 264; VUB VaB622; VUB Z24-4/522; VUB Z24-3/554.

¹²⁵⁷ Estr. (II wyd.) IV 264; VUB Z24-3/559; VUB Z24-3/561; VUB Z24-3/546.

¹²⁵⁸ Estr. (II wyd.) IV 262.

¹²⁵⁹ VUB Z24-3/560; VUB Z24-4/181.

¹²⁶⁰ Estr. (II wyd.) IV 265–266.

¹²⁶¹ Estr. (II wyd.) IV 264–265; VUB T84122; VUB Z24-4/179; VUB Z24-4/184; VUB VaB622; VUB Z24-4/183.

pavadinimų leidiniai, apimantys 1765–1817 m. laikotarpį. Didaktinės paskirties knygos aptariai žmogaus dorovingo gyvenimo bruožai bei principai, kartu svarstoma, kas yra tobulas žmogus. Tokia tematika dažniausiai atsispindi jau pačiuose knygų pavadinimuose: *Universalus žmogus*, *Doras žmogus*, *Moralės principai* ir t. t. Didaktinės literatūros populiarumą liudija penki bazilijonų spaustuvių išleisti didaktinių kūrinių perspaudai¹²⁶² pagal kitų spaustuvių laidas.

Dviejų didaktinės paskirties knygų parengėjos buvo moterys. Viena iš jų – bajorė Juditta de Raes (iš bajorų Jelińskich giminės), atsidėjusi literatūrinei kūrybai po vyro mirties. Literatūrinis darbas tapo priemone jai numalšinti artimo žmogaus netekties skausmą – taip vertėja paaiškina knygos *Doras žmogus arba moraliniai, politiniai bei kritiniai principai* (1787) įžangoje sumanymą surinkti ir išversti prancūzų autorių pamąstymus apie žmogaus gyvenimą¹²⁶³. Kitos didaktinės knygos (*Mergaičių moralė*¹²⁶⁴) rengėja nėra tiksliai žinoma. Dėl neišsamių vardo duomenų knygos antraštiniame lape – *Teresos B. (przez Teresę B.)* – K. Estreicheris spėjo, kad knygos rengėja gali būti viena iš Vilniaus mergaičių pensionų savininkių – arba Jano Bobrowskio žmona Teresa Bobrowska, arba Teresa Brynkowa¹²⁶⁵. Knygelėje *Mergaičių moralė* surinktos skirtingų autorių tekstų ištraukos iliustruoja tuometinės pedagogikos nuostatą, kad edukacijoje svarbiausia yra krikščioniškos pareigos ir tik paskui – pilietinės¹²⁶⁶. Remiantis šia nuostata, teigiama, kad moteriai, norinčiai būti naudingai visuomenėje, dera viena iš trijų veiklų – būti žmona, motina arba šeimininke¹²⁶⁷.

---

¹²⁶² GRACIAN, Baltasar. *Człowiek uniwersalny...* z francuskiego przełożony [przez Pawła Ksawerego Brzostowskiego]. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1765]; GUEVARA, Antonio de. *Zegar Monarchów, z życia M. Aureliusza Cesarza Rzymskiego*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765; *Filozof jndyiski, albo Sposob uszczęśliwienia życia ludzkiego*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvių], 1770; *Bramin natchniony, to jest Księga sętymentow o moralności*. Drugi raz przedrukowana. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1794; LEGOWICZ, Jozef. *Człowiek wewnętrzny, czyli Nauka o namiętnościach człowieka*. Edycja druga pomnożona przydatkami. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1796.

¹²⁶³ *Pocziwy człowiek, albo Maxymy moralne, polityczne y krytyczne...* z francuzkiego przez W. Judyttę z Jelenskich De Raessowę. W Wilnie : w drukarni Bazyljanskiej, 1787.

¹²⁶⁴ B., Teresa. *Moralność damska zebrana z różnych autorów*. Wilno : druk. XX. Bazyljanów, 1817.

¹²⁶⁵ Estr. XIX (II wyd.) II 393. Yra nuomonė, kad knygelę parašė Janas Bobrowskis. Źr.: KNOT, Antoni. Bobrowski Jan. *Polski słownik biograficzny*, t. 2, 1936. S. 159.

¹²⁶⁶ B., Teresa. *Moralność damska*, p. [3].

¹²⁶⁷ Ten pat, p. 4.

4. Į Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių visetą pateko nedaug praktinių ūkinių vadovų, publicistinių bei teisinės dokumentacijos leidinių, todėl nuspręsta juos sujungti viename poskyryje.

Pirma, šiai grupei galima priskirti tris ūkinių vadovų perspaudus, išleistus 1765–1791 m.¹²⁶⁸ Originaliam žemdirbystės technologijų vadovui priklauso 1805 m. Michalo Szymako instrukcija, paaiškinanti perkūnsargio konstrukciją¹²⁶⁹. Utilitarinės paskirties leidiniams priskirtinas ir vienintelis Vilniaus bazilijonų spaustuvės kalendorius, kuriame pateikiama informacija apie 1772 m. lotynų ir graikų apeigų katalikų bažnytines šventes¹²⁷⁰.

Antra, publicistiniams leidiniams priskiriamas 1771 m. LDK raštininko Povilo Bžostovskio leidinys, kuriame autorius supažindina visuomenę su savo valdos ūkio reforma¹²⁷¹. Šio leidinio pasirodymui įtakos turėjo autoriaus pritarimas ATR fiziokratų pažiūroms. Taip pat bazilijonų spaustuvėje, nenurodant jos pavadinimo, išleistos 1789 m. LDK Tribunolo Gardino sesijos kalbos¹²⁷² ir Lietuvos trinitorių provincijolo Ignoto Grabovskio traktatas apie ATR pavaldinių padėtį visuomenėje¹²⁷³.

Trečia, apie 1796–1799 m. spaustuvė išspausdino mažiausiai 35 advokatų kalbas, kuriose nagrinėjami įvairių asmenų ir institucijų turiniai klausimai¹²⁷⁴. Šio pobūdžio leidinių paplitimas XVIII a. antroje

---

¹²⁶⁸ CZERNIECKI, Stanisław. *Stol obojętny to jest panski, a oraz chudopacholski, abo Sposob gotowania rozmaitych potraw*. [Vilnius : bazilijonų spaustuvė, 1765]. XVIII LLK 566 (egz. nežinomas); *Taryffa w którey redukują się złote polskie na tynfy pruskie i stare polskie według kurrencyi ostatnim seyniem uchwaloney*. Wilno : w drukarni IKM. u XX Bazyljanow, 1766. Estr. XXXI 55 (egz. nežinomas); HERMANN, Johann. *Gospodarstwo domowe*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1791.

¹²⁶⁹ SZYMAK, Michał. *Uwagi o konduktorach*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazyljanow, 1805.

¹²⁷⁰ *Kalendarz w ktorym swieta polskie i ruskie na... 1772*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, [1771].

¹²⁷¹ BRZOSTOWSKI, Paweł. *Ustawy stosujące się do dobrego porządku, i powinności osiadłych ludzi w dobrach Pawłowie czyli Mereczu*. [W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771].

¹²⁷² *Początek y koniec kadencyi Grodzienskiey za sławney laski j. o. xiążęcia Jmci Alexandra Sapiehy kanclerza wielkiego marszałka Głównego Trybunału W. X. Lit. ... roku 1789*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1789].

¹²⁷³ GRABOWSKI, Ignacy. *Dopytanie się u przodków czułości ku Poddanym Autorowi Odpowiedzi czyli Dodatku do Xięgi o poddanych Polskich*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1790].

¹²⁷⁴ Advokatų kalbos, kurios neužfiksuotos XVIII LLK, pateikiamos 2 priede.

pusėje susijęs su ATR valdovo potvarkiais, įpareigojusiais ieškovų ir atsakovų advokatus teikti teismams spausdintas kalbas¹²⁷⁵.

5. Tarp bazilijonų spaustuvės grožinės literatūros leidinių nėra garsių kūrinių, tačiau jie turi išliekamąją vertę kaip svarbūs praeities kultūros liudytojai, be kurių praeities suvokimas būtų fragmentiškas. Šiandien mažai žinomi autoriai rašė ir skelbė bazilijonų spaustuvėje poezijos (penki leidiniai), prozos (du leidiniai) ir dramos (šeši leidiniai) kūrinius. Taip pat šiai grupei priskirtinos liaudiškos satyros: 1641–1642 m. keturios satyrinės brošiūros, išjuokiančios protestantus¹²⁷⁶, ir XIX a. pradžios pamfletas prieš girtavimą¹²⁷⁷.

Bazilijonų spaustuvės dramaturgijos leidiniams būdingas moralumas¹²⁷⁸. Pavyzdžiui, Karkaziškių klebono J. Legowicziaus komedijos *Gobšūnas su aitvaru* (1797) pagrindinį herojų – naivų ir kvailą senolį *Gobšūną* (*Łakomski*) – apgauna ir apvogia sukčius *Arlekinas*¹²⁷⁹. Netrukus atsiranda teigiamas herojus *Pataraitis* (*Poradnicki*), kuris atskleidžia *Gobšūno* ydas ir parodo kelią, kaip pasitaisyti. Taip pat moralinė prasmė iškeliami dramaturgo Michało Antonijaus Tomaszewskio kūriniuose *Išvykimas iš Mogadoro salos* (1798)¹²⁸⁰, *Teisėjo sūnus* (1798)¹²⁸¹, *Moterys, kokių beveik nėra* (1799)¹²⁸². Vienas anonimas 1809 m. bazilijonų spaustuvėje išleido dramą *Kunigas labdarys*¹²⁸³. Leidinys įdomus dėl savo įžangos, kurioje pateikiamas išsamus aprašymas apie Vilniaus labdarių draugijos veiklą ir jos veikėjus. Rašytojas Andrzejus Swiderskis 1805 m. išleido prancūzų

---

¹²⁷⁵ STANKEVIČ, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*. Vilnius, 2018. P. 295.

¹²⁷⁶ RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 1978. 69, 1, s. 161–177.

¹²⁷⁷ 1 priedas, nr. 15.

¹²⁷⁸ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie*, s. 114.

¹²⁷⁹ LEGOWICZ, Jozef. *Łakomski z latawcem*: komedya w jednym akcie. [W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow], 1797.

¹²⁸⁰ TOMASZEWSKI, Michal Antoni. *Opuszczenie wyspy Mogador, czyli Wybawienie niewolnikow*: komedya dramatyczna. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1798; TOMASZEWSKI, Michal Antoni. *Opuszczenie wyspy Mogador, czyli Wybawienie niewolnikow*: komedya dramatyczna we trzech aktach. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1799.

¹²⁸¹ TOMASZEWSKI, Michal Antoni. *Syn sędzią, czyli Zemsta y wdzięczność*: drama w pięciu aktach. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1798.

¹²⁸² TOMASZEWSKI, Michal Antoni. *Kobiety, jakich mało na swiecie, czyli Cnota nadgrodzona*: drama we trzech aktach. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1799.

¹²⁸³ *Xiądz Dobroczyn, albo, Obraz miłosierdzia*: drama w trzech aktach, po polsku napisane. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1809.

autoriaus Louis Sébastiano Mersiero pjesės *Olindas ir Sofronius* vertimą į lenkų kalbą¹²⁸⁴. Šioje herojinėje dramoje atsispindi vertėjo simpatijos Romantizmo nuostatoms¹²⁸⁵.

Poezijos žanrui priklauso penki bazilijonų spaustuvės leidiniai, išspausdinti 1804–1807 m. Tik dviejų poezijos knygų autoriai yra žinomi. Tai jau minėtas poetas A. Swiderskis¹²⁸⁶ ir M. Dachowskis¹²⁸⁷. Nežinomas rengėjas 1807 m. išleido senovės romėnų poeto Horacijaus poezijos ir laiškų vertimų rinktinę¹²⁸⁸. Be to, spaustuvė išleido Aleksandro Jurkowskio trijų dalių sentimentalią apysaką *Julijus arba likimo nelygybė*¹²⁸⁹.

Bazilijonų spaustuvė išleido keturias istorinės tematikos knygas. Kultūros istorikus itin domina Europos autorių istorinių veikalų vertimai. Prancūzų švietėjo Guillaume'o Thomo Raynalio knygoje *Sutrupinta Rytų Indijų istorija*, kurią išvertė rašytojas ir leidėjas Tadeuzas Karolis Podleckis¹²⁹⁰, aprašoma Indokinijos pusiasalio istorija portugalų valdymo laikais¹²⁹¹. ATR Edukacinės komisijos veikėjas Jerzy Grzegorz Kniazewiczius iš italų kalbos išvertė ir išleido bazilijonų spaustuvėje Romos teismo, kuriame buvo nuteistas Europoje išgarsėjęs avantiūristas Alessandras di Cagliostro¹²⁹², aprašymą¹²⁹³. Pažymėtina, kad knygos gale vertėjas išsakė

---

¹²⁸⁴ MERCIER, Louis Sébastien. *Olind i Sofroni*: dramma heroiczne w pięciu aktach. Z Merciera przez Jędrzeia Świderskiego wierszem polskim ułożone. W Wilnie : druk. XX. Bazyljanow, 1805.

¹²⁸⁵ DAŃBROWSKI, Roman. Jak Świderski tłumaczył Merciera „Olind i Sofroni“. *Culture Contecsts* [interaktyvus]. Editor-in-Chief: Stanisław Gawliński. 2012, Vol 8, p. 27. Prieiga per internetą: http://www.ejournals.eu/Konteksty_Kultury/Tom-9-2012/Tom_8/art/1946/ [žiūrėta: 2017 11 20].

¹²⁸⁶ SWIDERSKI, Jędrzej. *Zabawki wierszem i prozą*. 2 t. Wilno : Druk. XX. Bazyljanów, 1804.

¹²⁸⁷ DACHNOWSKI, Michał. *Wesołość przyjemna y pożyteczna, czyli Magazyn różnych y naynowszych pieśni y aryów*. Edycya nowa. Wilno : druk. XX. Bazyljanów, 1805.

¹²⁸⁸ Horatius Flaccus, Quintus. *Wybor piesni, satyr i listow Horacyusza*. Wilno : Drukarnia XX. Bazyljanow, 1807.

¹²⁸⁹ JURKOWSKI, Aleksander. *Juliusz, albo Nierówność losu*: romans historyczny w trzech częściach. 3 t. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanów, 1826.

¹²⁹⁰ RAYNAL, Guillaume-Thomas. *Historia Indyi Wschodnich skrocona*. W Wilnie : u XX. Bazyljanow, 1776.

¹²⁹¹ GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylińskie*, s. 229.

¹²⁹² di Cagliostro, Alessandro. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 3, p. 685.

¹²⁹³ [BARBERI, Giovanni]. *Zycie Jozefa Balsamo znanego pod imieniem hrabi Cagliostro*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1793. Yra nuomonė, kad J. G. Kniazewicziaus vertimas padarytas iš Lodovico Antonio Muratorio knygos (žr.: *Polski słownik biograficzny*, t. 13/1, zeszyt 56, s. 127; XVIII LLK 2489). Tačiau L. A. Muratoris mirė 1750 m., o vertėjas aprašė 1790 m. teismo proceso įvykius (žr. J.

savo požiūri, kurio nebuvo originale. Iš krikščioniškų pozicijų pasmerkęs Cagliostro ir ypač masonų veiklą, J. G. Kniażewiczius daro išvadą, kad už masonų slaptumo nėra nei tikro mokslo, nei tikro žmogiškumo, nei tikro tikėjimo¹²⁹⁴.

6. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidybiniame visete gausumu išsiskiria proginė literatūra (iš viso 101 leidinys). Ji buvo spausdinama visais veiklos periodais.

Pirmuoju periodu LDK dvasininkija ir bajorija užsakinėjo spaustuvėje panegirinius leidinius¹²⁹⁵ privačioms progoms, dauguma jų – panegirikos, šlovinančios anapilin išėjusių asmenų gyvenimą bei jų dorybes (18 leidinių)¹²⁹⁶. Retkarčiais laidotuvių panegirikas ir jų šlovinamų asmenų mirties datas skirdavo kelių metų laikotarpis. Pavyzdžiui, jėzuitas Janas Karnickis 1668 m. publikavo panegiriką, skirtą 1665 m. mirusiam Vilniaus vaivadai Povilui Sapiegai paminėti¹²⁹⁷. Pirmuoju periodu bazilijonų spaustuvėje buvo išspausdintos taip pat trys lotyniškos panegirikos, skirtos žymiesiems Bažnyčios veikėjams. Antai bazilijonas Gervazijus Wojna panegirikoje *Mūzos aidas* pasveikino Antonijų Sielavą įšventinus jį Kijevo unitų metropolitu (1642)¹²⁹⁸, Joanno Gašewskio panegirika buvo skirta Jurgio Tiškevičiaus įšventinimui Vilniaus vyskupu (1650)¹²⁹⁹, o Joanno Łobżyńskio panegirika – Aleksandro Chodkevičiaus įšventinimui Vendeno (dabar Cėsys Latvijoje) vyskupu (1652) pagerbti¹³⁰⁰.

Antruoju veiklos periodu išspausdinti mažiausiai 65 proginiai leidiniai, tarp jų padaugėjo leidinių lotynų kalba (27 vienetai). Teminiu požiūriu

---

G. Kniażewicziaus vertimo antr. lape: *z processu rzymskiego w r. 1790. przeciwko mu prowadzonego wyięte, wytłumaczone, i notami objašnione*).

¹²⁹⁴ [BARBERI, Giovanni]. *Zycie Jozefa Balsamo znanego pod imieniem hrabi Cagliostro*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1793. P. 216.

¹²⁹⁵ Iš viso pirmuoju periodu bazilijonų spaustuvėje išspausdinti 27 proginiai leidiniai.

¹²⁹⁶ Pavyzdžiui, XVII LLK 147, 153, 481, 630, 672, 710, 717 730 ir kt.

¹²⁹⁷ KARNICKI, Jan. *Abrys meznego bohatoryra szczyrze oyczyznie zyczliwego [sic!] w Iasnie Wielmoznym I.M.P. Pawle Ianie Sapiezie Woiewodzie Wilenskim hetmanie wielkim W. X. L.* W Wilnie : w drukarni OO. Bazylyanow SSS. Troycy, [1668].

¹²⁹⁸ WOYNA, Gelazijus. *Ad laetissimas sub ingressum in sedem metropolitanam illustriss. R[everendiss]mi d[omi]ni Antonii Sielawa archiepiscopi Polocensis... Echo Sapchica*. Vilnae : In typograph. p. Basilianorum S. Trinitatis, 1642.

¹²⁹⁹ GAŚIEWSKI, Joannes Nicolaus. *Cantilenae quas illustrissimo et reverendissimo domino D. Georgio Tyszkiewicz... episcopo Vlnensi*. Vilnae : typis PP. Basilianorum, 1650.

¹³⁰⁰ ŁOBŻYŃSKI, Joannes. *Sagitta Chodkiewicziana inter fausta inaugurationis Pontificiae. solennia...* Vilnae : Typis Patrum Basilianorum ad aedes Sanctissimae Trinitatis, [1652].

antruoju periodu proginiėje literatūroje išsiskyrė dvi grupės – leidiniai privačioms progoms (mirties¹³⁰¹, vestuvių¹³⁰², vardadienio¹³⁰³) ir leidiniai, skirti svarbiems bažnytiniais, politiniams bei visuomeniniams įvykiams.

Pastarosios grupės panegirikose šlovinamas ATR valdovo Stanislovo Augusto karūnavimas¹³⁰⁴, aukštinama 1683 m. Jono Sobieskio pergalė mūšyje prie Vienos¹³⁰⁵. Pilietinė pozicija bei patriotinės nuotaikos propaguojamos Vilniaus universiteto viceprofesoriaus Filipo Golianskio proginiame pamoksle, pasakytame Vilniuje kariuomenės dalinių priesaikos priėmimo metu¹³⁰⁶, ir Prienų klebono, Vilniaus universiteto profesoriaus Mykolo Karpavičiaus pamoksle, pasakytame LDK Tribunolui prisiekiant 1791 m. konstitucijai¹³⁰⁷. Apskritai LDK Tribunolas buvo vienas populiariausių proginių leidinių objektų. Bazilijonų spaustuvėje šią instituciją šlovinančius panegirinius leidinius publikavo Minsko kamarnikas Janas Filipowiczius¹³⁰⁸, Vilniaus dominikonų bažnyčios pamokslininkai, kunigai Ludwikas Śmigieliskis¹³⁰⁹ ir Antonijus Zehakas¹³¹⁰, taip pat proginės literatūros autorius Mikalojus Białkowski¹³¹¹. Be to, bazilijonai išspausdino du jau minėto profesoriaus Mykolo Karpavičiaus pamokslus lenkų kalba,

---

¹³⁰¹ Pavyzdžiui, XVIII LLK 730, 823, 2257, 2448, 2989, 3847.

¹³⁰² Pavyzdžiui, XVIII LLK 1015, 1953, 4859.

¹³⁰³ Pavyzdžiui, XVIII LLK 678, 4826.

¹³⁰⁴ HAŁŁUZA, Grzegorz. *Mowa na koronacyę... Krola Stanisława Augusta pana naszego miłosciwego w Witebsku*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1764].

¹³⁰⁵ ANTONOWICZ, Julian. *Mowa z okoliczności uroczystego obchodu stoletniej pamiątki zwycięstwa Jana Sobieskiego Krola Polskiego nad turkami pod Wiedniem*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1783].

¹³⁰⁶ GOLANSKI, Filip. *Mowa przed wykonaniem przysięgi od korpusow woyska w Wilnie konsystuującego miana roku 1791 maja 24 dnia*. Wilno : w drukarni XX. Bazylianow, 1791.

¹³⁰⁷ KARPAVIČIUS, Mykolas. *Na zaprzysięzeniu uroczystym Ustawy Rządowej 3. i 5. maja od Trybunału G. W. X. L. jego palestry, kancelaryi, y chorągwi trybunalskiej... Kazanie*. W Wilnie : W Drukarni XX. Bazylianow, [1792].

¹³⁰⁸ FILIPOWICZ, Jan. *Mowa przy limicie Trybunału Głównego W. X. Lit. imieniem Prześwietney Palestry w Wilnie miana Roku 1776 Apryla 15 dnia*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1776].

¹³⁰⁹ ŚMIGIELSKI, Ludwik. *Kazanie do Najjasniejszego Trybunału Głow. W. X. L. przy reasumpcyi onego w Wilnie...* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], [1776].

¹³¹⁰ ZEHAK, Antoni. *Kazanie przy powitaniu Najjasniejszego Trybunału G. W. X. L. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1785].*

¹³¹¹ BIAŁKOWSKI, Mikołaj. *Do... głównego Wielkiego Xięstwa Litewskiego trybunału przy rozpoczęciu sądow*. In: *Zbior rymow w roznych zdarzeniach oyczystym językiem pisanych*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1782. Lap. 11–14; BIAŁKOWSKI, Mikołaj. *Do... głównego Wielkiego Xięstwa Littew. duchownego trybunału... przy reasumpcyi sądow... Oda. Ten pat*, lap. [15–16].

kuriuose autorius skatina piliečius remti Lietuvos tautinės aukščiausiosios tarybos veiksmus¹³¹². Vienas šių pamokslų išverstas į lietuvių kalbą ir Aukščiausiosios tarybos įsakymu platinamas *kariuomenėje, visuose miestuose, kaimuose ir bažnyčiose*¹³¹³.

Kita vertus, po ATR pirmojo padalijimo bazilijonų spaustuvėje, tiesa, jos nenurodant, buvo publikuojamos panegirikos, šlovinančios Rusijos imperinės valdžios atstovus. Pavyzdžiui, 1781 m. bazilijonų vienuolijos vardu išspausdinta lotyniška panegirika, sveikinanti Rusijos imperatorės Jekaterinos II įpėdinį caraitį Pavelą ir jo žmoną Mariją¹³¹⁴. Vienas anonimas 1777 m. pas bazilijonus išspausdino sveikinimo eiles Rusijos kariuomenės Lietuvoje generolui majorui ir komendantui Ivanui fon Gierzdorfui¹³¹⁵, o filosofijos daktaras, kunigas Jokūbas Gajewskis pasveikino su vardadieniu rusų karvedį, grafą Petrą Aleksandrovičių Rumiancevą ir pridėjo *Odę* lotynų kalba, kurioje dėkojo šiam didikui už palaikymą¹³¹⁶.

Nemažai proginių leidinių XVIII a. antroje pusėje buvo leista Lietuvos bazilijonų provincijos ir Vilniaus bazilijonų vienuolyno vardu. Antai 1784 m. Lietuvos provincija įvairių žanrų ir kalbų eilėmis sveikino ATR valdovą Stanislovą Augustą¹³¹⁷. Visuomeninių įvykių grupei priskirtinas ir bazilijono Damasceno Rymaszewskio pamokslas, sveikinantis naujos Vilniaus

---

¹³¹² KARPAVIČIUS, Mykolas. *Mowa kaznodziejska... przy poświęceniu broni y chorągwi... miana 25. Junii na równinach Jozefatową Doliną zwanych pod Wilnem 1794*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1794]; KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kazanie... na żalobnym obchodzie pamiątki tych obywateli, którzy w dniu powstania narodu w Wilnie... życie swe mężnie za wolność i oyczyznę położyli*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1794].

¹³¹³ KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kozonius... unt gaylinga atprowijma pagraba už tus abywatelius, kuryi... sawa ziwata atwoźnia už walnašty yr sawa žiamy pabengi*. Wylniuw : drukarnie Kunygu bazyliou, [1794]. P. [2].

¹³¹⁴ *Cum magni Rossiae principes... Paulus et Maria Polociam auspicate advenissent Monastica Basiliani instituti intra Albam Rossiam familia subjectionis, cultus et gaudii causa cecinit*. [Vilnius : Bazilijonų sp.], 1781.

¹³¹⁵ J. A. *Z okolicznosci Swiąt Narodzenia Bozego... Panu Janowi fon Giersdorffowi generalowi majorowi y komendantowi woysk Rossyiskich w Litwie... Wiersz winszowny*. W Wilnie : [w drukarni Bazylianów], 1777.

¹³¹⁶ GAJEWSKI, Jakub Cyryl. *Applauz wspaniałym imieninom... pana graffa Rumiancow Piotra Alexandrowicza generala felt-marszałka... Wierszem Oyczystym ogłoszony dnia 29. junii roku 1784*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1784. Knygoje yra: *Celsissimo Illustrissimo... comiti Rumiancow Petro Alexandrowicz... ab eodem Autore Ode Gratiarum Actoria* (p. [9–12]).

¹³¹⁷ *Cerenissimo... Domino Stanislao Augusto Regi Polonarium, Magno Duci Lituaniae... laude, recognosceret Basilia Lituana Provincia... Typis Basilianis Vilmensibus, 1784*.

magistrato kadencijos burmistrus¹³¹⁸. Šis pamokslas buvo įteiktas burmistrams Vilniaus bazilijonų vienuolyno vardu¹³¹⁹. Lietuvos provincijos bazilijonai lotyniškėmis ir itališkėmis eilėmis sveikino popiežiaus nuncijų Giovannią Andreą Archettį, su diplomatine misija 1783 m. keliavusį per ATR į Sankt Peterburgą¹³²⁰. Taip pat Vilniaus bazilijonų vienuolyno autorystei priklauso panegirikos, sveikinančios Vilniaus katalikų vyskupą Ignotą Masalskį¹³²¹, Vilniaus vaivadą kunigaikštį Mykolą Kazimierą Oginskį¹³²², LDK raštininką Povilą Ksaverą Bžostovskį¹³²³ ir kitus. Vis dėlto dažniausiai bazilijonai leido savo Bažnyčios atstovams skirtas panegirikas, kaip antai, Smolensko unitų arkivyskupui Heraklijui Lisanskiui¹³²⁴, Polocko bazilijonų vienuolyno vyresniajam Klemensui Kościeszai-Žabai¹³²⁵, Vilniaus popiežiškosios seminarijos profesoriui Arseniuszui Główniewskui¹³²⁶, šios seminarijos rektoriui, bazilijonui Paschazui Leszyńskiui¹³²⁷, Vilniaus

---

¹³¹⁸ RYMASZEWSKI, Damascen. *Kazanie w niedzielę wtórą po Ziaw[ieni] Panskim z okoliczności obrania godnych osob na dostojność burmistrzowstwa y radziecstwa w cerkwi S. Tróycy XX. Bazylianow Wileń. miane.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [po 1760].

¹³¹⁹ Ten pat, antr. lape: *tymże szlachetnym Imciom i calemu Magistratowi Wilna stołecznego miasta J. K. M. imieniem klasztoru [S. Tróycy XX. Bazylianow Wileń.] przypisane...*

¹³²⁰ *Sub prosperum adventum Vilnam Metropolitim Litvaniae... Jannis Andreae Archetti... M. D. Lit. nuntii cum legatione Rossiaca ab eodem ssmo Pontifice fungeretur.* [Vilnius : bazilijonų spaustuvė], 1783.

¹³²¹ *Celsissimo... Principi Ignatio Jacobo Massalski Episcopo Vilnensi... die suae celsitudinis natali monasterium Vilnense Ordinis S. Basilii M... D. D. D.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783.

¹³²² *Applausus quos in illustrissimum et excellentissimum Dominum Michaellem ducem in Kozielsk Ogiński Palatinum Vilnensem... pleno debitae observantiae animo effudit Monasterium Vilnense Ordinis S. Basilii M. Vilnae : typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1765.*

¹³²³ *Ode cum Paulus Xaverius Brzostowski Supremus Notarius M. D. L. insignibus Equitum Stanislai ornaretur, nomine Vilnensis Basiliani Monasterii decantata.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė , apie 1767–1768].

¹³²⁴ *Gratulatio... Heraclio Lisanski... Ordinis S. Basilii Magni congregationis Ruthenorum olim protoarchimandritae... quum is primum caenobium Zyrovicense sacris abbatialibus inauguratus adiiisset... Vilnae : Typis Basilianis, [1763].*

¹³²⁵ *Carmen heroicum... patri domino... Clementi Kosciesza Żaba Ordinis Sancti Basilii Magni superiori ad Aedes s. Sophiae monasterii Polocensis viro... ab... ejusdem ordinis hiero monacho.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1779.

¹³²⁶ *Cum venerabilis... dominus Arsenius Głowniewski... Devinctissimum Studium Theologicum grati in Se animi... Argumentum Encomiastico declaravit, probavit, commendavitque.* [Vilnius : bazilijonų spaustuvė, 1779].

¹³²⁷ *Religiosissimo patri domino Paschasio Leszynski Ordinis S. Basilii Magni rectori Collegii Pontificii Vilnensis die onomastico monasterium basilianum*

bazilijonų vienuolyno vyresniajam Hieronimui Arteckiui¹³²⁸ ir Vilniaus bazilijonų vienuolyno mokyklos profesoriui Ignotui Baranowskiui¹³²⁹.

Įvairūs Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolynai spausdino Vilniaus bazilijonų spaustuvėje panegirinius kūrinius vienuolijos geradariams: Helianovos (Kazitiškių) bazilijonų vienuolynas – Breslaujos horodničiui Kazimierui Ragozai ir jo žmonai Helenai¹³³⁰, Jablanovos bazilijonų misija – kunigaikščiui Juozapui Aleksandrui Jablonovskiui¹³³¹, Selicės bazilijonų misija – LDK regento sūnui Michałui Rokickiui ir jo sužadėtinei Marianai Oskierkowi¹³³², Tadulino bazilijonų vienuolynas – Trakų vaivadaui Tadui Pranciškui Oginskiui¹³³³, o Breslaujos bazilijonų vienuolynas – Breslaujos žirgininkui Ignacui Szyrynui¹³³⁴.

Trečiuoju veiklos periodu proginės literatūros spaudos sumažėjo – jai priskiriami tik devyni bazilijonų spaustuvės leidiniai, visi – lenkų kalba. Vilniaus universiteto teologijos profesorius, bazilijonas Augustinas Tomaszewskis išleido tris gedulingus pamokslius, skirtus senosios Lietuvos bajorijos atstovams¹³³⁵, ir vieną pamokslą Vilniaus vyriausiosios seminarijos

---

ejusdem ordinis, cultus, officii et charitatis causa d. d. d. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1775–1798].

¹³²⁸ *Religiosissimo patri domino d. Hieronymo Artecki ordinis Sancti Basilii Magni monasterii Vilnensis superiori... monasterii communitas in grati animi... obtulit Encomiasticon.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1779.

¹³²⁹ *Venerabili... patri d[omi]no domino Ignatio Baranowski O. S. B. M... diem... Ignatii M[agni]. celebranti discipuli theologi scholastici Vilnenses ejusdem ordinis sui erga eum... documentum sequenti comprobarunt carmine.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 177?–178?].

¹³³⁰ *Przywitanie... Kazimierza y Heleny z Horbowskiich Zarankow Rahożow... uczynione przez obowiazany godnym ich imionom klasztor Helianowski Bazylianski w roku 1763.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, [1763].

¹³³¹ *Ad celsissimum ducem... Josephum Alexandrum De Prusiis... Jablonowski... [Ode].* Vilnae : Ex Typographeo S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764].

¹³³² *Wiersze pod weselne gody Wielmoznego Jegomosci Pana Michala Rokickiego regentowicza W. X. L. z... Maryanną Oskierkowną... radosc i wdzięcznosc imieniem Missyi Bazylianskiej Sielickiej, Brahinskiiej.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1767].

¹³³³ *Ode Thaddaeo comiti Oginski palatino Trocensi qvum primum sui palatinatus urbem metropolitanam ingrederetur nomine monasterii Tadulinensis Ordinis Sancti Basilii Magni ut suo amplissimo fundatori decantata.* Vilnae : Ex Typographia S. R. M. PP. Basilianorum, 1770.

¹³³⁴ *Oda polska... Ignacemu Szyrynowi... od obowiazanego jemu z wielu miar klasztoru Braslawskiego zakonu S. Bazylego W. Dnia 31 Lipca Roku 1774.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1774]; *Carmen ... Ignatio Szyryn... ad solennes divi tutelaris ferias Suo Nomini devinctissimum Monasterium Braslaviense. Ordinis Sancti Basilij Magni. d. d. d.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1775].

¹³³⁵ Estr. XXXI 209; Estr. XIX (I wyd.) IV 513.

atidarymo proga¹³³⁶. Visuomeniniai įvykiai taip pat atsispindi mokytojo Andrzejaus Lewickio¹³³⁷ ir medicinos daktaro Leono Unickio¹³³⁸ proginiuose leidiniuose. Unitų bažnyčios veikėjo, kunigo Antonijaus Tupalskio proginis pamokslas, adresuotas unitų metropolitui Józefui Bułhakui, pratęsia XVIII a. proginės literatūros, skirtos Bažnyčios hierarchams, tradicijas¹³³⁹. O Vilniaus universiteto matematikos profesorius Tomo Žickio nekrologas matematiko Pranciškaus Norvaišos atminimui¹³⁴⁰ atspindėjo naujus proginės literatūros pokyčius, kuriuos skatino sparčiai modernėjanti visuomenė.

Apibendrintai galima teigti, kad nereliginės paskirties literatūra užima visete mažesnę dalį (vieną trečdalį). Tipologiškai joje išskirtos šešios leidinių grupės yra utilitarinio pobūdžio, t. y. jos tarnavo įvairiems mokymo ir ugdymo tikslams. Taip pat ir negausi grožinė literatūra iš dalies turi sąsajas su praktiniais, ugdymo, tikslais. Didžiausią grupę nereliginės paskirties literatūroje sudarė proginiai leidiniai. Jų gausa visete liudija, kad iki XVIII a. pabaigos elito mecenatystė buvo svarbus LDK kultūros veiksnys.

3.3. Leidinių architektonika

Spausdintinės knygos architektonikoje priimta išskirti išorinių ir vidinių elementų grupes¹³⁴¹. Išorinių elementų grupei priklauso knygos formatas, apimtis ir viršelis (rišas). Vidiniams elementams priskiriami knygos puslapi formuojantys šriftai, tipografinė ornamentika ir iliustracijos. Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygų išorinių ir vidinių elementų bruožus nulėmė keli veiksniai. Pirmiausia juos veikė nusistovėjusios XVII–XVIII a. spaudos technologijos ir materialiniai spaustuvės pajėgumai. Taip pat nemažą įtaką darė leidybinio repertuaro pobūdis.

---

¹³³⁶ TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie miane na uroczystość świętego Jana Kantego w czasie otwarcia głównego Seminarium przy Imperatorskim Wilenskim Uniwersytecie*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1808.

¹³³⁷ LEWICKI, Andrzej Justyn. *Mowa w dzień uroczystego obchodu koronacyi najjasniejszego imperatora Alexandra I przy rozpoczęciu rocznych nauk w Gymnazium Wileńskiem*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [1807].

¹³³⁸ UNICKI, Leon. *Pochwała seymikow*. W Wilnie : XX. Bazylianow, 1809.

¹³³⁹ TUPALSKI, Antoni. *Kazanie przy uroczystym weysciu... Ignacego Jozafata Bulhaka Rzymsko-Unitskich Cerkwi... biskupa Brzeskiego w Roku 1799 Na katedrę Brzeską...* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1805.

¹³⁴⁰ ŻYCKI, Tomasz. *Wiadomość o życiu i uczonych pracach ś. p. profesora [Franciszka] Narwoysza...* Teraz na nowo przedrukowana. W Wilnie : w Druk. XX. Bazylianow, 1822.

¹³⁴¹ *Knygotyra*: vadovėlis, p. 146.

3.3.1. Knygų formatai ir apimtys

Leidinių formatas priklauso tokiems išoriniams knygos elementams, kurie XV–XVIII a. keitėsi akivaizdžiau nei spaudos technologijos. Formatų pokyčius lėmė literatūros žanrų ir tipų raida, spaustuvių pajėgumai, net ideologinės Renesanso, Baroko ir Apšvietos epochų nuostatos. Labiausiai Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidybinio viseto savitumai išryškėja analizuojant formatų prioritetus skirtingais periodais, jų priklausomybę nuo repertuaro, pagaliau tendencijas sieti formatus su tam tikru žanru ir tam tikros paskirties knygomis. Iš visų Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidinių formatas yra nustatytas arba žinomas iš bibliografinių šaltinių 666 leidinių (žr. 2 lentelę).

Pirmuoju periodu spaustuvėje dominavo leidiniai, išspausdinti *in quarto* formatu (4°). Tokių iš viso nustatyti 46 leidiniai (70,5 proc.). Šiam formatui priskiriamos maldaknygės, devocinė ir proginė literatūra, polemniai kūriniai, katalikų vienuolių istorijos ir dokumentų publikacijos. *In quarto* formatui priklauso ir originalios simbolinės poezijos kūrinys *Chaleskio dvinaris*¹³⁴². Antras pagal populiarumą XVII a. buvo *in folio* formatas (2°) (10 leidinių, 15,5 proc.). Jis buvo taikomas spausdinant puošnius panegirinius leidinius – W. K. Gawianowskio laidotuvių pamokslui *Herbinė lelija* (1649)¹³⁴³, lotyniškoms panegirikoms Jano Łobżyńskio *Laimingas sveikinimas viešų plojimų [akivaizdoje]* (1651)¹³⁴⁴ bei *Chodkevičių strėlė* (1652)¹³⁴⁵, W. A. Kollosowicziaus *Vestuvių sveikinimas* (1652)¹³⁴⁶ ir kt. *In folio* formatas taip pat tiko smulkiesiems spaudiniams: švenčių¹³⁴⁷ ir

---

¹³⁴² CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalcianus, sive duo manipuli liliorum*. Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642. 4°.

¹³⁴³ GAWIANOWSKI MACKIEWICZ, Wawrzyniec Kaźmierz. *Herbowa Lilia na niesmiertelną ozdobę grobu W. J. Paniey P. Anny Pacowny Wollowiczowey*. Wilno : w druk. s. Troycy OO. Bazylianow, 1649. 2°.

¹³⁴⁴ ŁOBŻYŃSKI, Jan. *Fausta Inter Publicos Applausus Congratulatio...* Vilnae : Typis Patrum Basilianorum ad aedes Sanctissimae Trinitatis, 1651. 2°.

¹³⁴⁵ ŁOBŻYŃSKI, Joannes. *Sagitta Chodkiewicziana inter fausta inaugurationis Pontificiae. solennia...* Vilnae : Typis Patrum Basilianorum ad aedes Sanctissimae Trinitatis, 1652. 2°.

¹³⁴⁶ KOLLOSOWICZ, Wawrzyniec Aleksander. *Gratulatio nuptiarum inter... Carolum Georgium a Kroszyno Kroszyńscium et... Elizabetham...* W Wilnie : w drukarni Oycow Bazyl. S. Troycy, 1652. 2°.

¹³⁴⁷ *Die 26 Augusti festum Beatae Rosae de S. Maria Virginis Limanae*. [Vilnae : in typographio PP. Basilianorum ad SS. Trinitatem], 1670. 2°.

mokyklinio teatro¹³⁴⁸ vaidinimų programoms leisti. Dydžiu *in folio* formatu ir apimtimi išsiskiria 1692 m. unitų mišiolas. Ši knyga turėjo aiškia paskirtį – suteikti reikšmingumo apeigoms per mišias. Iš jos buvo garsiai skaitoma. Taigi jos formato pasirinkimas tradiciškai buvo nulemtas sakrališkumo, kuris suteikiamas mišioms ir sakramentams krikščionybėje. Labai mažai leidinių XVII a. yra *in duodecimo* (12°): keturi leidiniai (apie 6 proc.). Jie skirti devocinei literatūrai, asmeninio pamaldumo ugdymui (maldų rinkiniai, dvasiniai pamąstymai) ir *in octavo* (8°) – du leidiniai¹³⁴⁹.

Antruoju veiklos periodu populiariausiu tapo *in octavo* formatas – juo išspausdinti 133 leidiniai (apie 38 proc.). Šio formato įsigalėjimas nebuvo vien tik bazilijonų spaustuvės savybė. Jo visuotiniam paplitimui įtakos turėjo pigesnė gamybos ir pirkimo nei didesnio formato knygų, kaina. *In octavo* formatas buvo naudojamas visiems bazilijonų knygų tipams – religinei ir pasaulietinei literatūrai, elementoriams, 1772 m. kalendoriui. Nors XVIII a. *in quarto* formatas nusileido skaičiumi *in octavo* knygoms, jis liko gan populiarius ir užėmė antrą vietą pagal spausdinimo dažnumą – iš viso 95 leidiniai (27 proc.). Spaustuvininkai dažniausiai taikė šį formatą panegirinei ir religinei literatūrai. Jeigu *in octavo* formatas labiau taikytas devocinei religinei literatūrai, tai *in quarto* – daugiau tiko rimtesnei teologinei literatūrai, bažnyčios bei vienuolių įstatų publikacijoms. Didžiausio formato – *in folio* – naudojimas XVIII a. antroje pusėje užėmė didesnę vietą nei XVII a. Juo 1760–1799 m. išleisti 77 veikalai (apie 22 proc.). Kaip ir XVII a. šis formatas naudojamas spausdinant proginius kūrinius ir liturgines knygas. Tik liturginės knygos dažniausiai buvo skirtos ne unitams, o sentikiams. *In folio* formatu išspausdintos ir 35 advokatų kalbos. XVIII a. antroje pusėje bazilijonai taip pat pradėjo leisti *in folio* formatu unitų ir katalikų vienuolių mokyklų teologines bei filosofines tezes. Iš viso žinomos devynios tezių laidos *in folio*: 1764 m. (du leidiniai), 1765 m. (trys leidiniai), 1769 m. (trys leidiniai) ir 1780 m. (vienas leidinys). Tuo pačiu metu spausdinamos ir mažesnio – *in quarto* – formato teologinės bei filosofinės tezės: 1761 m. (vienas leidinys), 1762 m. (trys leidiniai), 1764 m. (vienas leidinys) ir 1785 m. (vienas leidinys). *In duodecimo* formatas aptariamuoju periodu buvo ne itin populiarius – jam priskirtina 30 leidinių (8,5 proc.). *In duodecimo*

---

¹³⁴⁸ *Daumondus vetusto principum Lituatorum... a... iuventute residentiae Caunensis Societatis Iesu, in scenam datus, anno 1690. Vilnae : typis pp. Basilianonim Unitorum, [1690]. 2°.*

¹³⁴⁹ Tomasz od Jezusa. *Modlitwy wnątrzney droga krotka y bezpieczna. W Wilnie : w drukárni S. Troycy Oycow Bazylianow, 1640. 8°; Букварь языка славенского. В Вильни: издася в Обители С. Живоначалныя Троицы тщанием Иноков Чину с. Василия Вликаго, 1691. 8°.*

formatą bazilijonai naudojo spausdindami pigią liaudišką devocinę literatūrą. Ir galima spėti, kad didžiausia dalis iki mūsų dienų neišlikusių knygų buvo kaip tik šio formato ir tokios rūšies lektūra.

2 lentelė: *Spaustuvės produkcija pagal knygų formatus*

	2°	4°	8°	12°	16°	24°	nežin.	Iš viso
1628–1693	10	46	2	4	–	–	3	65
1760–1799	77	95	133	30	2	1	13	351
1800–1837	7	55	158	40	6	–	95	361
Iš viso	94	196	293	74	8	1	111	777

Trečiuoju veiklos periodu bazilijonų spaudoje išliko tos pačios formatų proporcijos, kurios vyravo ankstesniuoju laikotarpiu. XIX a. pirmais dešimtmečiais pagal dažnumą pirmauja *in octavo* formatas – iš viso 158 leidiniai (43,5 proc.). Toliau eina *in quarto* formatas – 55 leidiniai (15 proc.). Tarp knygų *in octavo* didelį skaičių sudaro rubricelės (99 laidos), o nemažai *in quarto* formato priklauso mokyklų programoms (mažiausiai 25 laidos, dar 15 programų laidų formatas nėra žinomas). Skirtingai negu XVIII a., trečioje vietoje yra knygos *in duodecimo* formato – 40 leidiniai, o *in folio* formato knygų spauda iki XIX a. pirmo dešimtmečio pabaigos jau visai išnyko – septyni šio formato leidiniai yra išskirtinai religinės sentikių knygos (liturginės knygos ir dvasiniai skaitiniai), išspausdintos tarp 1801 ir 1809 m. XIX a. priklauso 95 leidiniai, kurių formatas nenustatytas. Jų tematika leidžia daryti prielaidą, kad jos buvo spausdinamos mažesniais formatais (*in octavo*, *in quarto* arba *in duodecimo*).

Sugretinus duomenis apie knygų formatą su duomenimis apie knygų apimtį išryškėja konkretesni išoriniai viseto kontūrai. Spaustuvėje buvo leidžiamos įvairios apimties knygos. Pirmuoju veiklos šimtmečiu didžiausios apimties, t. y. [319] lap. *in folio* formato, knyga yra 1692 m. liturginis *Didysis mišiolas*. Antruoju periodu didžiausiems leidiniams priskirtini *in folio* veikalai apie šventųjų gyvenimus: 1768 m. Karolio Andrzejowskio *Benediktinų kalendorius* [607] lap. ir 1771 m. Ignaco Kulczyńskio *Bazilijonų menologiumas*, kurio vieną dalį sudaro [263] lap., o antrąją – [271] lap. Didelės apimties ir *in folio* formato knygas užsakinėjo bazilijonų spaustuvėje sentikiai¹³⁵⁰. Tačiau foliantai nesudarė pagrindinės spaustuvės užsakymų

¹³⁵⁰ *Шестоднев*. 1792; *Часослов*. 1772 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio pab.]; Ефрем Сирин и авва Дорофей. *Поучения*. 1780; *Златоуст*. 1798 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio vid.]; *Евангелие учительное*. 1782 ir 1794 [i. e. XIX a. 1-ojo

dalies, gerokai didesnę vietą visete užėmė brošiūros (5–48 p. leidiniai). Tai trečdalis visos leidybinės produkcijos (iš viso 256 leidiniai). Daugiausiai brošiūrų buvo išleista XVII a. – apie pusę visos spaustuvės produkcijos, arba 33 leidiniai. Vėlesniais laikotarpiais jų skaičius visete mažėjo: XVIII a. išleistos 128 brošiūros (36,5 proc.), XIX a. – 95 brošiūros (26 proc.).

3.3.2. Knygų įrišai

Remiantis archyviniais šaltiniais nustatyta, kad XIX a. pradžioje knygomis prekiaavo pati spaustuvė. Knygos buvo parduodamos nesulankstytais lapais (*in crudo*) arba įrištos. Iš 1837 m. spaustuvės inventoriaus matyti, kad knygų įrišai buvo ketveriopi: odiniais (*oprawne w skore, opravne w skorke*) ir pusiau odiniais (*oprawne w polskorek*), paprasto popieriaus (*oprawne w papier*) ir spalvoto popieriaus (*oprawne w papier alarustyka*¹³⁵¹). Knygą įrišti popieriniu viršeliu¹³⁵² galėjo ir spaustuvės darbuotojai, o sudėtingesni įrišai (odiniai ir pusiau odiniai) buvo užsakomi pas knygrišius¹³⁵³. Odiniai viršeliai kainavo gerokai brangiau nei popieriniai. Viena popierinių viršelių rūšis, kuriai naudojamas spalvotas popierius (*alarustyca*), taip pat buvo brangesnė.

Kadangi XIX a. pati spaustuvė rūpinosi knygų įrišais, kyla klausimas, kaip spaustuvininkai pasirinkdavo išvardytų viršelių rūšis įvairiems leidiniams ir kas lėmė vienokį ar kitokį jų pasirinkimą. Paprastai didesnė dalis tiražo sandėlyje arba knygyne būdavo laikoma neįrišta. Pavyzdžiui, leidinio *Mažesnis katekizmas kaimo žmonėms (Katechizm dla ludzi wiejskich mnieyszy*, 1806) sandėlyje buvo 40 nebrošiūruotų egzempliorių ir tik keturi su popieriniais viršeliais¹³⁵⁴, kirilikos maldaknygės *Euchologionas arba Trebnikas (Eucholohion czyli Trebnik*, 1807) – 190 nebrošiūruotų egzempliorių ir tik šeši su odiniais viršeliais. Pažymėtina, kad kai kurių lietuviškų leidinių didesnė tiražo dalis, atvirkščiai, buvo su viršeliais. Pavyzdžiui, *Mokslas skaityma raszta Lietuwiszka* (1828) iš 305 sandėlyje

---

dešimtmečio pr.]; *Пролог* (сентябрь-февраль). 1791 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio vid.]; *Пролог* (март-август). 1798 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio vid.].

¹³⁵¹ CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska*, s. 99: ...*rustica tj. egzemplarz sfalcowany i opraviony w kolorowy papier*.

¹³⁵² Paprastų popierinių viršelių paskirtis buvo tik utilitarinė – atskirti surištus blokus. Šiam tikslui taikomas melsvas, prastos kokybės popierius. Įsigijus knygą, ji buvo įrišama į patvaresnį viršelį.

¹³⁵³ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48.

¹³⁵⁴ Ten pat.

laikomų egzempliorių tik penki buvo nebrošiūruoti, visi kiti – su popieriniais viršeliais, leidinio *Giesmes apie S. P. Maryos* (leidimo data nenurodyta) 30 egzempliorių nebrošiūruota, o 62 – su popieriniais viršeliais. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, religinė (devocinė) literatūra ir maldaknygės turėjo visų rūšių įrišus – ir brangesnius odinius, ir pigesnius popierinius. Pasaulietinės literatūros, kurios pasirinkimas spaustuvės knygyne buvo gerokai mažesnis, kietviršiai tik apklijuojami popieriumi. Pavyzdžiui, iš 68 knygos *Jozefo Balsamo gyvenimas (Zycie Jozefa Balsamo... Cagliostro, 1793)* egzempliorių aštuoni turėjo spalvoto popieriaus viršelius, knygos *Įkvėptas brachmanas (Bramin natchniony, 1794)* 60 egzempliorių buvo nebrošiūruoti, o 20 apklijuota spalvotu popieriumi. Popierinius viršelius turėjo ir pasaulietinės knygos *Horacijaus dainų, satyrų ir laiškų rinktinė (Wybor piesni, satyr i Listow Horaciusza, 1807)*, *Aristonijaus nuotykių (Przygody Arystonousza, 1809)*, *Okeanikos aprašymas (Opisanie Oceaniki, 1822)*, *Julijus, arba Nelygybė (Juliusz, albo Nierówność, 1826)*, *Monarchų laikrodis (Zegar monarchow, 1830)*, *Žinios apie profesoriaus [Pranciškaus] Norvaišos gyvenimą ir mokslinę veiklą (Wiadomosc o zyciu i uczonych pracach s. p. N[arwoysza], 1822)*. Taigi, spaustuvės sandėlyje visų pasaulietinio turinio knygų blokai buvo apklijuoti popieriniais viršeliais, ir nė viena iš jų neįrišta odiniu viršeliu. Toks nevienodas brangesnių ir pigesnių viršelių pasiskirstymas tarp dviejų pagrindinių leidybinės produkcijos rūšių rodo, kad spaustuvininkai labiau skyrė dėmesį religinių knygų pardavimui, nei kitos paskirties produkcijai.

3.3.3. Šriftai ir poligrafinis apipavidalinimas

Nuo pirmų veiklos metų spaustuvėje buvo naudojami dviejų rūšių šriftai – lotyniškas ir kirilikos. Šriftai turėjo aiškias naudojimo sritis, pasiskirstančias tarp kelių konfesijų. Katalikų knygose lenkų, lotynų, lietuvių, latvių kalbomis naudojamas lotyniškas šriftas: XVII a. – gotiškas šriftas, XVIII–XIX a. pirmais dešimtmečiais – antikva ir kursyvas. Sentikių tekstai spausdinami tik kirilikos šriftu.

Unitų bažnyčiai skirtose knygose buvo naudojami lotyniškas ir kirilikos šriftai priklausomai nuo kalbos: lenkų, lotynų kalboms – lotyniška antikva ir kursyvas, bažnytinės slavų, rusėnų kalboms – kirilika. Tekstai lotynų ir lenkų kalbomis leidiniuose spausdinami tuo pačiu šriftu. Jeigu knygose lotynišku šriftu pasitaikydavo intarpai slavų kalba (t. y. bažnytine slavų ir rusėnų kalbomis), būdavo naudojamas ir atitinkamas šriftas. Knygose pasitaiko tokių atvejų, kai kirilika įterpiama į tekstus lotynišku šriftu ir,

atvirkščiai, – lotyniškas šriftas įterpiamas kirilikos tekstuose. Pavyzdžiui, 1644 m. Jano Dubowicziaus poleminio traktato pabaigoje yra *teisingas* bažnytinis kalendorius, kurio turi laikytis visi krikščionys – stačiatikiai ir katalikai¹³⁵⁵. Kalendorius, kaip ir pagrindinis tekstas, išspausdintas gotišku šriftu. Tačiau dalis kalendoriaus teksto, perteikianti specifinius datų apskaičiavimo terminus, surinkta kirilikos šriftu. Panašiai į lotynų kalbą išverstame akatiste giesmės pavadinimas keliose knygos vietose surinktas kirilikos šriftu¹³⁵⁶. Toks pats būdas pritaikytas 1772 m. bazilijonų Brastos kapitulos nuostatuose lotynų kalba – kaip tik jame išspausdintas kirilikos šriftu skyrius *Vienuolių įžadų atnaujinimo būdas (Образ обновления обетов иноческих)*¹³⁵⁷. Kirilikos intarpas yra ir knygoje *Švento tėvo Bazilijaus Didžiojo regula čia pat Dvasiniai komentarai bei mokslas lenkų kalba*, kur aprašomos seserų bazilijonių išventinimo apeigos¹³⁵⁸. Atvirkštinis atvejis aptinkamas 1692 m. kirilikos mišiolų įžangoje. Metropolitai Cyprianas Žochowskiis įžangoje kreipiasi į šventikus, cituodamas senovės Romos poeto Albijaus Tibulo elegiją – romėnų poeto keturi eilėraščiai ir kitos citatos surinktos antikvos šriftu¹³⁵⁹. Spaustuvės repertuare žinomas tik vienas leidinys – 1671 m. bazilijono P. Ohilewicziaus traktatas *Graikų liturgijos ekfonematos*¹³⁶⁰, kuriame tekstas bažnytine slavų kalba surinktas dviem lotyniškais šriftais: liturgijos tekstas – antikvos šriftu, paaiškinimai kunigui – gotišku šriftu.

Po ATR trečiojo padalijimo 1795 m. spaustuvei kilo problema dėl graždankos šrifto. Numalšinus T. Kosciuškos sukilimą ir užėmus Vilnių, Rusijos valdininkai ieškojo spaustuvės, kuri galėtų lygiagrečiai išspausdinti lenkų ir rusų kalbomis priesaikos Jekaterinai II manifestą lotynišku ir graždankos šriftais. Tačiau paaiškėjo, kad tuo metu nė viena LDK spaustuvė neturėjo graždankos šrifto ir užsakymas spausdinti tekstą buvo išsiųstas į

---

¹³⁵⁵ DUBOWICZ, Jan. *Kalendarz prawdziwy*. W Wilnie : w Drukarni Oyców Bazyljanów Monast. Ś. Troyce, 1644. S. 91–92.

¹³⁵⁶ *Akafist sive laudes quas beatissimae Virgini Dei genitrici Mariae Auxiliatrici Christianorum*. Vilnae : apud Basilianos SS. Trinitatis. A. D. 1650. P. [1], [7], [9].

¹³⁵⁷ *Constitutiones Capituli Basiliani generalis Breatae*. A. D. 1772. Vilnae : Typis Basilianis, 1772. P. 85–86.

¹³⁵⁸ RUTSKIS, Juozapas Veljaminas. *Ustawy S. O. N. Bazylego W. tudziez Uwagi i nauki duchowne*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.

¹³⁵⁹ *Леитоургикон си естъ Служебник*. Вилни : в обители святых живоначальных Троици чину Святого Василия Великого, 1692. Lap. 5v.

¹³⁶⁰ OHILEWICZ, Pachomiusz. *Ecphonemata liturgiey greckiey...* W Wilnie : w drukarni Monastyra S. Troyce O.O. Bazyljanow, 1671.

Berdyčio basųjų karmelitų vienuolyno spaustuvę Ukrainoje¹³⁶¹. Netrukus buvo rengiamas antrasis manifestas. Nėra duomenų, kokios kitos spaustuvės spausdino šį tekstą, tačiau bent dalį jų yra išspausdinusi Vilniaus bazilijonų spaustuvė kirilikos šriftu¹³⁶². Keli XIX a. dokumentai rodo, kad iš šios spaustuvės buvo reikalaujama spausdinti įvairius oficialius dokumentus (Rusijos senato įsakus, metrikų formularius) graždankos šriftu, tačiau spaustuvė jų neturėjo, todėl buvo spausdinama kirilikos šriftu. Vis dėlto graždankos šriftas spaustuvėje atsirado, nors jis naudotas labai ribotai. Pirmą kartą jis užfiksuotas 1816 m. Felikso Drzewińskiego vadovėlyje *Mineralogijos pradmenys*¹³⁶³. Šis šriftas buvo reikalingas vadovėlio straipsnių antraštėse, kuriuose mineralų pavadinimai pateikiami keturiomis kalbomis: lenkų, lotynų, vokiečių (antikva šriftu) bei rusų kalbomis, ir terminų rodyklėje knygos pabaigoje. Taip pat graždankos šriftas buvo panaudotas spausdinant cenzūrą rusų kalba 1835 ir 1836 m. katalikų rubricelėse. Nors rubricelių tekstas yra lotynų kalba, cenzūra jame išspausdinta rusų kalba¹³⁶⁴. Spaustuvė taip ir nepradėjo spausdinti knygų rusų kalba graždankos šriftu, tad paskutiniame spaustuvės inventoriuje užrašyta, kad spaustuvėje yra tik viena nepilna graždankos šrifto kasa¹³⁶⁵. Manytina, kad viena iš priežasčių buvo prasta materialinė spaustuvės padėtis, lėšų trūkumas naujai tipografinėi medžiagai įsigyti. Taigi, pagrindiniais šriftais, kuriais spaustuvininkai perteikdavo įvairios paskirties ir įvairių kalbų tekstus, liko kirilikos ir lotyniški (gotiškas, antikva ir kursyvas) spaudmenys.

Bazilijonų spaustuvininkai naudojo įvairias priemones, kuriomis siekta palengvinti skaitymą ir suteikti knygai estetinį poveikį. Viena pirmųjų senos spausdintinės knygos tradicinių apipavidalinimo priemonių paminėtinas raudonų tipografinių dažų panaudojimas. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniuose dvispalvė spauda (juodais ir raudonais dažais) buvo naudojama liturginėse ir pamaldų knygoje, nepriklausomai nuo konfesijos, visais jos

---

¹³⁶¹ ŻYTKOWICZ, Leonid. *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794–7*. Wilno, 1938. S. 63.

¹³⁶² *Прусъа = Прзысьга*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1796], 1 lap. СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 358, л. 49.

¹³⁶³ DRZEWIŃSKI, Feliks. *Początki mineralogii, podług Wernera*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816.

¹³⁶⁴ *Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum, juxta rubricas breviarii et missalis fratrum B. V. D. G. Mariae de Monte Carmelo A. R. O... in annum Domini...* 1836. Vilnae : Typis Basilianis, 1835; *Directorium horarum canonicarum et missarum, juxta rubricas novissimi breviarii et missalis Romano-Seraphici pro fratribus... ordinis S. P. N. Francisci...* pro anno domini 1836. Vilnae : Typis Basilianis, 1835.

¹³⁶⁵ LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48.

veiklos periodais. Raudonos spalvos tipografiniais dažais paprastai spausdinami skyrių pavadinimai ir kai kurie paaiškinimai dvasininkams, pavyzdžiui: 1641 m. brigitičių brevijoriuje¹³⁶⁶, 1691 m. unitų *Mažajame* bei 1692 m. *Didžiajame mišioluose*¹³⁶⁷, 1769 m. unitų¹³⁶⁸ ir 1771 m. katalikų maldaknygėse¹³⁶⁹, 1805 m. lietuviškoje maldaknygėje *Attorius duchawnas*¹³⁷⁰ ir kt. Tačiau dažniausiai raudonos spalvos šriftas naudojamas XVIII a. antros pusės–XIX a. pirmo dešimtmečio sentikių knygosė – ir liturginių¹³⁷¹, ir dvasinių pamokymų¹³⁷² leidiniuose. Bazilijonų spaudos repertuare yra tik viena nereliginės paskirties knyga, kurioje panaudotas raudonas šriftas – t. y. 1816 m. Friedricho Gedike'ės novatoriškas elementorius *Skaitymo pradmenys vaikams be ABC ir skiemenavimo*¹³⁷³. Dvispalvė spauda šiame leidinyje turi didaktinį tikslą – tai pagalbinė priemonė abėcėlės raidėms įsiminti.

Kitas plačiai naudojamas senoje spaudoje ir konkrečiai bazilijonų spaustuvėje poligrafinio apipavidalinimo elementas buvo renkamasis ornamentas. Augalų lapelių, gėlių, šakelių formų renkamaisiais elementais bazilijonų spaustuvininkai puošė antraštinius lapus¹³⁷⁴, puslapių antraštes¹³⁷⁵, taip pat mėgdavo iš jų sukomponuoti atsklandą ir atskirti teksto pradžių nuo

¹³⁶⁶ *Breviarium ordinis salvatoris sanctimonialibus Sanctae Brigittae a Christo ad recitandum datum*. Cura et impensis illustris. Annae Sobieska abatissae Grodnen[sis] reexcussum [Vilnae : Apud patres Basilianos Sanctissimae Trinitatis], [1641].

¹³⁶⁷ *Литургия... Иоанна Златоустаго... при ней же службы*. В Вилни : в обители святых живоначальных Троицы тщанием иноков чину святого Василия Великаго, 1691; *Литургион си есть Служебник*. Первое типом издадеса. В Вилни : в обители святых живоначальных Троицы чину Святого Василия Великаго, 1692.

¹³⁶⁸ *Молитвослов в нем же Чин часов церковных и прочих спасительны молений... на весь год*. В Вилне : в типографии Его королевскаго величества в обители монахов чина святого Василия Великаго, 1769.

¹³⁶⁹ [BENISLAWSKA, Konstancja]. *Nabozenstwo ku naywiekszey chwale Boga w Troycy Swietyej Iedynego, i Matki Boskiej, tudziez swietych patronow i patronek / przez Pewną Dame...* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1771.

¹³⁷⁰ *Attorius duchawnas*. Wilniuy : Drukarniey Kunigu Bazylionu, 1805.

¹³⁷¹ Голенченко 264, 274, 277 ir kt.

¹³⁷² Голенченко 276, 284, 350 ir kt.

¹³⁷³ GEDIKE, Fryderyk. *Początki czytania dla dzieci bez ABC i zgłoskowania*. Wilno : drukarnia XX. Bazylianów, 1816.

¹³⁷⁴ Pavyzdžiui, PALAZZI, Giovanni. *Uwagi o Męce Pana Naszego Jezusa Chrystusa*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1763; *Attorius duchawnas*. Wilniuy : Drukarniey Kunigu Bazylionu, 1805.

¹³⁷⁵ Pavyzdžiui, NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Do... Pana Jozefa Jerzego z Eklow Hylzena... z okolicznosci dorocznych imienin wiersz powinszowny*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1774].

įžanginės knygos dalies¹³⁷⁶. Kartais smulkiais elementais papuošiama pirmoji teksto raidė¹³⁷⁷. Renkamuojų elementu dažnai išskiriama cenzūra¹³⁷⁸ arba knygos epigrafas¹³⁷⁹. Ypač puošniai atrodo tos knygos, kurių visas tekstas buvo išspausdintas rėmelyje iš renkamojo ornamento¹³⁸⁰, nors paprastai leidiniuose naudojamas paprastų linijų rėmelis¹³⁸¹.

Didžiausią bazilijonų spaustuvės knygų meninio apipavidalinimo dalį sudarė medyje išraižyti inicialai, vinjetės, atsklandos ir užsklandos. Kalbant apie inicialus, pažymėtina, kad XVII a. pirmos pusės bazilijonų leidiniuose buvo spausdinami atskiri gotiško stiliaus inicialai iš Leono Mamoničiaus spaustuvės. O metropolito Cypriano Žochowskio *Didžiajame mišiole* buvo panaudoti naujai išraižyti kelių dydžių ir stilių kirilikos inicialai. Didesni inicialai (apie 3 x 2,5 cm), imituojantys senovės slavų rankraščių stilių, yra liturginių Evangelijų skaitinių pradžioje – t. y. inicialai Б, В, К ir І¹³⁸². Mažesnio dydžio inicialai (apie 2,6 x 2,2 cm) išraižyti pagal naujesnį tipografinį stilių: jie įkomponuoti į stačiakampio formą, kurios viduje yra raidė, papuošta augaliniais motyvais. Tipografinio stiliaus inicialų *Didžiajame mišiole* yra nemažai, nors jie apima tik dalį raidžių registro, t. y. inicialai: В, Г, Д, Е, И, І, М, Н, О, П, Р, С, Т, Ч, Я¹³⁸³. Spaustuvei atnaujinus darbą, XVIII a. septintame dešimtmetyje buvo įsigyti nauji lotyniški inicialai. Jie sudaro dviejų dydžių registrus ir išraižyti vienodu stiliumi: tai yra kvadratinis rėmelis su antikvos stiliaus raide viduryje, kurią

---

¹³⁷⁶ Pavyzdžiui, *Akatyst y Moleben dwa sławne Kościoła wschodniego do Matki Bozkiej Nabożeństwa*. Wil[no]. w Dru[karni]. J. K. M. u XX. Bazy[ianów]. [1763].

¹³⁷⁷ Pavyzdžiui, *Filozof jndyiski*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1770. P. [3].

¹³⁷⁸ Pavyzdžiui, GAJDZINSKI, Marcin. *Kazania na niedziele od Zielonych Świątek. aż do adwentu nauki moralne w sobie zawierające*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1792. P. [4].

¹³⁷⁹ Pavyzdžiui, *Ewangeliczka na niedziele y święta rzymskie y ruskie*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775. D. 1. P. [2].

¹³⁸⁰ Pavyzdžiui, *Sub prosperum adventum Vilnam Metropolitaniae... Jannis Andreae Archetti... M. D. Lit. nuntii cum legatione Rossiaca ab eodem ssmo Pontifice fungetur*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783.

¹³⁸¹ Pavyzdžiui, *Calendarium asceticum praecipuorum Fundatorum exemplo per Elogia jllustratum... in dies totius Anni refertum...* Vilnae : Typis S. R. M. in Monasterio Basilianorum, 1774.

¹³⁸² *Летоуургикон си есть Служебник*. Первое типом издадеса. В Вилни : в обители святых живоначальных Троици чину Святого Василия Великого, 1692. Lap. 30r, 101r, 171v, 177r. VUB Rk 35.

¹³⁸³ *Жг.: Летоуургикон си есть Служебник*. Первое типом издадеса. В Вилни : в обители святых живоначальных Троици чину Святого Василия Великого, 1692. VUB Rk 35.

supa augalai ir mitinės būtybės. Mažesnio registro inicialai yra 3 x 3 cm¹³⁸⁴, didesnio – 4 x 4 cm¹³⁸⁵. Inicialai išraižyti meistriškai ir tai liudija gana aukštą Vilniaus bazilijonų spaudos kokybę aptariamuoju laikotarpiu. Tačiau šie inicialai nėra originalūs – jie tiksliai nukopijuoti iš inicialų raizinių, priklausiusių Poznanės jėzuitų kolegijos spaustuvei¹³⁸⁶. Vėliau, iki 1839 m., spaustuvė naujesnių inicialų nebeįsigijo.

Visais veiklos periodais bazilijonų spaustuvinėškai puošė savo knygas vinjetėmis (atsklandomis ir užsklandomis), nors skirtingais šimtmečiais medžio raizinių stilius kito kartu su epochos meno tendencijomis. Pavyzdžiui, XVII a. bazilijonų spaustuvėje mėgta vinjetė, vaizduojanti *angelo galvutę su sparnais* – jos variantai išspausdinti 1641¹³⁸⁷, 1670¹³⁸⁸, 1692¹³⁸⁹ ir kitų metų knygoose. XVIII a. viena pirmųjų atsinaujinusios

---

¹³⁸⁴ Šis inicialų komplektas panaudotas 1766 m. leidinyje: KARPINSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766.

¹³⁸⁵ Tik inicialas W yra didesnis – 4,7 x 4 cm (žr.: *Kazanie na pogrzebie... Pana Jana Domasławskiego generała leytnanta w. W. X. L. w kosciele Grodzienskim WW. XX. Karmelitow Bosych...* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766. P. [7]). Kiti šio registro inicialai išspausdinti leidiniuose, pavyzdžiui, KARPOWICZ, Maksymilian. *Kazanie na uroczystosc znalezienia Krzyza S. ...* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1765. P. [3] (inic. S); *Przywitanie... Kazimierza y Heleny z Horbowskiich Zarankow Rahozow... uczynione przez... klasztor Helianowski Bazylianski*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, [1763]. P. [3] (inic. Z).

¹³⁸⁶ Pavyzdžiui, mažesni inicialai (3 x 3 cm) nukopijuoti iš inicialų, kurie išspausdinti Poznanės jėzuitų spaustuvės leidiniuose: MORAWSKI, Jan. *Namowy Duchy... Abo Lekcyje Nabożne*. W Poznaniu : w drukarni Kollegium Societatis Jesu, 1748. P. 1 (inic. O); MALCZEWSKI, Adam. *...De Principiis Corporum Curiosa*. Posnaniae : Typis S. R. M. Clari Collegii Soc. Jesu, 1758. P. [5] (inic. C), 1 (inic. N), 62 (inic. I), 146 (inic. R). Didesnis inicialas W (4,7x4 cm) yra nukopijuotas iš inicialo, kuris išspausdintas leidinyje: RUBINKOWSKI, Jakub Kazimierz. *Janina Zwycięskich Tryumfow dzielami Y Heroicznym Męstwem Jana III. Krola Polskiego*. W Poznaniu : w drukarni J. K. M. Kollegium Poznan. Societatis Jesu, 1739. P. [11] (inic. W).

¹³⁸⁷ *Breviarium ordinis salvatoris sanctimonialibus Sanctae Brigittae a Christo ad recitandum datum*. Cura et impensis illustris. Annae Sobieska abatissae Grodnen[is] reexcussum. [Vilnae : Apud patres Basilianos Sanctissimae Trinitatis], 1641. P. 432.

¹³⁸⁸ SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytмами... napisane*. W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Troycy świętey, 1670. P. [64].

¹³⁸⁹ *Летоуургикон си естъ Служебник*. Первое типом издадеся. В Вилни : в обители святяты живоначалныя Троици чину Святого Василия Великого, 1692. Lap. 123v.

spaustuvės vinječių buvo taip pat angelo galvutė¹³⁹⁰, nors šiaip jau vyravo vinjetės su augaliniais motyvais ir amūriukais¹³⁹¹. Po kelerių metų naudojimo dėl nežinomų priežasčių kai kurioms atsklandoms panaikintas rėmelis, pavyzdžiui, atsklanda *du gausybės ragai ir raidės AMDG*¹³⁹² išspausdinta 1761 m. filosofijos tezėse yra su rėmeliu¹³⁹³, o 1764 m. – be rėmelio¹³⁹⁴. Lygiai taip pat buvo modifikuotos atsklandos *Apvaizdos akis*¹³⁹⁵ ir *sėdinti Temidė*¹³⁹⁶ bei vinjetė *dvi gėlės ir susipynusios šakelės*¹³⁹⁷. Atsklanda *Apvaizdos akis* yra tiksliai nukopijuota iš Liublino jėzuitų

---

¹³⁹⁰ SKARBK-WAŻYŃSKI, Porfiry. *Beatissimo martyri Josaphat Kuncevicio ex ordine S. Basilii Magni... Studium Philosophicum Basilianum Vitebscense suas Ex Universa Logica Theses... D. D. D.* Vilnae : Typis S. R. M. PP. Basilianorum, [1761]. Antr. lap.; *Sposob oddawania nabożney czci przedziwnemu pustelnikowi s. Onufremu.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1762. P. [58].

¹³⁹¹ Pavyzdžiui, žr.: [GRODŹICKI, Sofroniusz]. *Kazanie w dzien poświęcenia kosciola XX. Bazylianow dnia 23. pazdziernika roku 176. w Wolnie.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1769. Antr. lap. ir p. [20].

¹³⁹² AMDG – lot. *Ave Maria Deo Gratias.*

¹³⁹³ SKARBK-WAŻYŃSKI, Porfiry. *Beatissimo martyri Josaphat Kuncevicio ex ordine S. Basilii Magni... Studium Philosophicum Basilianum Vitebscense suas Ex Universa Logica Theses... D. D. D.* Vilnae : Typis S. R. M. PP. Basilianorum, [1761]. P. [9].

¹³⁹⁴ MEDYCKI, Theophanes. *Propositiones philosophicas...* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764]. P. [3].

¹³⁹⁵ Su rėmeliu atsklanda *Apvaizdos akis* atspausdina: *Ad felicissimum... Ignatii... Massalski Eppi Vlnensis in suam dioecesanam urbem ingressum gratulatio nomine monasterii Basiliani Vlnensis exhibita.* Vilnae : Typis : S. R. M. PP. Basilianorum, 1762. P. [3]; be rėmelio – išspausdina: SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Propositiones Theologicae critico-historico-scholastico-dogmaticae ex tractatu de Verbi Divini incarnatione...* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1765. P. 1; [GRODŹICKI, Sofroniusz]. *Kazanie w dzien poświęcenia kosciola XX. Bazylianow dnia 23. pazdziernika roku 1768. w Wolnie miane...* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1769. P. [9].

¹³⁹⁶ Su rėmeliu atsklanda *Sėdinti Temidė* išspausdina: *Przywitanie... Kazimierza y Heleny z Horbowski Zarankow Rahozow...* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, [1763]. P. [3]; be rėmelio – išspausdina: *Kazanie na pogrzebie... Jana Domaslawskiego generala leytnanta w. W. X. L. w kosciele Grodzienskim...* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766. P. [7].

¹³⁹⁷ Su rėmeliu vinjetė *Dvi gėlės ir susipynusios šakelės* išspausdina: *Pomoc grzesznikom upadajacy m do powstania... albo Nabozenstwo do S. Maryi EGYPCZYKI.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1763. P. 1; be rėmelio – išspausdina: *Nayswiętszego w Chrystusie Oyca i Pana Naszego Klemensa z boskiey opatrzności Papięza XIII wyrok kanonizacyi b. Ioanny Franciszki Fremiot de Chantal.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1768. Antr. lap.; *Constitutiones Capituli Basiliani generalis Brestae. A. D. 1772.* Vilnae : Typis Basilianis, 1772. Antr. lap.

spaustuvės raižinio¹³⁹⁸. Įdomu, kad Liublino graveris atsklandos viduje išraižė savo inicialus (*M. L.*), o Vilniaus kopijuotojas juos pakeitė, matyt, savaisiais – *F. O.* Tuo pačiu metu atsklanda *žiedai, apsupti akantų lapais*¹³⁹⁹ yra nukopijuota iš Poznanės jėzuitų spaustuvės raižinio¹⁴⁰⁰.

Minėtų vinječių modifikavimo motyvai nėra aiškūs. Jų raižiniuose nepastebėta ypatingų nusidėvėjimo požymių, arba pažeidimų, kurie reikalautų pataisymo. O herbų raižinių pakeitimus nulėmė spaustuvinių poreikis spręsti raižinių trūkumo problemą. Pavyzdžiui, dviejuose 1650 m. leidiniuose panaudotas vienodas herbinio skydo raižinys, tačiau viduje ir virš skydo yra skirtingos simbolinės figūros. Vienu atveju – tai lotyniška panegirika, skirta Vilniaus vyskupui Jurgiui Tiškevičiui, todėl herbiniame skyde išspausdinta žvaigždė ir jaunas mėnulis (herbas *Leliva*), virš skydo – vyskupo mitra su insignijomis¹⁴⁰¹, kitu atveju – tai proginis leidinys, išleistas Jurgio Despoto Zenovičiaus laidotuvių proga. Jame yra tas pats herbinis skydas, kuriame pavaizduotas mirusiojo giminės herbas *Naktikovas*, virš skydo – karūna su trimis pavo plunksnomis¹⁴⁰². Per šimtmetį raižinių piešiniai keitėsi, o spaudos technologijos liko tos pačios. Antai 1763 m. leidinyje išspausdintas skydas su vėliavomis, patrankomis ir būgnais iš šonų. Jo lauke įkomponuoti dviejų bajoriškų giminių – *Korčako* ir *Šreniavo* – herbai, virš skydo – karūna ir herbinis šuo¹⁴⁰³. Po kelerių metų identiškas skydas išspausdintas kitame leidinyje – karmelito Maksimiliano Karpavičiaus pamoksle. Tik skydo lauke pavaizduotos figūros su LDK

---

¹³⁹⁸ Žr.: PUŁASKI, Szymon Franciszek. *Krotka Annotacya Seymow Warszawskich, Grodzieńskich*. W Lublinie : w Drukarni I. K. M. Societatis Iesu, 1740. Lap. [6r].

¹³⁹⁹ Žr.: *Propositiones philosophiae... a studio Carmelitarum Discalceatorum propugnabuntur Anno 1765 die decembris*. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1765]. P. [3].

¹⁴⁰⁰ Žr.: RUBINKOWSKI, Jakub Kazimierz. *Janina Zwycięskich Tryumfow dziełami Y Heroicznym Męstwem Jana III. Krola Polskiego*. W Poznaniu : w drukarni J. K. M. Kollegium Poznan. Societatis Jesu, 1739. P. [11]; FILIPOWICZ, Jakub. *Kazania Na Święta Calego Roku*. W Poznaniu : w drukarni J. K. M. Kollegium Societatis Jesu, 1759. P. [3]; ir kt.

¹⁴⁰¹ GAŚIEWSKI, Joannes Nicolaus. *Cantilenae quas illustrissimo et reverendissimo domino D. Georgio Tyszkiewicz... Vilnae : typis PP. Basilianorum. Anno Dom. 1650. P. [2].*

¹⁴⁰² WITUŃSKI, Augustyn. *Okowy niesm[i]erteln[e]y sławy y chwały... p. Ierzego Deszpota Zienowicza... W Wilnie : w Drukarni S. Trojcy, Oycow Bazilianow, 1650. P. [2].*

¹⁴⁰³ *Przywitanie... Kazimierza y Heleny z Horbowskiich Zarankow Rahozow... W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, [1763]. P. [2].*

didiko Simono Siručio ir jo žmonos Petronėlės herbais – *Doliva* ir *Radvanu*¹⁴⁰⁴.

Spaustuvė be klišių kaupė ir daug įvairių herbų raižinių. Herbai buvo spausdinami ne tik proginiuose leidiniuose, bet ir kitose knygose su dedikacijomis. Ypač tai būdinga filosofijos ir teologijos tezėms. Iš jų ypač išsiskiria 1764 m. bazilijono Teofano Medyckio filosofijos tezės, kuriose išspausdinta net 15 herbų¹⁴⁰⁵. Herbų gausa paaiškinama autoriaus noru pagerbti Polocko seimelio dalyvius. Kai kurių bazilijonų knygų herbų raižinių dydis krinta į akis, pavyzdžiui, minėtame Maksimiliano Karpavičiaus pamoksle jungtinis herbas yra 13,5 x 14 cm.

Bazilijonų spaustuvės medžio vinjetės buvo naudojamos ilgus dešimtmečius. Pavyzdžiui, 1776 m. *Dorovingo gyvenimo taisyklių* antraštiniame lape išspausdinta augalinių motyvų vinjetė¹⁴⁰⁶, kuri po trisdešimt metų (t. y. 1804 m.) panaudota J. Swiderskio poezijos rinktinėje¹⁴⁰⁷, o 1818 m. – lenkiškame elementoriuje¹⁴⁰⁸. Ypač ilgai naudota vinjetė *gėlės žiedas*. Ji pradėta spausdinti atnaujinus spaustuvės veiklą XVIII a. septintame dešimtmetyje¹⁴⁰⁹, aštuntame ir devintame dešimtmetyje ji ir toliau naudota knygų pradžioje arba pabaigoje¹⁴¹⁰, o paskutinį kartą išspausdinta 1835 m. Jono Lechavičiaus knygos *Prawadnikas ing tiewiszki*

---

¹⁴⁰⁴ KARPOWICZ, Maksymilian. *Kazanie na uroczystosc znalezienia Krzyza S. z okolicznosci solennego wprowadzenia laskawego Krucyfixsu, z Lublina do kościoła wileńskiego XX. Karmelitow Bosych...* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1765. P. [2].

¹⁴⁰⁵ MEDYCKI, Theophanes. *Propositiones philosophicas...* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764]. P. [2].

¹⁴⁰⁶ BLOIS, Louis de. *Ustawy zycia poboznego.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776. Antr. lap.

¹⁴⁰⁷ Pavyzdžiui, SWIDERSKI, Jędrzej. *Zabawki wierszem i prozą.* T. 1. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1804. P. 44.

¹⁴⁰⁸ *Nauka czytania pisma polskiego dla małych dzieciak z rozne m nabozenstwem y katechizmem katolickiem.* Wilno : w Druk. XX. Bazylianow, 1818. P. [32].

¹⁴⁰⁹ Pavyzdžiui, *Sposob oddawania nabożney czci przedziwnemu pustelnikowi s. Onufremu.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1762. P. [12]; MAMCZYŃSKI, Stanisław. *Praxis commissorialis Fori Spiritualis compendiosissima...* Vilnae : Typis Basilianis, 1763. P. [7]; *Bractwo Paska Czystosci Anielskiey Tomasza świętego z Akwinu.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1765. P. [70].

¹⁴¹⁰ Pavyzdžiui, *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis sive constitutiones in monasterio Hoscensi formatae.* Vilnae : Typis Basilianis, 1773. Antr. lap.; *Synod prowincjalny ruski w miescie Zamoysciu roku 1720.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1785. P. [2] (knygos pabaigoje).

dangaus amžina antraštiniame lape¹⁴¹¹. XIX a. herbų raižiniai jau nebeavartojami.

Trys bazilijonų spaustuvės leidiniai turi frontispisus, kuriuos išraižė žymūs XVII a. LDK graveriai: Konrado Götke'ės frontispisas jėzuito Martyno Hińczos 1643 m. pamokslų rinktinei¹⁴¹², Damasceno Gerbesto¹⁴¹³ ir Leono Tarasevičiaus¹⁴¹⁴ frontispisai 1691 m. ir 1692 m. unitų mišiolams. 1691 ir 1692 m. antraštinių lapų graviūrų palyginimas leidžia išskirti dviejų XVII a. ATR dailės tradicijų bruožus. D. Gerbestas veikiausiai pamėgdžiojo Lvovo raižytojo jerovieniuolio Georgijaus 1632 m. frontispisą¹⁴¹⁵. Apie ryšius su Lvovu taip pat byloja D. Gerbesto frontispiso apačioje išraižytas Lvovo stačiatikių brolijos herbas, vaizduojantis Švč. Mergelės Marijos Užmigimą, o šonuose – apaštalų Petro ir Pauliaus portretai, kurie gana dažnai vaizduojami XVII a. Lvovo knygoje¹⁴¹⁶. Kita vertus, nei Švč. Marijos Užmigimas, nei apaštalai neturi tiesioginių sąsajų su mišiolu turiniu. O graverio L. Tarasevičiaus, priklaususio Vilniaus graverių mokyklai, frontispise pavaizduoti trijų mišiolu liturgijų autoriai – šv. Jonas Auksaburnis, šv. Bazilijus Didysis ir šv. Grigalius I Didysis. Jo frontispiso vartai turi realaus architektūrinio statinio bruožus, vartų apačioje išraižytas *Didžiojo mišiolu* mecenato ir leidėjo, metropolito C. Žochowskio herbas *Brodzicas*.

Vilniaus bazilijonų spaustuvės knygos buvo iliustruojamos medžio ir vario raižiniais, kurie pagal siužetą skirstomi į kelias grupes. XVII a. išspausdinti LDK didikų (Jonušo Skumino Tiškevičiaus¹⁴¹⁷, Martyno

---

¹⁴¹¹ LECHAVIČIUS, Jonas. *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amžina*. Wilniuy : Drukarniey Kunigu Bazylionu, [1835]. Antr. lap.

¹⁴¹² HIŃCZA, Marcin. *Głos Panski z ewangeliey adwentowych z naukamy*. Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow Unitow w Monásteru s. Troyce], 1643. Frontisp. Grav. K. Götke.

¹⁴¹³ *Литургия... Иоанна Златоустаго... при ней же службы*. В Вилни : в обители святых живоначальных Троици тщанием иноков чину святого Василия Великаго, 1691. Frontisp.

¹⁴¹⁴ *Лейтоургикон си есть Служебник*. Первое типом издадесея. В Вилни : в обители святых живоначальных Троици чину Святого Василия Великаго, 1692. Frontisp.

¹⁴¹⁵ *Украинские книги кирилловской печати XVI–XVIII вв.* Вып. 1. Москва, 1976, № 806.

¹⁴¹⁶ *Украинские книги кирилловской печати XVI–XVIII вв.* Вып. 1. Москва, 1976, № 798, 798a, 804, 812, 817.

¹⁴¹⁷ DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął, y na theatrum świata, szczęśliwie odprawił...* [Wilno] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642]. Lap. [4v]. Grav. K. Götke.

Triznos¹⁴¹⁸, Karolio Stanislovo Radvilos¹⁴¹⁹) ir Unitų bažnyčios dvasininko (Juozapato Kuncevičiaus)¹⁴²⁰ portretai, Švč. Mergelės Marijos paveikslai (Žyrovičų bazilijonų vienuolyno¹⁴²¹, Trakų parapiinės bažnyčios¹⁴²²) bei Evangelijų siužetai (Nukryžiavimas, Kristus soste¹⁴²³). 1642 m. M. K. Chaleckio knygos iliustracijose vaizduojamos emblemos, kurios kartu su alegorinėmis eilėmis sudaro vientisą kūrinį, šlovinantį Švč. Mergelę Mariją¹⁴²⁴. XVIII ir XIX a. iš bazilijonų leidinių dingsta istorinių LDK veikėjų portretai ir Švč. Mergelės Marijos paveikslai, jų vietoje atsiranda šventųjų karaliaus Dovydo¹⁴²⁵, Marijos Egiptietės¹⁴²⁶, Alberto Bergamiečio¹⁴²⁷, Efreimo Siro¹⁴²⁸ ir Barboros¹⁴²⁹ portretai. Antruju bei

---

¹⁴¹⁸ SAWICKI, Melchior Stanisław. *Żalobna białyh Lily Tryznianskich po smierci... księdza Marciana Tryzny biskupa Malenskiego...* W Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow w Monasteru s. Troyce], 1643. Frontisp. su portr. Grav. nežin.

¹⁴¹⁹ *Летоуругикон си есть Служебник*. Первое типом издадесея. В Вилни : в обители святых живоначальные Троицы чину Святого Василия Великого, 1692. Portr. Grav. L. Tarasevičius.

¹⁴²⁰ MALINOWSKI, Izaak Dominik. *Korona Złota Nad Głową Zranioną B. M. Iozaphata Kvncewicza*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673. Lap. [2r].

¹⁴²¹ BOROWIK, Teodozy. *Historia, abo Powiesc zgodliwa... o obrazie Przczystey Panny Maryey Zyrowickim cudotwornym...* W Wilnie : w drukarni oycow Bazilianow przy Cerkwi Świętey Troycy, 1628 [1629]. Lap. C4v; DUBIENIECKI, Jozafat. *Historia o obrázie Przczystey Panny Mariey cudownym w W. X. L. w powiećie slonimskim będącym zyrowickim...* W Wilnie : w drukarni OO. Bazylianow Unitow, 1653. Lap. [5v].

¹⁴²² MANKIEWICZ, Szymon. *Kościół farski trocki cudami Przenayświętszey Bogarodzice P. Maryey objaśniony*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazylianów u s. Troycy, 1645. Lap. A2v, F2r.

¹⁴²³ *Букварь языка славенского. Чтением учиться хотящим в полезное руководство*. В Вильни : издася в Обители С. Живоначальные Троицы тщанием Иноков Чину с. Василия Вликаго, 1691. Lap. [1v], [14v].

¹⁴²⁴ CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalcianus, sive Duo manipuli liliorum...* Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642.

¹⁴²⁵ *Псалтирь*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святых живоначальные Троицы чина Святого Василия Великого, 1768. Lap. [1v]. Taip pat karaliaus Dovydo portretas yra kitose psalmyno laidose, žr.: Голенченко 262, 264, 266, 267, 277, 386.

¹⁴²⁶ *Pomoc grzesznikom... albo Nabozenstwo do S. Maryi egypcyaki*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1763. P. [4].

¹⁴²⁷ HUBCZYNSKI, Ignacy. *Zakon trzeci braci kaznodzieiow przez S. Patryarchę Dominika fundowany*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1779. D. 1. Portr.

¹⁴²⁸ Ефрем Сирин. *Поучения*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святых живоначальные Троицы чина Святого Василия Великого, 1768. Lap. 11v.

trečiuoju spaustuvės veiklos periodu nenutrūksta ir Evangelijų siužetų spausdinimas – jie dedami į slaviškus elementorius¹⁴³⁰, Kristaus kančių apmąstymus lietuvių kalba¹⁴³¹. Knygos apie Antakalnio Kristaus statulą (1800) kai kurie egzemplioriai yra su Vilniaus dailininko Antano Perlio graviūra, vaizduojančia šį kulto objektą¹⁴³². Vienintelis XVIII–XIX a. pradžios bazilijonų spaustuvės leidinys su nereliginio turinio iliustracija yra 1766 m. bazilijono H. Karpińskiego *Geografijos žinynas*. Šiame leidinyje yra žemėlapis ir armilos piešinys¹⁴³³, kurie pasirašyti Vilniaus dailininkų Ignoto ir Johanno Egenfelderio vardais.

Tyrimo nustatyti faktai leidžia teigti, kad bazilijonų knygų apipavidalinimas buvo gana tradicinis, bet kokybiškas. Pažymėtina, kad Vilniaus spaudos kontekste XVIII a. antroje pusėje iš visų Vilniaus spaustuvių tik bazilijonai turėjo naują inicialų komplektą¹⁴³⁴. Bazilijonų spaustuvės leidinių apipavidalinimas atrodo puošnesnis, nes sentikių bažnytinėms knygoms pagražinti buvo naudojamas atskiras specialus vinječių, atsklandų, užsklandų ir iliustracijų rinkinys. Trūkstant ornamentinių elementų, sentikiai leido naudoti savo leidiniuose katalikiškų knygų renkamąjį ornamentą, užsklandas ir vinjetes¹⁴³⁵, o sentikių ornamentika į unitų ir katalikų knygas niekada nepatekdavo.

---

¹⁴²⁹ *Spasabas apierawojyma sawes szwentay Barboray*. Wylniuje : drukarniey Kunigu bazyliou, 1835. P. [2].

¹⁴³⁰ Žr.: Голенченко 243, 275.

¹⁴³¹ *Ziwatas pona ir Diawa musu Jezusa Chrystusa, tay ira Kielas iszganima...* Wilniuy : drukarnioy Kunigu bazyliou, 1808. P. [2]; *Tas pats*. 1826. P. [2].

¹⁴³² GRABOWSKI, Ignacy. *Uwiadomienie o statui Pana Jezusa Nazarenskiego w Wilnie w Antokolu*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1800. Žr. egz.: LNB Blenk.12/801/15.

¹⁴³³ KARPINSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny dla gruntownego poięcia gazet i historyi*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766. Žml., iliustr. lap.

¹⁴³⁴ Teiginys paremtas, tikrinant XVIII a. Vilniaus spaustuvių knygas *de visu*.

¹⁴³⁵ Žr.: Вознесенский, вклейка *Орнаментика старообрядческих изданий конца XVIII–начала XIX века*, № 140, 142, 143, 145, 149, 153, 154, 158.

IŠVADOS

Šiuo tyrimu siekta atskleisti XVII–XVIII a. bažnytinės spaudos įmonės istoriją, siejant jos veiklos ir leidybos kryptis su vienalaikiais procesais LDK Bažnyčioje ir kultūroje. Tokia prieiga leido naujai įvertinti institucinės spaustuvės vaidmenį formuojant LDK visuomenės tradicijas ir vertybes. Ypač tai aktualu šio tyrimo objekto, t. y. Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės, atžvilgiu. Ši spaustuvė, nors ir paliko turtingą įvairiakalbį ankstyvosios modernybės epochos knygų paveldą, iki šiol nesulaukė sistemingo tyrinėjimo.

1. Kompleksiška Vilniaus bazilijonų spaustuvės analizė buvo galima pirmiausia išsiaiškinus veiksnius, kurie paskatino jos steigimą. Tiriant nustatyta, kad spaustuvei kaip instituciniam padaliniiui atsirasti buvo svarbi Graikų katalikų, t. y. Unitų, bažnyčios padėtis XVII a. pirmais dešimtmečiais. Taip pat tyrime konstatuota, kad nemažiau svarbi buvo reformuotos pagal potridentines nuostatas bazilijonų vienuolijos raida ir siekiai: misijinis vienuolijos pašaukimas paskatino plėtoti tikinčiųjų sielovadą, vykdyti liaudies švietimą ir užtikrinti naujos formacijos dvasininkų rengimą. Kadangi visoms šioms veikloms būtina pagalbinė priemonė buvo spausdintinė knyga, vienuolijos vadovybė, poreikio skatinama, gana anksti suvokė savos spaustuvės būtinumą. Vilniaus bazilijonų vienuolyno, kaip spaustuvės lokalizacijos, veiklos analizė parodė, kad vienuolyne buvo nuolat puoselėjama knygos kultūra, kaupiami knygų rinkiniai, kurie užtikrino sąlygas dvasininkijos literatūrinei veiklai. Taip pat paaiškėja, kad bazilijonų vienuolyno suartėjimas su Vilniaus miesto bendruomene ir elitu sudarė sąlygas glaudesnei bazilijonų sąveikai su katalikų kultūra, o tai atsiliepė spaustuvės repertuaro kokybei.

2. Tyrimas parodė, jog spaustuvė buvo atnaujinama keturis kartus skirtingų steigėjų ir jos materialinė padėtis bei pajėgumai priklausė nuo steigėjų lūkesčių bei tikslų. XVII a. unitų bažnytiniai hierarchai žiūrėjo į spaustuvę kaip į liturginių knygų gamintoją, o tai mažino jos veiklos lauką ir galimybes užtikrinti nuolatinį pelną. XVIII a. spaustuvės valdymą perėmė Lietuvos bazilijonų provincijos vadovybė, kuriai spaustuvė rūpėjo ne tik kaip knygų gaminimo priemonė, bet ir kaip Lietuvos bazilijonų provincijos materialinis šaltinis. Galima teigti, kad toks požiūris buvo naudingas spaustuvės veiklos plėtrai, nes suponavo jos ekonominę gerovę. Po ATR trečiojo padalijimo Lietuvos bazilijonų vadovybė liko spaustuvės savininke iki 1832 m., kai buvo panaikintos bazilijonų provincijolo pareigos. Imperinės Rusijos priešiška politika bei visuomenės sekuliarizacija paskatino

bazilijonų vienuoliją prisiderinti prie naujų socialinių realijų, o spaustuvės veiklai atnaujinti jokių pastangų vienuolijos vadovybė nerodė. Tyrimas koreguoja istoriografijos teiginį apie spaustuvės uždarymą 1839 m. Iš tikrųjų jos paskutiniai leidiniai išspausdinti 1837 m., o 1838 m. dėl Rusijos administracijos nurodymų ignoravimo iš pareigų pašalintas jos prefektas. Be to, paaiškėja, kad 1839 m. Rusijos valdžia neturėjo aiškaus plano dėl spaustuvės įrangos panaudojimo ateities. Manytina, kad jos likimą galutinai nulėmė 1844 m. Romos katalikų dvasinės kolegijos, priklausiusios Rusijos vidaus reikalų ministerijai, įsakymas panaikinti visas vienuolynų spaustuves.

3. Šiandien dar trūksta duomenų, kaip buvo organizuojamas spaustuvės darbas pirmuoju veiklos periodu (1628–1693), užtat galima teigti, kad XVIII a. antroje pusėje ji buvo gana pajėgi manufaktūros tipo įmonė: spaustuvės salėje buvo įrengtos ketverios spaudos staklės ir vienos staklės graviūrų spaudai. Ši spaustuvė prilygo vidutinio dydžio ATR spaustuvei XVIII a. Tyrimo metu nepasitvirtino V. Merkio teiginys, kad 1811 m. spaustuvė turėjo 11 spaudos staklių. Atskleista, kad XVII a. bazilijonų spaustuvės spaudmenų rinkinius papildė ne tik spaustuvininko Leono Mamoničiaus, bet ir Kuteino stačiatikių vienuolyno spaustuvės spaudmenys. Taip pat apie bazilijonų sąsajas su kitomis Vilniaus ir ATR spaustuvėmis liudija XVIII a. vinječių ir kitos ornamentikos leidiniuose migravimo bei kopijavimo atvejai. Vis dėlto šių sąsajų priežastys nėra aiškios ir reikalauja naujų bei išsamesnių LDK spaudos raidos tyrimų. Bazilijonų spaustuvės personalas buvo toks pat kaip kitose ATR institucinėse spaudos įmonėse: jos prefektais paskiriami išsilavinę dvasininkai, spaudos darbus atlikdavo kvalifikuoti broliai vienuoliai, o nuo XVIII a. pabaigos – vien tik samdomi darbuotojai, daugiausia bajorų kilmės. XVIII–XIX a. sandūroje spaustuvės kolektyvą sudarė 10 žmonių. Knygų platinimo kanalų ir reklamos analizė atskleidė gana konservatyvų spaustuvės valdytojų požiūrį į produkcijos realizavimo organizavimą, kuris prisidėjo prie spaustuvės stagnacijos XIX a. pradžioje.

4. Remiantis archyvinės medžiagos analize nustatyta, kad spaustuvė visais laikotarpiais atliko įvairios paskirties užsakymus, kurie, be knygų, apėmė ir smulkiają bei akcidentinę spaudą. Tyrimas galutinai paneigia plačiai paplitusį teiginį, esą 1794 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvėje spausdinti atsišaukimai, taip pat ir Vlado Abramavičiaus tvirtinimą, kad tais pačiais metais bazilijonai spausdino Lietuvos tautinės aukščiausios tarybos laikraštį. Net ir be atsišaukimų bei laikraščių, šiandien nustatytas spaustuvės leidinių kiekybinis visetas, t. y. 777 pavadinimų leidiniai, kurie, įskaitant tominius leidinius, sudaro 802 leidinių vienetus, smarkiai viršija nuo XX a. literatūroje kartojamą A. Kaweckos ir M. Pidłypczak-Majerowicz skaičių.

Nauji duomenys leidžia daryti išvadą, kad iš visų ATR bazilijonų spaustuvių Vilniaus spaustuvė sukūrė didžiausią leidybinį repertuarą. Remiantis šiuolaikinės istoriografijos sukauptomis žiniomis apie kitas XVII–XIX a. pradžios Vilniaus miesto spaudos įmones, galima teigti, kad Vilniaus bazilijonų spaustuvė produkcijos apimtimi buvo antra po Akademijos spaustuvės ir aplenkė pranciškonų, pijorų bei misionierių institucines spaustuves. Teminė ir tipologinė leidinių analizė leidžia teigti, jog bazilijonai neturėjo specialios ilgalaikės leidybos programos. Tai koreliuoja su gana maža unitų bei bazilijonų kūrybos dalimi spaustuvės leidybiniame visete, kuriame dominuoja kitų LDK ir ATR katalikų vienuolių bei privačių asmenų veikalai. Autorių ir kalbos požiūriu didesnę repertuaro dalį sudarė tuometinių autorių tekstai lenkų kalba. Be to, leidybinę produkciją svariai papildė kitų ir savos spaustuvės leidinių perspaudai ir kartotinės laidos. Paskirties požiūriu vyravo taikomojo pobūdžio religinė literatūra, apimanti įvairias religinio asmeninio bei visuomeninio gyvenimo puses. Leidinių išorinių požymių analizė atskleidžia tendenciją leisti pigias, mažo formato knygas, skirtas platesnei katalikiškai auditorijai. Spaustuvės poligrafinį stilių galima apibūdinti kaip tradicinį ir gana meistrišką, nes spaustuvininkai gebėjo išlaikyti kelių konfesijų meninius savitumus.

5. Bazilijonų spaudos ir Unitų bažnyčios istorijos kontekste Vilniaus bazilijonų spaustuvė išskyla kaip svarbių unitų teologinių ir mokslinių istorinių veikalų leidėja. Unitų bažnyčios identiteto formavimuisi buvo svarbu publikuoti bazilijonų Pachomiuszo Ohilewicziaus, Ignaco Kulczyńskiego, Józefo Narolskio, Ignaco Stebelskio ir Ambrožo Kiryato teologinius bei istorinius veikalus. Kartu tyrimas patvirtina, kad Vilniaus bazilijonų spaustuvė liko unitų liturginių knygų leidybos nuošalyje. O katalikų teologinė ir ypač įvairiarūšė bei įvairiakalbė devocinė literatūra atitiko potridentinių katalikų reformų kryptis, taip pat katalikų švietimo misijų tikslus atliepė dažni elementorių leidimai įvairiomis kalbomis – bažnytine slavų, lenkų, lietuvių, latvių, lotynų. Nustačius pagrindinius religinės paskirties knygų tipus išryškėja misijinis repertuaro pobūdis. Šiam apibūdinimui neprieštaruoja kai kurių Apšvietos katalikų veikėjų leidiniai, kurie paprastai atstovauja saikingų Apšvietos reformų kryptį. Klaidinga būtų manyti, kad bazilijonai palaikė plintančią visuomenės sekuliarizaciją. Tačiau nepaisant konservatyvių pažiūrų, iki XIX a. pradžios jie sukūrė palyginti stabiliai veikiančią spaudos įmonę, kuri pasitarnavo naujų kartų dvasininkijai ir inteligentijai, profesionaliai atlikdama spaudos paslaugas ir iš dalies atliepdama visuomenės poreikius aktualiai literatūrai.

6. Žvelgiant iš komunikacinės ir socialinės perspektyvos spaustuvės vaidmenį lėmė jos gebėjimas inicijuoti socialines praktikas, susijusias su knygos kultūra. Vilniaus bazilijonų spaustuvės įsteigimas paskatino atsirasti bazilijonų vienuolijoje kelias institucijas, kurios užtikrino spausdintos knygos komunikacijos gyvybingumą. Tai buvo pirmiausia bazilijonų autorių, vertėjų ir rengėjų institucija, kūrusi knygos tekstus. Kadangi bazilijonų spaustuvės institucinė prigimtis reikalavo laikytis Bažnyčios pripažintų kanonų bei vertybių, tai paskatino sukurti knygos įteisinimo instituciją – bazilijonų cenzūrą. Bazilijonai spaustuvininkai sudarė trečią komunikacijos ciklo instituciją, atsakingą už knygos įdaiktinimą, t. y. spausdinimą. Paskutinėje knygos komunikacijos stadijoje, kurioje vyksta knygos sklaida, įprasminami ankstesnių stadijų siekiai ir kartu sukuriamos prielaidos naujai knygai atsirasti. Šioje stadijoje pagrindinis vaidmuo teko bazilijonams platintojams – tiek specialiai paskirtiems asmenims (pavyzdžiui, spaustuvės prefektui), tiek tarpininkams (vienuolynams). Tyrimas parodė, kad kiekviena knygos komunikacijos dalyvių grupė (institucija) buvo atvira kitų socialinių sluoksnių atstovams, o spaustuvė buvo jungiantysis veiksnys. Ypač atkreiptinas dėmesys, kad nuo XVII a. su spaustuve bendradarbiavo moterys literatės, kurios kelis šimtmečius sudarė mažiausią LDK tekstų kūrėjų grupę. Taigi, knygos komunikacijos ciklas, suformuotas spaustuvės ir sujungtas į grandinę – bazilijonų autoriai, cenzoriai, spaustuvininkai, platintojai, – įrodo XVII–XVIII a. LDK institucinės spaustuvės integralumą ir svarbą knygos kultūros formavimo procese.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Archyviniai šaltiniai

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)

1. F. 378, 1824 m., b. 267. – [Byla dėl bazilijonų spaustuvės tarnautojų Kralkovskio, Burdzilovskio, Jundzilos ir Zakrževskio patraukimo į teismą, 1824 m.].
2. F. 458, ap. 1, b. 246. – [1767 m. Vilniaus miesto magistrato išlaidos].
3. F. 515, ap. 15, b. 5. – [1795 m. Vilniaus dvasininkijos ir gyventojų surašymas].
4. F. 567, ap. 2, b. 1838. – [Apie Josifą Nike, buvusį rinkėją Vilniaus bazilijonų spaustuvėje, 1826 m.].
5. F. 634, ap. 3, b. 130, lap. 11r–11v. – [Maldaknygių ir dvasinių knygų, esančių Vilniaus bazilijonų knygyne, katalogas, 1800 m.].
6. F. 1178, ap. 1, b. 1. – [1765–1782 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno išlaidų–pajamų knyga].
7. F. 1178, ap. 1, b. 48. – [Byla dėl spaustuvės pavaldumo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolynui ir dėl jos knygų išpardavimo, 1835–1847 m.].
8. F. 1178, ap. 1, b. 63. – [1837–1840 m. vienuolių žiniaraštis].
9. F. 1178, ap. 1, b. 153. – [Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno ir jo spaustuvės kapitalų žiniaraštis, XIX a.].
10. F. 1178, ap. 1, b. 374. – [1758–1781 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno Dienoraštis].
11. F. 1178, ap. 1, b. 394. – [Medžiaga, susijusi su Vilniaus bazilijonų spaustuve, 1800–1828 m.].
12. Lietuvos Metrika (mikrofilmų kolekcija), kn. 185, lap. 325–326. – [1768 m. lapkričio 9 d. karaliaus Stanislovo Augusto privilegija, leidžianti Lietuvos provincijos vienuoliams tėvams bazilijonams perkelti spaustuvę iš Vilniaus į Vitebską].

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius
(LMAB RS)

13. F41–82. – [1799–1806 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno išlaidų–pajamų knyga].
14. F41–83. – [1823 m. gegužės 5 d. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas (kopija)].
15. F41–220. – [1837 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno inventorių].
16. F41–221. – [1793 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno inventorių].

17. F41–488. – [Apie įvairių knygų lenkų, rusų k. spausdinimą 1829–1837 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno spaustuveje].

Österreichischen Nationalbibliothek in Wien, die Handschriftenabteilung,
Series Nova (ÖNB Wien)

18. SN-3845. – Acta Congregationis Basilianae. Tom VI, 1710–1711.

19. SN-3847. – Visitationes monasteriorum ordinis S. Basilii. Vol. 5, 1736–1741.

20. SN-3849. – Visitationes monasteriorum ordinis S. Basilii. 1793–1798.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS)

21. F2–DC15. – Registr Uczniow Akademickich w Roku 1798[–1802].

22. F2–DC16. – Szkoła główna W. X. Lit. Spis uczniów kolegium fizycznego od r. 1783/4 do 1787/8, oraz... z r. 1795 i 1796.

23. F2–KC73. – Księga wpisowa studentów... Uniw. Wileń. wszystkich oddziałów... 1813–14 r.

24. F2–KC505. – Raport o szkołach w Wydziale Imp. Wil. Uniw. ... 1803 r.

25. F2–KC574. – Dzieło po donosu jeromonacha Żyrowickiego monasteria Jozafata Hodowickiego na Bazyliański Order. 1825–1827.

26. F3–892. – Miscellanea Carminum Damasceni Rymaszewski O. S. B. M. [1779–1810].

27. F3–1837, lap. 63r–74v. – [1743–po 1772 m. mirusių bazilijonų katalogas].

28. F4–A2448. – [1829 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas].

29. F4–(A6)773. – [1781 m. Vilniaus bazilijonų spaustuvės prefekto N. Nenicziaus pakvitavimas Kobrino bazilijonų vienuolyno vyresniajam Liucijui Woinilowiczui].

30. F4–(A750)28491. – [1823 m. gegužės 5 d. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas].

31. F4–(A752)28493. – [1804 m. liepos 21 d. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas].

32. F4–(A755)28497. – [1804 m. lapkričio 29 d. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas].

33. F4–35484(A–2132)–35492(A–2132), lap. 3v. – [1693 m. spalio 18 d. metropolito C. Żochowskio testamentas (1783 m. nuorašas)].

34. F5–F114–30893–30894. – [1811–1812 m. Bytenio bazilijonų vienuolyno pakvitavimai].

35. F5–F115–30964. – [1811 m. Ružanų bazilijonų vienuolyno pakvitavimas].

Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук (СПБИИ)

36. Ф. 52, оп. 1, д. 297. – [1774 m. vasario 21 d. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktas].

37. Ф. 52, оп. 1, д. 305. – [Bazilijonų katalogas, XVIII a. antra pusė–XIX a. pradžia].

38. Ф. 52, оп. 1, д. 358. – [1796 m. bazilijonų vienuolynų ir vienuolių žiniaraštis].

39. Ф. 52, оп. 1, д. 363. – [1688–1721 m. mirusių bazilijonų katalogas].

40. Ф. 52, оп. 1, д. 365. – [1781, 1782, 1787–1806 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno Dienoraštis].

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, Мінск (НГАБ)

41. Ф. 136, воп. 1, адз. зах. 41257. – [1819 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno vizitacija].

Российский государственный исторический архив в Санкт-Петербурге (РГИА СПб)

42. Ф. 823, оп. 3, д. 506. – [1777–1778 m. Lietuvos bazilijonų provincijos kanoninės vizitacijos].

Spausdinti šaltiniai

43. NIKOŁAJEW, Mikoła. Drukarnia klasztoru Św. Trójcy w Wilnie w świetle nowych dokumentów archiwalnych. In: *Książka ponad podziałami: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Lublin 16–18 listopada 2004 / pod red. Antoniego Krawczyka. Lublin, 2007. S. 175–182.

44. PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai: XVI–XIX a.* Vilnius, 1992.

45. АБРАМАВА, Ина. Грамата Станіслава Аўгуста базыльянам Літоўскай правінцыі 1768. *Віцебскі сшытак*, 1996, № 2, с. 70–71.

46. *Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею.* Вильна, 1878. Т. 9.

47. *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси.* Вильна. Т. 9, 1870; Т. 10, 1874; Т. 12, 1900.

48. БАЛИК, Борис І. «Катафальк чернечий» Василян XVII–XVIII ст. (Рукописна збірка життєписів Василян). *Analecta OSBM*, Sectio II, Vol. 8. Rome, 1973.
49. *Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов, 1701–1839*, т. 2. Санкт-Петербург, 1907. viii, 1631 с.
50. *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*. Вып. 4. Вильна, 1903. XXVI, 143 с.
51. *Полное собрание законов Российской империи: Собрание второе (1825–1881)*. 55 т. Санкт-Петербург, 1830–1885.
52. *Полное собрание законов Российской империи: Собрание первое (1649–1825)*. 48 т. Санкт-Петербург, 1830.
53. *Собрание древних грамот и актов городов: Вильны, Ковна, Трок, православных монастырей, церквей и по разным предметам*. Ч. 2. Вильно, 1843. 208 с.
54. СКРУТЕНЬ, Йосафат. Життєписи Василян: виїмок з рукописного збірника митр. Льва Кишки. In: *Записки чина Святого Василя Великого (Analecta OSBM)*. Т. 2, вип. 3–4, Жовква, 1927. С. 123–138, 376–401.

Bibliografiniai šaltiniai

55. *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba: kontrolinis sąrašas* / [sudarytojos Marija Ivanovič, Karina Basiul]. Vilnius, 2015. 679, [1] p.
56. *Bibliografia polska 1901–1939*. Т. IX (Geg–Gor) / redaktorzy tomu: Hanna Machnik... [et al.]. Warszawa, 2007. vii, 723 s.
57. CUBRZYNSKA-LEONARCZYK, Maria. *Katalog drukow supraskich*. Warszawa, 1996. 170 s.
58. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Staropolska* [interaktyvus]. 36 t. Kraków, 1891–2014. Prieiga per internetą: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>> [žiūrėta 2019 02 10].
59. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska XIX stulecia* [interaktyvus]. 7 t. I wydanie. Kraków, 1870–1882; 20 t. Wydanie nowo. 1959–. Prieiga per internetą: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>> [žiūrėta 2019 02 10].
60. JOCHER, Adam Benedykt. *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*. 3 t. Wilno, 1840–1857.
61. *Katalog duplikat Biblioteki Puławskiej, których licytacja ma odbyć się dnia 29 września i następných 1829 r. w Warszawie* / Ułożony i do druku podany przez Karola Sienkiewicza. Puławy, 1829.

62. *Katalog ksiąg polskich znajdujących się w xiegarni Jozefa Zawadzkiego przy Akademii w Wilnie.* (Priedas prie: *Kuryer Litewski*, 1816, nr. 45).
63. *Knygos lietuvių kalba.* T. 1. 1547–1861 / sudarytojai: Eleonora Binkytė... [et al.], atsak. red. Antanas Ulpis. Vilnius, 1969. xiii, 728 p.
64. NEZABITAUSKIS-ZABITIS, Kajetonas Rokas. Surinkimas Wysokiu Rasztu Lietuviszku. In: *Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos.* Fotogr. leid. Vilnius, 1996. P. 52–55.
65. *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas* / [parengė Marija Ivanovič]. Vilnius, 1998. 247 p.
66. *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas* / sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas. Vilnius, 1998. 345 p.
67. *Seniespiedumi latviešu valoda: 1525–1855.* Riga, 1999. 840 p.
68. *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija, 1525–1839: katalogas* / sudarė Ina Kažuro. Vilnius, 2013. 471, [1] p.
69. ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Кириллические издания старообрядческих типографий конца XVIII–начала XIX века.* Ленинград, 1991. 159 с.
70. ГОЛЕНЧЕНКО, Георгий. *Библиографический список белорусских старопечатных изданий XVI–XVIII вв.* [Вып. 2]. Минск, 1961. 122, 5 л.
71. ГОЛОВАЦКИЙ, Яков. *Дополнение к очерку славяно-русской библиографии В.М. Ундольского.* Санктпетербург, 1874.
72. ЖЕЛЕЗНЯК, Олена. Почаївські видання кириличним шрифтом (1734–1830): (Список). In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: Збірник наукових праць.* Київ, 2011. С. 162–192.
73. *Кніга Беларусі, [1517–1917]: зводны каталог* / [складальнікі: Г. Я. Галенчанка, Т. В. Непарожная, Т. К. Радзевіч]. Мінск, 1986. 615 с.
74. *Описание старопечатных и церковно-славянских книг, хранящихся в библиотеке С.-Петербуржской Духовной Академии.* Составил Алексей Родосский. Вып. 2: XVIII–XIX стол. Санктпетербург, 1894. 506 с.
75. РУДАКОВА, Юлія. Почаївські видання латинським шрифтом або з використанням латинського шрифту (1730-ті–1830 pp.). In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: Збірник наукових праць.* Київ, 2011. С. 193–246.

76. *Украинские книги кирилловской печати XVI–XVIII вв.* / [Составители Т. Н. Каменева, А. А. Гусева]. Вып. 1. Москва, 1976. 447 с.
77. САХАРОВ, И. П. *Обозрение славяно-русской библиографии*. Т. 1, кн. 2. Санкт-Петербург, 1849. VI, 184 с.
78. УНДОЛЬСКИЙ, Вукол Михайлович. *Очерк славяно-русской библиографии*. С дополнениями А. О. Бычкова, А. Викторова. Москва, 1871. iv, 387 с.

Periodiniai leidiniai

79. *Biblioteka Warszawska: Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi*, t. 2. Warszawa, 1846.
80. *Dziennik handlowy*, 1787, t. III (cz. VII–IX).
81. *Dziennik Wileński*, 1820, t. 2, nr. 3; 1823, t. 1, 2; 1824, t. 1.
82. *Gazeta Narodowa Wileńska za rozkazem Najwyższej Rady*. 28 nr. [1794 m. gegužės 4 d. – rugpjūčio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jbc.bj.uj.edu.pl>> [žiūrėta 2018 02 10].
83. *Gazeta Warszawska. Suplement*, 1776, nr. 88; 1776, nr. 96.
84. *Gazety Wilenskie*, 1791, nr. 41.
85. *Gazety Wilenskie. Suplement*, 1763, nr. 17.
86. *Kuryer Litewski*, 1809, nr 53.
87. *Журнал министерства народного просвещения*, ч. 19, 1838, № 8.

Senieji leidiniai

1. *Acathiste Ou Dévotion A La Tres Sainte Vierge Mere De Dieu / Traduit... Presentement En François Par Le R. P. Heracle Karpinski*. [Vilnius] : À l’Imprimerie de S. M. le Roï de Pologne chez les Pères de l’Ordre de S. Basile le Grand de la Province Lithvanie, 1765. 46 p.
2. *Ad celsissimum ducem... Josephum Alexandrum De Prusiis... Jablonowski...* [Ode]. Vilnae : Ex Typographeo S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764]. [4] lap.
3. *Ad felicissimum... Ignatii... Massalski Eppi Vilmensis in suam dioecesanam urbem ingressum gratulatio nomine monasterii Basiliani Vilmensis exhibita*. Vilnae : Typis S. R. M. PP. Basilianorum, 1762. [12] p.
4. *Akafist sive laudes quas beatissimae Virgini Dei genitrici Mariae Auxiliatrici Christianorum*. Vilnae : apud Basilianos SS. Trinitatis, 1650. [32] p.

5. *Akatist i Moleben dwa sławne kościoła Wschodniego do Matki Bozkiej nabożeństwa*. W Wilnie : [w] drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1764. [12], 120 p.
6. *Akatyst y Moleben dwa sławne Kościoła wschodniego do Matki Bozkiej Nabożeństwa*. Wil[no] : w Dru[karni]. J. K. M. u XX. Bazy[ianów], [1763]. [24], 109 p.
7. *Aktay wieros, nadieios, małones ir gaylese*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1819]. 12 p.
8. *Attorius duchaunas*. Wilniuy : drukarniey J. K. M. kunigu bazylionu, 1793. [24], 592, [8], [8] p.
9. *Attorius duchawnas*. Wilniuy : Drukarniey Kunigu Bazylionu, 1805. [24], 602, [9] p.
10. ANDRZEJOWSKI, Karol. *Kalendarz benedyktynski na kazdy dzien calego roku*. 2 d. W Wilnie : w drukarni I. K. M. XX. Bazylianow y w drukarni I. K. M. y Rzpltey XX. Scholarum Piarum, 1768.
11. ANTONOWICZ, Julian. *Mowa z okoliczności uroczystego obchodu stoletniej pamiątki zwycięstwa Jana Sobieskiego krola polskiego nad turkami pod Wiedniem*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783. [16] p.
12. *Applausus quos in illustrissimum et excellentissimum Dominum Michaelem ducem in Kozielsk Ogiński Palatinum Vilnensem... pleno debitae observantiae animo effudit Monasterium Vilnense Ordinis S. Basilii M.* Vilnae : typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1765. [14] p.
13. Aurelius Augustinus. *S. Augustyna hypponenskiego biskupa Duchowne traktaciki* / [tłumacz Piotr Kazimierz Tryzna]. W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1760. [168] p.
14. B., Teresa. *Moralność damska zebrana z różnych autorów*. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1817. 16 p., [1] lap.
15. BAKA, Józef. *Nabożeństwo codzienne chrześcijańskie...* / przez Józefa Legowicza na nowo do druku podane. Wilno : w Drukarni XX. Bazylianów, 1808. [2], 46 p.
16. [BARBERI, Giovanni?]. *Zycie Jozefa Balsamo Znanego Pod Imieniem Hrabi Cagliostro* / [tłumacz] J[erzy]. G[rzegorz]. K[niaźewicz]. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [1793]. [16], 216, [4] p.
17. [BENISŁAWSKA, Konstancja]. *Nabozenstwo ku naywiększey chwale Boga w Troycy Świętey Iedynego, i Matki Boskiej*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1771. [18], 945, [11] p.

18. [BENISLAWSKA, Konstancja]. *Nabożeństwo ku największej chwale Boga w Trojcy Świętej Jedynego, i Matki Boskiej*. Wilno: druk. Bazylianów, 1826. XV, 742, [10] p.
19. BIAŁKOWSKI, Mikołaj. Do... głównego Wielkiego Xięstwa Litewskiego trybunału przy rozpoczęciu sądów. In: *Zbior rymow w roznych zdarzeniach oyczystym językiem pisanych*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1782. Lap. [11–14].
20. BIAŁKOWSKI, Mikołaj. Do... głównego Wielkiego Xięstwa Littew. duchownego trybunału... przy reassumpcyi sądów... Oda. In: *Zbior rymow w roznych zdarzeniach oyczystym językiem pisanych*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1782. Lap. [15–16].
21. BLOIS, Louis de. *Ustawy zycia pobożnego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776. [2], 160, [10] p.
22. BOROWIK, Teodozy. *Historia, abo Powiesc zgodliwa... o obrazie Przczystey Panny Maryey Zyrowickim cudotwornym... Drugi raz w druk podana*. W Wilnie : w drukarni oycow Bazylianow przy Cerkwi Świętej Trycy, 1629. [126] p.
23. BORTKEVIČIUS, Laurynas. *Kiales krizaus pona musu Jezusa Chrystusa, arba Kahwarya*. Wilniuy : drukarniey Kunigu bazylionu, 1819. [2], 122 p.
24. BOWBLEWICZ, Piotr, ks. *Rozumowanie wieyskie w przedmiocie fizyki astronomiczney*. Wilno : Druk. xx. Bazylianow, 1826. VI, [54] p.
25. *Bractwo Paska Czystosci Anielskiej Tomasza świętego z Akwinu*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1765. [70] p.
26. *Bramin natchniony, to jest Księga sętymentow o moralności*. Drugi raz przedrukowana. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1794. [72] p.
27. *Breviarium ordinis salvatoris sanctimonialibus Sanctae Brigittae a Christo ad recitandum datum*. Cura et impensis illustris. Annae Sobieska abatissae Grodnen[is] reexcussum. [Vilnae : Apud patres Basilianos Sanctissimae Trinitatis], 1641. [24], 432 p.
28. BRZOSTOWSKI, Paweł Ksawery. *Ustawy stosujące się do dobrego porządku... w dobrach Pawłowie czyli Mereczu przepisane w roku 1769*. [W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1771]. [30] p.
29. *Calendarium asceticum praecipuorum Fundatorum exemplo per Elogia jllustratum*. Vilnae : Typis S. R. M. in Monasterio Basilianorum, 1774. [50] lap.
30. *Carmen heroicum... patri domino... Clementi Kosciesza Żaba Ordinis Sancti Basilii Magni superiori ad Aedes s. Sophiae monasterii*

- Polocensis viro... ab... ejusdem ordinis hiero monacho.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1779. [12] p.
31. *Carmen ... Ignatio Szyryn... ad solennes divi tutelaris ferias Suo Nomini devinctissimum Monasterium Braslaviense. Ordinis Sancti Basilij Magni. d. d. d.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1775]. [11] lap.
  32. *Catalogus patrum et fratrum provinciae Lithuanae utriusque Russiae ordinis minorum S.P. Francisci conventualium Anno D[omi]ni 1830 diebus Octobris confectus.* Vilnae : Typis Basilianis, [1830]. [8] lap.
  33. CAVALLARO, Dominik. *Institutiones juris canonici.* Ad usum seminarum reimpressae. 2 t. Vilnae : Typis Basilianis, 1803–1804.
  34. *Celsissimo... Principi Ignatio Jacobo Massalski Episcopo Vilnensi... die suae celsitudinis natali monasterium Vilnense Ordinis S. Basilii M... D. D. D.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783. [4] lap.
  35. *Cerenissimo... Domino Stanislao Augusto Regi Polonarium, Magno Duci Lituaniae... laude, recognosceret Basilia Litvana Provincia...* Typis Basilianis Vilnensibus, 1784. [12] lap.
  36. CHALECKI, Mikołaj Krzysztof. *Binarius chalcianus, sive duo manipuli liliorum.* Vilnae : in officina typographica patrum Basilianorum ad edem SS. Trinitatis, 1642. [16], 55, [I], 56–112 [i. e. 114] p.
  37. Clemens XIV, Papa. *List w którym się daią instrukcyje dla mistrza nowicyuszow.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776. [32] p.
  38. COLLET, Pierre. *Tractatus de vera religione ad usum Seminariorum.* Vilnae : Typis Basilianis, 1766. [16], 279, [3] p.
  39. COLLET, Pierre. *Tractatus Theologicus De Impedimentis Matrimonii...* Editio novissima... Reimpressum. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767. [16], 333 [i. e. 324] p.
  40. COLLET, Pierre. *Tractatus theologicus de impedimentis matrimonii.* Post sextam editionem reimpressum. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767. [16], 333 [i. e. 324] p.
  41. COMPAING, Rene. *O swiętobliwosci y obowiazkach kapłanow xiqg troie.* 3 d. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1782.
  42. *Constitutiones Capituli Basiliani generalis Brestae. A. D. 1772.* Vilnae : Typis Basilianis, 1772. [2], 85, [1] p.
  43. *Constitutiones examinandae et seligendae in futuris capitulis sive constitutiones in monasterio Hoscensi formatae... provinciae Litvanae vulgatae.* Vilnae : typis Basilianis, 1773. 365 p.

44. CORAZZA, Gaetano. *O kunszcie dobrego kochania / wierszem Polskim Przez W.J.X. Augustyna Nowosielskiego... przetłumaczone.* W Wilnie : W Drukarni XX. Bazyljanow, 1764. [16], 116 p.
45. CRASSET, Jean. *Przygotowania do śmierci.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanów, 1821. [4], 152 p.
46. *Cum magni Rossiae principes... Paulus et Maria Polociam auspicato advenissent Monastica Basiliani instituti intra Albam Rossiam familia subjectionis, cultus et gaudii causa cecinit.* [Vilnius : Bazyljonų spaustuvė], 1781. [24] p.
47. *Cum venerabilis... dominus Arsenius Głowniewski... Devinctissimum Studium Theologicum grati in Se animi... Argumentum Encomiastico declaravit, probavit, commendavitque.* [Vilnius : Bazyljonų spaustuvė, 1779]. [8] p.
48. CZERMIŃSKI, Valentinus. *Dissertatio inauguralis chirurg. practica de hernia inguinali congenital.* Vilnae : R. F. O. S. Basilii, 1820. 35 p.
49. CZERNIECKI, Stanislaw. *Stol obojętny to jest panski, a oraz chudopacholski, abo Sposob gotowania rozmaitych potraw.* [Vilnius : Bazyljonų spaustuvė], 1765. [2], 146, [21] p.
50. DACHNOWSKI, Michał. *Wesołość przyjemna y pożyteczna, czyli Magazyn różnych y naynowszych pieśni y ariów.* Edycya nowa. Wilno : druk. XX. Bazyljanów, 1805. [2], 50 p.
51. *Daumondus vetusto principum Lituorum sanguine oriundus princeps... in scenam datus, anno 1690.* Vilnae : typis pp. Basilianonim Unitorum, [1690]. [4] p.
52. DEMBKOVSKIS, Steponas. *Ver autumnale in gentilitio Roseto...* Vilnae : [typis Acad. S.I., 1683]. [7] lap.
53. *Die 26 Augusti festum Beatae Rosae de S. Maria Virginis Limanae.* [Vilnae : in typographio PP. Basilianorum ad SS. Trinitatem], 1670. [2] p.
54. *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula SS.P.N. Benedicti... ordinatum in annum Domini 1835.* Vilnae : Typis Basilianis, 1834. [33] lap.
55. *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula SS.P.N. Benedicti... ordinatum in annum Domini 1836.* Vilnae : Typis Basilianis, 1835. [42] lap.
56. *Directorium divini officii juxta ritum monasticum... in commodum monachorum sub regula S.P. Benedicti in Imperio Rossiae degenitum... in annum domini 1838 ordinatum.* Vilnae : Typis Basilianis, 1837. [27] lap.

57. *Directorium divini officii... juxta rubricas breviarii et missalis fratrum B. V. D. G. Mariae de Monte Carmelo A. R. O. ... in annum Domini 1836.* Vilnae : Typis Basilianis, 1835. [25] lap.
58. *Directorium divini officii... juxta rubricas breviarii et missalis fratrum B. V. D. G. Mariae de Monte Carmelo A. R. O. ... in annum Domini 1838.* Vilnae : Typis Basilianis, 1837. [24] lap.
59. *Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum ad usum fratrum ordinis minorum S. P. Francisci conventualium... pro anno Domini 1831.* Vilnae : Typis Basilianis, 1830. [32] lap.
60. *Directorium horarum canonicarum et missarum... pro fratribus minoribus de observantibus et monialibus tertii ordinis S. P. N. Francisci... pro anno domini 1836.* Vilnae : Typis Basilianis, 1835. [56] lap.
61. *Directorium horarum canonicarum et missarum, juxta rubricas novissimi breviarii et missalis Romano-Seraphici pro fratribus... ordinis S. P. N. Francisci... pro anno domini 1836.* Vilnae : Typis Basilianis, 1835.
62. DOLIWSKI, Matyjasz (pseud.). *Bitwa ministrów saskich wileńskich 16 Junii roku 1641: List Mathiasza Doliwskiego Cantora Kaliwińskiego do Supra Pendenta Słuckiego.* [Vilnius, 1641]. [8] p.
63. Dominicus a Jesu Maria. *Uczestnictwo y jedność duchowna, pod opieką Najświętszej Maryi Panny.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianów, 1761. [50] p.
64. *Droga krzyża Jezusa Chrystusa od domu Piłata, na górę Kalwaryi.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1815. 58 p.
65. DROHOJOWSKI, Józef. *Pielgrzymka... Reformata do Ziemi świętej, Egiptu, niektórych wschodnich i południowych krajów.* 2 t. Wilno : druk. Bazylianów, 1822.
66. DRZEWIŃSKI, Feliks. *Początki mineralogii / podług Wernera.* Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816. VI, 615 p.
67. DUBIENIECKI, Jozafat. *Historia o obrazie Przystywej Panny Mariewy cudownym w W. X. L. w powiecie słonimskim będącym zyrowickim miejscami objaśniona z cudami.* W Wilnie : w drukarni OO. Bazylianów Unitów, 1653. [8], 129, [1] p.
68. DUBOWICZ, Aleksy. *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął, y na theatrum świata...* [Vilnius] : w drukarni monastera Wileńskiego S. Troyce, [1642]. [68] p.

69. DUBOWICZ, Aleksy. *Złota godzina dnia złotego początek, przed Naiasnieszym Ianem Kazimierzem krolem Polskim*. [Vilnius] : w drukarni Oycow Bazyljanow S. Troyce, 1651. [10] lap.
70. DUBOWICZ, Jan. *Kalendarz prawdziwy cerkwi Chrystusowej*. W Wilnie : w Drukárni Oyców Bazyljanów Monast. Ś. Troyce, 1644. [6], 92 p.
71. *Duch kaplanstwa Chrystusowego, albo Zywoť y cnoty apostolskie*. 2 d. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1792.
72. DYRWIAŃSKI, Jan. *Dissertatio inaug. pro gradu doctoris medicinae Historiam hydrophobiae exhibens*. Vilnae : typis R. F. O. S. Basilii, 1815. 29, [1] p.
73. Euzebii Pimin [MOHYŁA, Piotr]. *Lithos abo Kamień z procy prawdy Cerkwie świętej prawosławnej ruskiej*. [Київ] : W Monastyrze Świętey y Czudotworney Ławry Pieczarskiej Kijowskiej, 1644. [16], 424 p.
74. *Ewangelia Pana Naszego Jezusa Chrystusa na niedziele y wszystkie uroczyste święta...* 2 d. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1797.
75. *Ewangeliczka na niedziele y święta rzymskie y ruskie*. 2 d. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1775.
76. *Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne jako y wszystkich świąt*. W Wilnie : w Drukarni XX Bazyljanow, 1805. [2], 340, [6] p.
77. *Examen obrony, to iest Odpis na script „Obrona verificatij“ nazwany*. W Wilnie : wydany od zakonnikow monastera Wilen. s. Troycy (w drukarni Leona Mamonicza), 1621. 52 lap.
78. *Exercitatio pia de beato Iosaphat episcopo et martyre*. Vilnae : typis pp. Basilianorum Uitorum, 1690. [12] lap.
79. FALKOWSKI, Jakób. *Ogród różany, w którym zawiera się duch nabożeństwa i religii*. Ed. 2-a. Wilno : Druk. XX. Bazyljanów, 1829. [22], 612, [3] p.
80. FÉNELON, François. *Przygody Arystonousza*. Wilno : druk. XX. Bazyljanów, 1809. 56 p.
81. FERRIÈRE, Claude. *Institutiones Iuris Canonici*. Reimpressae. Vilnae : Typis Basilianis, 1765. [8], 120 p.
82. FILIPOWICZ, Jakub. *Kazania Na Święta Całego Roku*. W Poznaniu : w drukarni J. K. M. Kollegium Societatis Jesu, 1759. [2], 205, [1] p.
83. FILIPOWICZ, Jan. *Mowa przy limicie Trybunału Głównego W. X. Lit. imieniem Prześwietney Palestry w Wilnie miana Roku 1776 Apryla 15 dnia*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1776]. [4] p.

84. *Filozof jndyiski, albo Sposob uszczęśliwienia zycia ludzkiego przez jednego starozytnego bramina.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1770. [6], 55, [3] p.
85. FLORIAN, Jean-Pierre-Claris de. *Numa Pompiliusz drugi król Rzymu...* / przez xiędza Stas[z]ica w języku polskim. 2 t. Wilno : drukarnia XX. Bazylianów, 1830.
86. FLORUS, Lucius. *L. O początku y dziejach narodu rzymskiego.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1790. [16], 278 [i. e. 294] p.
87. GAJDZINSKI, Marcin. *Kazania na niedziele od Zielonych Świątek aż do adwentu nauki moralne w sobie zawierające.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1792. [8], 531, [1] p.
88. GAJDZINSKI, Marcin. *Kazania przygodne świętne.* 2 t. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1784.
89. GAJEWSKI, Jakub Cyryl. *Applauz wspaniałym imieninom... pana graffa Rumiancow Piotra Alexandrowicza generała felt-marszałka... Wierszem Oyczystym ogłoszony dnia 29. junii roku 1784.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1784. [12] p.
90. GAŁECKI, Junosza Antoni Mikołaj. *Strzała wieczney szczęśliwosci... pobożnego życia... Mikołaiia Krzysztofa z Chalca Chaleckiego.* W Wilnie : w drukarni OO. Basilianow S. Troycy, 1654. [54] p.
91. GAWIANOWSKI MACKIEWICZ, Wawrzyniec Kaźmierz. *Herbowa Lilia na niesmiertelną ozdobę grobu W. J. Paniey P. Anny Pacowny Wołłowiczowey.* Wilno : w druk. s. Troycy OO. Bazylianow, 1649. 3 lankai.
92. GAŚIEWSKI, Joannes Nicolaus. *Cantilenae quas illustrissimo & reverendissimo domino D. Georgio Tyszkiewicz...* Vilnae : typis PP. Basilianorum, 1650. [9] lap.
93. GAŚOWSKI, Ignacy. *Mysli człowieka w wolą boską złączonego... wierszem.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW XX. Bazylianow, 1761. [56] p.
94. GEDIKE, Fryderyk. *Początki czytania dla dzieci bez ABC i zgłoskowania* / Z drugiego wydania berlińskiego zastosował do polskiego ięzyka Jan Bobrowski. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1816. XV, [1], 80 p.
95. *Godzinki o Boskiey Opatrzności.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 17??–18??]. [40] p.
96. GOLANSKI, Filip. *Mowa przed wykonaniem przysięgi od korpusow woyska w Wilnie konsystuiącego miana roku 1791 maja 24 dnia.* Wilno : w drukarni XX. Bazylianow, 1791. [12] p.

97. GRACIÁN, Baltasar. *Człowiek uniwersalny Baltazara Gracyana / z francuskiego przełożony [przez Pawła Ksawerego Brzostowskiego]*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1765]. [14], 303 p.
98. GRACIÁN, Baltasar. *L'Homme universel, traduit de l'espagnol de Baltasar Gracien par le P. J. de Courbeville*. La Haye : P. Gosse et P. de Hondt, 1724. 312 p.
99. GRABOWSKI, Ignacy. *Dopytanie się u przodków czułości ku Poddanym Autorowi Odpowiedzi czyli Dodatku do Xięgi o poddanych Polskich*. [Vilnius : Bazylionų spaustuvė, 1790]. [84] p.
100. GRABOWSKI, Ignacy. *Nauka o rozmyślaniu y rachunku sumnienia*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1790]. [2], 30 p.
101. GRABOWSKI, Ignacy. *Uwiadomienie o statui Pana Jezusa Nazareńskiego w Wilnie w Antokolu w kosciele Xięzy Trynitarzow*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1800. [32] p.
102. *Gratulatio... Heraclio Lisanski... Ordinis S. Basilii Magni congregationis Ruthenorum olim protoarchimandritae... quum is primum caenobium Zyrovicense sacris abbatialibus inauguratus adisset...* Vilnae : Typis Basilianis, [1763]. [32] p.
103. [GRODŹICKI, Sofroniusz]. *Kazanie w dzien poświęcenia kosciola XX. Bazylianow dnia 23 pazdziernika roku 1768. w Wolnie*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1769. [20] p.
104. GUEVARA, Antonio de. *Zegar Monarchów, z życia M. Aureliusza Cesarza Rzymskiego*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1765. 749, [13] p.
105. GUEVARA, Antonio de. *Zegar monarchow, z życia M. Aureliusza Cesarza Rzymskiego*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1783. 681, [7] p.
106. HAŁŁUZA, Grzegorz. *Mowa na koronacyę... Krola Stanisława Augusta pana naszego miłosciwego w Witebsku*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1764]. [20] p.
107. HAUSEN, Wilhelm. *Świątobliwosc kapłana w Pietrze S. apostołow y kapłanow xiążęciu*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1794. [4], 465, [3] p.
108. HERMANN, Johann. *Gospodarstwo domowe*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1791]. [2], 76, [2] p.
109. HIŃCZA, Marcin. *Głos Panski z ewangeliey adwentowych z naukami...* W Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow Unitow w Monasteru s. Troyce], 1643. [18], 310 p.

110. *Historia o początkach cudownego obrazu N. P. M. Zyrowickiej w Litwie*. Wilno : druk. Bazylianow, 1761. [68] p.
111. Horatius Flaccus, Quintus. *Wybor piesni, satyr i listow Horacyusza*. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianow, 1807. 154 p.
112. HUBCZYŃSKI, Ignacy. *Zakon trzeci braci kaznodzieiow*. 2 d. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1779.
113. *Informacya na jubileusz powszechny dwuniedzielny*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. J. XX. Bazylianow, [1770]. [16] p.
114. J. A. *Z okolicznosci Swiät Narodzenia Bozego... Panu Janowi fon Giersdorffowi generalowi majorowi y komendantowi woysk Rossyiskich w Litwie... Wiersz winszowny*. W Wilnie : [w drukarni bazylianów], 1777. [8] p.
115. JAMIN, Nicolas. *O duchach mocnych czyli filozofach terażniejszego wieku y ich nauce*. Wilno : w Drukarni XX. Bazylianów, 1818. [75] p.
116. Juan de Jesús Maria. *Instrukcyja nowicyuszow*. W Wilnie : w drukarni Wieleb. Oycow Bázilianow Świętey Troyce, 1641. [4], 388, [2] p.
117. JURKOWSKI, Aleksander J. *Juliusz, albo Nierówność losu*. 3 t. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1826.
118. *Kalendarz w ktorym swieta polskie i ruskie na... 1772*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1771]. [30] p.
119. *Kałwarya, arba Kialey kryziaus karalaus sopulu Jezusa Chrystusa*. W Wilniuy : drukarnioy kk. bazylionu, 1797. Laida spėjama.
120. *Kałwaria, arba Kieley kriziaus su isz rozijmu znocniausiu wietu yr tajemnicu*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1781. 72 [?] p.
121. KAMIENSKI, Petroniusz. *Antiquitas Praedicatorum Ordinis In Magno Ducatu Lithuaniae*. Vilnae : In Officina Typographica Patrum Basilianorum ad Aedem SS. Trinitatis, 1642. [14] lap.
122. *Kanon, albo Pokutne Kosciola Wschodniego nabozenstwo... / od s. Andrzeja Kretenskigo po grecku napisane; pierwey na slowiensi z greckiego, a teraz z slowienskigo na polski ięzyk przetlumaczone*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776. [4], 63, [13] p.
123. KARNICKI, Jan. *Abrys meznego bohatoryra szczyrze oyczyynie zyczliwego*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazylianow SSS. Troycy, [1668]. 34 p.
124. KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kazanie... na żalobnym obchodzie pamiatki tych obywateli, którzy w dniu powstania narodu w Wilnie... życie swe... položyli*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1794]. [2], 28, [2] p.
125. KARPAVIČIUS, Mykolas. *Kozonius... unt gaylinga atprowijma pagraba už tus abywatelius, kuriy dyino pasykielima musu ziames*

- Wylniuw... sawa ziwata... pabengi. Wylniuw : drukarnie Kunygu bazylionu, [1794]. [20] p.
126. KARPAVIČIUS, Mykolas. *Mowa kaznodziejska... przy poświęceniu broni y chorągwi... miana 25. Junii na równinach Jozefatową Doliną zwanych pod Wilnem 1794.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1794]. [2], 34 p.
127. KARPAVIČIUS, Mykolas. *Na zaprzysiężeniu uroczystym Ustawy Rządowej 3. i 5. maja od Trybunału G. W. X. L. jego palestry, kancelaryi, y chorągwi trybunalskiej... Kazanie.* W Wilnie : W Drukarni XX. Bazylianow, [1792]. [2], 29 p.
128. KARPOWICZ, Maksymilian. *Kazanie na uroczystosc znalezienia Krzyza S. ...* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1765. [32] p.
129. KARPINSKI, Hilarion. *Lexykon geograficzny.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766. [24], 684 p.
130. *Katechizm krotki, zawieraiący w sobie Nauki potrzebnieysze sposobem missionarskim.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775. [12], 208, [3] p.
131. *Kazania na uroczystosc b. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal... / w roku 1764 przez xx. Bazylianow miane.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1764. [4], 41 p.
132. *Kazanie na pogrzebie... Pana Jana Domasławskiego generała leytnanta w. W. X. L. w kosciele Grodzienskim WW. XX. Karmelitow Bosych...* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1766. [32] p.
133. *Kielas kruwinas karalaus sopulu Jezusa Chrystusa brangu krauiu iszkłotas.* Wilniuy : drukarnioy Kunigu bazylionu R. M., 1821. 83 p.
134. KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczna.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1799. [8], 468 p.
135. KIRYAT, Ambroży. *Teologia dogmatyczno-moralna...* [2 ed.]. W Wilnie : druk. bazylianow, 1806. [30], 366 p.
136. KLONOWSKI, Piotr. *Dissertatio Inauguralis chirurgico-practica de paracentesi abdominis.* Vilnae : Typis Basilianis, 1823. 27, [1] p.
137. KOCHANSKI, Dominik. *Kazania y nauki z badaniami, przekładami, zarzutami, odpowiedziami, na missyach dominikanow.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX Bazyl[ainów], 1770. [30], 58, 92, [24], 43–60, [802] p.
138. KODZIEWICZ, Andrzej, ks. *Opisanie powietrzopisu.* Za pozwoleniem Censury Wileńskiej drukowane. Wilno : drukarnia XX. Bazylianów, 1801. [4], 12 p.

139. KOLLOSOWICZ, Wawrzyniec Aleksander. *Gratulatio nuptiarum inter... Carolum Georgium a Kroszyno Kroszyńscium et... Elizabetham...* W Wilnie : w drukarni Oycow Bazyl. S. Troycy, [1652]. [16] lap., [1] ilustr. lap.
140. KOZŁOWSKI, Piotr. *Nabozenstwo do s. Tadeusza apostoła wielkiego w zdesperowanych rzeczach patrona, y Modlitwy.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1787]. [38] p.
141. KREWZA, Leon. *Obrona iednosci cerkiewney, abo Dowody.* W Wilnie : w drukarni Leoná Mamoniczá, 1617. [4], 116, [11] p.
142. *Krysta cielsz cizdama kunga Jezu pestitoia myusu...* Wilna : pi baźnieyc kungu bazylianu, 1821. 48 p.
143. KULCZYŃSKI, Ignacy. *Menologium bazylianskie to iest, Zywyoty swiętych Panskich oboiey płci z zakonu S. Bazylego W.* 2 d. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1771.
144. *Krotofilne tragaedie, Tudziesz Vcieszne rozmowy Dwoygá Ludzi o Kazaniu Mistrzá swego niżej miánowanego.* Drukowano w Toruniu [i. e. Vilnius], 1642. [8] p.
145. LEGOWICZ, Józef. *Bog jest miłość, miłość Boga, mądrość pocziwa czyli traktat o nayswiętszey Boga miłości.* Wilno : Drukarnia XX. Bazyljanów, 1807. [4], 71 p.
146. LEGOWICZ, Józef. *Chrzescianin-pielgrzym do niebieskiej ojczyzny, czyli jakim być powinien chrześcijański człowiek.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1803. [6], 209, [1] p.
147. [LEGOWICZ, Józef]. *Człowiek wewnętrzny, czyli Nauka o namiętnosciach człowieka.* Edycya druga pomnożona przydatkami. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1796. [18], 192 p.
148. LEGOWICZ, Józef. *Kapłan sługa Boży, y pasterz dusz.* 2 d. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1793.
149. [LEGOWICZ, Józef]. *Katechizm dla ludzi życia wieyskiego z przydatkiem niektórych Pieśni pobożnych.* Wilno : Druk. XX. Bazyljanów, 1806. 91 p.
150. LEGOWICZ, Jozef. *Łakomski z latawcem:* komedya w jednym akcie. [W Wilnie : w Drukarni XX. Bazyljanow], 1797. [4], 44, [2] p.
151. LEGOWICZ, Józef. *Obowiazki człowieka chrzescianina y obywatela na Boskiey religii y prawie przyrodzonym ugruntowane.* Ed. 2. Wilno : w Drukarni XX. Bazyljanow, 1808. 203, [4] p.
152. [LEGOWICZ, Józef]. *Pienia swięte y rytmy pobożne.* Wilno : Drukarnia XX. Bazyljanów, 1801. [6], 184, [1] p.

153. LECHAVIČIUS, Jonas. *Prawadnikas ing tiewiszki dangaus amzina*. Wilniuy : Drukarniey Kunigu Bazylionu, [1835]. [2], 94 p.
154. LENARTOWICZ, Benedykt. *Wykład niektórych żyć uczacych mieysce pisma s. wksztalt pieśni, baiek i powieśni*. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1819. 64 p.
155. LESZYŃSKI, Paschazy. *Sermo... tempore publicae ad Ecclesiam Sui Ordinis in Festo Beati, Josaphat Processionis D 26. 7br. 1786 Anno pronuntiatuus*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1786. [2] lap.
156. LEWICKI, Andrzej Justyn. *Mowa w dzień uroczystego obchodu koronacyi najjasniejszego imperatora Alexandra I przy rozpoczęciu rocznych nauk w Gymnazium Wileńskiem*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [1807]. [16] p.
157. ŁOBŻYŃSKI, Jan. *Fausta Inter Publicos Applausus Congratulatio...* Vilnae : Typis Patrum Basilianorum ad aedes Sanctissimae Trinitatis, 1651. [14] lap.
158. ŁOBŻYŃSKI, Joannes. *Sagitta Chodkiewiciana inter fausta inaugurationis Pontificiae. solennia...* Vilnae : Typis Patrum Basilianorum ad aedes Sanctissimae Trinitatis, [1652]. [16] p.
159. MAJEWSKI, Tadeusz. *Dissertatio inauguralis theologica pastoralis De doctrina virorum ecclesiasticorum*. Vilnae : typis PP. Basilianorum, 1820. 37 p.
160. MALCZEWSKI, Adam. *...De Principiis Corporum Curiosa*. Posnaniae : Typis S. R. M. Clari Collegii Soc. Jesu, 1758. [16], 227 p.
161. MALINOWSKI, Antonin. *Nauka o jubileuszu z przydatkiem różnych modlitw, oraz suplikacyi rannych y wieczornych*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1776. [2], 88 p.
162. MALINOWSKI, Izaak Dominik. *Korona Złota nad głową zranioną B. M. Iozaphata Kuncewicza*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy WW. OO. Bazylianow, 1673. 82 p.
163. MAMCZYŃSKI, Stanisław. *Praxis commissorialis fori spiritualis*. Vilnae : Typis Basilianis, 1763. [8], 152 p.
164. MANKIEWICZ, Szymon. *Kościół farski trocki cudami Przenayświętszey Bogarodzice P. Maryey obiaśniony*. W Wilnie : w drukarni OO. Bazylianów u s. Troycy, 1645. [34] p.
165. MANNI, Giovanni Battista. *Prawdy do chrześciańskiej doskonałości*. Już trzeci raz z pod prasy drukarskiej wychodzące. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1769. [10], 354, [6] p.

166. MASSINI, Carlo. *Zbior dwojaki zywotow ss. panskich...* / z włoskiego języka na polski przez x. Porfirego Skarbka Wazynskiego przetłumaczony. 13 t. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1786.
167. MEDYCKI, Theophanes. *Propositiones philosophicas...* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764]. [18] p.
168. MENNITI, Pietro. *Szkoła bazylianska zamykająca nauki dla dobrego wychowania nowicuszow i professow Z. S. Bazylego W.* / ...na polski zas język przetłumaczona przez Kapłana i Teologa tegoż Zakonu, kongregacyi ruskiej, Prowincyi Litewskiej. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1764. [4], 367 [i. e. 368] p.
169. MERCIER, Louis Sébastien. *Olind i Sofroni: drama heroiczne...* / przez Jędrzeia Świdzkiego wierszem polskim ułożone. W Wilnie : druk. XX. Bazyljanow, 1805. IV, 151 p.
170. *Metay szwęti, arba Jubileusz as didis... su prideimu reykalingu pamokslu, ir maldu.* Wilniuy : drukarnie J. K. M. kunigu bazylijonu, [1776]. 72 p.
171. MIKOŁAJOWICZ, Mikołaj. *Lachryma, albo Łzy serdecznie smutne chrześcijańskie...* W Wilnie : u Wielebnych Oyców Bazyljanów, 1640. [8] lap.
172. *Miłość na doświadczeniu: Powieść indyjska* / z francuskiego przetłumaczona przez JMpannę B. O. W. K. W Minsku, 1797. 30 p.
173. MISIEWICZ, Ludwik. *Sława niepokalanego Maryi poczęcia.* [Vilnius : Bazyljonų spaustuvė], 1776. [18] p.
174. MISIEWICZ, Ludwik. *Sława wielkiego cudotworcy oraz rzeczy... Antoniego świętego.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1775. [16] p.
175. MORAWSKI, Jan. *Namowy Ducha... Abo Lekcyje Nabożne.* W Poznaniu : w drukarni Kollegium Societatis Jesu, 1748. 217 p.
176. *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług Ewangelii.* W Wilnie : w Drukarni Bazyljanskiej, [1788]. [4], 205 [i. e. 206], 152, [2] p.
177. *Nabozenstwo do S. Justyna, męczennika chrystusowego.* W Wilnie : w Druk. XX. Bazyljanow, 1818. [32] p.
178. *Nabozenstwo do sw. Piotra z Alkantary.* Trzeci raz w krajach litewskich przez xx. Bernardynow Konwentu Wilenskiego. W Wilnie : [w] Drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1766. 58 p.
179. *Nabozenstwo skuteczne do Nayswiętszego Serca Jezusowego...* W Wilnie : druk. Bazyljanow, [1773]. [8], 2–61 p.

180. *Nabożny affekt do błogosławionego Iozaphata męczennika*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy OO. Bazylianów, 1672. [48] p.
181. NAROLSKI, Józef. *Katechysm albo Nauka chrześcijańska*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1765. [2], 134 p.
182. NAROLSKI, Józef. *Teologia moralna*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1777. [4], 140, [2], 377, [7] p.
183. [NARUSZEWICZ, Adam]. *Nabozenstwo do świętych Apostołów Piotra i Pawła... z włoskiego przetłomaczone*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775. [4], 51 p.
184. *Nauka czytania pisma polskiego dla małych dzieci z rozmem nabozenstwem y katechizmem katolickiem*. Wilno : w Druk. XX. Bazylianow, 1818. [32] p.
185. *Naypowazniejszye i naydawnniejszye Kościoła Bożego nabozenstwo... to jest Psalterz Dawidow*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1764. [8], 334, 16 p.
186. *Naypowazniejszye i naydawnniejszye Kościoła Bożego nabozenstwo... to jest Psalterz Dawidow*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1773. [10], 457 p.
187. *Nayswiętszego w Chrystusie Oyca i Pana Naszego Klemensa z boskiey opatrznosci Papieza XIII wyrok kanonizacyi b. Ioanny Franciszki Fremiot de Chantal*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1768. [47] p.
188. NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Do... Pana Jozefa Jerzego z Eklow Hylzena... z okolicznosci dorocznych imienin wiersz powinszowny*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1774]. [24] p.
189. NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania dwa o Nayswiętszey Maryi P. Matce Boskiey*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1783]. [2], 82 p.
190. NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazania o Przenaydostoinniejszyey Matce Boskiey Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystosci*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1774. [12], 249, [3], 250–358, [5] p.
191. NEREZIUSZ, Jan Hieronim. *Kazanie w dzien w Niebowzięcia Nayswię. Maryi Panny*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1777]. [6], 34 p.
192. NOËL, Alexandre. *Institutio Concionatorum seu Praecepta et Regulae*. Vilnae : Typis Basilianis, [179?–180?]. [3], 113 p.

193. *Obrona monastyra Wileńskiego Cerkwi Przenajświętszey Troycy, y zupełná informacya przez Wielebnych OO. Bazylianow Wileńskich Unitow.* [Vilnius : s. n., 1702]. [28] p.
194. *Oda polska... Ignacemu Szyrynowi... od obowiązanego jemu z wielu miar klasztoru Brasławskiego zakonu S. Bazylego W. Dnia 31 Lipca Roku 1774.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1774]. [8] p.
195. *Ode cum Paulus Xaverius Brzostowski Supremus Notarius M. D. L. insignibus Equitum Stanislai ornaretur, nomine Vilnensis Basiliani Monasterii decantata.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, apie 1767–1768]. [8] p.
196. *Ode Thaddaeo comiti Oginski palatino Trocensi quum primum sui palatinatus urbem metropolitanam ingrederetur nomine monasterii Tadulinensis Ordinis Sancti Basilii Magni ut suo amplissimo fundatori decantata.* Vilnae : Ex Typographia S. R. M. PP. Basilianorum, 1770. [24] p.
197. *Officium albo Nabożeństwo Codzienne.* Wilno : druk. Bazylianow, 1835. 356 p.
198. OHILEWICZ, Pachomiusz. *Ecphonemata liturgiey greckiey.* W Wilnie : w drukarni Monastyra S. Troyce O.O. Bazyliánow, 1671. [184] p.
199. *O jubileuszu w rzymsko-unitskich Wilenskiey metropoliczey i Brzeskiey dyecezyach : przez rok 1826 obchodzić się maiącym.* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, [1826]. 48 p.
200. OLŠEVSKIS, Mykolas. *Broma atverta ing wiecznasti, par atminima paskutiniu dayktu.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1779]. Laida spėjama.
201. ORAŃSKI WOJNA, Pachomiusz. *Zwierciadło, albo Zaslona... naprzeciw uszczypliwey „Perspektywie“ przez x. Kásiáná Sákowiczá złożonego.* W Wilnie : w drukarni Oycow Bazyliánow Unitow, 1645. [76] p.
202. PALAZZI, Giovanni. *Uwagi o Męce Pana Naszego Jezusa Chrystusa.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, 1763. [4], 200, [2] p.
203. *Pawinastis krykscionyszkas, arba Pamokslas trumpas...* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1803]. 62 [?] p.
204. *Piesni nabożne na święta uroczyste.* W Wilnie : w drukarni Bazylianskiey, 1791. [2], 694 p.
205. [POCIEJ, Hipacy]. *Antirresis, abo Apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi.* W Wilnie : przez Dániela Lánczyckiego, 1600. [2], 230 p.

206. *Początek y koniec kadencyi Grodzienskiej za sławney laski j. o. xiążenia Jmci Alexandra Sapiehy kanclerza wielkiego marszałka Głownego Trybunału W. X. Lit. ... roku 1789.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1789]. [84] p.
207. *Poczciwy człowiek, albo Maxymy moralne, polityczne y krytyczne... z francuzkiego przez W. Judyttę z Jelenskich De Raessowę.* W Wilnie : w drukarni Bazyliańskiej, 1787. [304] p.
208. POHL, Andrzej. *Philosophia naturalis theologiae revelatae praeambula.* 6 d. Vilnae : Typis Basilianis, [1794].
209. POHL, Andrzej. *Zbior krotkich medytacyi z Reguł pospolitych zgromadzenia missyi wyjęty.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, 1793. [2], 514, [10] p.
210. *Pomoc grzesznikom upadającym do powstania... albo Nabozenstwo do S. Maryi Egypcyaki.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. u XX. Bazyljanow, 1763. [4], 72 p.
211. *Powinnosci chrzescianskie czyli Katechizm missyiny... z przydatkiem roznych piesni.* Wilno : Drukarnia XX. Bazyljanow, 1801. 149 p.
212. *Propositiones philosophiae... a studio Carmelitarum Discalceatorum propugnabuntur Anno 1765 die decembris.* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1765]. [38] p.
213. *Przepisy woyskowe w czasie batalii.* W Wilnie : w drukarni Akademickiej, 1794. 46 p.
214. *Przywitanie... Kazimierza y Heleny z Horbowskiich Zarankow Rahozow... uczynione przez obowiazany godnym ich imionom klasztor Helianowski Bazyliański w roku 1763.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyljanow, [1763]. [38] p.
215. PUŁASKI, Szymon Franciszek. *Krotka Annotacya Seymow Warszawskich, Grodzieńskich.* W Lublinie : w Drukarni I. K. M. Societatis Iesu, 1740. [87] lap.
216. RAYNAL, Guillaume-Thomas. *Historya Indyi Wschodnich skrocona.* W Wilnie : u XX. Bazyljanow, 1776. [8], 104, [4] p.
217. *Religiosissimo patri domino d. Hieronymo Artecki ordinis Sancti Basilii Magni monasterii Vilmensis superiori... monasterii communitas in grati animi... obtulit Encomiasticon.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1779. [4] lap.
218. *Religiosissimo patri domino Paschasio Leszynski Ordinis S. Basilii Magni rectori Collegii Pontificii Vilmensis die onomastico monasterium basilianum ejusdem ordinis, cultus, officii et charitatis causa d. d. d.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1775–1798]. [4] p.

219. *Rhythmus de B. Martyre Iosaphat ex Polonico idiomate Latine fere... ab pia memoriae Iacobo Susza.* [Vilnius : Bazylionų spaustuvė, XVII a. pab.]. [9] lap.
220. *Rituale sacramentorum ac aliarum Ecclesiae caeremoniarum.* Vilnae : typis Basilianis, 1799. [2], 297, [5] p.
221. ROSCISZEWSKI, Piotr. *Relacya o Cudownym Obrazie Nayświętszey Maryi Panny który w Wilnie ná Ostrey-Bramie.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1761. [12], 187, [9] p.
222. ROTARIUS, Thomas Franciscus. *Apparatus universae Theologiae moralis...* Ad Exemplar Venetum Anni 1751... Reimpressus. Vilnae : Typis S. R. M. Basilianis, 1771. [8], 606 [i. e. 607], [5], 433 [i. e. 432] p.
223. RUBCZYNSKI, Marcin. *Męka y smierc Pana Naszego Jezusa Chrystusa na czterdziesti medytacyi podzielona.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1765. [8], 447, [1] p.
224. RUBINKOWSKI, Jakub Kazimierz. *Janina Zwycięskich Tryumfow dzielami Y Heroicznym Męstwem Jana III. Krola Polskiego.* W Poznaniu : w drukarni J. K. M. Kollegium Poznan. Societatis Jesu, 1739. [191] lap.
225. RUTSKIS, Juozapas Veljaminas. *Ustawy S. O. N. Bazylego W. tudziej Uwagi i nauki duchowne.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1771. [136] p.
226. RYCHALSKI, Michał. *Quadriga sacerdotum ad caelum, sive Praedestinatio sacerdotalis per quatuor novissima iugiter expensa.* Vilnae : Typis Acad., 1703. [8], 136 p.
227. RYMASZEWSKI, Damascen. *Kazanie w niedzielę wtórą po Ziaw[ieniu] Panskim z okoliczności obrania godnych osob na dostoync burmistrzowstwa y radzieictwa w cerkwi S. Tróycy XX. Bazylianow Wileń. miane.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [po 1760]. [56] p.
228. SAKOWICZ, Kasjan. *Epanophōsis abo Perspectiwa, y Obiasnienie błędow, herezyey, y zabobonow, w Grekoruskiey Cerkwi Disunitskiey.* Krakow : w drukarni Waleryana Piątkowskiego, 1642. [36], 119, [1] p.
229. SAWICKI, Melchior Stanisław. *Primitiae honorum Diuo Josaphato Kuncewicz ab Alma Academia Vilnensi Societatis Jesu solemni triumpho exhibitorum.* W Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow w Monasteru s. Troyce], 1643. [1] lap.

230. SAWICKI, Melchior Stanisław. *Żałobna białych Lily Tryznianskich po smierci... księdza Marciana Tryzny biskupa Malenskiego...* W Wilnie : [w drukarni Oycow Bazylianow w Monasteru s. Troyce], 1643. [30] p.
231. SEMAŠKA, Stanislovas. *Quaestiones ex universa theologia selectae.* Vilnae : Typis Acad. Societ. Jesu, 1672. [29] p.
232. SIEMIOTKOWSKA, Katarzyna. *Gospodarskie nabozenstwo nabożnemi rytмами... napisane.* W Wilnie : u Oycow Bazylianow przy klasztorze Troyce świętey, 1670. [64] p.
233. SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Beatissimo martyri Josaphat Kuncevicio ex ordine S. Basilii Magni... Studium Philosophicum Basilianum Vitebscense suas Ex Universa Logica Theses... D. D. D.* Vilnae : Typis S. R. M. PP. Basilianorum, [1761]. [16] p.
234. SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Kazanie na uroczystosc bł. Jozafata Kuncewicza.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. u XX. Bazylianow, [1762]. [32] p.
235. SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae nostra Monachis... precamur.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1784]. [14] lap.
236. SKARBEEK-WAŻYŃSKI, Porfiriusz. *Omnibus et singulis Ordinis et Provinciae Nostrae Monachis... precatur.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1786]. [5] lap.
237. SKARGA, Piotr. *O jedności Kościoła Bożego pod iednym Pasterzem y o greckim od tey jedności odstąpieniu.* 3 d. W Wilnie : z drukarni... Mikołaiia Chryzstophá Rádziwilá márszałká W. Kxię[stwa] Lit. etc., 1577.
238. SKARGA, Piotr. *Synod Brzeski.* W Krakowie : w Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1597. [28] p.
239. SMITH, Adam. *Nauka ekonomii polityczney... / przez Jana Znoskę w krótkości zebrana.* Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1811. [4], 299, [16] p.
240. SOBOLEWSKI, Stanisław. *Pamiętka konsekracyi... Anny Wołłowiczowney xieni klasztoru Wileńskiego Zakonu S. Benedykta.* W Wilnie : w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1762. [68] p.
241. SOKOŁOWSKI, Józef. *Dissertatio inauguralis chirurgico-practica De lithotomia.* Vilnae : typis Basilianis, 1819. [2], 42, [2] p.
242. *Spasabas apierowojyma sawes Szwencziausey Pannay Mariey Motinay Diawa.* Wyniuję : drukarniey Kunigu bazylionu, 1835. [6] p.
243. *Spasabas apierawojyma sawes szwentay Barboray.* Wyniuję : drukarniey Kunigu bazylionu, 1835. [6] p. : ilustr.

244. *Spizarnia aktow rozmaitych, ktore się przy zalotách, weselách, bántkách, pogrzebách, y tym podobnych... odpráwować zwykły... / [zebrał Marcin Filipowski].* W Wilnie : w drukárni Oycow Bázýlianow, Swięte Troyce, 1641. [28] p.
245. *Sposob oddáwania nabożney czci przedziwnemu pustelnikowi s. Onufremu.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. WW. XX. Bazylianow, 1762. [59] lap.
246. *Sposob rozmyślenia do używania dla prywatney Dewocyi.* W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1773]. [2], 34 p.
247. [SROCZYŃSKI, Cornelius]. *Methodus Peragendi Missiones apostolicas in Provincia Rutena O. S. Basilii Magni.* Typis S. R. M. monasterii Poczajoviensis, 1772. [2], 114, [4] lap.
248. STANYHURST, Guillaume. *Kraina smierci, albo Dom nieszczęśliwey wieczności.* W Wilnie : w Druk. OO. Bazylianow, 1672. [36] lap.
249. *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego.* W Wilnie : u Leona Mamonicza Typographa Krola J. M., 1614. [16], 210, [2], 211–391, [35] p.
250. *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego.* W Wilnie : w drukarni Leona Mamonicza Krola J. M. typographa, 1619. [18], 210, [2], 211–391, [61] p.
251. STEBELSKI, Ignacy. *Dwa wielkie światła na horyzoncie Połockim.* 3 t. W Wilnie : W Drukarni Bazylianskiej, 1781–1783.
252. STULGIŃSKI, January. *Dissertatio, declarans, inter morem christianam et philosophicam...* Vilnae : Typis Basilianis, 1820. 37 p.
253. *Sub prosperum adventum Vilnam Metropolim Litvaniae... Jannis Andreae Archetti... M. D. Lit. nuntii cum legatione Rossiaca ab eodem ssmo Pontifice fungeretur.* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1783. [16] p.
254. SUCHODOLSKI, Julian. *Opisanie Oceaniki / podług P. Malte-Brun.* Wilno : druk. XX. Bazylianow, 1822. 216 p.
255. SWIDERSKI, Jędrzej. *Zabawki wierszem i prozą.* Za pozwoleniem Censury Akademickiej. 2 t. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1804.
256. *Synod prowincjalny ruski w miescie Zamoysciu roku 1720 odprawiony...* W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1785. [8], 200, [4], 226, [2] p.
257. SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Hasło zbawienne nauki apostolskiej.* 4 t. W Wilnie : W Drukarni Bazylianskiej, 1780–1783.
258. SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missia Bialska całoroczna, czyli Rok święty.* T. 3, część 4. W Supraslu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792. 271, [10] p.

259. SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missia Bialska ośmiodniowa y całomiesięczna*. 2 t. W Suprasłu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792.
260. SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Missya Bialska XX. Bazylianów... poświęcając na to dzień, tydzień, miesiąc, rok...* T. 1. W Suprasłu : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, 1792. 188, [10] p.
261. SZCZUROWSKI, Tymoteusz. *Propositiones Theologicae critico-historico-scholastico-dogmaticae ex tractatu de Verbi Divini incarnatione...* Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1765. [6], 18 p.
262. SZYMAK, Michał. *Uwagi o konduktorach*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazylianow, 1805. [22] p.
263. SZYSZCZYŃSKI, Feliks. *Zakonnik oziebly*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1771. [4], 119 p.
264. ŚMIGIELSKI, Ludwik. *Kazanie do Najjasniejszego Trybunału Głow. W. X. L. przy reasumpcyi onego w Wilnie...* [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], [1776]. [28] p.
265. *Taryffa w którey redukują się złote polskie na tynfy pruskie i stare polskie według kurrencyi ostatnim seyniem uchwaloney*. Wilno : w drukarni IKM. u XX Bazylianow, 1766. Estr. XXXI 55. Egz. nežinomas.
266. Tomasz od Jezusa. *Modlitwy wnętrzney droga krotka y bezpieczna*. W Wilnie : w drukarni S. Troycy Oycow Bazylianow, 1640. [8], 156, [4] p.
267. TOMASZEWSKI, Augustyn. *Dissertacya o skutkach y korzyściach obiawioney od Boga ludziom nauki*. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, [ne anksčiau 1798]. [40] p.
268. TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie miane na uroczystość świętego Jana Kantego w czasie otwarcia głównego Seminarium przy Imperatorskim Wilenskim Uniwersytecie*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1808. [2], 22 p.
269. TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie miane w dzien pogrzebu... Maryanny z Skorkow Olszewskiey*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, [1801]. [4], 27, [1] p.
270. TOMASZEWSKI, Augustyn. *Kazanie o odpustach*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1795. [2], 50 p.
271. TOMASZEWSKI, Augustyn. *Rozprawa o niedostateczności filozofii pogan przed przyściem Chrystusa Pana przeciw Freretowi*. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianow, 1808. 41, [1] p.

272. TOMASZEWSKI, Michał A. B. *Kobiety, jakich mało na świecie czyli Cnota nadgrodzona* : drama. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1799. [10], 159 [i. e. 208] p.
273. TOMASZEWSKI, Michał Antoni. *Opuszczenie wyspy Mogador, czyli Wybawienie niewolników*: komedia dramatyczna. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1798. [6], 126 p.
274. TOMASZEWSKI, Michał Antoni. *Opuszczenie wyspy Mogador, czyli Wybawienie niewolników*: komedia dramatyczna we trzech aktach. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1799. [4], 126 p.
275. TOMASZEWSKI, Michał Antoni. *Syn sędzią, czyli Zemsta y wdzięczność*: drama w pięciu aktach. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1798. [6], 162, [2] p.
276. TUPALSKI, Antoni. *Kazanie przy uroczystym weysciu... xiędza Ignacego Jozafata Bulhaka Rzymsko-Unitskich cerkwi... Biskupa Brzeskiego w roku 1799. na katedrę Brzeską....* W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1805. [32] p.
277. TYLKOWSKI, Wojciech. *Paraphrasis na Psalterz Dawidów*. W Poznaniu : w Drukarni Kollegium Societatis Iesu, 1688. [2], 560, [26] p.
278. UNICKI, Leon. *Pochwała seymikow*. W Wilnie : XX. Bazylianow, 1809. [26] p.
279. *Ustawy Kommissyi Edukacyi Narodowey dla stanu akademickiego i na szkoły w kraiach Rzeczypospolitey przepisane*. Warszawa : [s. n.], 1783. [132] p.
280. *Venerabili... patri d[omi]no domino Ignatio Baranowski O. S. B. M... diem... Ignatii M[agni]. celebranti discipuli theologi scholastici Vilmenses ejusdem ordinis sui erga eum... documentum sequenti comprobarunt carmine*. [Vilnius : Bazylioną spaustuvė, 177?–178?]. [4] lap.
281. *Wiadomosci o Domku Nayswiętszey Maryi Panny w Lorecie zostajęcym*. A teraz znowu kosztem Pewney Pani pobozney z tegoż oryginału rzymskiego przedrukowane. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianow, 1802. [4], 249, [19] p.
282. WIELOWIEJSKI, Stefan. *Zale za grzechy*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1775. [188] p.
283. *Wiersze pod weselne gody... Michała Rokickiego regentowicza W. X. L. z... Maryanną Oskierkowną... radosc i wdzięcznosc imieniem Missyi Bazylianskiej Sielickiej, Brahinskiej*. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, [1767]. [14] p.

284. WITUŃSKI, Augustyn. *Okowy niesm[i]erteln[e]y sławy y chwaly... p. Ierzego Deszpota Zienowicza...* W Wilnie : w Drukarni S. Troycy, Oycow Bazilianow, 1650. [42] p.
285. WOYNA, Gelazijus. *Ad laetissimas sub ingressum in sedem metropolitanam illustriss. R[everendissimi]mi d[omi]ni Antonii Sielawa archiepiscopi Połocensis...* *Echo Sapchica*. Vilnae : In typograph. p. Basilianorum S. Trinitatis, 1642.
286. WOŁKOWIŃSKI, Tomasz Adolf. *Carditidis rheumaticae historia: dissertatio inauguralis*. Vilnae : typis Basilianis, 1817. 24 p.
287. WRÓBLEWSKI, Franciszek. *De carcinomate bulbi oculi ejusque cura: dissertatio inauguralis chirurgica*. Vilnae : Typis Basilianis, 1812. 24 p.
288. WUJEK, Jakub. *Psalterz Dawidow... Argumentami y Annotacyami objaśniony...* [W Krakowie : w druk. A. Piotrkowczyka, 1594]. [2], 26, [4], 283 [i. e. 284], [16] p.
289. ZEHAK, Antoni. *Kazanie przy powitaniu Najjasniejszego Trybunału G. W. X. L.* W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanow, [1785]. [20] p.
290. *Ziwatas pona musu Jezusa Christusa ir Szwęciausias Marios Pannos*. Wilniaus : drukarnie Kunigu bazylionu, 1779. 32, 161 [?] p.
291. *Ziwatas pona ir Diewa musu Jezusa Chrystusa, tay ira Kielas iszganima...* Wilniuy : drukarnioy Kunigu bazylionu, 1808. [8], 296 p.
292. *Ziwatas pona ir Diewa musu Jezusa Chrystusa, tay ira Kielas iszganima...* Wilniuy : drukarnioy Kunigu bazylionu, 1826. [10], 369, [1] p.
293. *Złoty oltarzyk wonnego kadzenia przed Stolicą Bożą*. W Wilnie : w drukarni XX. Bazyljanów, 1771. [24], 570, [6] p.
294. ŻOCHOWSKI, Cyprian. *Panna Krolewic Kazimierz Święty Z Lilią Y Crucifixem W Ręce*. W Wilnie : w drukarni WW. OO. Bazyljanow, 1671. [12] p.
295. ŻOCHOWSKI, Cyprian. *Pasowany Od Chrystvsa... Xze Gandyey Borgiasz Franciszek*. W Wilnie : w Drukarni OO. Bazyljanow S. Troyce, 1672. [7] lap.
296. ŻOCHOWSKI, Cyprian. *Świętoldycz, albo starozytny Jasnie Wielmożnego Domu Jchmciow Panow Kisielow herbowny kleynot reprezentowany r. 1683 d. 11 stycznia*. W Wilnie : w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1765. [28] p.
297. ŻYCKI, Tomasz. *Wiadomość o życiu i uczonych pracach ś. p. profesora [Franciszka] Narwoysza*. W Wilnie : w Druk. XX. Bazyljanow, 1822. 24 p.

298. *Xiądz Dobroczyń, albo Obraz miłosierdzia*: drama w trzech aktach, po polsku napisane. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1809. XVI, 103 p.
299. *Букварь языка славенскаго Чтению писаниям учитися хотящим в полезное руководство*. В Вилни : в Обители Ст. живоначалныя Троицы тщанием иноков Чину Ст. Василия Великаго, 1691. [48] lap.
300. *Букварь языка славянскаго чтения и писания учитися хотящим в полезное руководство*. В Вилне : типом издадеса в обители святыя живоначалныя Троицы чина святаго Василия Великаго, 1806. [58] p.
301. *Евангелие учительное*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святыя живоначалныя Троицы чина святаго Василия Великаго, 1782. 4, 411, [1] lap.
302. *Евангелие учительное*. В граде Вилне : [Bazilijonų spaustuvė], 1794 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio pr.]. 4, 411 lap.
303. *Евхологион, си есть Требник*. Въ Вилне : в обители С[вя]тыя и живоначалныя Троицы, 1807. [2], 700, [8] p.
304. Ефрем Сирин. *Поучения*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святыя живоначалныя Троицы чина Святаго Василия Великаго, 1768. [1], 564, [1] lap.
305. Ефрем Сирин и авва Дорофей. *Поучения*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святыя живоначалныя Троицы чина святаго Василия Великаго, 1780. [3], 205, [2], 129, [1] lap.
306. *Златоуст*. В типографии Виленской : [Bazilijonų spaustuvė], 1798 [i. e. XIX a. 1-ojo dešimtmečio vid.]. 8, 334 lap.
307. *Ірмолой, си єст Осмогласник*. Львів: Друкарня при монастирі св. Юра, 1700. [4], 446, [26] p.
308. *Леитourgикон си єсть Служебник*. Первое типом издадеса. В Вилни : в обители святыя живоначалныя Троицы чину Святаго Василия Великаго, 1692. [16], 259 lap., 64 p.
309. *Литургия... Иоанна Златоустаго... при ней же службы*. В Вилни : в обители святыя живоначалныя Троицы, тщанием иноков чину святаго Василия Великаго, 1691. [2], 80–99, [28] lap.
310. *Молитвослов в нем же Чин часов церковных и прочих спасительны молений... на весь год*. В Вилне : в типографии Его королевскаго величества в обители монахов чина святаго Василия Великаго, 1769. [2], 863, [4] p.

311. *Наука яко верити маєт каждый*. В Вилне : в друкарни тых же отцов [i. е. монастыре виленском живое живоначальное Троицы], 1628. [24] lap.
312. [*О сакраментax*]. [Vilnius?, s. a.]. [74] lap. ; 12°. ГИМ, Чертк. печ. 518.
313. *Последование Молитвослова, си єсть Часы царския*. 2-е изд. В Вильне : в Типографии Обители монахов чина с[в]. Василиа Великаго, 1809. 719, [1] p.
314. *Присяга = Przysięga*. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1796], 1 lap.
315. *Пролог* (март-август). В богохранимом граде Вилне : [Bazilijonų spaustuvė], 1798 [i. е. XIX а. 1-ojo dešimtmečio vid.]. 955 [i. е. 954], [1] lap.
316. *Пролог* (сентябрь-февраль). В типографии Виленской : [Bazilijonų spaustuvė], 1791 [i. е. XIX а. 1-ojo dešimtmečio vid.]. 905 [i. е. 906] lap.
317. *Псалтирь*. В богоспасаемом граде Вилне : во обители святых живоначальных Троицы чина Святаго Василиа Великаго, 1768. 64, 284, [9] lap.
318. *Службы, житие и чудеса Николая Чудотворца*. Вторым тиснением издадєся. В Виленской типографии : в монастыре живоначальных троицы, 1800. [3], 205, [2] lap.
319. *Служебник*. [Vilnius] : в друкарни Леона Мамонича, 1617. [55] lap., 473 p.
320. *Часослов*. В Вилни : в друкарни Леона Мамонича, 1617. [2], 169 lap.
321. *Часослов*. В типографии Виленской : [Bazilijonų spaustuvė], 1772 [i. е. XIX а. 1-ojo dešimtmečio rab.]. 1, 339, [1] lap.
322. *Шестоднев*. Во граде Вильне : в типографии монахов святаго Василиа Великаго, 1792. 316 [i. е. 317], [1] lap.
323. ШУМЛЯНСЬКИЙ, Йосиф. *Метрика, албо Реєстр для порядку Церкви святой*. 4 кн. [Львів] : з типографии епископ. лвовской при обители с[в]. велик. му[че]ника Х[ристо]ва Георгиа, 1687. [11] lap. (кн. 1), [5] lap. (кн. 2), [10] lap. (кн. 3), [38] lap. (кн. 4).
324. ШУМЛЯНСЬКИЙ, Йосиф. *Зерцало до преїзреня и латвейшаго зрозуменя веры святой*. [Унів] : з типографии... Обители Уневской, 1680. [2], 62, [13] lap.

Literatūra

1. ABRAMAVIČIUS, Vladas. Pirmieji Vilniaus laikraščiai. *Literatūros ir meno metraštis*, 1961, p. 153–165.
2. ABRAMAVIČIUS, A. [Vladas]. Senųjų lietuviškų knygų spaustuvės. In: *Senoji lietuviška knyga*. Vilnius, 1947. P. 321–338.
3. ABRAMOWICZ, Ludwik. *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie, 1525–1925*. Wilno, 1925. 149 s.
4. ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2017. 406 p.
5. ADADUROVAS, Vadimas. Švč. Trejybės vienuolynas kaip švietimo institucija. In: ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2017. P. 137–143.
6. ADAMS, Thomas R.; BARKER, Nicolas. A new model for the study of the book. In: *The book history reader* / edited by David Finkelstein and Alistair McCleery. 2nd ed. London and New York, 2006. P. 45–65.
7. ALMESAS, Ivanas. Biblioteka. In: ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2017. P. 196–202.
8. ALMESAS, Ivanas. Spaustuvė. In: ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2017. P. 203–208.
9. *Apreiškimo Švenčiausiajai Dievo Gimdytojai Akatistas* / vertėjas ir sudarytojas kun. Laimonas Nedveckas. Kaunas, 2008. 35, [1] p.
10. *XVIII amžiaus antrosios pusės–XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza*: chrestomatija / parengė Ramunė Bleizgienė... [et al.]. Vilnius, 2003. 166 p.
11. *Avantekstas*: lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.avantekstas.flf.vu.lt/>> [žiūrėta 2018 11 10].
12. BALIŃSKI, Michał. *Historia miasta Wilna*. T. 2. Wilno, 1837. 290, [12] s.
13. BANDTKIE, Jerzy Samuel. *Historia drukarni w Krolestwie Polskiem i Wielkiem Xięstwie Litewskiem*. T. 2. Krakow, 1826. 380 s.
14. BARONAS, Darius. Stačiatikių Šv. Dvasios brolijos įsisteigimas Vilniuje 1584–1633 m. In: *Religinės bendrijos Lietuvos istorijoje: gyvenimas ir tapatybė* / sudarė Liudas Jovaiša (Bažnyčios istorijos studijos, t. 5), Vilnius, 2012. P. 47–97.

15. BARTOSZEWICZ, Julian. Małachowski (Jan). In: *Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda*. T. 17. Warszawa, 1864. S. 884–886.
16. BEAUVOIS, Daniel. *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832* / [przekład z języka francuskiego Ireneusz Kania]. 2 T. Rzym–Lublin, 1991.
17. BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. 3 t. Kraków, 1899–1900.
18. BIENIARZÓWNA, Janina. Kłagiewicz Andrzej Benedykt. *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII/1, zesz. 56, s. 41.
19. BIENKOWSKI, Ludomir. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce. In: *Kościół w Polsce* / Jerzy Kłoczowski (red.), t. 2, Wiek XVI–XVIII. Kraków 1969, s. 838–1033.
20. BRENSZTEJN, Michał. *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832-go*. Wilno, 1922. 146 s.
21. Cagliostro di, Alessandro. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 3. Vilnius, 2003. P. 685.
22. CHACHULSKI, Tomasz. Konstancija Benislavska. In: *Senosios Lietuvos literatūra, 1253–1795: [straipsnių rinkinys]* / sudarė Sigitas Narbutas. Vilnius, 2011. P. 279–286.
23. CHARTIER, Roger. *The Author's hand and the printer's mind* / translated by Lydia G. Cochrane. Cambridge, 2014. XIII, 231 p.
24. CIOŁKA, Dariusz. *Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim*. [Białystok, 2014]. 320 s.
25. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Dziedzictwo unii brzeskiej: Z dziejów oficyny wydawniczej OO Bazylianów w Supraślu (1695–1803)*. Białystok, 2007. 82 s.
26. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, Maria. *Oficyna supraska 1695–1803*. Warszawa, 1993. 227 s.
27. ČERNIUS, Remigijus. Bažnytinė unija. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* / sudarė Vytautas Ališauskas ... [et al.]. Vilnius, 2001. P. 72–93.
28. DĄBROWSKI, Roman. Jak Świdorski tłumaczył Merciera „Olind i Sofroni“. *Culture Contecsts* [interaktyvus] / Editor-in-Chief: Stanisław Gawliński. 2012, Vol 8, p. 15–27. Prieiga per internetą: http://www.ejournals.eu/Konteksty_Kultury/Tom-9-2012/Tom_8/art/1946/ [žiūrėta 2017 11 20].
29. DARNTON, Robert. What is the History of Books? *Daedalus*, vol. 111, No. 3, 1982, p. 65–83.

30. DARNTON, Robert. What is the History of Books Revisited. *Modern Intellectual History*, vol. 4, No. 3, 2007, p. 495–508.
31. DECYK-ZIĘBA, Wanda. *Lexykon geograficzny bazylianina Hilariona Karpińskiego: studium historycznojęzykowe (wybrane zagadnienia)*. Warszawa, 2009. 326 s.
32. *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. Z. 5: Wielkie Księstwo Litewskie / opracowli Alodia Kawecka-Gryczowa oraz Krystyna Korotajowa i Wojciech Krajewski. Wrocław; Kraków, 1959. XVII, 270 s.
33. *Encyklopedia katolicka*. t. 15 (Pastoralna psychologia–Porphyreon). Lublin, 2011. VIII, 1456 skłt.
34. *Encyklopedia wiedzy o książce / komitet redakcyjny: Aleksander Birkenmajer ... [et al.]*. Wrocław, 1971. XXII, 2874 łamy.
35. ENDZINAS, Arnoldas. Mokymui naudotų lietuviškų knygų Rytų Prūsijoje klausimu (XVIII a. pabaiga–XIX a. pirmasis ketvirtis). *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, V, 1966, p. 149–150.
36. FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean. *The coming of the book: the impact of printing 1450–1800*. 2nd ed. London, 1979. 378 p.
37. FINKELSTEIN, David; MCCLEERY, Alistair. *An introduction to book history*. New York and London, 2006. VI, 160 p.
38. GETKA, Joanna. *Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII wiek)*. Warszawa, 2013. 344 s.
39. GETKA, Joanna. Polskojęzyczne druki typografii poczajowskiej (XVIII wiek). *Acta Polono-Ruthenica*, XIV, 2009, s. 89–102.
40. GETKA, Joanna. *U progu modernizacji: ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku*. Warszawa, 2017. 315 s.
41. GIRININKAITĖ, Veronika. Juozapas Legavičius (1743–1812): gyvenimas ir raštai. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2017, 43, p. 191–213.
42. Godzawa [GIŻYCKI], Jan Marek. Wileński monaster Św. Trójcy. In *Podręczna encyklopedia kościelna*. T. 41–42: U–W. Warszawa, [1915]. S. 297–302.
43. GRICKEVIČIUS, Atrūras. *Bažnyčios istorija: mokomoji knyga*. Kaunas, 2003. 421 p.
44. GRUSZCZYŃSKI, Lesław. Kaznodzieje polskiego Oświecenia jako elita intelektualna. *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia historica* 22, 1985, s. 61–65.
45. HIGGINS, Ben. Printing the First folio. In: *The Cambridge companion to Shakespeare's First Folio: [interaktyvus] / Ed. by Emma Smith*.

- Cambridge, 2016. P. 30–47. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/89EA08A99EA45A328E0377A9ED5B63B3/9781316162552c3_p30-47_CBO.pdf/printing_the_first_folio.pdf> [žiūrėta 2018 10 12].
46. HOMBEK, Danuta. Patronage in publishing in 18th century Poland: An outline of the issues. *Polish Libraries today*, vol. 8, 2011, p. 99–104.
  47. ILJASZEWICZ, Teodor. *Drukarnia domu Mamoniczów w Wilnie (1575–1622)*. Wilno, 1938. 155 s.
  48. IVANOVIČ, Marija. XVIII amžius Lietuvos lenkiškų knygų bibliografės akimis. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 23, 2007, p. 107–122.
  49. JAKUBĖNAS, Regina. Ogłoszenie drukarskie jako forma reklamy książki w osiemnastowiecznej prasie litewskiej. In: *Wilno literackie na styku kultur / red. Tadeusz Bujnicki ir Krzysztof Zajac*, Kraków. 2009. P. 21–34.
  50. JANONIENĖ, Rūta. Architektūrinis ansamblis. In: ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas: kolektyvinė monografija*. Vilnius, 2017. P. 211–223.
  51. JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Ksiestwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*. Olsztyn, 2003. 305 s.
  52. JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. Wileński „Букварь“ z 1691 r. w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie. *Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі*. Мінск, 2012, Вып. 14, с. 119–126.
  53. JOGĖLA, Vytautas. Prievartinis unijos likvidavimas. *LKMA Metraštis*, XII, 1998, p. 415–424.
  54. JUDA, Maria. Podstawy prawne publikacji wydawnictw dla Kościołów wschodnich w Koronie i Ziemiach Ruskich w XVI–XVIII w. *Folia Bibliologica*, R. 36/37, 1988/1989 [1993], s. 7–20.
  55. JURGINIS, Juozas; MERKYS, Vytautas; TAUTAVIČIUS, Adolfas. *Vilniaus miesto istorija*. Vilnius, 1968. 399 p.
  56. KAMIŃSKA, Janina. *Universitas Vilnensis 1793–1803*. [Warszawa], 2012. 420 s.
  57. KAUNAS, Domas. *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida, 1547–1940*. Vilnius, 1996. 764 p.

58. KAUPUŽ, Anna; LUKŠAITĖ, Ingė. A. Butkevičiaus gramatikos byla. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra*, 1962, t. 5, p. 122–161.
59. *Knygos lietuvių kalba*. T. 2. 1862–1904, Kn. 1, A–P / Sudarytojai: Eleonora Binkytė... [et al.], atsak. red. Algimantas Lukošius. Vilnius, 1985. 955, [2] p.
60. *Knygotyra: enciklopedinis žodynas* / red. kolegija: Domas Kaunas (pirm.) ... et al. Vilnius, 1997. 413 p.
61. *Knygotyra: vadovėlis* / sudarytojas ir ats. redaktorius Domas Kaunas. Vilnius, 2007. 399, [4] p.
62. KNOT, Antoni. Bobrowski Jan. *Polski słownik biograficzny*. T. 2. Warszawa, 1936. S. 159.
63. KOTOWA, Ida. Anna Stanisławska: pierwsza autorka polska. *Pamiętnik Literacki*, 1934, 31/1/4, s. 267–290.
64. KOWKIEL, Lilia. Polskie księgozbiory i polonika w zbiorach białoruskich. In: *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, t. 11, 2017, s. 171–184.
65. KRASZEWSKI, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*. T. 4. Wilno, 1842. xvi, 402 s.
66. *Krikščionybės Lietuvoje istorija* / sud. Vytautas Ališauskas. Vilnius, 2006. 595 p.
67. KUŁAKOWSKI, Kazimierz. Katedra teologii moralnej w Uniwersytecie Wileńskim w latach 1803–1832. *Studia Teologiczne*, 1985, 3, s. 41–64.
68. LAUCEVIČIUS, Edmundas. *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.* Vilnius, 1967. 577 p.
69. LELEWEL, Joachim. *Biblijograficznych ksiąg dwoje*. T. 1. Wilno, 1823. 280 s.
70. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* / sud. Vytautas Ališauskas... [et al.]. Vilnius, 2001. 859 p.
71. LIKOWSKI, Edward. *Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX wieku*. 2 cz. Warszawa, 1906.
72. LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Didikas Mikalojus Kristupas Chaleckis ir jo literatūrinis palikimas. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 40, 2015, p. 119–152.
73. LORENS, Beata. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszów, 2014. 560 s.
74. MATREŅČZYK, Ałła. Monaster trochę starszy cerkiew trochę młodsza [interaktyvus]. *Przegląd Prawosławny*, nr. 3 (333), 2013, marzec.

Prieiga per internetą:
<http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=3055&id=2>
[žiūrėta 2019 01 22].

75. MCKENZIE, Donald Francis. *Bibliography and the sociology of texts*. Cambridge, 1999. 130 p.
76. MERKYS, Vytautas. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m. Iš: *Spauda ir spaustuvės*. Vilnius, 1972. P. 142–250. (Iš lietuvių kultūros istorijos; t. 7).
77. MŁODZIANOVSKIS, Andrius. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai*: šaltinis, vertimas ir studija. Vilnius, 2015. 574 p.
78. MOŚCICKI, Henryk. *Wilno i Warszawa w Dziadach Mickiewicza*. Warszawa, 1908. 203 s.
79. NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. 245 p.
80. NAUMOW, Aleksander. Przedmowy metropolity Cypriana Żochowskiego w wileńskim służebniku z 1692 roku. *Acta Polono-Ruthenica*, II. Olsztyn, 1997, s. 81–90.
81. NAVICKIENĖ, Aušra. Bazilijonų spaustuvė. In: *Knygotyra: enciklopedinis žodynas* / red. kolegija: Domas Kaunas (pirm.) ... [et al.]. Vilnius, 1997. P. 43–44.
82. NAVICKIENĖ, Aušra. *Besikeičianti knyga XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvoje*: monografija. Vilnius, 2010. 382 p.
83. NIEDŹWIEDŹ, Jakub. *Kultura literacka Wilna (1323–1655)*: retoryczna organizacja miasta. Kraków, 2012. (Biblioteka literatury pogranicza; t. 20). 500 p.
84. Opolinatus, Theophil [GIŻYCKI, Jan Marek]. *Ostatni klasztor bazyliński w Rosyi*. Kraków, 1916. 20 s.
85. PACEVIČIUS, Arvydas. Knyga ir skaitytojas Lietuvos bazilijonų provincijos vienuolynuose XVIII a. pabaigoje–XIX a. pirmoje pusėje. *LKMA Metraštis*, t. XII, 1998, p. 405–413.
86. PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais*: dingęs knygos pasaulis. Vilnius, 2005. 311 p.
87. PAKNYS, Mindaugas. *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.* Vilnius, 2008. 206 p.
88. PAWLAK, Wiesław. Twórczość Jakuba Suszy. Kartka z dziejów literatury unickiej w Rzeczypospolitej XVII wieku. *Tematy i Konteksty*, 2014, nr. 4 (9), s. 191–202.

89. PAWLIK, Wojciech. *Katechizmy w Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku*: katechizm i jego produkcja. Lublin, 2010. 306 s.
90. PAWLUCZUK, Urszula Anna. *Osiemnastowieczne Wilno, Miasto wielu religii i narodów*. Białystok, 2015. 350 s.
91. PETKUS, Viktoras. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius, 2004. 1049 p.
92. PETRAUSKIENĖ, Irena. Bazilijonų spaustuvė. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2002. P. 738.
93. PETRAUSKIENĖ, Irena. Valdovų XVI–XVIII a. privilegijos – Lietuvos spaudos istorijos šaltinis. *Knygotyra*, 1988, t. 15 (22), 1 sąs., p. 43–51.
94. PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvė: 1575–1773*. Vilnius, 1976. 248 p.
95. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Bazylianie w Koronie i na Litwie*: Szkoły i książki w działalności zakonu. Warszawa; Wrocław, 1986. 272 s.
96. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. „Cunceviana“ w zbiorach ossolińskich. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. Vol. 5, 2007, s. 3–11.
97. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Język ksiąg religijnych Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku. In: *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego* / pod red. Marii Teresy Lizisowej. Kraków, 2005. S. 213–222.
98. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książki historii i polityki dotyczące w drukarniach i bibliotekach bazylianów litewskich [interaktyvus]. *Kultura polityczna w Polsce*. T. 6: Litwa w polskiej tradycji i kulturze politycznej. Poznań, 2006. S. 51–58. Prieiga per internetą: <<http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/docmetadata?id=378&from=pubindex&dirids=7&lp=567>> [žiūrėta 2017 11 10].
99. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. Książka i biblioteka bazylikańska w XVII–XVIII w. oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania [interaktyvus]. *Hereditas Monasteriorum*, Wrocław, 1, 2012, s. 85–97. Prieiga per internetą: <<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-630a3297-914f-401e-8bfc-77d462b8d0e3>> [žiūrėta 2017 10 24].
100. PIETNOCZKO, Bohdan Marek. Bazylianie wileńscy, Marcján Kulczycki i Jan Olszewski, a autorstwo „Obrony monastyra wileńskiego“. In: *Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: iš liaudies – liaudžiai*

- = *Чин Святого Василя великого: із народу-народові: mokslinių straipsnių rinkinys. Šiauliai [etc.], 2017. P. 178–188.*
101. PILARCZYK, Franciszek. *Elementarze polskie od ich XVI – wiecznych początków do II wojny światowej* [interaktyvus]. Zielona Góra, 2003. 454 s. Prieiga per internetą: <<http://zbc.uz.zgora.pl>> [žiūrėta 2018 11 10].
  102. PODHORSKI-OKOŁÓW, Leonard. Ksiądz z Cyryna. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 1954, 45/3, s. 44–77.
  103. *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa ; Kraków, 1935–.
  104. PRAŠMANTAITĖ, Aldona. Peterburgo politika Lietuvos unitų atžvilgiu XIX amžiuje. *LKMA Metraštis*, XII, 1998, p. 425–435.
  105. Przywilej. In: *Encyklopedia wiedzy o książce / komitet redakcyjny: A. Birkenmajer... [et al.]*. Wrocław, 1971. K. 2026–2028.
  106. RADWAN, Marian. Bazylianie w zaborze rosyjskim w latach 1795–1839. *Nasza Przeszłość*, 2000, 93, s. 15–225.
  107. RAMANECKIENĖ, Irena. Antrosios knygos apie vienuolių bazilijonų veiklą sutiktuvių geografija. In: *Voruta.lt* [interaktyvus], 2018–07–17. Prieiga per internetą: <<http://www.voruta.lt/doc-dr-irena-ramaneckiene-antrosios-knygos-apie-vienuoliu-bazilijonu-veikla-sutiktuviu-geografija>> [žiūrėta 2018 10 17].
  108. RÓŻYCKI, Edward. „Historia o księżnej i szewcowej“ – nieznana staropolska satyra społeczno-obyczajowa. *Pamiętnik Literacki*, 2011, 4. s. 181–198.
  109. RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*. 1978, 69, 1, s. 161–177.
  110. RUSNIAK, Denis. Rola Zakonu Bazylianów w kształtowaniu tożsamości wyznaniowej i kulturalnej mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego. *Letopisy Supraskie*, 8, 2017, s. 263–274.
  111. SKOČILIASAS, Ihoris; TATJANINA, Juliana. Vilniaus bazilijonų gyvenimas XVIII a. In: *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*. Vilnius, 2017. P. 110–128.
  112. STANKEVIČ, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje*. Vilnius, 2018. 527 p.
  113. STRADOMSKI, Jan. *Spory o „wiarę grecką“ w dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków, 2003. 341 s.

114. SUCHARIEWA, Swietłana. Trójkąt polemiczny – Kasjan Sakowiz – Piotr Mohyla – Pachomiusz Wojna Orański. *Bibliotekarz Podlaski*. R. XV. Nr 2 (XXIX). Białystok, 2014. S. 91–104.
115. SZCZEPANIEC, Józef. Cenzura. In: *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Pod red. Teresy Kostkiewiczowej. Wrocław [et al.], 1996. S. 43–50.
116. SZCZEPANIEC, Józef. Drukarstwo – księgarstwo. In *Słownik literatury polskiego oświecenia*. Wrocław, 1996. S. 74–85.
117. ŚLUSARSKA, Magdalena. Kultura literacka Wilna w dobie stanisławowskiej: zarys wybranych zagadnień. In: *Wiek Oświecenia*. T. 14, 1998. S. 95–129.
118. ŚLUSARSKA, Magdalena. Literatura dewocyjna – problem definicji. *Staropolska literatura dewocyjna: gatunki, tematy, funkcje*. Pod redakcją Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej i Joanny Partyki. (Staropolskie Teksty Paraliterackie). Warszawa, 2015. S. 9–51.
119. Theophil Opolinatus [GIŻYCKI, Jan Marek]. *Ostatni klasztor bazylikański w Rosyi*. Kraków, 1916. [2], 20 s.
120. TIMOŠENKA, Leonidas. Dvi „Rusios“ ir religinė polemika. In: ADADUROVAS, Vadimas... [et al.]. *Kultūrų kryžkelė: Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*. Vilnius, 2017. P. 69–79.
121. TROJNACKA, Małgorzata. Stare druki z drukarni bazylianów wileńskich w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. In: *Związki Lublina i Wilna: studia i materiały*. T. 1 / pod red. Tomasza Rodziewicza. Lublin, 2011. S. 303–327.
122. UŽTUPAS, Vilius. *Lietuvos spaustuvės 1522–1997*. Vilnius, 1998. 607 p.
123. VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. *Lenkų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius, 1979. 1021 p.
124. WEREDA, Dorota. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*. Siedlce; Lublin, 2013. 376 s.
125. WEREDA, Dorota. Szczurowski Tymoteusz. In: *Polski słownik biograficzny*, tom XLVII/4, z. 195. Warszawa; Kraków, 2011. S. 508–511.
126. WOJNAR, Meletius. Basilian Missionary Work–Missionaries and Missions (XVII–XVIII). *Analecta OSBM*, Sectio II, t. 9, 1974, p. 95–110.
127. WOJNAR, Meletius. Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII–XVIII). *Analecta OSBM*, Sectio II, t. 9, 1974, p. 64–94.

128. WOJNAR, Meletius. Basilian Seminaries, Colleges and Schools (XVII–XVIII). *Analecta OSBM*, section II, t. 9, 1974, p. 48–63.
129. WOJNAR, Meletius. *De capitulis Basilianorum*. Romae, 1954. 203 p. (Analecta OSBM, Sectio I).
130. Wołyński [GIŻYCKI, Jan Marek]. *Bazylianie na Żmudzi*. Kraków, 1891. 36 s.
131. Wołyński [GIŻYCKI, Jan Marek]. Szkoła powiatowa bazylikańska w Wilnie w klasztorze św. Trójcy. *Przegląd Powszechny*, t. 40, 1893, s. 93–109.
132. WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie: drugi okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*. Wilno, 1938. XVII, 307 s.
133. WOROTYŃSKI, Wiktor. *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816): dysertacja doktorska*. Wilno, 1935. XVI, 232 s.
134. WYCZAWSKI, Hieronim E. Cerkiew Wschodnia na terytorium (archy)diecezji wileńskiej. *Studia teologiczne*, 1987–1988, 5–6, s. 233–292.
135. ZĄBKOWSKI, Franciszek. *Teoria sztuki drukarskiej zastosowana do praktyki*. Warszawa, 1832. iv, 228 s.
136. ŻYTKOWICZ, Leonid. *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794–7*. Wilno, 1938. XV, 464 s.
137. АДАДУРОВ, Вадим... [et al.]. *На перехресті культур: Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі / наукові редактори: А. Бумблаускас, С. Кулявічюс, І. Скочиляс*. 2-ге видання, виправлене, доповнене. Львів, 2019. 912 с.
138. БОЧКОВСЬКА, Валентина. Малодосліджені сторінки в історії Почаївського монастиря XVIII–початку XIX ст. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: збірник наукових праць*. Київ, 2011. С. 125–138.
139. ВАВРИК, Михайло. До історії Службника в Українській Католицькій Церкві в другій половині 17-го ст. *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 10, 1979, с. 98–142.
140. ВАВРИК, Михайло. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.: Топографічно-статистична розвідка*. Рим, 1979. 219 с. (Серія II. «Записки ЧСВВ». Секція I).
141. ВАВРИК, Михайло. Службник митрополита К. Жоховського 1692 р.: генеза й аналіз. *Analecta OSBM*, 1985, т. 9, с. 319–323.

142. ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні і видання в Українській католицькій церкві 17-го стол. *Analecta OSBM*, 1974, sectio 2, vol. 9(15), с. 111–123.
143. ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. Леон Мамонич, виленская братская типография и два «действительно странных» издания конца 1610-х гг. *Петербургский исторический журнал*, № 2, 2018, с. 209–216.
144. ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей. *Старообрядческие издания XVIII-начала XIX века*: введение в изучение. Санкт-Петербург, 1996. 158 с.
145. ВОЗНЕСЕНСКИЙ, Андрей; МАНГИЛЕВ, Петр; ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Книгоиздательская деятельность старообрядцев (1701–1918)*: Материалы к словарю. Екатеринбург, 1996. 81 с.
146. ВЫДАШЕНКО, Мария. Книгопечатание в Уневе в XVI–XVII вв. *Федоровские чтения 1973*. Москва, 1976. С. 67–78.
147. ГАЛАДЗА, Петро. Літургічне питання і розвиток богослужінь напередодні Берестейської унії аж до кінця XVII століття. In: *Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви у XVII столітті*: матеріали Четвертих “Берестейських читань”, Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р. Львів, 1997. С. 1–29.
148. ДИКОВСКИЙ, Николай Романович. Базилианский орден и его значение в западнорусской униатской церкви в XVII и в начале XVIII столетия – до Замоиского провинциального собора 1720 г. *Гродненские епархиальные ведомости*, 1904–1906.
149. *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки*: збірник наукових праць / [ред. колегія : О. С. Онищенко (голова) ... [та ін.]. Київ, 2011. 260, [3] с.
150. ЖЕЛЕЗНЯК, Олена. Єдине видання Біблії в жанровому репертуарі друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII–першої третини XIX ст. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки*: збірник наукових праць. Київ, 2011. С. 151–161.
151. ЗЕРНОВА, Антонина Сергеевна. Типография Мамоничей в Вильне (XVII век). *Книга: Исследования и материалы*, Москва, 1959. Сб. 1, с. 167–223.
152. ІСАЄВИЧ, Ярослав. Книговидання і друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки*: збірник наукових праць. Київ, 2011. С. 7–22.

153. ІСАЄВИЧ, Ярослав. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми* [interaktyvus]. Львів, 2002. Prieiga per internetą: <<http://litopys.org.ua/isaevych/is10.htm>> [žiūrėta 2018 08 07].
154. КЛИМОВ, Сергей. *Базиліане*. Могилев, 2011.
155. КОЗЛОВСКИЙ, И. Съезды базилиан в Западной Руси. *Вестник Западной Руси*, год 8, т. 2, книжка 4. Вильна, 1870. С. 1–43.
156. КОРЗО, Маргарита. *Украинская и белорусская катехетическая традиция конца XVI–XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований*. Москва, 2007. 672 с.
157. КРАЧКОВСКИЙ, Юлиан Фомич. *Очерки Униятской церкви*. Кн. 1–2, Москва, 1871; Кн. 3–4, Москва, 1876.
158. ЛАЎРЭШ, Леанід. Выбітныя манахі-базіліяне часоў ліквідацыі ўніі. *Biuletyn Historii Pogranicza*, 2015, 15, с. 65–75.
159. ЛАЎРЫК, Юрась. *Кнігі і кнігазборы куцеінскага Богаяўленскага манастыра ў сярэдзіне XVII ст.* Мінск, 2012.
160. МАЛЬДЗІС, Адам. Кнігадрукаванне Беларусі ў XVIII стагоддзі. *Книга, библиотечное дело и библиография в Белоруссии*: Сб. ст. Минск, 1974. С. 130–150.
161. МАРОЗАВА, Светлана. *Супрасльская типографія* [paskelbta: 2010-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://pawet.net/>> [žiūrėta 2017 10 23].
162. МОСЕЙЧУК, Людмила. Полоцкая униатская семинария: основание и расцвет. *Научные труды Республиканского института высшей школы, Исторические и психолого-педагогические науки*, Вып. 16, Часть 1, Минск, 2016, с. 216–224.
163. Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата. *Analecta OSBM*, sectio II. Рим, 1992.
164. НЕДЕЛЬСКИЙ, Стефан. *Униатский митрополит Леон Кишка и его значение в истории унии*. Вильна, 1894.
165. НІКАЛАЕУ, Мікалай. Апошні перыяд жыцця наваградскай Замкавай царквы: ад перабудавы да разбурэння. *Белорусский сборник: Статьи и материалы по истории и культуре Белоруссии*. Вып. 6. Санкт-Петербург, 2015, с. 28–40.
166. НІКАЛАЕЎ, Мікалай. *Гісторыя Беларускай кнігі*. Т. 1: Кніжная культура Вялікага княства Літоўскага. Мінск, 2009. 424 с.
167. ОГІЄНКО, Іван. *Історія українського друкарства* [interaktyvus]. Київ, 1994. Prieiga per internetą: <litopys.org.ua/ohdruk/ohd.htm> [žiūrėta 2018 08 07].

168. ПАЕВСКИЙ, Лев. Архив соборной церкви в г. Беле (продолжение). *Холмско-Варшавский епархиальный вестник*. 1883, 15 (27) декабря, № 24, с. 425–428.
169. ПАТРИЛО, Исидор. Нарис історії василіян від 1743 до 1839 рр. *Analecta OSBM*, sectio II, 1988, vol. 13, p. 183–283.
170. ПЕТРОВ, Николай Иванович. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше. *Труды Киевской духовной академии*, 1870–1872.
171. ПИДГАЙКО, Владимир; СКОЧИЛЯС, Игорь. Иосиф (Шумлянський). In: *Православная Энциклопедия* [interaktyvus], т. 25, с. 682–694. Prieiga per internetą: <<http://www.pravenc.ru/text/578563.html>> [žiūrėta 2018 08 15].
172. ПИДЛЫПЧАК-МАЕРОВИЧ, Мария. Издания на литовском языке василианских и иезуитских типографий. In: *Исторический путь литовской письменности: сборник материалов конференции*. Вильнюс, 2005. С. 32–41.
173. ПІЧЭТА, Уладзімер. Друк на Беларусі у XVI і XVII стагоддзях. In: *Чатырохсотлецьце Беларускага друку*. Менск, 1926. С. 228–261.
174. ПОЧИНСКАЯ, Ирина. *Старообрядческое книгопечатание XVIII – первой четверти XIX вв.* Екатеринбург, 1994.
175. ПОЧИНСКАЯ, Ирина; МАНГИЛЕВ, Петр; АНУФРИЕВА, Наталья. *Рукописные и старопечатные книги кириллической традиции. Изучение, описание, хранение*. Учебное пособие. Екатеринбург, 2010. 480 с.
176. РОДАК, Павел. *Письмо, книжка, лектура. Розмови: Ле Гофф, Шартъс, Еббар, Фабр, Леже / Переклад українською мовою: Олесь Герасим*. Варшава, 2016. 333 с.
177. РУДАКОВА, Юлія. Репертуар видань Почаївської друкарні латинським шрифтом та їх репрезентативність НБУВ. In: *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки: збірник наукових праць*. Київ, 2011. С. 139–150.
178. САМУСІК, Андрэй. Вучэбна-метадычныя выданні Віленскай базыльянскай друкарні ў 1760-х – пачатку 1770-х гг. In: *Матэрыялы XIV Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў, прымеркаваных да 400-годдзя першага «Буквара», Мінск, 26–27 красавіка 2018 г.* Мінск, 2018, с. 41–45.
179. СКОЧИЛЯС, Ігор. Унівський архимандрит і львівський єпископ Варлаам Шептицький (1643–1715). *Генеалогічні записки*, Вип. 11, Львів, 2014. С. 27–48.

180. СТЕЦИК, Юрій. Професори та магістри Уманського василіанського колегіуму (1765–1767 рр.): життєвий шлях до педагогічної праці. *Емінак*: науковий щоквартальник, 2016, с. 32–37.
181. ХАРКЕВИЧ, Валеріян. З історії папського алюмнату у Вільні. *Analecta OSBM*, 1928, t. 3, вур.1–4, р. 552–562.
182. ХМЯЛЬНИЦКАЯ, Людміла Уладзіміраўна. З гісторыі Віцебскага базыльянскага кляштара. *Гістарычна-Археалагічны Зборнік*, Мінск, 1994, Нумар 4, с. 201–216.
183. ШАВЕЛЬСКИЙ, Георгий. *Последнее воссоединение с православной церковью униатов Белорусской епархии*. Санкт-Петербург, 1910. XXIV, 380, 84 с.
184. ШУЛЬКИНА, Г. Я. Роль вильнюсской цензуры в развитии издательского дела в 1803–1832 годах. *Lietuvos TSR aukštųjų mokymų mokslų darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, VI, 1967, р. 99–119.
185. ШУСТОВА, Юлия. *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): источниковедческое исследование*. Москва, 2009. 646, 1 с.
186. ЩАВИНСКАЯ, Лариса. Латинографичная книжность в белорусской униатской монастырской среде в первой половине XVII в. *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. Москва, 2011. № 3 (45). С. 142.
187. ЩЕРБИЦКИЙ, Осип. *Виленский Свято-Троицкий монастырь*. Вильна, 1885. 190, iii р.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. *Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai, žinomi tik iš archyvinių dokumentų (informacija surinkta iš 1800 m. spaustuvės knygu katalogo¹⁴³⁶ ir kelių XIX a. pradžios inventorių¹⁴³⁷)*

XVIII a.

1. **Officium** i summariusz przedziwnego żywota S. Onufryusza Pustelnika z greckiego na Polski język przelożony przez X. Jozefa Pietkiewicza Bazyliana, 1771, 217 egz.¹⁴³⁸
2. **Obfity** zbior rozmaitego Nabożeństwa, 1772, 569 egz.
3. **Nabożeństwo** do błogosławionego Jozafata z Łacinskiego na polski język przelożone przez Jakóba Suszę Biskupa Chełmskiego, 1774, 502 egz.
4. **Nabożeństwo** o S. Mikołaiu Biskupie Mireńskim, 1774, 45 egz.
5. **Szembek, Krzysztof Andrzej.** Nauka chrześcijańska Katolicka, 1774, 70 egz.
6. **Akatyst** sławne Kościoła Wschodniego Nabożeństwo do Chrystusa Pana z słowińskiego na polski język przelożone, 1775, 89 egz.
7. **Rożaniec** i [!] P. Jezusa i Koronka do P. Maryi, 1783, 368 egz.
8. **Bukwar** czyli Nauka pisma słowińskiego, 1798, 1047 egz.¹⁴³⁹
9. **Złoty** ołtarzyk, to jest Modlitwy rozmaite, 1798, 110 egz.
10. **Nauka** czytania pisma polskiego dla małych dziatek z różnym Nabożeństwem i Katechizmem Katolickim krótko zebrana, 1799, 1627 egz.
11. **Nabożeństwo** codzienne na otrzymanie swiętobliwego życia szczęśliwey smierci i chwały wieczney, 1800, 4820 egz.
12. **Nauka** w służeniu do Mszy S. Ruskiey, 1800, 2125 egz.
13. **Officium** albo Codzienne Nabożeństwo ku więksey czci i chwale Boga w Troycy S. jedynego, 1800, 4000 egz.
14. **Posledowanie** pohrebania inoczeskaho, [ne vėliau kaip 1800], 4°, 442 egz.

---

¹⁴³⁶ LVIA, F. 634, ap. 3, b. 130, lap. 11r–11v.

¹⁴³⁷ VUB RS, F4–(A750)28491, p. 142–144; LMAB RS, F4–220, p. 371–383; LVIA, F. 1178, ap. 1, b. 48, lap. 12v–16r.

¹⁴³⁸ Spaustuvei priskiriami leidiniai, kurių daug egzempliorių buvo spaustuvės sandėlyje.

¹⁴³⁹ Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew užsimena apie 1798 m. slavų elementorių, tačiau tikslių bibliografinių duomenų nepateikia. Žr.: JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. *Druki cyrylickie z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*. Olsztyn, 2003. P. 122.

XIX a.

15. **Brodowicz, Michał**. O wodce, 1804, in 8°, 700 egz.
16. **Psalterz** Dawida w języku polskim, 1806, in 12°, 206 egz.
17. **Belarmin, Robert**. Nauka Chrześcijańska, 1817, in 8°, 1110 egz.
18. **Prawidła** obyczajności, 1817, in 12°, 520 egz.
19. **Modlitwy** dla młodzieży w szkołach uczącey się, 1819, in 12°, 500 egz.
20. **Elementarz** polsko-lacinski, 1820, in 8°, iki 1000 egz.
21. **Ewangelia** Pana Naszego Jezusa Chrystusa na niedziele y wszystkie uroczyste święta całego roku według obrządku Kościoła Świętego Rzymskiego, 1821, in 12°, iki 50 egz.
22. **Fleury, Claude**. Krótkie zebranie historyi S. Starego i Nowego Testamentu, 1821, in 8°, 1600 egz.
23. **Nabożeństwo** codzienne na otrzymanie świątobliwego życia i szczęśliwey śmierci, [ne vėliau kaip 1823], in 12°, 3900 egz.
24. **Nabożeństwo** passyine, [ne vėliau kaip 1823], in 8°, 450 egz.
25. **Rituale** sacramentorum ac aliarum ecclesiae caeremoniarum, 1824, in 8°, 410 egz.
26. **Nauka** służenia do Mszy S. w obrządku wschodnim, 1825, in 8°, 362 egz.
27. **Officium** i summariusz przedziwnego żywota S. Onufryusza, 1825, 220 egz.
28. **Ewangelia** Pana Naszego Jezusa Chrystusa na niedziele y wszystkie uroczyste święta całego roku według obrządku Cerkwi Wschodney, 1827, in 12°, iki 582 egz.
29. **Skarb** duszy pobożney, 1828, in 8°, 207 egz.
30. **Godzinki** do S. Mikołaja, 1829, in 8°, 221 egz.
31. **Droga** Krzyża Pana naszego Jezusa Chrystusa, 1834, in 12°, 401 egz.
32. **Elementarz** polski, 1836, 400 egz.
33. **Giesmes** darziele aliwu, [ne vėliau kaip 1837], in 12°, iki 1000 egz.
34. **Majewski, Tadeusz**. Kazanie po śp. Sołohowey, [ne vėliau kaip 1837], 43 egz.

2 PRIEDAS. *Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lenkų kalba* (bibliografijų papildymas)

XVII–XVIII a. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lenkų kalba, kurie neužfiksuoti XVII LLK ir XVIII LLK.

XVII amžius

1. **Doliwski, Matyjasz** (pseud.). Bitwa ministrów saskich wilenskich 16 Iunii roku 1641: List Mathiasza Doliwskiego Cantora Kaliwińskiego do Supra Pendenta Słuckiego O Tumulcie Saskim. [Vilnius : bazilijonų spaustuvė, 1641]. [8] p. ; 4°. Šaltiniai: Estr. XV 274; <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/>; RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 69/1, 1978, s. 165–166.
2. **Doliwski, Matiasz** (pseud.). Nowiny Ponowione: Gniazdo w którym się niezgody y tumulty lęą. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1641]. [4] k. (sygn. j4), 4°. Šaltinis: RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 69/1, 1978, s. 165–166.
3. **Krotofilne** tragaedie, Tudziesz Ucieszne rozmowy Dwoygá Ludzi o Kazaniu Mistrzá swego niżej miánowánego. Drukowano w Toruniu [i. e. w Wilnie] : [Bazilijonų spaustuvė], Roku 1642. [8] p. ; 4°. Šaltinis: RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 69/1, 1978, s. [1–8], (faksimilė), s. 164.
4. **Witanie** na pierwszy wiazd z Krolewca do Kadłubka Saskiego Wileńskiego JXA Hern. Lutermachra. W Witembergu [i. e. Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1642 dnia wczorayszego. [8] p. : 4°. Šaltinis: RÓŻYCKI, Edward. „Krotofilne tragaedie“ – nieznana satyra obyczajowa z XVII wieku. *Pamiętnik Literacki*, 69/1, 1978, s. 164 (satyra antyluterańska).
5. **Karnicki, Jan**. Abrys meznego bohatory szcerze oyczyynie zyczliwego : w Iasnie Wielmoznym I. M. P. Pawle Ianie Sapiezie woiewodzie wilenskim hetmanie wielkim W. X. L. wystawiony na rocznicy w Szawlach dnia 25. Ian. Anno 1667. W Wilnie : w drukarni OO. Bazylyanow SSS. Troycy, [1667]. 4°. Kitas 1667 m. laidos variantas. Šaltiniai: VUB saugomi du 1667 m. laidos variantai (skiriasi šriftai, teksto rinkimas): VUB III 17214 ir III 17215.

XVIII amžius

6. **Godzinki** z litaniami do s. Bazylego W. arcybiskupa Cesaryi Kappadokiyskiesy, patryarchy mniskiego zycia : takze do s. Makriny siostry jego rodzoney krotkie nabozenstwo. W Wilnie : w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow, 1761. [24] p. : vinj. ; 8°. Šaltinis: VUB IV 22806.
7. **Akatyst** y Moleben dwa sławne Kościoła wschodniego do Matki Bozkiesy Nabożeństwa, które przy Cudownym Jey Obrazie Nowogrodzkim... Fundatorskim Imionom Wielmożnych Ichmśc PP. Jerzego Jaramd z Burzymia Makowieckiego... y Macieja Janowicza... ofiarowane. w Wil. w Dru. J. K. M. u XX. Bazy. [1763]. [12?] lap., 109 p. : vinj. ; 12°. Šaltinis: Rusijos nacionalinė biblioteka (Sankt Peterburgas) 16.53.6.1; ИКАЛАЕУ, М. В. Апошні перыяд жыцця наваградскай Замкавай царквы: ад перабудавы да разбурэння. *Белорусский сборник*. Вып. 6. Санкт-Петербург, 2015, с. 29–30.
8. **Oda** polska wielmożnemu Jmci Panu Ignacemu Szyrynowi... doroczne imieniny swoje obchodzącemu przypisana / od obowiązanego jemu z wielu miar klasztoru Brasławskiego zakonu S. Bazylego W. Dnia 31 Lipca Roku 1774. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], [1774]. [8] p. : vinj. ; 4°. Šaltiniai: Estr. XXX 361 (spaustuvė nenurodyta); VUB IV 13529.
9. **Blois, Louis de**. Ustawy zycia pobożnego. W Wilnie : [Bazilijonų spaustuvė, 1776]. [2], 160, [10] p. : vinj. ; 8°. Kitas 1776 m. laidos variantas. Šaltinis: VUB IV 23073.
10. **Piotrowicz, Julian**. Kazanie w Dzień Uroczysty Nayswiętszey Maryi panny Wniebowzięcia przy cudownym obrazie w monasterze Brasławskim... Hieronimowi Nereziuszowi Z. S. B. W. opatowi Brasławskiemu... ofiarowane. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], [1781]. [38] p. : vinj. ; 8°. Autorius nurodytas dedikacijos pabaigoje. Spaustuvė nustatyta pagal vinj. Šaltiniai: Estr. XXIV 301 (spaustuvė nenurodyta); VUB IV 23065.
11. **Grabowski, Ignacy**. Dopytanie się u przodkow czułości ku poddanym autorowi odpowiedzi czyli dodatku do xięgi o poddanych polskich z Przypiskiem: Interroga Majores tuos et dicenti tibi. Deut: 32. 7. R. 1789. wydrukowaney odpowiadające / [X. Ignacy á S.

- Maria de Mercede Trynitarz]. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1790]. [84] p. : vinj. ; 8°.
- Autorius nurodytas teksto pabaigoje. Teksto pabaigoje data: *R. 1790 w Styczniu*. Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
- Šaltiniai: Estr. XVII 311 (leidimo metai ir vieta nenurodyti); <https://jbc.bj.uj.edu.pl> (leidimo vieta: Polska); VUB IV 1298, IV 40403.
12. **Narolski, Jozef**. Teologia moralna. 2 d. W Wilnie : w drukarni XX. Bazylianow, 1790.
- Antr. lap. kitoje pusėje yra viena cezūra su data: die 30 Septembris 1786 Anno.
- Šaltinis: VUB IV 21670(3).
13. **Augustinus**. Rozmowy duszy z Bogiem wyjęte z ksiąg Augustyna S. / przez X. Clement teologii doktora z francuzkiego na polski język przelozone. W Wilnie : Druk. XX. Bazylianow, 1795. [6], 196, [2] p. ; 12°.
- Šaltinis: LNB Blenk.7/795.
14. **Godzinki** o Boskiey Opatrzności. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 17??–18??]. [40] p. ; 8°.
- Be antr. lap. Spaustuvė nustatyta pagal vinj. ir archyvinius šaltinius. Informacija apie leidinį yra 1823 ir 1837 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyno inventoriuose.
- Šaltiniai: Estr. Spis chronolog. IX, 727 (spaustuvė nenurodyta); VUB IV 4508, IV 4649, IV 5022–IV 5029, IV 5950, IV 7367, IV 7795, IV 10097, IV 10530.
15. **Głos** pierwszy za Sprawą W. JP. Felicjana Bienkuńskiego pro tunc Pisarza Ziem. Oszmiań. i Szambelana Dworu Pol. przeciwko JP. Nikodemowi Swirskiemu. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1797?]. [14] p. : vinj. ; 2°.
- Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
- Šaltinis: VUB IV 30120.
16. **Odpowiedz** WW. JPanstwa Tomasza i Scholastyki Budrykow Komornikow Xięstwa Zmudzkiego przeciwko W. JP. Janowi Zukowskiemu Chorążemu bywszych Woysk Polskich. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [18] p. : vinj. ; 2°.
- Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
- Šaltinis: VUB IV 30142.
17. **Odpowiedz** ze strony WJP. Felicjana Bieńkunskiego Pisarza Ziem. Oszm. i Szambelana Dworu Poll. Na zarzuty JP. Nikodema

- Swirskiego. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [20] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30124.
18. **Przelozenie** interessu WW JPP. Antoniego... Wincentego... Elsnerow Strażnikowiczow Jnflant. z Jgnacym Zaiączkowskim... i całą Prześwietną Kancellaryą Ziem. Ptt. Wileń. ... [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [4] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30253.
19. **Sprawa** WJP. Felixa Horodenskiego Stolnika Chełmskiego przeciwko WJP. Kazimierzowi Wołodce Skarbn. i Regent. Wilen. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [2] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30483; <https://nbdlibis.lt/> (žiūrėta: 2019 04 06).
20. **Sprawa** W. JP. Józefa Bogusza Rotmistrza Wóysk byłych Lit: z W. JP. Ludwikiem Cholewińskim Regentem Ziem: Prużań. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [10] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30038.
21. **Sprawa** W. JP. Bryginy [!] Medekszyney Kapitanowey byłych Wóysk Litewskich z W. JP. Tomaszem Kaczyńskim Komornikiem Słonimskim. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [14] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30281.
22. **Sprawa** W. JP. Hermana Grottuza Porucznika Woysk Francuskich z WW. JPP. Franciszkiem i Anną z Muraszkow Rajuńcami Strażnikami Jnflantskiemi. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [8] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 31287.
23. **Sprawa** W. JP. Michała Szalewicza Komornika Pttu Lidzkiego Przeciwko WW. JPP. Maciejowi i Teresie z Siemaszkow Szalewiczom Łowczym Pińskim. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [4] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30128.

24. **Sprawa** W. JP. Zaiączkowskiego Pisarza Ziem: Wileń: z Sukcessorami zmarłego Piotra Towiańskiego... [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [14] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30171; <https://nbdb.libis.lt/> (2019-04-06).
25. **Sprawa** WW. JPP. Racheli z Korsakow... Matki, Felicyana... Syna Pomarnackich Przeciwko JW. JP. Ignacemu... i W. JP. Ludwikowi... Piłsudzkim... po appellacyi od Dekretu Ziem. Wileń. 1797. Julii 7. dnia. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1798?]. [8] p. : vinj. ; 2°.
Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 30145.

XIX a. pirmų dešimtmečių Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lenkų kalba, kurie neužfiksuoti Estreicherio bibliografijoje.

26. **Legowicz, Józef**. Katechizm dla ludzi życia wieyskiego na użytek chrześciańskiey powszechności, a szczegulniey dla wygody potrzebujących nabycia umiejętności nauki czrześcianskiey. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1806. [5], 189 p.
Šaltinis: VUB Ž1-6/1.
27. **Mowy** parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku ... przez pewnego Bazyliana... ułożone. Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1811. 2 t. [2 laida].
Šaltinis: LNB A9603, Blenk.11/811.
28. **Droga** krzyża Jezusa Chrystusa od domu Piłata, na górę Kalwaryi, i aż do grobu świętego, XIV zawiera jąca w sobie stacyi... Wilno : druk. XX. Bazylianów, 1815. 58 p.
Šaltinis: LNB Blenk.31/823.
29. **Piesni** nabożne na święta uroczyste podług porządku kościoła s[więtego] rzymsko-katolickiego na cały rok zebrane, y za pozwoleniem Zwierzchności z przydaniem nowych Pieśni podług przedrukowanych. Wilno : Drukarnia XX. Bazylianów, 1817. 613, [9] s. ; 9 x 12 cm.
Šaltinis: LMAB L-19/66.
30. **Turczynowicz, Stefan**. Wypis z oryginałów ustaw Zgromadzenia Panien Maryawitek. Wilno : w Druk. XX. Bazylianow, 1817. [18] p. ; 8°.
Šaltinis: LMAB L-19/1534.
31. **Nabożenstwo** do S. Justyna, męczennika chrystusowego, codziennemi łaskami y cudami słynącego od J. W. Jmci Antoniego

- de Koscin Koszczyca... ku większej czci y chwale, S. Cudo-Tworcy y nabożnego ludu wygody wydane. W Wilnie : w Druk. XX. Bazylianow, 1818. [32] p. ; 8°.
Šaltinis: LMAB L-19/2066.
32. **Nauka** czytania pisma polskiego dla małych dzieci : z rozmem nabożenstwem y katechizmem katolickiem : krótko zebrana. Wilno : w Druk. XX. Bazylianow, 1818. [32] p. ; 8°.
Šaltinis: LMAB L-19/147.
33. **Crasset, Jean**. Przygotowania do śmierci. Teraz drugi raz za staraniem pewnego pobożney osoby przedrukowane. W Wilnie : w Drukarni XX. Bazylianów, 1821. [8], 152 p.
Šaltinis: LNB Blenk.28/821.
34. **Opis** jeograficzny. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1821. [12] p. : lent. ; 4°.
Šaltinis: MOŚCICKI, Henryk. *Wilno i Warszawa w Dziadach Mickiewicza*. Warszawa, 1908, s. 151.
35. **Skarb** ukryty : Tekla Święta w szafunku doświadczona patronka której życie, cuda i nabożeństwo... krótko zebrane, i za dozwoleciem zwierzchności w roku 1784. do druku podane w Warszawie a w roku 1822 znowu przedrukowane. W Wilnie : Druk. XX. Bazylianów, [1822]. 143, [1] p.
Šaltinis: LNB Blenk.19/822.
36. **Augustinus**. Rozmowy duszy z bogiem wyjęte z ksiąg Augustyna S. Wilno : w Drukarni XX. Bazylianów, 1824. [6], 205, [2] p.
Šaltinis: LMAB L-19/619.
37. **Złoty** ołtarzec wonnego kadzenia przed stolicą Bożą ... : z przydatkiem niektórych przedrukowań. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1824. [24], 574 p.
Šaltinis: VUB T 74739.
38. **Thomas à Kempis**. Nauki na rok cały z Tomasza a Kempis wybrane z dodatkiem reflexyi... Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1825. [4], 224 p.
Šaltinis: LNB Blenk.40/825.
39. [**Benisławska, Konstancja**]. Nabożenstwo ku największej chwale Boga w Trójcy świętej jedyne go i Matki Bożkiej, tudzież ss. patronów i patronek. Wilno : w Druk. XX. Bazylianow, 1826. XV, 742, [10] p. ; 8°.
Šaltinis: LMAB L-19/2270.

40. **Przewodnik** obchodzącym pamiątkę zbawiciela naszego Jezusa Pana Drog Jerozolimskich w Dyecezyi Wileńskiej zaraz pod stołeczném miastem W. X. L. Wilnem, na górach Werkowskich, alias płaczu, założonych. Wilno : Druk. XX. Bazylianów, 1826. 73 p.
Šaltinis: LNB Blenk.39/826.
41. **Akatist** i Moleben dwa sławne kościoła Wschodniego do Matki Bozkiej nabożeństwa : tudzież informacye i nabożeństwa na wszystkie teyże Matki Bozkiej roku całego uroczystości z przydatkiem affektow i modlitw. W Wilnie : w Druk. XX. Bazylianów, 1828. 134 p.
Šaltinis: LNB 1-01-21656.

3 PRIEDAS. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lotynų kalba
(bibliografijų papildymas)

XVII a. Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lotynų kalba, kurie neužfiksuoti XVII LlotK.

1. **Gašiewski, Joannes Nicolaus.** Cantilenae quas illustrissimo & reverendissimo domino D. Georgio Tyszkiewicz... Vilnae : typis PP. Basilianorum. Anno Dom. 1650. [9] lap. ; 4°. Šaltinis: Estr. XVII 35.
2. **Daumondus** vetusto principum Lituatorum... sub auspiciis illustrissimi domini, domini Michaelis Dowmant Siesicki... a perillustri ac praenobili iuventute residentiae Caunensis Societatis Iesu, in scenam datus, anno 1690. Vilnae : typis pp. Basilianonim Unitorum, [1690]. [4] p. : vinj. ; 2°. Šaltinis: LMAB L-17/2-9, L-17/2-7/2.
3. **Exercitatio** pia de beato Iosaphat episcopo et martyre, Vitepsci in Russia anno 1623 in odium sacrae unionis a schismatis occiso. Vilnae : typis pp. Basilianorum Unitorum, 1690. [12] lap. : vinj. ; 12°. Šaltinis: LMAB L-17/8.
4. **Rhythmus** de B. Martyre Iosaphat ex Polonico idiomate Latine fere... ab piae memoriae Iacobo Susza. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, XVII a. pab.]. [9] lap. ; 12°.

Šaltiniai: PAWLAK, Wiesław. Twórczość Jakuba Suszy. *Tematy i Konteksty*, 2014, nr. 4 (9), s. 196; Krokuvos Čartorisčių biblioteka.

XVIII a. antros pusės–**XIX** a. pradžios Vilniaus bazilijonų spaustuvės leidiniai lotynų kalba, kurie neužfiksuoti Estreicherio bibliografijoje.

5. **Pro** auspiciatissimo.... principis Caroli Stanislai ducis in Ołyka, Sluck, Nieswiez &c. Radziwiłł... Carmen heroicum In quo Poeta Basilianus alloquitur Hospitem Celsissimum... Vilnae : Typis Basilianis, 1763. [8] p. : herbas, vinj., inic. ; 2°. Be antr. lapo. Leidimo duomenys teksto pabaigoje p. [8]. Šaltinis: VUB IV 30082.
6. **Gratulatio**... Heraclio Lisański... Ord. S. Basilei M. Congreg. Ruthenorum olim protoarchimandritae... quum primum coenobium Zyroviciense sacris Abatialibus inauguratus adisset ab eodem deditissimo sibi monasterio et collegio facta Ineunte anno Aere

- Christianae 1763. Vilnae : Typis Basilianis, [1763]. [32] p. : herbas, inic., vinj. ; 2°.
Šaltinis: VUB IV 30541.
7. **Ad celsissimum ducem...** Josephum Alexandrum De Prusiis... Jabłonowski... : [Ode]. Vilnae : Ex Typographeo S. R. M. Monachorum Basilianorum, [1764]. [4] lap. : inic., vinj. ; 2°.
Šaltinis: VUB IV 16308.
8. **Suchar, Martinianus.** Theses theologicae ex tractatibus de jure, justitia, injustitia, restitutione, contractibus et de caeteris virtutibus cardinalibus, ac de religione / quas illustrissimo ac reverendissimo Domino D. Heraclio Lisanski... studium theologicum basilianum Polocense, honoris, memoriae, gratique animicaussa D. D. D. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum basilianorum, 1764. [20] p. : herbas, inic., vinj. ; 2°.
Šaltinis: VUB IV 30891.
9. **Collet, Pierre.** Tractatus Theologicus De Impedimentis Matrimonii... Quem post sextam editionem Reimpressum... Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum Anno 1767. [16], 333 [i. e. 324] p. ; 8°.
Kitas 1767 m. leidimo variantas.
Šaltinis: VUB IV 22023, IV 18179.
10. **Effigies** vera praelati provincialis verbis oratoris depicta... A Gratissimo sibi studio Philosophico Conventus Vilmensis ad Aedes SS. OO. utpote mecenati suo Amplissimo. Anno 1767, Die 12 Julii. D. D. D. Vilnae : Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 1767. 26 p. : 4°.
Šaltinis: KOWKIEL, Lilija. Polskie księgozbiory i polonika w zbiorach białoruskich. In: *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, t. 11, 2017, s. 182.
11. **Religiosissimo patri...** Paschasio Leszynski Ordinis S. Basilii Magni Rectori collegii pontificii Vilmensis Die onomastico / Monasterium basilianum ejusdem ordinis, cultus, officii et charitatis causa D. D. D. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1775– 798]. [4] p. : vinj. ; 4°.
Leidimo data nustatyta pagal bazilijono P. Leszyńskio darbą Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje. Spaustuvė nustatyta pagal vinj.
Šaltinis: VUB IV 23228.
12. **Carmen** heroicum ad celeberrimam Divi Clementis summi pontificis ac martyris memoriam elucubratum... patri domino... Clementi Kosciesza Żaba Ordinis Sancti Basilii Magni... / ab...

Ejusdem Ordinis Hiero Monacho In grati animi perpetuae[ue] Observantia significationem nuncupatum. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1779. [12] p. : vinj. ; 4°.

Spaustuvė nustatyta pagal vinj.

Šaltinis: VUB IV 30091.

13. **Dyptycha** Demortuorum tum Patrum et fratrum O. S. Basili M. Provinciae Litt. et Rossiacaе. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė], 1784. [4] p. : vinj. ; 4°.

Šaltinis: СПбИИ, ф. 52, оп. 1, д. 285.

14. **Leszyński, Paschazy**. Sermo... tempore publicae ad Ecclesiam Sui Ordinis in Festo Beati, Josaphat Processionis D 26. 7br. 1786. Anno. pronuntiatus. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1786]. 4°. [2] lap. ; 4°. Spaustuvė nustatyta pagal šriftą ir turinį.

Šaltinis: VUB IV 33374.

15. **Rituale** sacramentorum ac aliarum ecclesiae caeremoniarum ex rituali juxta decretum Synodi provincialis petricoviensis edito depromptum : ad uniformem ecclesiarum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae usum, insuper aliquibus auctum. Vilnae : Typis Basylianis [sic!], 1804. 309, [6] p.

Šaltinis: VUB T78428.

16. **Stulgiński, January**. Dissertatio, declarans, inter moralem christianam et philosophicam quaenam intercedat relatio, et quaenam harum doctrinarum altera praestantior. Vilnae : Typis Basilianis, 1820. 37 p.

Šaltinis: VUB U164155.

4 PRIEDAS. XVII–XVIII a. Vilniaus bazilijonų spaustuvės kirilikos leidiniai (G. Golenčenkos (Голенченко) bibliografijos papildymas)

1. **Часослов.** [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1670]. 8°. Šaltinis: ВАВРИК, Михайло. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст. *Записки ЧСВВ*, секція II, т. 9, 1974. с. 119–120.
2. **Букварь** языка славенскаго Чтению писаниям учиться хотящим в полезное руководство. В Вилни : в Обители Ст. живоначалныя Троицы тщанием иноков Чину Ст. Василия Великаго, 1691. [48] lap. : iliustr., vinj. ; 8°. Šaltinis: JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, Zoja. Wileński „Букварь“ z 1691 r. w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie. *Здабыткі*. Минск, 2012, Вып. 14, с. 119–126.
3. **Божественная** литургия иже во святых отца нашего Иоанна Златоустаго Архиепископа Константина града. [Vilnius : Bazilijonų spaustuvė, 1795–1796?]. 52 p. : vinj. ; 4°. Šaltinis: *Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija, 1525–1839* : katalogas / sudarė Ina Kažuro. Vilnius, 2013. Nr. 31.

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
EL. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 20 egz.